

Non obedientium prou-
id. ext. in l. 29. tit. 4. lib. 4.
in lib. aliqua ex cancellariis
tam non obediēti. per l. 7.
et poenā personarū Ecclesia-
entium ad Regis iussu, & vo-
lunt. in l. 13. titu. 3. lib. 4. infra-
res. Nouior est. l. 44. titu. 4.
anuis. l. 21. infra isto titu. &
l. sponat, tamen lex nostra,
in nouiores seruanda sunt,
ius.
tenetur correctores iurare.
d. cap. 3. Præto. nu. 1. 2. & 3.
in contrauentis iuramēto
sententia llear mas derechos
tate Auiles hic. Et quæ iur-
cōmuni & Regio pro spor-
tuend. d. c. 2. Præto. nu. 14.
aliquibus sequē. fo. 27. lib. 1.
tabelliones aucta sunt por-
to, setenas, yltra Auiles, hic
item de septenis videnda
infra eo.
de ignorantia referri pos-
te plura referentem: paucis
ius. Notandūque est quod
regulariter nō puniatur, t
eptans fures & delinquen-
tundum Bart. in l. omnes.
eccensi. lib. 11. Imo & rece-
nter non reputabatur de-
secundū Hippoly. in pra-
4. cū sequē pluribus. Ite-
nta ignoranter aliena
fretur, secundū Bal. in l. 1.
12. & 2. C. de seral.
O los e. abrie e.

113 vltimo in v
qua in officio m. 100
teum, & syndicato.
seu familia pot. stat. ci-
mero. 2. 3. 9. 10. & 15. u
& Cataldus, de syndi-
Amadens, de tractas
& 196. cū i. p. cent. plu-
bendo satisfacti, secundu-
nu. 156. & tex. in l. 4. inf-
vbi & dicemus alia circa
quod tenetur Corrector
xit, prouisit tamen ab eo
deatur, secundū Bal. in ad
accusatore, col. pen. Itē te-
missis in officio, nō vero
pro eis condemnationem
de familia condemnati in
sententia valeat: secus ve-
tia illa: quoniam tunc
pro eis, secundū L. eis. t
tenetur pro pecuniaria col-
pro corporali, vt in d. l. 4.
ergo tenetur Corrector
liū suorum in officio de
quod ignorantia eum non
reus est i. vtens opera m-
rex. in §. si inst. de obli-
l. si seruus seruum. §. p-
ff. nautæ. caup. seab. p-
titu. 14. part. 7. Et illud
aliquod officium candi-
re præsumitur, regu. l. sup-
de confir. titu. 3. & ibi nota
Bal. in margauit. & ed. &
allegat Rochus, de i. i. l. 1.
nonficium. nu. 17. Et i-
facij. arum, & confano

Biblioteca de Loyola

Sala.....

Estante.....

Plúteo.....

M. FABII

QVINTILIANI

ORATORIS ELOQ

QVENTIS

SIMI

Declamationum liber.

ē

LVGDVN.

APVD HÆREDIS SIMONIS
VINCENTIL

M. D. XXXVIII.

DECLAMATIONVM XIX.
INDEX.

1 Paries palmatus,	Pro caeco contra nouercam.
2 Cæcus in limine,	Pro caeco contra nouercam.
3 Miles marianus,	Pro milite cōtra Tribunum.
4 Mathematicus,	Pro filio contra patrem.
5 Ager redemptus,	Pro patre contra filium.
6 Corporis proiecti,	Pro patre contra matrem.
7 Tormenta pauperis,	Pro paupere contra diuitem.
8 Gemini languentes,	Pro matre contra patrem.
9 Gladiator,	Pro filio contra patrem.
10 Sepulchrum incantatum,	Pro vxore contra maritum.
11 Diues accusatus peditiōis	Pro diuite contra pauperem.
12 Passti cadaueris,	Pro ciuibus contra Legatū.
13 Apes pauperis,	Pro paupere contra diuitem.
14 Odij potio I,	Pro iuvene cōtra meretricē.
15 Odij potio II,	Pro meretrice contra iuuenē.
16 Amici vades,	Pro iuvene contra matrem.
17 Venenum effusum,	Pro filio contra patrem.
18 Infamis in matrem I,	Pro vxore contra maritum.
19 Infamis in matrem II,	Pro viro contra vxorem.

FINIS.

M. FAB. QVINTI
LIANI, ORATORIS

ELOQVENTISSIMI DE
CLAMATIONVM
LIBER.

PARIES PALMATVS. ARG.

Quidam cui erat filius cæcus, quem hæredem instituerat, induxit illi nouercā, iuuenemq; in secreta domus parte seposuit. Is noctu, dum in cubiculo cum vxore iaceret, occisus est, inuentusq; postero die habens gladium filij desixum in vulnere, pariete ab ipsius ad filij cubiculum versus sigijs palmæ cruentato, Accusant se inuicem cæcus & nouerca.

Pro caeco contra nouercam.

I IUVENIS innocen-
tissimus, Iudices, vti vellet
ambitu tristissime calamita-
tis, poterat allegare vobis
amissam cum oculis cogita-
tionum omnium temeritatem:
sed cum ostendere innocen-
tiam suam moribus malit,
quā aduersis, neq; pietas
tis, neq; conscientie sue grauem ferre cōtumeliam potest, vt
Parricidium non fecisse videatur beneficio cecitatis. Quare
non petit vt miserū putetis, nisi & innocens fuerit: nō petit
vt afflictum alleuetis, nisi & probauerit sese infeliciorem
quod patrem amisit, quā quod oculos. Estimare iuuenem
his moribus, quibus videntem estimaretis, vita, pudore, pie-
tate. Quæ si omnia sibi, vt erunt promissa constiterint, nulla

terrebitur crimine. Nec quod sceleratissima foeminarum calamitatem nostram cruentato pariete imitata est, expauescimus. Quo diligentia, quo sollicitior fuit, ne deprehenderetur, hoc magis indicauit sibi oculos non defuisse. Gratias agimus, quod nimium auide suspitionis argumenta in nostra transulit partem: non esse cæci scelus difficilius probaretur, nisi omnia sic acta essent, ut fecisse cæcus videretur. Quare Iudices non improbe sperauerim futurum, ut suspecta sint vobis, quæ tam inconsiderate facta sunt contra miseram cecitatem. Primum quod spatium illud ingens domus, quod in medio fuit, ita diueto cruore satiatum est usque ad cubiculum miserrimi iuuenis, tanquam plane timuerit parricidæ, ne non deprehenderetur. Deinde sceleri nox potissimum electa, quo tempore inueniri maritus sine uxore non posset. Tum in cæde, in qua nemo vitur ferro, nisi alieno, gladius adolescentis, ne argumentum deesset noueræ, relictus est. Postremo peractum vulnere vno scelus, quod obijceretur manibus errantis. Et tamen contra tam multa incredibilia solū aduocat nouerca testamentum, vultque illud esse precium parricidii, ut rerum intellectu in diuersum coacto, occisum eò probet patrem, quod non meruerit occidi. Nos vero istud (si crimen putatis) agnoscimus. Iuuenis hic patris sui heres solus est. Hoc testamentum, si viuente adhuc miserrimo sene notū esse in domo potuit, scitis quis illi debuerit irasci. Nā quod iniustum fuisse filii patri iactat, crimen non uerferat, si confiteremur. Idque probari ex hoc putat, quod secretum non filius accipit à patre, sed cæcitas. Quo loco dissimulare satis callide conatur inuidiā suā: Pater qui filium cæcum in semota penatū parte sepouit, eripuit noueræ oculis voluptatem. Namque ista cum muasisset vacuos penates videretur, cum patri filium cæcū hoc esse crederet, quod orbitatū, excogitauit indulgentissimus senex quemadmodum hic misisset.

patri suo in eadem domo esset, noueræ in alia, accepit secretum quod erat petiturus. Quod quo sit animo senis factum, potestis interrogare testamentum. Neque ego grauissimum patrem suprema sua iuueni iactasse crediderim, ut heredem filium scriberet, non est res quæ imputetur, istam magis oportet vel aliquo indicio, vel suspitione muliebri arcana mariti deprehendisse, et statim omnibus nuptiarum renunciassè pignoribus. Nam cum propter pecuniā ames, idē amoris et spei finis est. Habuerat adolescens gladium in cubiculo suo semper, siue antequam in hanc fortunam incideret paratū, siue quia cecitatis misere solatium est habere rem videntiū. Certe nunquam illum pater timuerat, nunquam nouerca obiecerat. Palam positum est sub oculis omnium tota domo notissimum ferrum. Scitis quantum negligentius custodiat ferrum bona conscientia, quam etiam extra suspitionem sit res sine usu. Innocentia facit ut ferrū subtrahi possit, et videbitis. Siue igitur aliquis ex seruulis corruptus est, præsertim in tam facili occasione, siue ipsi noueræ non defuit audacia ad ferendum, quod facere poterat, et præsertim prius gno, utique (quod dubitari non potest) quod facit certum sceleris autorem, manu in cæde alieno uti quam suo gladio quisquis illum relicturus est. Reliqua Iudices si fieri possunt, facta existimate. Dicitur cæcus sine rectore, sine duce, ex illa penatium parte secreta, et pene ex alia domo, per inane longum, per tot offensa limina, per excubantes seruulos errasse cum ferro, cubiculum deinde patris ingressus in neutram flexisse partem, sed recto gradu sicut ducere oculi solent, ad lectulum accessisse leuiter, non in torum incidisse, non ante peruenisse quam crederet. Vos Iudices criminū tumultum ex rerū fide ducite. Dormiens senex, quem cæcus percussor quaereret, excitatus ante esset quam inueniretur. Augment his multo incredibiliora, ut occiderit patrem, per

percerit nouercae, parricidium autem vno ictu explicuerit, quod fere vix etiam ijs contingere solet, qui oculos manu sequuntur. Nulla ergo luminis virtus, sed homo ferrum missus in casum, satis felice si percussisset quancumque corporis partem, in ipsam protinus animam incidit, et an mortis suscipiens intellexit. Officium Iudices oculorum est remitti ad manus quid actum sit, cæci percussoris vna securitas fuerat sæpius ferire. Negat præterea quicquam se ex his nouerca sensit, cum iuxta iaceret, nec explicat unde illud acciderit, maxime signum trepidationis. Si et pater vno ictu perierat, neque ista vigilabat, nunquam gladium reliquit percussor securus. Reliqua Iudices nimium suspecta, improbe assimulata. Spatiosissimus paries, et longissimum domus latus habuit notas sanguinis, quas reliquisse videretur manus reuertentis. O quam bene quicquid volunt imitantur oculi. Stupet (si qua est fides) omnia priuigium illa nocte fecisse. Dicitur ad votum nouercae gladium in vulnere reliquisse, quem suum negare non posset. Deinde per totum patrietem quid aliud inscripserit, quam se parricidam sanguine patris usque ad cubiculum suum perduxisse, et viam sequentibus reliquisse? Hec fecit aliquis negaturus? Gratulor tibi adolescens, si non potuisti parricidium illud admittere, nisi ut relinqueres argumentum cecitatis, habuisti innocentie necessitatem. Causam igitur miserrimi adolescentis sic apud vos agere proposui, ut primum ipsum defendam quasi reus tamen sit; deinde cum esse securus de huius innocentia coepero, tunc ingrediari nouercae accusationem. Spectabitur utrumque suis moribus, suis causis; eritque facilius via vestrae religionis. Quancumque duos iudicia complexa sunt, vos tamen tanquam de singulis cognoueritis. Et primum sic agam, tanquam iuuenis habeat oculos, tanquam impetus eius nulla corporis debilitate frangatur. Interrogabo quid ante

perdit, quid flagitiose, quid impie fecerit, per quae se parricidam scelera promiserit. Innocentia per gradus certos ab homine discedit, et ne in maximis trepidet audacia, diu vires in minoribus colligit. Nemo inde caput, quod incredibile est peruenisse. Dicis necesse est quae huic cum patre odia fuerint, quam violenta dissensio inter sacrorum infinita noximum pignora. Crede mulier etiam tua causa. Nam si facile est filio occidere patrem, facilius est uxori maritum. Loquar nunc de infirmitate miserae cecitatis. Temeritas omnis animorum calamitate corporum frangitur, et frigescent impetus mentium, quos non explicant ministeria membrorum, ad solum se alligat destituta mœrorum. Vultus ille perpetua nocte coopertus ac timidus non concepit nefas, ad quod duabus oculis peruenitur. Cogitat semper errare, et offendere, cogitat cum di redeundique difficultatem. Magna innocentie necessitas est, neminem facilius posse deprehendi. Semper se custodiunt miseri, ne esse miserabiles desinant. Quid aliud cecitas discit quam rogare, blandiri? O dum omne adiuuant oculi, et hunc in pectoribus humanis furorem luminina accendunt, nec leuis animis accedit insania, quoties quem execreris aspicias. Cæcus miserior est quam ut inuisus sit, timidior est quam ut oderit. Præterea nocentibus liberis frequentissimas ad parricidium causas suggerit illud quod videbant. Vitijs enim nostris in animum per oculum via est. Alijs tradidit in parentum sanguinem luxuria ferrum, luxuria videtur crimen. Alijs meretricule immodica poscentis amor, cui renunciant oculi. Cæcus inofelix patrem occidit; deinde cui manum porriget securior? cuius humeris leuior incumbet? Quis contumelias seruorum castigabit seuerius? quis calamitatem tam obnoxiam maiore reuerentia proteget? Inter felices alius est ordo votorumque

cæcus filius optat superstitem parentem. Volo nunc scire quemadmodum dicat explicatum tam difficile facinus. Cæcus parricidium cogitauit. cum quo? cuius se commisit oculis, iturus per totam domum? quem ducem elegit ille qui erat in cubiculo suo solus? Secum (opinor) secum deliberat. Sufficit sibi, cum homine expeditissimo loquitur. Cur enim sociū conscientie querat? omnia potest scire. Primum vel nox quāta sit. Deinde prospicere solcite, an omnis familia dormiat. Gradu suspensio ponere certa vestigia, & in omnem timoris sui partem sollicitum circumagere vultum. O quā parum est in metu ipsos etiam oculos habere. Ita non iste sibi dixit? Occidere quidem patrem volo, sed quem sequentur hæc manus? Nocte solus egrediar, sed quādo perueniam? Putas nos iunctis habitare liminibus? domus inter patrē filiumque media. Quantum erroris, quantum moræ, & spatium ingens, & vice metiendum. Cæcus inconsulta quid agis? nox antequam deficiet. Quid si deinde uterque vigilauerit? quid si nouerit? Age limen inueniam, cardine sine strepitu mouebo, dormientis cubiculum intrabo, quiescentem feriam patrē, semel satis erit, nec nouerca vigilabit. Securus egrediar, sciēte nullo reuertar. Vota sunt ista, sed oculorum. Cæcus desperaret etiā si tam multa nox polliceretur. Hoc loco quæram necesse est, quæ ratio fuerit, ut inuenis ad parricidium suo potissimum gladio uteretur. Nimirum illud in mentem venit, quia erat relicturus. Nam si alienum, & ignotum in vulnere patris gladiū reliquisset, potuerat de percussore dubitari. Hic attulit suū, ut etiam si euasisset, tamen ferro suo teneretur. Cur ergo, inquis, gladiū in cubiculo tuo habebas? quia habueram semper, quia vsurus illo non erā. Ferrū ergo parricidio meo tot ante annos præparauī, & secundū illum quem minabar patri, tādū innocens fui? Ego eram ferro ac mente paratus, & tot abierē noctes? Antequam gladiū illū familiarem oculis tuis

feci, antequam omnibus seruulis notū. Pependit in cubiculo tanquam testis conscientie meæ palam in medio negligenter, sic ut subtrahi posset. Non illum cōscientia trepida velauit: tam notus in cubiculo fuit, quā cæcitas domini. Quisquis ferrū præparat sceleri, sic illud habet, ut possit suū negare. Ponite nunc ante oculos actū parricidii, deprehendetis difficultatē. Dono illud, dum a suo limine egreditur, dum illos quos accipit a patre seruos fallit, ecce cubiculū senis inuenit aliquādo, ecce paries ille deficit, & percussoris manus subito destituit, cessere fores sine strepitu. Quid postea agit? Vtrum ipsum cubiculi parietem circuit, an se committit in mediū? & per spatia tenebrarum armatam manum iactat? Ecce patris lectulum tenet, etiam dormientium anhelitus imminēs audit, unde sciet quod dirigat ferrum, quem potius feriat ex duobus? Tentauit ergo vultus, & pectus obiectum, breuissimam perituræ animæ viam querit, & quātus erit sopor qui ista non sentiat? Dices, neque ego sensi. Ideo intelligis quā malam causam habeas, cuius & vna, & incredibilis defensio est. Ita feritur in sinu tuo maritus, & tu nihil sentis? Ad latus tuū fura hominis peraguntur, tu taces tanquam te priuignus occiderit priorem? Ita nō ille percussus est homo, quē cæcus occidit? Te verō (si nihil aliud) calens ille cruor denique suscitasset. Sed quā manifesta est conscientia, quæ te compellit ad hanc necessitatem, ut cum occisum a priuigno tuo patrem videri velis, cogaris dicere nihil sensisse? Sufficit, vicinus, innocentes sumus. Cum in eodem lectulo fueris, cū amplexa sis forsitan illum qui occisus est, tam incredibilem proferis soporem? Cur ergo tu incolumis es? quæ tam iratis manibus sanguinem tuum fortuna subtraxit? Certe dormiebas, certe nihil senseras. Ita priuignus te reliquit, qui deprehendi timebat? Occidit ergo aliquis patrem, & nouerit pepercit? Maximiū omniū nefas, fortiter fecit, minori sceleri

statim patre non fuit? Omnia humana sacra confudit, violare non est ausus pectus odiorum? Incredibile est, sine fide est, non occidere noueram, cui imputes quod patrem occidat. Quid ais adulescens? tu ne circa illum sanguinem defecisti? illa te blandius rogauit animas perdidisti ergo illud quod nihil senserat, quod nox, quod silentium, quod tempus supererat sceleris alterius? Tu si facere parricidium posses ideo patrem tantum occidisses, ut tibi et noueram liceret occidere. Non video cur nisi videri velit relictam mulierem, ideo tantum videretur illud nephas illa fecisse, callide satis. Sed hoc alio protinus argumento subuerteretur. Non est eiusdem consilii noueræ parcere ut substituat ream, et gladium relinquere quo ipse deprehendatur. Sapius uti necesse habeo argumentum cecitatis, et hoc etiam loco quo de illo vulnere disputandum est. Mehercule si percussor intrasset, qui videret, qui lumen præ se tulisset: non tamen tam feliciter librasset ictum. quem etiam si nulle fallerent tenebrae, metus et conscientia incertum magni sceleris tristem morte fecissent. Raro contingit semel ferire carnifici, quamuis componat ipse cervice, et exercitata manus homicidium nouissime velut quoddam genus artis exercent. Sic ergo librauit manum cæcus, ut ipsam protinus feriret animam? Ego mehercule etiam illud admittor, quod cum patrem vellet, non noueram percussit. Præter animam nihil virium habet parricida: primus ictus: ille trepidat, ille cogit, ille erubescit, ille est ab innocentia proximus, ille præstat hoc solum, ut sequens fortius feriat. Interrogare nunc volo quæ iuueni causa fuerit, ut reliquerit gladium. Scilicet noluit noueram suam infamari. Abs tulit sibi omnem defensionem, et se parricidam confessus est, ferrum in vulnere reliquit. Si nondum occisum putabat, iterum feriret. Si iam perfectum nefas intelligebat, auferret indicium. Sed quid ego rem manifestissimam colligo? Si vultis

Iudices scire à quo sit gladius relictus, cogitate cui expedierit ut inueniretur. Sed paries vsque ad cubiculum priuigni vestigio manus cruciatus est. Cogitate iudices ante omnia, non esse incallidum hominem, neque consilii iacentis, qui cæcus explicare conetur facinus, etiam oculis difficile. Ille ergo non existimat cum manum eruentam parieti applicat, vestigium à se parricidium sui relinquere, cum dexteram, qua ducere utebatur, veste tergere atque intra abire sine vestigio posset, totum parietem eruentabat, et ubi aliquid de patre misero relinquebat, quid futurum esset postero die, quantam expectaret inuidiam ad lucem non cogitabat, sed disponebat indicium certum, indubitatum, sine errore, quod noueræ sequeretur vsque ad cubiculum suum, vsque ad lumen ipsum. O admirabilem casum, nec cruor ante defecit. Vt hoc loco natura ipsius rei. Palmatus sanguine paries inuentus sit est, totam manum explicuit, omnes digitos diligenter expressit. Totum ergo sanguinem consumeret intra prima vestigia. Pone enim manum eruentam, atque adeo (ut istis etiam blandiar) madentem: pone mensuram itineris, et spatium parietis, dum enim in secretam domus partem reuertendum est: debet proxima pars à cubiculo patris habere plurimum sanguinis, sequens minus, tertia minimum, vltima nihil. Nunc cruor quoties admotus est, transit, aut in manu tarde reptantis erefecit. Hoc quid esse dicamus, quod circa cubiculum utrumque sanguinis istius vestigium quasi incipit? hinc est paries palmatus, et illinc? Quomodo pertulit manus quod relinquebat? noueræ istud, noueræ securis composuit oculis: illa miserum dextera sanguinem tulit, et manum subinde renouauit. Palmatus paries, habet distantiam, vacat aliquid loci, intactum ubique vestigium est, cæcus manus traxisset. Quæro nunc, unde tantum sanguinis in manu? Tunc enim ex omni vulnere cruor profluit et effunditur, cum ferri recedere via sequitur. At

quoties eodem quo factum est cluditur telo, latet tota mortis inuidia. Præterea cum manus ex parte quâ palmare vestigium potest, plicetur in capulo, et se dum telum occupat claudat, necesse est exteriore ut parte res persa sit. Tuus autem qui palmatus est paries, vestigium eius partis ostendit, ad quam cruor peruenire non potuit. Vestrum est nunc comparare omnia ista, perpendere. Cur prudentior sit iudex in deprehendendo scelere, quam reus in admittendo, hoc esse in causa puto, quod alter tantum pro se cogitat, alter pro parte utraq. Tuitus sum adolescentis miserrimi causam, nunc inspicere volo quanto certioribus argumentis nouerit ea teneatur. Transgo illum vulgarem et omnibus notum de cûparatione personarum locum. Alius diceret maritum et uxorem nisi liberis initiarentur, non fortissimis corporum vinculis inherere. Ego illud potius dicam, decepta est mulier expectatio tua. Veneras quasi in vacuum domum, et sine herede. Expectaueras ut infelix iste iuuenis ab ipsis proptinus nuptiarum tuarum expelleretur auspicij, extorrem et inopem summoneret pater blando corruptus amplexu, et omnino summam calamitatem corporis occurrere delictis cati uxoris oculis vetaret. Inuenisti pium et deuotum amico senem, et de omnibus coniugis tui desperasti ob id affectibus. Miserrimus est maritus quisquis inducit filio nouerçam, quod uxori non videtur utrumque posse amare. Quero igitur ante omnia ubi occisus est maritus? In cubiculo suo, hoc paulo ante priuigno defendendum non fuit. Occisus est in cubiculo senex. Ita ille percussor non timuit uxorem? Auso secretum nuptiarum, et matrimonialis lectuli solitum diem occisurum intrare. Quem quaeram? ubi reliquitur maritus ab uxore innocens? Noctem autem ad scelus quis elegit? Nox tuum tempus est, quid si accedit huic etiam sceleris occasio? Non venire debes ad secretam domus partem,

DECLAMATIO PRIMA.

nocturna tibi penatium sacra peragenda sunt? Tu non cogitas quemadmodum suspensa manu sonantem blande cardinem flectas? Iaces secundum occasionem, et expeditum tibi in proximo facinus est. Non times ne quis deprehendat. Ipsi quoque serui longius quiescunt, et praestatur grande secretum genio loci. Tibi quoque ferire cum velis, scire an dormiat licet. Nox, et ferrum, et securus maritus, quidnam isto declaratius scelere? Occisum esse miserrum senem cum tu volueris scimus. Quomodo tamen, inquit, gladius peruenit in meam potestatem, qui priuigni fuit? Heremus, hic difficilis expugnandus est locus. Quis credet mihi, si duxero gladium cæcus ille perdidit, perpetua nocte clausa genas non euasit. Fingere nimirum ad tempus videbor, et rem mihi manifestam impudenter complorare. Scilicet semper isti apposita capulo manus, et diebus ac noctibus cura. Nolo tanquam callido gloriari ingenio, non accepisti trucem horridumque latronem, nostri tibi occasionem præbuere mores. Nam quod uno ictu occisus est senex, ad te suspicio magis reficit. Tu preparare corpus illud ad ictus potes, dum videris amplecti. Tu blanda manu prætentare pectus, ubi assidue visceris pulsui non quiescat anima, ubi statim mors sit, ubi de spiritu sanguinis ictu explorare ante et cognoscere licet, potest et uno ictu mulier occidere. Venio nunc ad vestigia parietis cruentati, quibus te satis abundeque pressimus dum adolescentem defendimus. Hæc sunt tamen quæ contra te res seruata sunt. Cum maritus tuus in cubiculo occideretur, sciebas nullum tibi relictum patrociniū, nisi aliquid cecitate simile fecisses. Ideoque sanguinem in illam partem induxisti, in qua quæri volebas, ut postero die omnis mundia sanguinis notis et vestigia preparata sequeretur. Infamas cecum, consilium ex calamitate sumpxisti. Sciebas illum non aliter si dux decessisset ingredi posse, quam si vestigia parietis perpetuitate diris

geret. Simulas si itaq; cecitatem, et ne quid sceleri impio deesset, mariti tui errore liuisti. Omnia tibi composita atq; simulata sunt per oculum et securitatem, tanquam scelus transferatur ingenio. Nunc enim tu innocēs, quia primigni gladius in vulnere, quia paries eruentatus: hoc sufficere vtrumq; iudicio putabas? Quam facili momento causae factae vertuntur, quod fecisse etiam is scelus frequenter inuentus est, qui obieciat. Sed causas inquit, parricidij iste habuit, quem iratus pater in secretam domus partem relegauerat. Mulier illa forsitan ignominia felicioris videretur esse priuigni. Cecitatis beneficium est, cum illi secretum datur. O praecaram senis optimi singularemq; pietatem, quam blande ille seposuit miserum suum, quam diligenter uxoris gaudens exclusit oculos? quam multo caecum pudore donauit? Si felicior, inquit, essem, pater, ego tibi potius cederem domo tota. Nunc miser illam occupa partē, in qua nemo te videat, in quam solus ego veniam: sunt circatē seruuli fideles, nō gemitus tuos audiat quisquam, nō flebili macore pascatur. Nihil est quod te sollicitet cōuersatione nostri secretum, quod cecitati ideo praestatur, ut minus oculi desiderentur. Aliquis odit filium caecum, et hac tantum vltione cōtentus est, ut illi assignet quietam, et sepositam, et meliorem domus partem? Ita ais, ego sic intelligebam, quasi abdicaret, quasi expelleret. Iratus igitur senex tenet iuuenem suū velut in teriore complexu, et à limine obstat? Rogo quod duos separat media domo, te integram, sanam et illum infelicem caecum, contumeliae opportunum, iniuriae facilem, vtrum filio irascatur, an uxori? Nolo, inquit, iuuenis vtrius amara domus parte, ne haec quae nitidioribus tectis elaborata sunt, pertineant ad oculos tuos. Quis tam stulte irascitur caeco, ut putet illius interesse vbi habitare inbeatur? Te potius ille summonet, tuis inuidiā facit oculis, tibi dicit, Sufficiat, Satis

est, habes maiorem domus partem, absentem puta, misero in paternis acibus aliquem angulum relinque. Pater, qui filio sub nouerca assignat secretā domus partem, confitetur uxoris se abdicare non posse. Transit ad aliud genus defensionis. Sibi causam cædis nō fuisse, cū hic haeres inuentus sit omnium bonorū. Quis enim alius esse debeat, ut huic properandum fuerit ad hereditatem? Filius scriptus non timet poenitentiam testamenti. Omnium bonorum haeres relictus est. Non ergo irascatur pater cum daret secretam domus partem. Non possunt tibi diuersa prodesse, eadem obiceret reos si exheres datus esset. Elige vtrū voles. Si scinit se esse heredem, amare magis patrem debuit: si ignorauit, non habuit quod speraret ex morte patris. Reliquum est ut intueamur, ille qui periit ab vtro magis vestrum desideretur. Te opinor hic grauius afficit dolor, impatientius hic luctus examinat, tuq; obsoletā protinus nubem, et tempori accommodata lugubria flammæ reuertente mutabis. Hinc verò iuuenis, qui si fortunae suae mala cum praeteritis comparet, caecus ceperit esse nunc prius. Nam quid non miser in hoc senē perdidit? viuebat illi magna pietas, aderant quocunq; iusserat de facie patris oculi, non illudere infelicibus tenebris contumaces seruuli poterant, nec (quod extremum contumeliarū genus est) ut domum ageret rogabant. Nunc quanta dū boni ludibria sunt inuicunda? luxcere se pariter cecitas et solitudo. Quid tibi nunc miserrime adolescens hereditas prodest, quam tantum audis? quid enim circa te pecunia potest? quae fruendi voluptates? quid aliud quam spoliiorum facilis occasio? Quam bene ista omnia paterni oculi custodiebant: quam facile decipi, quam facile denudari, quam cito sine labore falli potes, quam cito mops fieri? Morte patris exheredatus es. Quid nunc tibi nisi perpetuus imminet macrorum, et execratio vitae? Miser post omnia et lachrymas perdidit, nec

dolentem adiunxit oculi. Incipit apud te gladius habere quid agat. Querit ecce querit miser ferrum. Nunc, inquit, huc redite illud, innocens donec habuit meas manus tantum. Si mori necesse est, illi potissimum incumbam. Hoc illa iam olim gratias et infelix anima querebatur. Vbi nunc mee vires? Vbi impetus? Vbi dextra tam fortis? Vno ictu puto ne me quidem ipsum mihi continget occidere.

CÆCVS IN LIMINE. ARG.

Ex incendio domus adolescens patrem extulit. Dura matrem repetiit, & ipsam & oculos amisit. Induxit illi pater nouercam. Quæ accessit quodam tempore ad maritum, dixitque parari illi venenum, quod iuuenis in sinu haberet, & sibi promissam dimidiam partem bonorum si illud marito porrexisset. Intrauit ad cæcū pater, interrogauitque an hæc vera essent: ille negauit: exquisiuit, & inuenit in sinu venenum. Interrogauit cui parasset, ille tacuit. Recessit pater, & mutato testamento, nouercam fecit hæredem. Eadem nocte strepitus in domo fuit. Intrauit familia in cubiculum domini, inuenitque ipsum occisum, & nouercā iuxta cadauer dormienti similem, cæcum in limine cubiculi suum stantem, gladium eius sub puluino cruentatum. Accusant se inuicem cæcus & nouerca.

Pro cæco contra nouercam.

2

* cui pro
minimo

SENTIO Iudices pudori iuuenis, * pro quo minimum est quod parricida non est: grauius videri quod absoluitur uendus est contra nouercam: & plurimum cæco de reuerentia deperire virtutum, cum in patrocinio summæ pietatis aufertur quicquid alium defenderet innocentem. Hoc primum itaque publicis allegamus affectibus, quod pro se reus indignatur uti corporis probatione. Solus omnium non remittit sibi, ut incredibilior sit in parricidio cæcus, quam fuit

cuncti

sum videret. Homo omnium quos unquam miseros fecere virtutes, innocentissimus parricidum negauit antequam pater occideretur, & ne quid hodiernæ sollicitudini prestari putetis, fecit, quod est summum in rebus humanis nefas, ne vel in alio crederetur. Ignoscite per fidem, quod indignatur se inuenis in honorem tantum calamitatis absolui. Filium qui patrem ex incendio sua cecitate seruauit, facinus est hoc tantum innocentem videri, quod illum non potuerit occidere. Nam quod ad mulierem Iudices pertinet, quæ defendi non potest, nisi patrem cæcus occidit, tam impudentem delationis necessitatem malo, quam si tantum negaret. Viderit qui fiduciam veritatis putat, quod cæco facinus obiectum est. Deprehensa mulieris audacia est, quæ non potest nisi incredibilem comparatione defendi, & quisquis cæcum inuicem accusat, solus est reus. Aliæ Iudices esse debuerunt aduersus hanc debilitatem probationes. Cæcus in parricidio non debet suspectus fieri, sed deprehendi. Quæso itaque Iudices ut hæc prima propter causam iuuenis putetis, quæ contra illum nimia sunt. Nihil magis debet esse pro cæco, quam quod aduersus illum fuerunt multa fingenda. Et constat de pietate, de innocentia hominis, qui expugnandus fuit parricidii similitudine. Congesta sunt aduersum miseram delibatam ferrum, cruor, venenum, & quicquid non potest esse negligentie, nisi nescientis. Nemo Iudices, nemo diligentior debet esse ad facinus, quam qui parricidium potuit facere cæcus. Iuuenis iste de quo summa in rebus humanis monstra finguntur, eius fuit erga parentes semper affectus, quem nefas est optare de liberis. Cuius domus ignem septa violentia rapuisset miseris senibus omne presidium, illa festinatione qua fugimus, erumpimus, in medium cucurrit incendium. In quanto tunc periculo fuit reus naturæ pietas? Dum diu multumque attonitus hæret, dum ad utrumque respicit, ad utrumque discurrit, penè infelicius nos

parentes perdidit pietatis aequalitas. Vt demum miserimos senes cluserat iam propior ignis (gaudiat licet inuita pietas) patrem iuuenis elegit, & de pariter ardentibus vices disposuit affectus. Vixdum posito senex, cum illum quoque miraretur explicitum, iterum flammam aperuit, & vndique coeuntis incendij redditus globis arserat iuuenis, si tardius perdisset oculos. Facinus est exisumare Iudices, non hoc quoque maximis cōtigitse conatibus, vt seruaretur & mater. * Minus tamen in utroque fecerat, nisi perdidisset oculos. Videntur qui solum in eo magis parente mirantur, in cuius salutem faciem vultusque consumpsit. Patri praestitit cecitatem, qui amisit oculos, dum repetit quam reliquerat matrem. Non expectatis, certum habeo Iudices, vt excussem quod pater induxit caeco nouercam. Factum est eo tempore, quo constabat patrem filio senem soluendo non esse. Contenderim quinimo iuuenis fuisse consilium, vt pater cui matrimonium filiumque abstulerat incendium, residua senectutis alia solaretur vxore: & vt domus quae caecum tantum habebat & senem, acciperet ex coniugio ministeria custodita. Facinus est Iudices, quod bonos priuignos nouercae facilius decipiant, nec leuius oderunt. Quam multis insidijs, quam multis artibus patet cecitas innocentis? Mulier cui sperem inuadendae hereditatis praestabat debilitas priuigni, senectus mariti, intellexit hoc solum deesse sceleris occasione, vt prius infamaretur parricidij caecus. Viso igitur hoc, quod sibi iuuenis non videbatur esse priuignus, venenum quod in miseri sinu abdiderat deprehensura, nunciavit patri, tamquam parricidium pararetur. Et quia mendacium poterat facile nudari, si quem conscium nominasset, totam delationem sic ordinant, vt sibi crederetur promissam dimidiam partem bonorum, si venenum seni voluisset ipsa porrigere. Videtis Iudices, qua preparatione nouerca ad testamentum

tum patris accesserit. Mulierem quam credit maritus non luisse partem bonorum accipere pro scelere, necesse est sic remuneret, vt faciat heredem. O quanto aliter probaretur parricidium, quod iam potest deprehendi. Mulier quae se dicebat in conscientiam sceleris admissam, non hoc primum exegit à patre, vt quaereret quis parasset caeco venenum, quis dedisset, vnde maximum sciebat posse fieri quaestio nis errorem, instituit vt innocentissimus iuuenis interrogaretur repente, subito infamaturus velut deprehensi trepidationem, seu taceisset caecus, seu negasset. Adductus ad filium senex dixit iuueni quicquid audierat. Nunquam Iudices, tam simplicis innocentie fuit facinus actum negare. Non esset ausus iuuenis coram ea muliere mīriri, quae prodidit, & scit ubi esset venenum. Vt verò sensit infelix instantem nouercam, postulantemque vt sinus iuuenis exquiretetur, tunc verò attonitus & haerens, & tota malorum suorum cogitatione confusus, intellexit hoc argumentum eius esse quae parasset, vt posset deprehendi. Igitur propere, festinanter omnia membra pertractans, & merjis in sinum manibus, cum cuncta suspicionibus, dum tactu iuuenis explorat, venenum prius inuenit. Laudo Iudices innocentiam silentij, laudo fiduciam, quod interrogatus cui parasset, non putauit sibi defendendum venenū. Rem quinimo fecit eius qui sciret patrem non crediturum, & (quae maxima est innocentie contumacia) persuasionē senis nulla voluit excusatione corrumpere. Non fuit illud trepidatio, non taceat confessio. Quisquis habet venenum, habet & quod respondeat deprehensus. Fecit post haec senex rem hominis quem non mouisset quicquid inuenerat. Non torsit ministeria caeci, & de scelere in quo solus nocens esse parricida non poterat, non expleuit ordinem quaestionis, sed quod plus est quam absolvere, remisit iuueni defensionem. Vtrum deinde intellectis

deterimæ mulieris insidijs filium paulis per voluerit exheres
redatione protegere, & diligentius de patrimonio suo delib
beraturus interim captauerit vt videretur mulieris cupidit
tati iam nō ob stare priuignus: an faciliū fuerit vt exheres
dationem quoq; impetraret nouerca cæci ab homine cui tam
multa persuaserat, cogitationibus vestris relinquo. Hoc tan
tum dixisse cōtensus sum. Testamentū cōtinuo mutauit. Et
ne quis miraretur hanc festinationē, statim subsequētū est
vt periret. An interfuerit Iudices iuuenis huius vt viueret
pater, qui iā alio moriebatur hærede, vos existimabitis. Cer
te nō interfuit vt occideretur. Facinus Iudices quod illan
te in cubiculo nouerca, quod in lectulo factū est, domus tota
persensit, nemo non sibi visus est iuxta fuisse. Excitari sola
nouerca nō potuit illo in loco vnde venerat fragor. Cōcurrit
familia quō sollicitos atq; trepidātes ducebat strepitus quem
sequebātur. Inuenerūt senē occisum, nouercā iuxta cadaver
sic iacentem, vt statim possent interrogare quis occidisset.
Nunciatū est deinde facinus & cæco. Inuētus est (quod ma
nocentiae sufficit) non à scelere rediens, stans in lumine cubi
culi sui animo quo discurrerant videntes. Vt deinde ferrum
iuuenis inquireretur, exegit eadē vtq; quæ postularat de
veneno. Quod in lectulo gladius cruentatus inuentus est,
non deprecor Iudices, quin contra cæcitātē non minus argua
mentū putetis, quā quod inueniri potuit venenū in patri
cidij suspitione. Gladius cruentatus nouissima probatio des
bet esse, non sola. Ignoscite malorū periculorū metus, ignos
cite humana discrimina. Defensionē iuuenis primū lachry
mis gemituq; prosequimur. Perdidit infelix iuuenis patrē,
perdidit & cæcitas illū senem, cuius oscula, cuius amplexū
imponerat vulneribus oculorum, cui prestabat cæcus vt vi
ueret. Misera ignorantia, misera debilitas, quod te nouerca
non sic potius decipere maluit vt biberes venenum. Facinus

est Iudices comparationem fieri, vt incredibile sit parrieis
dium. Idem vos putatis efficere noctium merita, & affectus
osculis blanditijsq; quæritos, quod natalū pignorumq; re
uerentias? Nullas ego facilius perire crediderim, quā cora
porum charitates. Et licet matrimonijs paulatim reuerētia
grauitatis accedat, possint tamen distrahi facilitate qua
cōeunt. Vxor est, quam iungit, quam diducit utilitas: cuius
hæc sola reuerentia est, quod videtur inuenta causa liberos
rum. Aspicimus matrimoniorū singula momenta rixantia,
mutant quotidie domos, & per amplexus lectulosq; discir
runt. Placet etiā post liberos alius maritus, & vnde depres
hendas omniū scelerū facilitatem, possint non amare viuē
tes. Quid si huic vxorie vtilitati nouerca nomen adiung
gas? Mulieri quæ post liberos inducitur, matrimonij nō cō
tingit tota reuerentia. Quanto alios prestat affectus diliges
re vitæ lucis autorem? Liberi ac parentis non alius mihi vis
detur affectus, quā quo rerū natura, quo mundus ipse cō
strictus est. Quisquam ne mortaliū confodiet illud sacrū ve
nerandumq; corpus, quod potest ex ignibus rapi, pro quo
bene consumuntur oculi? non inuenio Iudices quemadmo
dum possit esse contra liberos salua reuerētia. Non est diffi
cile vt maritū vxor occidat, si non est difficilius vt filius pa
trem. Non est Iudices, quod putetis inter mulierem & virū
de scelere quæri: neq; est quod se nouerca sexus occasione
tueatur. Maior est cæcitatē infirmitas. Sunt & feminis ad
scelera vires, cum habent causas, virorū. Quinimo si inter
roges, facilius hæc pectora metus, odiū, ira corrumunt: &
quoniā non habent roboris tantum, vnde vitia mentū vici
cant, plerumque facinus infirmitate fecerunt. Sanē tamen il
lis sceleribus sufficere non possint, quæ discursum, quæ exi
gunt laborē. Quod verò tam muliebri possis inuenire faci
nus, quā occidere hominē iuxta te iacentē? aggredi senem

qui se tuis crediderit amplexibus? cuius somnos ipsa dispo-
nas? ipsa custodias? Omnis alius percussor deprehendi pos-
test antequam feriat, vxor non sentitur, nisi dum occidit.
Non est iudices incredibile vt occiderit mulier hominem,
quem dicitur potuisse cæcus occidere. Facinus est iudices,
si cæcos habere nō credimus nisi necessitatis innocentiā. Pri-
ma est infirmitas cæcitatē, vt nolit. Fallitur quisque hanc
calamitatem non animorum putat esse, sed corporum. Tos-
tius hominis debilitas est oculos perdidisse. Et si diligenter
actus intuearis humanos, ministeria luminum sumus. Cæ-
cus uon irascitur, non odit, non concupiscit. Et cum corpora
nostra vigorem de luminibus accipiant, pereunt cum suis
vitia causis. En ad quod erumpant manus, quā proxima
quæq; tandū querunt, manus quæ sua quoque ministeria
non explicant? Audebit quicquā corpus illud quod ad su-
gulos sibi videtur decidere motus? cui quicquid ante se est,
donec exploretur abruptum est? Facinus admittet in quo
nihil ipse facturus est? Facinus, quod totū credat aliq? Quid
si cæcitas sit quam fecerint ignes? Nemo in incendio solos
ex homine perdit oculos. Tunc facies sentit incendium, cum
ambusti defecerunt gressus, cum opponi non possint pro
oculis manus, & ad lumina nostra flammæ omnium mem-
brorum vulneribus admittimus. Cæcum vel hoc faciet inno-
centem, quod licet viribus, licet sufficiat audacia, non ha-
bet persuasionem hominis, qui possit imponere. Nefas est
iudices hunc iuuenem reliquarum debilitatum ratione des-
fendi. Quam incredibile est vt occiderit patrem, qui pati nō
potuit vt perderet eum? Rogo quid opus gladio, quid vene-
no parricide? quantulum fuit potius seruare matrem? Ras-
piatur ex parentibus illa infirmior, illa peritura: parrici-
dium sic facere potuisti, vt optimus filius videreris. Quam-
tum deinde putaris impatientissimis affectibus accessisse

post cæcitatem? charior est pater cum in locum successit oculus
lorum, & tunc est infinita pietas, cum in illa debeas amare
quod feceris. Quid dicitis iudices? transferet in facinus, hūc
cæcitatē suæ iuuenis fauorem, ad quem quotidie laudatura
ciuitas coit, cui assident omnes liberi, omnes parentes? faciet
se pietatis pariter & sceleris exemplum? Facilius est vt oes
ciuitas patrem a quo sis ipse seruatus. Nullius vnquam iudi-
ces parricidij magis debuisti excutere causas. Cupiditas,
inquit, iuuenem egit in facinus. Hoc si credibile, si verum
est, debet videri, mulier hæres maritum, an patrem cæ-
cus exheredatus occiderit. Habeant sanē iudices hanc nefas-
rie cupiditatis festinationem quos vitiorum ardor, quos
quotidie luxuria præcipitat. Quod cæco hereditatem vel
innocentem? oculi sunt, oculi per quos paupertatem ferre
non possumus, oculi tota nostra luxuria. Hi nos in omnia
quotidie vitia præcipitant, mirantur, adamant, concupis-
cunt. Facilius impleas animi satietatem. Quo per fidem
diuitias iuueni, apud quem omnium rerum diuersitas pes-
cit? Circundes licet hanc debilitatem fulgore, diuitijs, cæ-
co tamen tunc magis cuncta desunt, cum contigerunt: nec
inuenias debilitatem cui magis cum paupertate conueniat.
Homo in honore parentum excecatus, patrimonio sub pa-
tre melius vtetur. Et quod per fidem parricidij genus
iuuenis elegit? Venenum, inquit parauit. Cur per fi-
dem, si sufficit ferro, facinus aggreditur, cui adhibere
conscium, cui prestare debeat ministerium, cum maius
habere possit in gladio parricida secretum? An postea
iuueni succurrit quid possent facere manus, & se circa
venenum deprehensa debilitas collegit in vires? Nemo
iudices, nemo nescit quemadmodum possit occidere. Intelles-
xit iudices nouerca quā incredibile esset vt videretur
cæcus parasse venenū. Igitur adiecit tentatā se vt illud ipsa

porrigeret. Date per fidem Iudices operam, inueniet verba, secreto priuignus & nouerca de parricidio loquuntur. Ita se non putat vterque tentari? Quid cogitatis, quid dicitis Iudices? Nullum in in tota domo quod corrumpet aliud parricida pectus inuenit? Difficilius hoc credas nouercæ, si te à nullo alio putes impetraturum. Non ergo iuuenis credit hoc omnes loqui cum patre? omnium blanditiarum primum esse sermonem? Nouercam timeas & negantem. Nō habet fidem ei credere parridium, quem scias proditurum nisi impetras ueris. Per fidem Iudices diligenter attendite criminis diuersitatem. Tentatam se in parridii conscientia mulier affirmat. Quis verò dubitet, nunquā hoc priuignum fuisse facturum, si habere consciū potuisset aliū? Atqui venenum iam parauit, emit. Et cum hoc ipse facere nō potuerit cæcus, quis est iste cui parridii tantum instrumenta creduntur? cur non idem porrigit seni? vel si non potest decipi maritus nisi manibus vxoris, cur ante parridium struitur quā sciat an nouerca promittat? Nā quod vult videri, promissam sibi partem bonorum, non est argumentum, nisi & ipsum probetur. Mulier quæ sollicitatur ad facinus, quemadmodum sibi consulit ne illam parricida decipiat? Et probationes prospicere debuit seu fictura quod rogabatur, seu proditura. Adde quod neq; odit nouercam cæcus, cui parridium credit: neq; hereditate corrumpitur, cuius contentus est parte dimidia. Nemo Iudices parridium faciet quo aliū utatur. Exigo igitur ut istud parridium cæci tu socia, tu conscia manifestus probes. Quid opus est ut iam venenum iuuenis habeat? potius sermonibus vestris interpone testes, fac coram seruis loquatur, fac intersunt amici, fac audiat pater. Facillimum est cæci decipere secretum. Vtere mulier homine qui se commisit oculis tuis. Vtere verbis quæ regis, manibus quæ moues. Volo venenū ipse proferat, ipse porrigat, volo te

rursus in facinus hortetur, volo plura promittat. Parridii cæci deprehendi potest, dum tibi fatetur. Sed, inquit, inuentus est tenens venenum. Exiguū argumentum nouerca de magna facilitate fecisti. Non accusas cæcum, sed ostendis. Homo expositus ad omnem occasionem, ad omne ludibrium quem tactus, quem proxima quæq; decipiunt, quid refert, quid in sinu habeat ille, quem deprehendere possis, qualem relinquis? A quo modo nouerca digressa est, cuius ordinavit vestes, tetigit sinus, membra composuit, venenum potest habere sic ut nesciat: potest sic, ut aliud putet. Si mehercule volueris, tenebit palam: si iusseris, accipiet corā seruulis, corā amicis: & si venenū nō dices, hauriet, bibet. Nullo magis Iudices argumento potest innocentia cæcitatis intelligi, quā quod videtur iuuenis deprehensus. Si parricida est, & exquiratur, hanc saltē sibi præstabit dissimulationē ne teneat venenum. Neminem Iudices credo mirari, quod iuuenis interrogatus cui parasset, verba non habuit. Non fuit illud patris indignatio, non fuit dolor, venenum iuuenis expauit. Auferrunt nobis vocem quæ fieri posse non credimus, & silentiū est admiratio subita miserorum. Nescit tacere deprehensorum scelerum trepidatio, & statim respondet illa cum suo sibi scelere parata defensio. Tacere facilius est deceptis, quā deprehensis. Quid per fidem facere vultis iuuenem, quem de parricidio consulit pater ille seruatus? miror hercule non dixisse, Volui, sum veneficus, sum parricida, & inuidiam putarem si confessus esset. Bene quidem quod nescit iuuenis, quemadmodum parridium neget, neq; habet illa deprehensorum multa verba. Venenum quod tinet cæcus, ipsius est, si illud excuset. Sed, inquit, exheredatus est à patre. Poteram Iudices secretum hoc senis profindumq; vocare consiliū, contra iuuenem tamen esse non debet, etiam ut de parricidio crediderit nouercæ. Notum hoc Iudices ac

vulgare facinus est, quod plerumque contra liberos amantur
 uxores, & sequentium matrimoniorum non aliunde, quam de
 damno pietatis affectus est. Genus infirmissime servitutis
 est senex maritus, & uxorie charitatis ardor flagrantius
 frigidis concipimus affectibus. Quid, quod necesse est impa-
 tientius amet maritus uxorem, qui sibi videtur filium iam
 perdidisse? Facillimum est de cæco parricidium credere, cum
 hucusque erraveris, ut inquireris. Volo scire Iudices, quid
 fecerit homo senex, qui parricidam filium sciat. Non culeum
 parat, non illud porrigit venenum, non saltem abdicatione di-
 mittit, testamentum tantummodo mutat, & parricida sola
 paupertate punitur. Rogo quis precipitat? urget? adeo ne
 non potest fieri idem postero die? gravius hoc faciet pater,
 si non prestiterit uxori? Quid, quod hoc ipsum tam placide,
 tam quiete facit, quasi capiet imponere? Quid dicitis misere-
 rorum parentum affectus? Exheredaturus filium pater, non
 advocat propinquos, non contrahit amicos, nullis lachry-
 mis tabule, nulla vociferatione complentur. Nescis senex,
 quanta tibi opus sit ratione tabularum, exheredas miserabi-
 lem parricidam. Non est Iudices quod putetis, ideo nullum
 adiectionem ad exheredationem iuuenis elogium, quia de scel-
 ere constaret. Nemo unquam ideo non obiecit filio parrici-
 dium, quia crederetur. Per fidem Iudices duorum, inter quos
 de scelere queritur, astinemus mutato testamento proxima
 noctem. Iuuenis seu innocens, seu parricida est, adhuc in suo
 silentio stupet: nec facile dixerim, unde maior trepidatio, si
 alienum tenuit, an suum venenum. Nouerca rem inter ma-
 nus habet anxiosa, trepida. Nihil est difficilius quam differre
 gaudia, quod scias te non mereri: & filio se esse prelatam,
 non est longa persuasio. Expectat nunc ut iuuenis agat
 causam postero die, ut credulum senem propinqui, ut ciui-
 tas universa castiget, & se nouerca sensu unius tantum nos

est heredem, non creditur testamento hominis, qui eadem
 nocte qua filium exheredavit, occiditur. Tractemus nunc
 Iudices ipsius sceleris comparisonem. Cæcus ignorat ubi
 iaceat senex, an iam quiescat. Et quam difficile est ut credat
 illum, qui modo de parricidio suspicatus est, dormire pa-
 trem? Tu sentis quando senem vicerit lassitudo curarum. Cæ-
 co quis renunciat quod diei noctis ve secretum? Scis pariter
 an una quiescentium fores vallaverit cura servorum. Tu fa-
 cere potes occasionem vxor & domina. Cæco fortassis ad
 aliud lumen errandum est. Tibi hoc solum restat, ut ferias.
 Cæcus necesse est quietem patris ipsa corporum electione
 confundat. Tu iugulum, tu potes pertractare pectus, dum
 amplecteris. Nobis iterum casus redit, rursus incerta tentas
 da sunt. Tibi restat ut statim membra componas, ut quiescas.
 Non sufficient facinus facturo sole cogitationes, & vix
 tam multa pariter sciretis oculi. Per fidem Iudices ab utro
 credibilius est occisum senem? an nouerca, que profecit ut
 alius possit esse suspectus, an iuuenis, cuius invidia peritus
 rus erat, etiam ut illum alius occidat? Intuemini per fidem Iu-
 dices precedentem parricidam. Quos non ista vestigia fran-
 gant rumpantque somnos? Vestigia plura semper errantium,
 que non valent suspensis pratentatisque gressibus librare
 corpus, & quia diu sunt incerta, mutantia, necesse est gra-
 vius premant solum cui crediderint. Quanto ex hoc turo-
 re plus accipiat necesse est illa nocturni silentii quies, quod
 ambulantis cæci nec manus cessant, premittuntur, explo-
 rant, & adesse se nunciant? Illa per que complexus veniunt,
 non sunt in potestate cæci, quibus toto fateatur strepitu.
 Quicquid occurrit nequaquam potest evitare cecitas nisi
 si offensa. Ut ambulare, ut ingredi nocte possumus, dies
 facit. Quam multa deinde super sunt postquam ad patrem
 peruentum est? Exploretur necesse est pariter iacentium

prima diuersitas, vultus, ora tractentur, detrahantur velamenta corporibus, queratur vulnere locus. Ita ex duobus neutrum excitat? Grauior semper dexterae tractatus erratis. Paulatim deinde ad mouendum est pectori mucro, & ne qua confundatur ignorantia, nimium liber ictus, praecedat oportet gladium manus. Vnde tantum virum caeco, vt in vno statim ictu mors tota peragatur? Incertum vulnus sit necesse est, cuius impetum non regitis oculi, nec possis custodire destinatum ferro locum, dum ad colligendum vulnere pos-
 dus, dextera redire permittitur. Vtrum deinde iuuenis post vulnus vnū continuo fugit? Et quemadmodum scit, an facinus expleuerit? an potius expectat, vt de parricidio cadaueri credatur? Ecce iterum per eadem incerta redendum est, omnia rursus periculose venienti tentanda. Eidem vestram Indices, vt nobis prosit argumentum criminis nostri, caecus si nec uenire, nec reuerti sine strepitu potest: neque sic occidere potuit, vt deciperet nouercam. Te, te hoc lpo mulier interrogo, quae tam grauis quies, vt te mors tam vicina non excitet? Paruulis nocturnum turbamur offensis. Excitant nos exigui plerumque motus, vox incerta, longinqua, & aliquando ipsum silentium. Illorum sane iuxta te suprema non sentias, quos senectus languoresque dissoluant: hominis qui ferro occiditur, tumultuatur exitus, & similis est repugnanti. Quid quod necesse est nulla mors inquietior sit, quam quae statim tota est? Nam quod dormiens occisus est, non est quod sic aestimetis, tamquam per illam quietem transierit in mortem, sit aliquid necesse est inter soporem mortemque medium, nec potest iungi tanta diuersitas, cum sit somnus ipse pars vitae. Non multum interest quietem nostram ratio vitae rumpat an mortis. Hominem qui dormiens occiditur, ipsa mors excitat. Sanè non habuerit superman vocem, habet utique palpitaciones, habet motus, & quicquid totus lectulus sciat. Et quando mulier seni tuo

blandius implicita iacuisse? Siccine dormis, quae modo turbasti totam domum, cuius priuignus parricida, miser est maritus? Ecce vitalibus ruptis in amplexus tuos effunditur cruor, & fugiens per vulnus anima agitante se anhelitu, agit crebra suspiria. En iterum largus ille sanguis circa tuos duratur artus, stringeris deficientium rigore membrorum: non moueris, non expauescis, sed dormis per tot diuersitates? Non relinquitur quid aliud simulare possit mulier, cui necesse est iuxta eum inueniri quem occidit. Non est Iudices quod incredibile putetis, vt quis perferat dormientis simulationem, nihil est quod facilius humana calliditas possit imitari. Sic quidam cadauerum expressere palorem, & contra verbera, & experimenta telorum, mortuum pertulere patientiam. Quanto facilius est simulare rem, cuius imitationi sufficit elusisse lumina, laxasse membra, dedisse suspirium modum, & anhelitus negligenter egisse? Inter dormientem simulantemque non est nisi conscientia. Nam quod ad tot vestigia, tot manus, tot proclamationes in eodem tenore durauit, nolite mirari, facilius excites dormientem. Et haec est omnium natura rerum, ne quid diutius perferas, quam quod imitaris. Simulare somnum habet & hanc facilitatem, quod videtur similis excitato, qui deprehensus est. Quid hoc esse vis mulier, quod te non excitet res, quae domus tota turbatur? Illam seruilis negligentiae quietem, illos sine curis, sine affectibus somnos, illos qui non statim primo timore prosiliunt, fragor noctis agitant. Quantus deinde fremitus discurrentium tota domo? Prima sunt enigilantium praesidia clamores, nec potest quiesca res esse noctis auxilium. Minore strepitu commota est cum excitaretis. Ecce cubiculi vestri fores trepide festinationis effringuntur impulsu: en lumen super lectulum ingerunt multae manus, & ad prostratorum corporum similitudinem cubiculi gemitu,

vociferatione completur. Tu iaces, & in cadaueris similitudinem usque resolutus es. Hoc tu quietem putas esse? Patientia est. Vestre Iudices existimandum relinquo prudentia, strepitum quem in cubiculo senis fuisse confessi sunt, qui illo potissimum concurrerunt, vtrum putetis factum colluctatione morientis, an à peracta cæde referentis gladium mulieris fuisse discursum? An hoc quoque inter artes nouerca, ut omnibus sceleris sui partibus sensum quieteque dispositis, ipsa ad excitandum familiam fecerit strepitum, cui hoc solum supererat, ut sic inueniretur? Frigor quo familia excitata est, si redeuntis cæci fuit, deprehensus iuuenis esset antequam gladium referret. Ut sciatis Iudices neminem fuisse in domo quem non fragor ille confuderit, Cæcus quoque inuentus in limine est, sicut solet ultro citroque commeari. Iuuenis si inter suum patrisque cubiculum facile discurret, quid adhuc in lumine facit? Euasit, effugit, gladium iam repositum. Et quanto facilius est cæco simulare somnos, vultum quietis imitari? Quod per fidem maius subitæ confusionis argumentum est, quam quod cæcus exiliuit, & stetit. Grauius necesse est expauescant, quibus de solitudine sua non renunciant oculi: & quorum conclusus animus non exit in visus, non habet unde timori suo par sit. Deprehensus est iuuenis ubi illum destituerat impetus timoris. Potest negligere cecitas in cubiculo suo ducem, in quo dies omnes cunctasque noctes agit iter, quod iam multis offensis, multis edidit erroribus. Extra limen cecitas est, inde error, inde tenebræ. Nihil est innocentiùs cæco, qui nec in scelere deprehensus est, nec in dissimulatione. Proclamat hoc loco iuuenis: Ut primum, inquit, mi pater fragor domus, & velut tui confudere gemitus, iterum tanquam te rapturus exiliui. Tunc primum miser sensi facinus cecitatis, steti donec mihi nunciaretis occisus, & in illa discurrentium trepidatione

tenui miser oculum timoris. O si numen aliquod paulisper accommodasset oculos, primus in cubiculum intrassem patris, inuenissem fortassis adhuc aliqua verba morientis, los qui & interrogare potuissem. Tarda & trepida sunt officia seruorum. Ego te deprehendissem nouerca vigilantem. Sed, inquit, gladius cæci cruentatus inuentus est. Non est Iudices cecitatis audacia, de parricidio referre gladium, & homo cuius pauloante exquisiti sunt sinus, non referret in cubiculum suum ferrum, quod non tegere posset, non abscondere, & tamen cruentatum sciat. Quis hanc Iudices impudentiam ferat? Negat cæco subripi potuisse gladium mulier, quæ se quiete defendit. Et quanto facilius est somnos decipere miserorum? Grauior est quies, quibus ex lassitudine calamitatum venit. Cæco vero facile est etiam vigilianti subripere gladium. Quemadmodum autem paratur argus mentum? Quædam facere non potest negligentia, & facilius est ut cecitatem oculi imitentur gladium cruentatum reponentes. Has tantum causas habet qui occidit alieno. Sensatio iam dudum indignari miserrimum iuuenem, quod argus mentis, quod probatione defenditur, reddenda sunt maxime viro patrocinia tam patre cecitatis, & agenda reliqua pars causæ admiratione. Intueri mihi Iudices videor expeditionis illius incredibilem nouamque faciem. Vadit raptio patre iuuenis per ardentes crescentesque flammæ. Dictum me putatis, ut euadat, ut fugiat? Properat miser, ut reuertatur. En membra contactu stringuntur ignium. Pater tamen toto cooperitur amplexu, & ardentibus tunc quoque per encluminibus, texerunt manus alterius oculos. Hoc me nunc putatis stupere, mirari, quod huic iuuenis oneri per meos ignium globos, & ruentia tecta sufficit? Illud est cui vix habere possit mortalium fidem. Visus est sibi fecisse rem facilem. Quanta dii deaque pietatis audacia est, ire rursus in

flammis, illò vbi patrem penè perdidit. Iam nò erat illud
penetrabile, iam non erat domus, vbiq; tamen iuueni videbatur
ardere mater. Iam miser vndiq; flagrantibus mēbris
cum discurrentem clausisset ignis (quod solum supererat
virum genus) matrem querebat oculis. Non fuit illud pri-
mum ignium perire lumina candentia, non protexerunt fla-
grantem sua membra faciem, oculi querentibus matrem ma-
nibus arserunt. Rursus infelix totum tactu perlustrat incen-
dium, & vnde maximus est collabentibus culminū fragor,
illo debilitas tanquam inuentura reuocatur. Solus omnium
seruatus est beneficio cæcitatis. Protrahatur Indices, si vide-
tur in medium reus, plurimum probationibus adijcere des-
bent truces vultus, terribilis minaxq; facies. Hic est Iudices
qui dicitur tota nocte discurrisse. Hic ille circumspēctus, hic
ille felix parricida. Recesserunt cuncta debilitatis officia, &
hominis qui circum genna vestra ducendus est, non est qui
dirigat gressus, non serui super sunt, non penates. Responde-
te per fidem, respondete mortales, vtrum hic patrem occi-
dit, an perdidit? Quid agis infelicissime iuuenis? rogandum
est, neq; habes totas preces, perit ille vester ambitus, vestra
miseratio: sed nefas est, vt reatus iste sentiat debilitatis aduer-
sa. Nos agendum iuuenis duc, imò nostris humeris, nostris
manibus immitere, nos tibi preces, nos accommodamus oculos.

Quid aduersaris infelix? Quid repugnas? Scia-
mus te non rogare pro vita, sed dura miser,
dura saltem, viue dum vincas, decet te
hic quoq; virtutum tuarum cus-
mulus, decet vt dignes
ris moriturus
absolui.

MILES

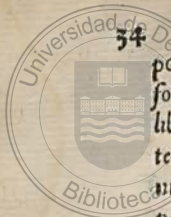
MILES MARIANVS. ARG.

Bello Cimbrico miles Marianus Tribunum stuprum
sibi inferre conantem propinquum Marij occidit, reus est
cædis apud Imperatorem.

Pro milite contra Tribunum. 3

ATIS dedecoris, atq; flagitij castra
ceperūt, cū hæc furenti Tribuno mens
subiecta est, vt in medio belli Cimbrici
strepitu ante signa (tuis honos sit ha-
bitus sanctissimis auribus) iuberet pro-
stare gladio cinctum, & vim turpissi-
mam ac nefariā tentaret inferre (ne quid aliud dicam) fors-
tiori. Habet æternam labe illa memoriam, & in exemplum,
in quod facillime vitia proficiunt, noua culpa pernotuit. Et
licet impunita sit reo virtus sua, tamen in hoc ruentis in des-
teriora seculi cursu affirmo, plures erūt qui Trib. imitentur,
quàm qui militem. Etsi nihil minus conuenire videtur pars
tibus aduocatis, summe Imperator, quàm reo capite periclitā-
ti subsidiū miserationis auferre, memor tamen pro quo, &
apud quem loquar, audacter atq; vt spero, tutò profiteor mi-
litem tuum quicquid afferat casus hodie, sub ipso fortunæ mi-
nantis ictu stare securū. Aut enim absolues tanquàm innocen-
tem, aut punies tanquàm virum. Fas est vita periclitari, qui
natum se meminit lege pereundi. Neq; in militiam grauissimā
afferrimòq; bello ita venit, vt nesciret sibi mortem in
procinctu habendam: neq; est tam imbellis, vt non forti pos-
sore aduersa, dum non inhonesti, toleret. Affirmo tibi C.
Mari, non sic nuper repugnasset, si illum Tribunus voluisse
occidere. Neq; ignorauit quæ manerent cum pericula, cū
obscenos furiosi corruptoris amplexus gladio diuelleret.
Nec habeo sanè quid in milite præsertim tuo laudem, si pus-
dicus est tantum quid expedit: nec si sit vitæ cupidissimus,

34
pœnitere cum facti sui potest. De interfectore corruptoris
fortasse dubites: illud utiq; scio, de impudico milite non des
liberasses. Hunc verò C. Marii (defendatur enim tam fortis
ter miles tuus, quàm vindicatus est) nec si damnaueris pœs
nitabit. Si fors ita tulerit, ibit ad pœnam pleno gradu, tam
paratus mori pro pudicitia, quàm occidere: laudemq; perpe
tuam fortissimi pudoris secum feret. Omnis licet delatorum
vis ingruat, nunquàm tamen effici poterit, ut miles tuus ma
gis doleat, quòd accusatus, quàm quòd appellatus est. Sed
neq; hoc Roma parens, nec signa militaria aquileq; victri
ces, nec tua, summe Imperator, diuina virtus sinat, ut tua
quoq; sententia quisquà vir & Romanus & miles nimium
pudicus sit, apud quem ante principia agendum est. Ecce cū
maxime hoc agitur, ut inter Romanorum legionum manib;
pilos sortis deligere, & ad stuprum trahere sacramento ro
gatos posthac liceat ex decreto tuo: nec pudet accusatorem
apud C. Marium (quod exemplum diuinitus nobis datum
videtur, quid in homine virtus possit) assidentibus Legatis
Præfectisq; & istis illi prodigio dissimilibus Tribunis, totū
armatorum iudicio, obicere militi quòd vir sit, tantumq; nō
durum ac rusticum, sed parum meretricijs artibus queritur
educatum. At ego si quæ est fides, pudicitiam in milite etiam
laudare erubescō. Fœminarum est ista virtus. Aliter laudan
dus est vir fortis, idoneus bello, promptus ad pericula, præ
stantis animi: libere dicam, dignior qui Tribunus esset. Hoc
enim propinquo Daari non erubesceres. Pater huic emerita
tis bello stipendijs tum, cum tota subnixum Numidia fregis
mus Iugurthæ, exautoratas armis manus agresti labore sub
egit. Prædura prisca moribus mater, frigoribus ac solibus
perusta, & in perisq; ruris operibus marito particeps affir
mo quā nemo appellasset impune. His ortus ipse procul ab
omni cōtactu recesserat: pueriles quoq; annos aliquo semper

opere durando, sequi pecora primo, arcere gregibus feras,
aliquid semper audere maius annis. Ludus fuit rotare saxa,
vibrare iactu fudes, saltus agitare venatu, mox vigentibus
lacertis humi scindere, segnem futuris noualibus eruere syl
uam. Sic effectum est, ut (quemadmodū aliqui putant posset
citò militare. Interim ex ultimo littore oceani, & dirempta
frigoribus plaga, gens à rerum natura bene relegata, stolidi
viribus, indomita feritate, insolens successu, nec minus ania
moriū immanitate, quàm corporū beluis suis proxima, Italiā
inundauit. Nec tamen tantum vi sua, quantū luxuria socore
diāq; nostrorum ducum elata, dum nos in bello quoq; vitia
pacis sequuntur, & delicati sumus etiam miseri, vastitatem
agris, solitudinem iuuentuti, periculū imperio, ac propē exis
tium attulit: apparuitq; nunquam po. Rom. ad propulsan
dam perniciem magis viris opus fuisse. Itaq; cum appareret
soluta militiæ disciplina, & non minor nobis pugna cū mori
bus esset, quàm cum hostibus, ad vnicum C. Marii cū virtu
tis tue, tum sanctitatis seueritatisq; præsidium cōfugimus.
Et mehercule festinarūt parentes ad nomen liberos mittere,
quamuis afferrimo bello, velut occasionem cōplexi, ut sub
te ponere rudimenta militiæ contingeret, cernere quotidie di
uine virtutis exemplum, te hortatorem operū habere, te tes
stem. Et cū hæc cōmunis totius esset felicitas, dux Marius,
tamen (ò facinus indignum) plus reliquis consecuti vides
bantur, quibus Trib. contigerat propinquus tuus. Quanta
cura robora militum legeris Imperator, ut hostibus propē
humanas vires excedentibus opponeres parem delectum,
vel ex eo manifestum est, quòd cū scires nō ex sensu esse vir
tutē, præterita facultatū cōtēplatione, vires tantū animosq;
fēstasti. Quid prodest? en quāta delectui tuo sit inuidia: dis
ceris aduersus Cimbros puerum probasse. Sed neq; te milita
ris ætas fefellit: cuius certissima mensura est, posse fortiter

facere. Neq; illa libido fiat saltem vitij vltima, quæ ad obscenōs Veneris impetus formæ cupidine incēditur, sed quisdam perditus contumeliæ amor ac summa flagitiorū voluptas inquinare honesta: hoc ipsum quod primus ante signa procurrit, quod veteranos tyro præcedit, quod reddit puluere, & cruore cōcretus, istud istud quod tā vir est. Vulgaris sunt irritamenta cupiditatis, forma, etas: singularis res est fortis cōcubinus. Illas cicatrices, illa vulnera, illa tot eximie decora militiæ, quid exequar vltima? Imperator pudet me quod intelligis. Transeo oblatis nolenti munerū vacationē, & blandius quā militiæ disciplina postulat adulatū militi Tribunū, imperatis asperrimas expeditiones, vt res mitterentur, sepe ordinis, sepe affinitatis tuæ iactatā gratiam. Confitemur C. Mari, diutius vixit obscenus corruptor, dū ista miles non intelligit. Non audeo dicere Imperator concipe animo tēporis illū habitum, reforma cogitationes tuas, in alijs forsitan causis permittatur indignitatem rei oratione exaggerare, de iniuria nostra latine queri non possumus, parcendū verbis est, inhibenda magna ex parte veritas, præuicariandū mihi est si pudorē habeo. Collatis cū hoste grauisimo comminus castris, cum totum bellum quoddam genere ad pedem venisset, & omnium mentes inimicentis pugne cogitatio impleisset, circumfremente vndique barbaro vlulatu, Romano militi pro vallo excubanti meretriciam obscenæ libidinis patientiā aliquid imperat? Sum quisque habeat fortasse iudicium: mea sententia non satis pudicus est miles, qui armatus tantum negat. Hoc expositionis loco Imperator malo accusatoribus credas. Illi narrarunt rem viro & Romano & milite tuo dignam, tantumq; non ardorem luminum, horrorem capillorum, fremitū indignationis ante oculos dicendo posuerunt. Ad primum statim obscenæ libidinis sermonē, non aliter quā si in hostē

classicum cecinisset, gladium illum quem ate pro pudicitia nostrarum coniugum acceperat, per pectus infandi corruptoris exegit, & in latus vltra pedem. Si omnes milites tales habemus, Mari vicimus. Verebar equidem ne fugandi corruptoris causa ferrum strinxisset, & (quod accidere interim solet) dum alter recessurum putat, alter percussurum non putat, tam honestū opus casus fecisset. Neque enim (vt opinor) hoc quoque exigendum fuit, vt cum cæcus amentia corruptor per vulnera ipsarueret ad prædendos amplexus, miles etiam gladium reduceret. Ego verò parum viriliter istum indignatū puto, si in tanto dolore Tribunum potuit agnoscere. Ipse nihil excusat. Percussi, inquit, Gratiā Marti signisq; occidi, hausi noxium vltice dextera sanguinem, suue licuit, suue non licuit. Atq; vtmā plures mortes cepisset, vt impurum spiritū renascens pœna torqueret. Parum seuerē militārē redeuntibus supplicij disciplinā continemus, si Tribuno post hoc factū bene cecidit quod occisus est. Reum ergo cædis non inficiatione defendam, viro forti, præsertim & innocenti nihil facere conuenit quod negandū sit. Non abnuo crimen, imo si accusatores tacerent, ipse narrassem. Obijcite igitur, sed vt delatores decet, totū. Verecūdissimum enim militem apud sanctissimas Imperatoris aures minus pudet confiteri quā queri. Parum ne dedecoris subimus, quod non de honoribus fortissimi viri queritur? & vt longissime vota procedant, rem honestissimā militi fecisse impune erit. Damnetur etiam, & pudicitiam supplicio pēdat. Conuenite legiones, intendite animo sancto tracta vndiq; auxilia. Lex dicitur castris, nec pauci sunt qui hoc nolint licere, illud velint. Non me hercule possum tenere, quo minus in accusatorem dolor meus erumpat. Quid dicis? Tu si tribunus esses, hoc fecisses? Si miles esses, hoc tulisses? Date præpta, componite disciplinam. Miles hac contumelia percussus

est indignis vocibus cōtāminatus nihil amplius aget quā
renuet? Et quis non illum inter prostitutos habeat, si com
miserit, vt possit iterum appellari? Neget tamen, et vltios
nem iniurie suae differat. Ita puto, cum illu serit Trib. quae
retur. Inijcitur manus, et ab assignata statione miles abdu
citur, vt stuprum patiat. Vos interrogo accusatores, quid
faciet? feret libidinosas manus vulnera sua tractantes? des
ponet arma, an reponet? Vir est enim, autorem habet, hoc
primi ordines iubent: Aequum est Trib. militem parere, in
diem sperare etiam processus potest. Pro hoc merito acci
piet fortasse vicem, ordines duet, et sub illo alij militabūt.
Si haec conditio causae est, si defensio sui non permittitur, in
dicare, praedicere: si corruptorem non licet feriri, feret, non
enim potest nuda manu repelli, memēote, corruptor armis
tus est. Implicatus tamen infando nexu, cogitate quid sibi
fecisset, vtrum id si plura dispiciat, imō si videtur, quo ius
stius queri possit, patiat. Istud verō flagitium in conatu
pereat. Nam si libido id votum obsceni corruptoris pro
cesserit, duo occidendi erunt. Libere itaq; dixerim C. Mari
quam de fortissimo milite sententiam feras, magis tua in
terest, huius quidem gloria nihil plus adijci potest, quā
si pro re tam honesta moritur: hunc mirabitur sola virtutū
incorrupta testis vetustas, hoc factum patres liberis vel
post poenam praecipient. Tu cogita quid te sensisse homines
sciant. Hoc exemplum in neutram partem potest taceri.
Cogitare certum est id quēque cum indicat, probare quid
in re simili ipse fecisset. Omnibus enim ad virile robur per
pueritiam iter est, et contra libidinem maturuisse non pro
dest. Recognoſce incrementa tua, et honestam tantae
magnitudinis memoriam pristinā tenuitatis. Sine dubio
te ad tot Consulatus, et ad eos aut destinatos triumphos
diuina virtus tua sustulit. Memento tamen et tu sub

Tribuno militasti, nec ad hoc fastigium dignitatis tam bre
ui tibi venire contigisset, si sero coepisses. Dicam nunc ego
praecipuam semper curam Romanis moribus pudicitiae
fuisse. Referam Lucretiam, quae condito in viscera sua
ferro poenam a se necessitatis exegit, et vt quāprimum
pudicus animus a polluto corpore separaretur, se ipsa per
cussit, quia corruptorem non potuit occidere. Si nunc
placet tibi miles, quid ego Virginiū narrem, qui fia
lie virginitatem, qua sola poterat, morte defendit, ras
ptumq; de proximo ferrum non recusanti puella ima
mersit? Diuisit illi solum Appium, quem tamen Popu
lus Romanus secessione a Patribus et propē ciuili bello
persecutus in vincula duci coegit: neq; vlla res tum ma
gis indignationem plebis commouit, quā quod pudici
tiam auferre tentauerat filiae militis. Haec sunt honesta,
haec narranda feminarum exempla. Nam virorum quae
pudicitia est, nisi non corrumpere? Non sit mihi forsitan
querendum auersis auribus, seculi in tantum vitia regna
re, vt obscenis cupiditatibus natura cesserit, vt pollus
tis in femineam vsq; patientiam manibus, incurrat iam
libido in sexum suum. Finem tamen aliquem sibi vitia
ipsa exceperunt, vltimūq; ad hoc huius flagitij crimen
fuit, corrupisse futurum virum. Hoc vero cuius demen
tia est, in concubinatum iuniores leguntur, et in mulie
brem patientiam vocatur fortasse iam maritus. Ego vero
gratulor militari disciplina, gratulor opinioni castrorum, si
huius mēis Trib. in hunc primum incidit. Ita ne tandem
(iuvat enim velut praesentis insequi furorem) scorta tua
stipendiū merentur, et sub signis exoletos trabis? Ideo mea
retrices ab exercitu submoentur, intrare castra feminis
non licet? Ita puto, nō opus est. Militē, hoc est, plus quā vi
rū, iāq; in acie staturū, cui pro virili portione salutē suā

patria commisit, appellas. Fortasse classico sonante, ideo stationes circuis, ideo vigilias ambis. En quem Trib. faceres, cui prae-textati militabant? Non is profusus est furor? non mani festa dementia est? Vides manitum gladio latus, lorica m ferro asperam, clausam galea faciem, & ad terrorem belli cristas minantes, inscriptum in scuto C. Marii nomen, totum deniq; virum Martio habitu horrentem. Hic tibi cultus pro-stituti videtur? Appellabis de stupro? vim offeres? Quid deinde expectas, vt ille te Tribunum putet, cum tu illum no putes militem? Vacat enim vitis nostris, & ad omne votu fluente fortuna lasciuu ociu, aut in eo saltu statu resp. est, vt ad restituendam eam satis sit milites impudicos non esse. Non deprolatando tibi imperio res est, nec trasmarinas (vt nuper) prouincias petimus: de Italia possessione certatur, pro aris focusq; constitimus, an haec omnia igni ferroq; vastentur, an nobis caput barbarus hostis excidat, an Cimbrice loquendum sit, Vita omnium nostrum, & salus (pati nanq; aliud, ne sub hoste quidem viri timemus) in vltimu discrimen adducitur. Influxit Italiae inaudita multitudo, quam ne ea quidem potuit sustinere terra, quae genuit: inusitata corporum magnitudo, mores etia Germanis feri. Strage nostrorum campi latent: iam fugatorum Carbonis atque Syllani sub coparatione felix militia est. Iacet post amissum securus exercitum. Serui Manliq; bina cum tot legionibus castra perdidimus. Gens maiorem terrarum partem vltorij peruagata, tantum in Mario stetit. Libenter te Imperator interrogo, in hoc rerum statu tales milites habere malis, an tales Trib. In tanto belli discursu, ne concessa quidem Veneri dares veniam. Nam quo ad altio rem quisq; honoru gradum extenditur, magis in exemplum spectantibus patet. Cum alij excubent armati, alij clausura portarum tueantur, alij vallum fossasq; scutis immixti cingat, cibum ipsum stantes

eapiant, Trib. inter scorta voluptabitur? & has solas vigilias aget? ac ne ideo quidem breuem saltem frugalitatis perferet simulationem, ne haec illum facere milites sciant? Age porro si viueret Trib. & hoc ad te factum Imperator deferat remus, circumstaret vniuersus exercitus, nec hanc militis contumeliam, sed militiae putaret, quid ageres? quid constitueres? Beneficium acceperisti Mari, beneficium non habes necesse propinquum tuum occidere. Nam si vere aestimemus, imperium populi Ro. ad hanc diem militari disciplina stetit. Non enim nobis aut multitudo maior est quam ceteris gentibus, aut vehemētiora corpora, quam vel his ecce Cimbris, aut maiores opes quam locupletissimis regnis, aut mortis contemptus facilior quam plerisq; barbaris causam vite non habentibus. Principes nos facit seueritas institutorum, ordo militiae, amor quidam laboris, & quotidiana exercitatione assidua belli meditatio. Itaq; plura penē moribus quam viribus vicimus, cum captivae quoq; sanctae habebantur, & contumelia etiam hosti aberat. Quae omnia longa superbiae nobilitatis intermissa luxuria tui nobis mores retulerunt. Diu profecto magnitudinem tuam curant Imperator ac dirigunt, qui tibi super ceteras laudes obtulerunt tam honeste sententiae occasionem, quod miles fortiter fecit si absoluis, tuum exemplum est. Nisi forte hoc me perturbari putatis, quod Tribunus fuit. Ideo hercule turpior, ideo morte omni dignior. Haec enim conditio superiorum est, vt quicquid faciunt praecipere videantur, & perniciosissimus est male rei maximus quisq; autor. Quis continebit militiam? Quis castrensis disciplinae praecipiet seueritatem? Quis te Imperator maioribus curis districto, delicta militum coerebit? Tribuni corpus & peccatum corrigeat. Ad quem confugiam? cui querar? Sic est vt necesse habeamus ipsi nos vindicare. Tribunus fuit, & hic miles fuit. Tribunus. Hoc dicis, cui parere

M. FAB. QVINT. PRO MIL.

caligatum lexiubet, qui non solum militibus, sed centurionibus, prepositus partem quandam imperatorie potestatis obtinet. Ita opinor contrariura castrorum fecerat miles, etiam si tantum negasset. Nescit quod istius honoris fastigium, quae potestas ordinis tyro est. Age si ad te C. Marii aliquis impudicum militem detulisset, ferres dicentem, tribunus me iussit? Quod si par in utraque parte delictum est, hoc tamen crimen militem saltem decet. Tribunus fuit. Videor me hercule Imperator oblitus mediocritatis meae, cum vix unius defensionis sufficiam, quaedam pro universo dicturus exercitu. Omnes has quae circumstiterent legiones, florem Italiae, civium sociorumque robora una voce proclamare apud tribunum existima. Non ignominie Tribuni parere possumus, nemo nostrum recusat itinerum laborem, nec iniussum suum per arma fuisse, non aetui solis ardorem, nec sub pellibus actam hyemem, ferienda sit fatigatio fossa, pro vallo portisque vigilandum, fortiter ancipites imminimus pugnas, vulnere laude pensabimus, mors erit ignominia potior. Quicquid in pugna patimur virorum est. Imperet asperas Tribus expeditiones, si quo vertice montis hostis pellendus est, si inter infestos armatis saltus speculandum, seniat denique terga verberibus, exigat servilem plagarum patientiam, leno etiam servis excipitur, fortasse hac lege captivos vendes. Si meretricia imperatur necessitas, si aduersus obscenam vim corruptoris arma tantum contumeliae causa habemus, potius castra capiuntur, et vim Tribuni interpellat. Cuiusmodi. Nihil tale novere Germani, et sanctius viantur ad oceanum. Quid futurum est Imperator, si ad publicitatem militum pertinet vincere? An ignoramus Imperator quanta quondam pop. Rom. exarserit seditio, cum ex domo foeneratoris, adductus lacero verberibus tergo prorupisset in publicum, et illas suppliciorum notas tulisse se quereretur.

DECLAMATIO TERTIA.

43

quod vim corruptoris pati nolisset? Et ille tamen quamquam hoc flagitium conatus in adducto ac pene seruo et vix libero, videbatur aliquatenus memor fuisse Romanae sanctitatis, qui vim obscenissimam non tentauerat, nisi aduersus alligatas manus. Eo tamen usque pop. Rom. vindicta processit, ut ardentibus bello finibus ad delectum nemo responderet, nisi et poena corruptoris, et abrogatione legis satisfactum esset. Nolebant militare, quamvis hanc iniuriam non miles acceperat. Quid de Fabio Eburno loquer, qui filium impudicum cognita domi causa necavit? Iam iam commilito quicumque casus manet, etiam si te Imperator damnaturus est, habes solatium, satius est quam a patre occidi. At propinquus C. Marii fuit. Corruptoris indicem, et animo alioqui leui gratiae pondus imponitis. Propinquus tuus fuit. O rem omnibus narrandam, cum absolueris. Nam si quid tibi iudicandi fides tua causa facere permittit, cogites profecto quantum tibi hoc ipsum apud aemulos, quos virtutibus offendis, allaturum sit invidiae: cum videberis aut corruptorem militis iudicare innocentem, aut propinquum tuum etiam vindicare nocentem. Olim iam Imperator inter fulgentes virtutes tuas liuor locum querit, et natura quidem omnibus novitatis incrementis aduersa nobilitas, tuis tamen laudibus pressa, et obruta, rimatur occasionem criminum. Quod si bene invidiam novi, hoc quoque tibi obijcietur, quod saltem propinquus tuus peccavit. Quare abdicandus et eiurandus est, non tuus sanguis. Certe nihil minus committendum, quam ut vlciscaris flagitium in eo praesertim, qui apud malignos poterit videri te permittente fecisse. An ille si unquam cogitasset se, esse propinquum tuum, non has virtutes tuas, inter quas fortuna tua minima est, cum ei velut proprius contemplari licuisset, toto pectore haurire debuerat?

44 PRO MIL. DECLAM. TERTIA.

Non huic affinitatis suae felicitati referre gratiam? Miles te melius imitatur. Quod si post hanc mentem viueret Tribunus, necessarium forsitan erat hac quoque cum premi inuidia, quod ista fecisset Marii propinquus, quod ex ipsa stirpe virtutum sustulisset se flagitij soboles. Nam cum bene sit liberata probro familia, quid attinet illud subinde Mario obicere? Optimum fuerat non habuisse talem proximum, aut libenter perdidisse. Perorata Imperator, ut mediocritas ingenij mei tulit, causa, scio commendationis partes esse reliquas: sed has superuacuas facit sanctitas tua. Quid enim verear ne noceat reo humilitas apud te, cui vel gratior potest esse munda virtus, apud quem maximū est ex se coepisse. Commendem tibi ordinem caligati militis, quem velut incrementorum tuorum natalem libenter ab alto respicis? Adhuc fortasse patricium valuerit genus, sed ductum eius longa serie dignitatis ordinem ipsa virtutum conditione meliorem fecisti. Nondum potuit altius procedere vir adhuc huius aetatis. Tamen cum virum fortem, cum dignum tuis castris, tuis auspicijs probarim, commendo tibi quicquid melius miles fieri potest. Hoc quidem profecto non expectas, ut in extrema actione miserabili fletu, et humili oblatione vitam genu nixus petat, nec tu rogari ab innocente exis, nec viro forti opus est precaria absolutione. Vnum rogas, ut si quid de causa illius dubitas, des dilationem: usque ad proximum prelium, pone in prima acie: pone ante signa (fortiter dixerim) non inter tyrones, ubi plus periculi, quo maximus hostium globus ingruet, spectra pugnante. Affirmo tunc mirus ignosces Tribuno. Licet ire in aciem, conagredi cum hostibus. Si perire debet, rogas te Imperator miles tuus, opera mortis suae utaris feliciter.

PRO FILIO DECLAM. QUARTA. 45
MATHEMATICVS. ARG.

Vir fortis optet primum quod volet. Qui causas voluntarie mortis in Senatu non reddiderit, insepultus abiciatur. Quidam de partu vxoris Mathematicum confusit. Is respondit virum fortem futurum, qui nasceretur, deinde parricidam. Cum adoleuisset qui erat natus, belles patriae fortiter fecit, reddit causas voluntarie mortis. Patet contradicere.

Pro filio contra patrem.

POSITVS P.C. in ea conditione tristissime sortis, ut nec morte dignus sum, nisi me parricidam putetis: nec premio, nisi me innocentem, adeoque ludibrijs misere sum diuersitatis vel necessitatis implicitus, ut impetrandum a vobis habeam odij mei fauorem. Quaeso prater omnia, quae ante hoc tempus circa nos ordo praedictae veritatis explicuit, attulisse me credatis vrgentium malorum probationem. De parricidio venit, quod occidere me possum: de fato, quod mihi non licet mori. Non solum mathematicus seculo temporibusque praedixit has manus, sed et ego me parricidum credo facturum: plus quam responsum, quam sacrae artis praesagium triste est, quod mihi sic minatur animus meus. Non habeo infelix in cogitationibus meis, unde non timeam: et facinus, quod sibi pro me pietas patris, quod singulorum innocentia rogat, sentio, patior, agnosco. Ne quis me tamen laborare putet misere persuasionis errore, accipite cur non possim dubitare de fato. Parricidum credit, qui facturus est: non timet, qui periturus est. Ante omnia igitur a grauitate publica peto, ne pro tota innocentia mea contenti sitis hoc, quod volo mori. Nec quia videor contendere cum mathematico, vincere necessitates, expugnare fatum, ideo mihi bene

credi putetis & vitam. Aliud est facinus non esse facturum, aliud mori velle ne facias. Quinimò (si qua est fides) hoc quod vos constantiam putatis, infirmitas est: quòd ad suprema confugio, animum meum noui. Nouissima victæ mentis integritas est in mea potestate, breui non habeo, nec mori. Fidem vestram P. C. ne quid amplius de misera pietate speretis. Qui mori volo, ne parricidium admittam, non inuenio quemadmodum illud possim non facere victurus. Nam quòd ad patrem pertinet, qui me retinet viuere nolentem, non minor, quòd adhuc recenti gloriæ nostræ gaudio stupet, & in opera mea totus oculis animoque conuersus, parricidam non videt per viri fortem. Hic est animus, quo me quamuis denunciatum prædictumque seruauit, & cum incertis adhuc dubijsque virtutibus præfiterit ut uiuerem, præstat meritis actisque ne moriar. Nunc ille, quòd pietate, quòd videor ipsius perire reuerentia, vocat parricidium suum, & in orbitate, quam facere sibi videtur, non remedium meum, sed suum spectat affectum. Filius qui vult mori, ne parricida sit, aliter sibi videtur remunerari non posse, quam ut ipse moriatur. Merito prorsus, merito miserum sciem tristes sollicitudines & præcui metus ad mathematicum & responsa miserunt. Deui vir fortis nunciari, parricida prædici. Siue enim misere coniugis prodigiosa fecunditas tumultuosus pulsibus maritales inquietant amplexus, seu per anxias noctes dirosque somnos feralibus senex imaginibus agitatus dicitur ad notissimum sacre artis antistitem, non spes, non auida vota, sed suffuria, metus & præsagium magni nescio cuius incerti detulisse pallorem. Quid aliud hoc esse vultis P. C. quam primam fatalis instinctus necessitatem? De partu uxoris non potuit non interrogare, deinde non credidit. Reserant nime P. C. cuius artis, cuius fuisse dicatur autoritatis, quem putant adendum, qui sic timebat. Hoc quidē certum

habeo, plurimis meruerat experimētis, ut ad illum velut ad oracula deorum, plenumque sacro spiritu pectus, hominum sollicitudines metusque confugerent, dicitur inspecta totius ratione cæli, digestis sideribus in numeros, ad publici priuatisque fati stupuisse conspectum: & tanta prosperorum tristiumque congerie magis ipso consultore perterritus, diu non commisisse verbis, quòd videbat. Sed o viri grauitatis antiquæ, dignumque cui se fitorum arcana nudarent. Cum paratus de quo quarebatur, multa præstaret propiora prospera, latos incipientes annos, non fuit contentus meliora edicere, sed (quæ certissima est vera proferentium fides) quicquid deprehenderat, protulit in medium, & proclamauit futurum virum fortem, deinde parricidam. Quis unquam P. C. fiducia maiore respondit? Cum summum facinus denuncicaret, ante se dixit probaturum. Fecerat profecto P. C. interrogando mathematicum pater rem non educaturi, si quid tristius comperisset, nisi hoc primum de fato fuisse ut uiuerem. Sed nec mathematici fides circa momentum aliquem ve cessauit ordinem: non numerus sefellit, non sexus in partu, non inuerti, non robur. Illa quoque quæ velut extrinsecus consantiebat, affuere responso, bellum, hostis, acies, ad illam ipsam qua fortiter facere poteramus, ætatem. Pater verò periculi sui denunciatione non territus, arma mihi pater (pro tristis necessitas) arma ipse circūdedit, & suis ad pugnam manibus aptauit, tanquam mathematico id iam credidisset. Quis miretur quòd responsum non contempserit, dum sperabat ut fortiter facerem? Mori me non vult, & iam non superest nisi parricidium. O mors laudanda fortibus, expetenda miseriis, non recusanda felicibus, quantum te quaesiuimus in bello? Tuli enim (deos testor) in aciem, tuli non virium rationem, non gloriæ cupiditatem, sed ut patriæ præstaret aliquid utilitas mei, ut hunc mihi deploratum spiritum, hoc

destinatum damnatumq; corpus, publicarum utilitatū vsus
absumeret. Ibi miser primum didici, quā multa nescientes,
quā multa ficeremus inuiti. In medios hostiū globos per-
ditus pugnator exili, cessit acies. Densissima quæq; certami-
na solus inuasi, resistere nemo sustinuit. Obuijs ictibus mē-
bra nudauī, et ad incurrens vbiq; ferrū vitalia parata cir-
cuntuli, vacua circa me tela ceciderunt. Miserum me deceptæ
cogitationis euentu, fortiter feci, dum mereor occidi. Recedis-
te gratulationes, abite laudantes: non circumeo templa, non
reddo vota numinibus, ad parricidium veni. Quem ego pau-
lo antè passus sum misere conscientie pudorem? Ad patrem
arma non retuli. Timui quinimo ne mihi dum reuertor, oc-
curreret, ne in oscula mea plenasq; adhuc victricibus telis
manus incauto rueret amplexu. Quam tunc inter ceteras
exclamationes deducens exercitus vocem, quod circum-
stantis populi murnur excepit? Magnum felicemq; me inue-
nem si subito morerer. Adiuvate dij pariter atq; homines,
dum perire concupisco, dum volo, miseremini, ne hunc ardo-
rem fugientis animæ dilatione laxetis. Proclamo, testor, in
nouissimo fati stamus abrupto, propè est vt occidat patrem
parricida prædictus, cum est mori paratus. Quid me pater
adhuc detines? quid moraris abeuntem? Melius quidem fue-
rat hunc spiritum aut in ipsa maternorum viscerum sede cō-
primere, aut vt primum contactu suo cælum terrasq; pollue-
rat, festinata morte dimittere. Sane tamen charitas patriæ
priuatos vicerit metus, et in honorem virtutum scelera nu-
trita sint, quicquid est propter quod educari me tanti fuit,
explicitum peractumq; est. Restat vna pars fati, vltimum
solumq; facinus. Frustra me consolari equanimitate pati-
tiq; tua. Non idem vtriusq; nostrum discrimen agitur. Tu
mori periclitaris, ego patrem inuitus occidere. Hoc primum
itaq; excuso vobis P. C. quod premiū peto, satis sit hactenus
viri

viri fortis nomen agnoscere, hucusq; autoritatem sacræ les-
gis attingere, vt illam in aduocationem sacræ mortis addus-
cam. Relaturum me putatis illa optionum verba solennia,
non capere magnorum precia meritorum solas æquitates,
tanta remunerandū benignitate quod fortiter fecit aliquis,
quanta sollicitaretis vt faceret? Nemini vnquam minus solu-
endo ciuitas fuit, præstiti post quod mori cōtinuo deberē.
Sed securi estote de auiditate summæ potestatis: illud in fis-
mitū, illud immodicū, quod nobis voluerūt licere leges, intra
se cōsumit ille qui meruit. Titulos, imagines, honores, seruas-
te victuris: mihi præstate salutem patris, innocentia mea, tēs-
porum pudorem. Quæso ne mihi ideo præmiū negetis, quia
fortassis et hoc debeatis odisse quod fortiter feci. Extra in-
uidiam est optio, cum id exigam quod impetrare potuissem
etiam antequam fortiter facerem. Nam quod obiter optio-
nis reddo rationem, quæso nequis ideo me parum aut præ-
mio fidere credat, aut causis, quia vtriusq; iuris miscui pre-
ces. Ignoscite ardori perire cupientis quod pariter imploro,
quæ singula sufficere potuissent. Fidem quinimo vestrā,
si qua adhuc lex est, quæ adiuuare possit mori volentem, cō-
modate, cōserte, est vtriusq; iuris et autoritas, quod in mea
morte tribuatis. Præstate causis vt moriatur, premio vt sepe-
liar. Sentio P. C. hoc primum ab affectibus publicis petens
dum, ne quis mori me velle non credat, quia potius ad caus-
sas ac verba confugi, quia a vobis malui petere, quicquid ab
his potui manibus accipere. Merui fateor malignas inter-
pretationes, vir fortis vt morerer a bello reuersus arma pos-
sui, populi fauorem, gaudia ciuitatis intraui. Sed siue hoc
est, sepulture suæ magna reuerentia pessimaq; addita pes-
toribus humanis infirmitates, vt esset quod timeret, qui
non timet mortem. siue decuit innocentie amore percuti
tranquillitas magna percundi, ignoscite quæso cunctationi,
dd

M. FAB. QVINT. PRO FILIO

patientia, more. Si me continuo occidissim, tanquam patris
cui moriebar. Neque est P. C. quod excludi premium putes
tis contradictione patris. Eximus per magnorum operum
reuerentiam de necessitate parendi, et aut interim nobis ma-
gna venit contranominis huius potentiam de virtutum fa-
uore libertas, aut obsequia peracta demum optione repetes-
mus. Non est quod vos resistentis moueat autoritas, nemis
nem inuenias mori volentem, qui non habeat aliquem vetan-
tem. Ille cui preesto non sint pignora charitatis, lachrymis
timen audientium, et consolationibus, et promptissima
semper exhortatione retinetur. Parentibus vero circa libe-
ros vnus affectus est, fauere vite, timere mortem. Non ha-
bent patientiam nec iuste orbitatis, et inter supplicia licet
poenasque omnes tamen illis innocentes, omnes miseri sumus.
Ego P. C. comminam hanc impatientiam senis accendo piet-
ate, reuerentia. Fieri non potest vt se mori debere persuas-
deat patri filius, propter quem se videtur occidere. Hacten-
us leges, hactenus merita virtutum, veniamus ad necessita-
tes. Mori volo, mori volo ita vt reddidi causas. Ita non ex hac
destinatione sentitis quicquid dici potest, quicquid dici non
potest. Videritis, quid nos hucusque protulerit, hinc incipit
ratio. Quod volo, fingite vnum ex populo turbaque petere
ius premiorum. Non debet hoc vetari, quoties habet causas,
non potest, quoties non habet. Scilicet enim verendum est,
ne ad hoc inconsulte, ne temere leuitas humana profiliat: et
credibile est, vt quicquid apud hominem pro vita dici potest,
ipsa sibi vita non dixerit. Abite gratulationes, silete blandi-
cie, quoties iam putatis noluisse me mori? Primum hoc ma-
ximum quod pro incolumitate hominis natura commenta
est, vt periremus inuiti, et contra tot aduersos casus, patien-
tie nobis equanimitate succurreret. Inde est quod inter lue-
tus et desperationes foeda viuacitate duramus. An vos

DECLAMATIO QVARTA.

51

me moueri non creditis quod iuuenis sum? quod modo vite
voluptates, modo gaudia lucis ingressus sum? Quantopere
mihi blanditur, quod publicis ex acie reportatus humeris
letitiam ciuitatis implem? Quoties mehercule, hac vulnera
et rorantia hostili cruore arma complexus, animum supra
necessitates erigo, supra fatum pono. Sed omnia mihi iam
discussa, consumpta sunt, et honesta percundi ratione victa
cesserunt. Quid mihi amplius cum corpore, quod oderunt
oculi sui, cum quo quotidie properans anima rixatur? Non
sunt mea membra, que possim (velut hostis alienius) lace-
rare, confodere. Homini qui semel renunciavit rebus huma-
nis, non redditur vita, sed tempus: et ipsa cupiditas ratioque
percundi hoc ipso quo vetamur, accrescit. Felicior mehercule
qui moritur antequam debeat, antequam velit. Penesero re-
nunciat vite, quisquis sic ad exitum peruenit, vt hoc illum
facere nemo miretur. Ei tantum debet mors negari, de quo
non sufficit hoc poena genus, vt ipse se potius occidat. Nam
quod lex iussit, vt moriturus redderet causas, quod insepul-
tum voluit abijci, si sic properasset erumpere, vt non nime-
ciaret hoc prius, non sateretur, fallitur quisquis ideo factum
putet, vt teneremur inuiti. Illa vero non timet percundi
temeritatem, nec secretum doloris alieni libenter inquirat.
Sciebat illos non aliter ausuros proferre causas, quos fecer-
is conscientia, quos maioris cruciatus metus in suprema
compelleret. Igitur ne supplicia properato lucrarens
tur obitu, rursus in poenam nocentis insepulti corporis res
uocauit iniuria. Lex placida, mitis, causas mortis reddi vos
luit, non aestimari. Possim igitur P. C. publica quadam vos
ce generis humani respondere querentibus causas mora-
tis interrogatus, at ego difficilius redderem vite. Quid ius-
uat o misera mortalitas animam per tot annos (etiam si natu-
ra patiatur) per infinita temporum spatia tristissimo corporis
dd ij

M. FAB. QVINT. PRO FILIO
retinere complexu? Si cuncta gaudia nostra, si voluptates,
et quaecumque ex hac vniuersitate mundi vel sollicitant aspe-
ctu, vel blandiuntur usu, diligenter excutias, tota vita ho-
minis vnus est dies. Humiles prorsus abiectaeque mentes,
quas non implent haec eadem, semperque redeuntia. Vt qui hos
nestis operatus artibus sciat quis finis bonorum, quae vera fel-
licitas, nunquam sibi videbitur praematura morte periturus,
et lucis causas ad animum mentemque referentium neminem
quotidie vita non satiat. Relaturum nunc me putatis, quanto
plura sunt in hanc enim breuitate fugienda, comparaturum gau-
dijs proprijs metus, calamitates? Illa illa aestimemus, pro-
pter quae fatigamus votis deos, propter quae breuem quera-
mur etatem. Nepe sunt vanitas, cupido, luxuria, libido. Non
pudet propter haec ferre debilitates, luctus, et spatia morbo-
rum, et cui liceat euadere, malle pati? Enge tibi velut ipsam
proclamare naturam. Receptus es in hoc pulcherrimum mundi
rerumque confortium, et per succedentium vices in ordinem mor-
talitatis natus, bona nostra vidisti, admitte posteros, cede
venientibus. Nescis te quanto diutius vixeris, tanto magis
impatientiam parere? Quantumlibet prorogentur tempora,
iungantur etates, quandoque tamen non potest non exitu per-
rire miseri, qui moritur inuitus. Miraris quod suprema
mea ipse praecipit? Numquid enim non hoc agunt singuli dies?
Omnis nos hora per tactos fallentesque cursus applicat fa-
to, et in hac turpissima perpetuitatis cogitatione districti,
per exigua festinantis enim momenta praemormur. Faciamus
potius de fine remedium, de necessitate solatiū: exeamus et spon-
te, consilio, pleni securitatis, gratias agentes. Solus vixit
quoad voluit, qui mori mauult. Indulgete queso saepe tri-
stesque causas, indulgete virtutes, ut mori tanquam magno
animo velim. Ita non sufficit ad maturandos exitus quod fors-
titer feci? Infirme prorsus terrenaque metis est, ut numeretis

DECLAMATIO QVARTA. 33

annos: ego quae (feliciissima vel lassitudo vel satietas est)
virtute consenui. Quid adhuc inter accidia fragilesque cas-
sus ago? homo receptus in publicas gratulationes presens
tuae humilitate decreasco. Miores fiat necesse est diuturnitas
te, quorum initia confirmare successus, cui iam nec operibus,
nec felicitati possit accedere. Cum fortuna ruere demetia est,
et etatem trahere pereunt. Nullos ego senes degere turpius
puto, quam qui fortissimi fuerunt. Vultis expecte ut putres
artus foedet pudenda canicies, ut sanguine membra vacuata
vix nitatur ad gressus, ut haec laudare manus nec ad quos-
tidianae vitae ministeria sufficiant. Quam miserum, quam des-
forme est meminisse quod fueris, referre cicatricum tuarum res-
dudationes, et frigidam praeteritorum memoriam, cum iam sis
dem membra non habeant, supra sua facta ridere? Festinat o-
exire de seculo debeo, dum alacere corpus, dum spiritus viget,
dum tencor, dum desideror: et hoc volo deberi manibus
meis, animo meo. Euaete dum pariter atque homines, mortem
vir fortis inueni. Est haec communis mihi cum multis fortasse
causa, sed veniamus ad meam. Si mihi mathematicus denun-
ciaisset damna membrorum, graue corporis perpetuumque las-
guorem, ignosceres tanta mala vel incerta fugienti. Plus est
quod expauesco, quod timeo. Minatus est mihi manus
meas, meos animos: nullumque voluit esse momentum, quo se-
curus intrepidusque requiescerem. Iussus sum vitam per anhelus
tus metusque consumere. Quis inter haec spei, quis consolati-
onis est locus? Mori debeo tanquam nocens, si mathema-
ticus verum dixit: tanquam miser, si metitus est. Quid, quod
me futurum dixit parricidam? Eaque mittamus in experimen-
tum, cui credamus? Placet post futurorum incertam tractare ra-
tionem, quid ad diuersas suasiones, et ad loquacissima huma-
norum pectorum ingenia variaris? Parricidium dictus sum factus
rus, si possum posthac viuere, non sum innocens, etiam si non
d d iij

M. FAB. QVINT. PRO FILIO

fecero. Interrogare mehercule hic libet vos omnes liberi, omnes parentes, quæ mihi post hanc denunciationem assignatis animi. Homo sum cuius corpus iratū fortasse seculo nunc man, velut aptissimā facinori videtur elegisse materiā, cui in primis continuo natalibus assignata est virtus pariter & facinus, omnium incredibilium diuersorumque pariter capax, oibus difficultatibus nouitatibusque sufficiens, sceleribus miser, & sine morte sua nocens, in quo debeatis ipsas quoque odisse virtutes. Nescio quæ me prodigiosa feritas in patre velut telū aliquod casurūque pondus librat, impingit. Facinus me manet, quod contra fidem est, quod profuturum mihi negatur: & nolim, cuius non tempus, non locus, non causa predicatur. An mori debeam vos æstimabitis, non debui nasci. Sentit pater quanta sit prædicti sceleris immanitas: & ideo tentat efficere, ut mathematicam artē non putetis: ac modo contendit non esse fatum, & cuncta casu fortuitoque decurrere, modo etiā ut providentiā regantur, non posse tamen humana scientiā deprehendi. Dum utrumque colligo interim apud grauitatē vestrā depono sensisse aliquid patrem etiā cum metuit. Ego mathematicū probaui dixisse, verū ille credidit esse quod dixit venturū. Casu ne tibi pater hæc diuersitas videtur in corpus vnum dissentientibus solidatā primordiū, ut summo vertice locatus igneus vigor cuncta lenia calidi spiritus ardore suspenderet, profundus humor ad ima demersus, vnde quotidie superpositi caloris alimētū traherentur, terrenū pondus in medio quanto superne spiritū, tanta penitus inanitate subnixum librata mole consisteret, ut seculorū infinita series, per assiduas temporum vicces sua lege festinet? Quid hæc fulgentiū siderū veneranda facies? quod quædam velut infixa ac coherentiā perpetua semelque capta sede collucet, alia toto sparsa cælo vagos cursus certis emetiuntur erroribus? Ista credis passim fortuitoque

DECLAMATIO QVARTA. 55

disposita? Rogo quid melius ratio fecisset. Deus hæc deus fabricator operis vniuersi ex illa rudi primaque caligine tractum posuit in vultū, digessit in partes. Postquam dedecrat vniuersitati parē dignamque faciē, spiritum de super quo pariter animarentur, immisit. Inde est quod quicquid nascitur consociatā numini proprietate signatur, & in totam eui sui breuitatē compositū firmatumque sic accipit futura, quasi vitam. Hæc credo pater terrori primis fuisse mortalibus, mox admirationē consumpta nouitate meruisse. Paulatim deinde quod stupemus, animus ausus diligenter attenedere, in arcana naturæ sacrum misit ingenium, & assiduis observationibus notisque redemptibus latentium ratione collecta, peruenit ad causas. Miraris fatum hominis posse prædicari? Defectiones syderum laboresque narrantur, nunciatur origo tempestatū, lassitudo ventorum, quod sydas immodicus solis ardores, quod seueras minetur hyemes, quid signis ficiunt sparsis longius crimes, quid ardentius solito iubar, quid excussa flamma syderibus. Non inuenio quid possit esse certius veræ artis ingenio, quam dicere quid futurum sit fieri, patet deinde quid dixerit. Quam si esse artem mathematicam probat natura, ratio, experimenta pater, quoque, qui crediderit consulendū, superest ut ostendamus verū dixisse de futuris, quem de præteritis non possumus probare mentitū. Accipite primam certissimæ scientiæ probationem. Homo qui de partu consulebatur, non consudit turbauitque responsum, nec per varias ambages indeprehensibile sparsit errorem: nihil ita locutus est, ut illud audientium interpretatio traheret dirigeretque quod mallet. Atqui in eo tota ratio fallēdi est, non dare consulētibz quod deponat, sed caligine magnaque promissorum varietate suspensos sic dimittere, ut quicquid casus attulerit, putent esse prædictum. An scilicet hæc fuerit ratio fingendi, quod dicebat vrsitata, comminā,

que futura pater facile crederet, libenter audiret? Fortiter, inquit, faciet filius tuus. Rogo vbi magis desinit, qui mentitur? Sed quibus ille, dii deaq; signis, quibus impletus est notis, qui de parricida dissimulare non potuit, cum quereretur pater? Artem tantum mirari me pater putas? Ego miror animum, stupeo constantiam. Erit, inquit, vir fortis & parricida. Rogo quæ ratio fallendi est ea dicere propter quæ nec prioribus debeat credi? In parricidio, quod prospiciebat mathematicus, hæc sola ratio fuit mendacii, ne prædiceretur. Fero tamen, ut quis in alijs cōsultationibus decipi possit aut errare, de futuro parricida non magis mathematicus potest, quam pater interrogare. Omnes, sicuti apud sacræ artis antisites satis constat, animæ proprietates, & futuras mentium corporumq; formas ex illorum syderum qualitate, quibus in ortu suo cuncta gignantur, accipiunt. Aliquis vagi numinis errore perstrictus est, vitam transiget ille discursibus. Placida conceptum stella signavit, erit modeste lemitate conspicuus. Ardens nascentis horam sidus accendit, viribus pariter moribusq; flagrabit. Languido iam vergentis in proclive mundi, hebescentibus tardior membris, sumiis senectæ iuuentæ pigrescit. Iam si cui principium deorū fulgor illuxerit, in populi consurget imperiū. Credo mehercule in illum natalem monstri nondum diem, iratorum numerum cōspirasse violentiam, sedemq; prodigiosi spiritus collato pariter igne pressisse. Si verū est post vetusta secula, & innumerabiles annos reddi rursum alijs corporibus animas, fortassis in me renatus sit aliquis ex illis, quorum scelere violatus dies mundum subito mutauit, quos per maria terrasq; fugientes, furiales faces, & vlticū dearum terror agitauit. Necessè est ut maiores notas ventura promittant, quæ non temere nascuntur. Sic futuras tempestates, pelagi fragor, & consciū nemorum murmur enunciat, sic peritū

rorum fata populorum ardentes caelo faces, & crinita syderum flamma præcurrit. Prædicebar bello, monstrabar armis, agebat ante se ventura feritas publicas calamitates, & omnium malorū consummatione parricida ponebat. At nūc ista putet aliquis fortuito, non arte sentiri, possit fortasse casu euenire quod futurū sit, nō potest casu fieri quod prædictū est. Equando unquā pater explicuit manifestius vilius facti necessitatē totus ordo responsi? Vir, inquit, nascetur, euenit. Educabitur, quāuis parricidū prædictū sit, accidit. Perueniet adiuuentæ robur, adoleui. Viribus erit cōspicius, & nimis. Aderunt bella, venerunt. Ibit in aciem te volente, missusq; fortiter faciet, feci. Erit parricida si vixero. Si pater tam secreta profundaq; artis ratio reddenda est, non ne habere tibi grāde consortiū prædicti videtur ipsa diuersitas? Virum fortē dixit & parricidā. Vicina sunt hæc etiā ut dissimilia, paria viribus, etiā ut mente dissentiant. Quid enim me aliud notabile fecit in bello, quā quod non parco cedisbus, cruore nō satior, exultans super stratorū corporū strages, palpitantibus adhuc cadaueribus alacer insisto? Virtutis sunt ista cū hostis cōtigit. Pax est quæ nos deprehendit, & cum iusta grassandi materia cōsumpta est, in facinus necessè est ociosus ardor erūpat. Ecce iam Recip. præbita est quies, mihi tamen plurimū est cum gladio meo, totis diebus tracto ferrum, ad arma refugio, tela mea laudo, admiror, alloquor. Crede pater, & parricidū tam facile est, quā fortiter facere, cū vtrūq; de fato est. Sed quousq; ratione colligā, quod exitu iam probatū est? quod nullis mathematicus dixit ambagibus, nullis dissimulari artibus potest? Partem responsi futurā in alio opere iam vidisti, & quod præcipue torquet animū, fides sceleris virtus fuit. Explicata est autoritas responsi, cū de duobus prædictis vnū factum est. Nec possis de veritate dubitare, quorū cū incertis experimenta cōsentiūt.

In responso cui cuncta cesserunt, fieri non potest ut hoc solum falsum sit, quod nouissimum est. Non potest, inquit, fieri parricidium. Vis mirer pater, si non creditur futurum, quod etiam cum factum est, vix creditur? Falleris si aduersus praedictas necessitates sufficere credis quod ego bonus filius sum, quod tu optimus pater. Tu non mereris scire, credo ego, utique nolle me scire. Quid est ergo factum, nisi quod sit, et non habet causas? Quoadmodum ergo, inquit, istud vitari potest, si fieri necesse est? Scilicet hac sola ratione, ut mors inter facinus hominumque ponatur. Vincitur pater factum, si resistas: vincit, si contempseris. Ago quinimo gratias hoc solo nomine crudelissimis factis, quod maximum facinus non in prima aeni mei parte posuerunt, quod praemissae sunt ante virtutes, magnorumque operum prior ordo defluxit. Potest puto caueri parricidium, quod et praedicitur et nouissimum est. Fugimus pater mathematicum de hac sola vite meae parte mentitum, quid tanti est, ut credam ista et viuam? Occidi pater non potest. Sed quid refert, si difficultas ista non est salua animo meo? Excedit omnem calamitatem, innocentiae suae non credere, diebus ac noctibus, timere suspectum habere animum suum, calumniari matrem, inuisum visum, et parricidiale agere cogitationem. Maior mihi ratio moriendi est, si parricidium fieri non potest, et ego me credo facturum. Quem tu mihi pater imperas laborem, quam asperam exigis patientiam? Horreo oscula tua, ne seniles artus nimium grauis amplexus elidat. Non sustineo eosdem expetere conuictus, ne quos porrexerim cibos venena fiant. Timor eiusdem peregrinationis adire comitatum, omne fugio secretum, ne quid fortuna, ne quid afferat casus. Quousque timebitur animus? Mors mihi prestare potest, ne parricidium faciam, mors ut videam nec fuisse facturum. Sed me infelicem, quam multa sunt quae timere debeam, etiam contra animum meum? Vnde scio, an expulsus me repente sensibus meis

aliqua magni discriminis imago raptura sit? Prosilibo fortasse tanquam sequar classici vocantis instinctum, tanquam me ruentis patriae fragor et vociferatio capte ciuitatis exciuerint. Me sane interdum custodire possum, sed vnde scio quid afferat nox, casus, error? Mathematicus hoc non futurum dixit, ut velle, sed ut occiderem. Tu quoque pater quanto grauior passurus es ex ipsa dissimulatione cruciatus? Felicius prorsus est, palam occidisse quae timeas. Cum bene in oculis meis amplexibusque requiescas, subeat necesse est taceatis cogitationes praedicti periculi metus, et licet componatur ad forte superbamque constantiam, naturalis tamen hominis infirmitas potest tam percussorem timere, quam mortem. Explica nos pater tam misero tristisque complexu, et longissimas sollicitudines breui recide patientia. Minus indignum est ut moriar si innocens futurus sum, quam ut viuam si parricida. Denuncio tibi pater, et de suprema necessitate confiteor. Id non sunt meae potestatis haec manus, non regere dexteram, non retinere sufficio. Venit ille nescio quis ardor non sentio, non intuentur oculi. Tunc omnia incipio scire, cum gesta sunt. Quid, tu me laetorum viriumque beneficio stratus nuper hostes putas? Quantum dicuntur narrasse captiui, nescio quem in me monstri vultus horruere conspectum, non tela iaciebam, non iaculabar ictus, furialibus miser facibus ardebam, et pectus istud non lorica, non ferrum, sed diri ferae pentum clauserat nexus. Non fuit illud pugna, non acies, in bello parricida vincebam, excesserunt opera mea humanarum virum mediocritate, quicquid factum est, rabies fuit, insania fuit. Praedico, protestor, non ego parricidium faciam, non ego fortiter feci. Quod si vlla ratione casus ve effici potest, ut praedicta non fiant, fidem vestram P. C. ut mihi potius innocentia, quam fatis debeat, ego dicar expugnasse se constitutionem, fregisse vincula necessitatis, mea pietas,

PRO FILIO DECLVM. QVARTA.

mea laudetur integritas. Dū nō sināt, vt inter me respon-
sumq; discernat exitus. Mathematicū vincere malo, quā
reprehēdere. Quid nunc agā P. C. quemadmodū me vir for-
tis, ad preces, quemadmodū parricida cōponā? Dicā mis-
eremini? dicā succurrite? Sic rogari cōtra mortē solet. Nouo
mibi inauditoq; opus est ambitu malorū. Nisi morior, peri-
clitor. Ideo videor causas reddidisse, vt cōtradiceret pater,
et si bene noui malignas interpretatiōes, nō exitū captasse
dicar, sed excusationem. Explicate per fidē miseri pudoris
astum, nunquā videbitur mori voluisse parricida, si vix-
erit. Ad tuam nunc genua porrigo optime pater has ad scelus
tantū sortes manus. per ego, si fas est, quicquid feci, per hāc
ipsam mei charitatē, qua me nondū timere coepisti, miserere.
re, filiū pietate peremūtōne velis exitum facere parricide.
Prestā mibi patientiā qua me modo bello credidisti. Finge
nos in ipso prosperi Martis cecidisse cōplexu: cōfectumq;
magnis vulneribus cadauer offerri. Relinquo tibi pro me
omnes parētes, hunc quo nos retinere voluisses, in suprema
mea transfer affectū, tuis manibus cōpone corpus, extrue
rogos, funeri iusta persolue. Deinde cū iā nouissimis oscu-
lis, supremoq; discedens satiatu fueris amplexu, tūc te fas
est sublati ad celum manibus proclamare, Mathematice
mētutus es. Reddidimus causas, peregrinus preces, reliqua
vos manus, vos adiuuate ciues, nō vt liceat mibi mori, licet
istud etiā vt negetis. Vir fortis cōmendo vobis exitū meū,
si nō cōtinuo letale vulnus impressero, si nō cū sanguine to-
tā animā properās ictus egresserit, adiuuate dexterā, depri-
mite telū, et ante omnia detinete patrē. Nescio quā longē
manū sparsurus sit fugientis animae dolor, quō cadat ex-
tractus micro visceribus, in quem se collabentis corporis
ruina precipitet. Vultis scire quantum debeam timere vi-
cturus? Metuo ne patrem, dum morior, occidam.

PRO PATRE DECLAM. QVINTA. 61

ÆGER REDEMPTVS.

ARG.

Liberi parentes in egestate aut alant aut vinciantur.
Quidam duos filios habebat, frugi, & luxuriosum. Per-
gre profecti sunt, capti a piratis, luxuriosus languere co-
pit. Ambo de redemptione scripserūt. Pater vniuersis bo-
nis in vnum redactis profectus est. Dixerūt illi prædones,
non attulisse illum nisi vnius precium, & eligeret virū vel
let, ægrum redemit. Qui dum reuerteretur, mortuus est.
Alter ruptis vinculis fugit. Alimenta poscit pater, contra-
dicit filius.

Pro patre contra filium.

5

QUAMVIS Iudices in tanta malos
rum continuatione idē potuerim nū-
hil ex accidentiū meorū nouitate mi-
rari, nullumq; mibi reliquerint impa-
tientie genus aduersa, quæ de solatijs
remedijsq; creuerunt: cōfiteor tamen
hoc solū me prospicere, nullo metu, nulla tristitiam recorda-
tione potuisse, vt post piratas, orbitatē, famem, hinc quoq;
calamitatibus nostris pondus accederet, quōd reuersus es
filius meus. Vnebam miser, vt hunc viderem, solaq; supers-
stitis expectatione suspensus, audissimam moriendi cupis-
situdinem contentiosa mendicitate fellebam. Pudet persuasio-
nis, reddisse se iuuenis affirmat, vt vindicaretur morte fra-
tris, vt patris orbitate gauderet: nec intelligit maiorem se
factis meis autoritatē hac indignatione conferre. Nunc ma-
gis sentio, quantum facinus fuerit ægrum non redimere.
queritur se relictum, qui potuit euadere. Vt enimq; igitur Ius-
dices poteram redemptionis illius reddere de presenti iue-
nis impietate rationem, et mibi crudelitas ista præstabat,
vt filiū viderer elegisse meliorē. Non vtor tamen occasio-
nis huius inuidia, nec quicquid miseræ pietatis impatiētia feci,

62 M. FAB. QVINT. PRO PATRE

querela malo defendere. Ego verò tunc non mores liberorū,
mentesq; tractavi, nec mihi in illa tristissima condicione suc-
currit de comparatione consilium. Sola quid facerem neces-
sitas, sola iuuenum meorum aduersa suaserunt. Ex duobus
liberis neutrum magis amat, qui redimit ægrum. Illud pla-
nè Iudices vltra omnem malorum meorum fateor esse tri-
stitionem, quòd hac asperitate iuuenis, hoc inopia squalorisq;
despectu suam optimi fratris incesit. Hominem qui piras-
ticum carcerem, qui praedonum vincula discesserat, decue-
rat ne voluisset aliter reuerti, ex quo se nobis tanto virum
labore restituit: poterat eius quoq; admirationem mereri,
qui precio paulò antè cessisset. Dii immortales, quam laudē,
quem glorie fauorem impleuerat, si pasceret patrem, rede-
merat fratrem. Relaturus vobis Iudices ordine malorum
meorum euentū, quem nemo tam crudelis, nemo tam saeuus
audiet, vt me non pascat, hunc ante omnia qui se queritur ut
fratris comparatione damnatum, secreti doloris indignatio-
ne conuenio. Quid agis impotens superbe? Tu nescis vtrum
fuerim redempturus ex duobus sanis, ex duobus ægris? Ha-
bui enim Iudices, filios diuersissima mentium corporumq;
qualitate compositos: & sicut mox probauit sena captiui-
tas, in totam dissimilitudinem vite quoq; genere diductos.
Hic namq; robustus ac patiens, non molli profferis facile,
non accidentibus frangi, & quem de voluptatum gaudiorū
q; contemptu seires parem quandoq; fortunis, traxerat
ex firmitate mentis magnam protinus in membra constan-
tiam. Ille verò pariter in letitiam metusq; resolutus, alie-
nus à curis, solitudinibus impar, delicatus, impatiens, &
iam similis ægro. Sed apud patris affectus, hæc ipsa liberos
dissimilitudo umgebat, & erat quedam in inequalitate cha-
ritatis equalitas, quòd hunc serio laudatumq; semper, illum
iam quadam miseratione diligerem. Quid profuit indiuidua

DECLAMATIO QVINTA.

63

pietatis? Erat etiam menolente manifestum vtrius magis cola-
loquijs, magis letarer aspectu. Velit nolit Iudices ipsa quoq;
querela iuuenis, quid de patris fateatur animo, probat. Irasci
quòd non sit fratri prelatas ægro, impatientia est hominis,
quo magis ametur. Accipite Iudices maiorem pietatis æque
probationem, filium nec peregre dimissurus elegi, iunxi fra-
trem, aptavi comitem, & vtroq; patris latere nudato visus
sum mihi magis habiturus vtrumq; mecum, si pariter essent.
Hanc apud me iuuenum equalitatem, etiam in calamitatis
bus fortuna seruauit. Vterq; captus est, ambo de redemptio-
ne scripserunt, dissimiles licet. Iterum tamen & inter aduer-
sa persuasionem charitatis inuenio. In captiuitate communi
puto minus sperauit ille de patre, qui languere cepit. Tu
mihi nunc impotentissime iuuenis, tu quæso responde. Quid
aliud facere debuerit pater duos redempturus? Cunctas fis-
cultates in precia collegi, rus, seruos, penates, & omnia
vtilia properanti festinatione parentis addixi, & vltra
quàm non potest excogitare summus affectus, nihil senectus
tineæ, nihil dubijs casibus (pro inconsulta pietas) nihil
neq; illi reseruau, quem redemissem. Quantum Iudices ad
piratas tulerim, scire potes tis ex hac sume. Fuerit precium
licet exiguum paruumq;, dum totum: fugite quālibet di-
uitem, quālibet pauperem patrem, nemo vniquam plus pro
liberis dedit, quàm qui sibi nihil reliquit. Vtrum ne igitur
Iudices nemo mortalium habet precium plurimum liberorū?
An piraticæ feritatis ingenium est, in captiuorum taxatione
solos aestimare redimenes? Dii immortales quàm arrogans
me pirata, quàm superbus exceperit. Parū, inquit, attulisti se-
nex, laquet alter. Quid ergo à dijs hominibusq; merui, quòd
mihi non redditurus vtrumq;, non ipse potius elegit? Seuius
& humani doloris artifex, negauit à me duos posse redimi.
Deinde vt hoc tristius, vt difficilius esset, redditurū se dixit

M. FAB. QVINT. PRO PATRE

utrum maluissim. Vides iuuenis quantum pietati meae testi-
monium reddiderit ipsa crudelitas. Conditio non ponitur nisi
duos redempturo. Expectatis, certum habeo Iudices, ut in
tristissimam necessitatis positus abrupto, ad agrum continuo
properauerim. Quis non putet audita conditione vincula me
statim detraxisse languenti? Oderitis licet confessionem
meam, deliberavi. Tenuit inter illos inexplicabiles doloris
aestus, perquam longum pietas misera consilium, et quod
nunquam satis manibus filii, nunquam satis excusabo con-
scientiae meae, non statim mihi ille deficiens vnicus fuit. Dis-
simules licet orbitas, ego mihi plurimum morbis, plurimum
videor adieciisse languori cunctationis mora, et sensit in se
lex quid in electionis huius necessitate fuerim neutro lan-
guente facturus. Tandem quod solum habebat ambitus ge-
nus, desperatione praevaluit. Accepi fateor illum qui solutus
quoque non sequebatur, quem non gaudium redemptionis,
non letitia praelati, non hortantis erexit patris amplexus.
Si esset in rebus humanis vlla clementia, merueram etiam
de piratis, ut mihi duo redderentur. Utinam Iudices iuuenis
illius vita praestaret, ut videretur non periculi miseratione,
sed charitate praelatus. Me infelicem, quod bona habeo cau-
sum. Explicuit iustitiam comparationis, qui decessit etiam
redemptus, et in perituro filio nihil aliud electum est. In quo
fui miser fame periculo? Filius meus languore defunctus est.
Tamen pater occiderat agrum si reliquisset. Videram conti-
nuo iudices in carcere illo quantum promitteret constantia
hominis, quem non captiuitas, non expectatio patris, non fra-
tris fregisset infirmitas. Nec immerito de fortissimo iuvene
cuncta speravi, si fuisset ad omnes conatus explicato lan-
guente liberior. Tandem miseros fortuna resperxit, et puto
contra praedonum commenta feritatem, ipsa consensit, ut no-
bis quem negauerant, non abstulissent. Non quidem mihi
iudices

DECLAMATIO QVINTA.

Iudices arago temporis illius providentiam, nihil me fateor
fecisse consilio: potest tamen utriusque iuuenis exitus neces-
sitatibus meis assignare rationem. Perit quem redemi, reuera
suis est quem reliqui. Inuenisse te putas iuuenis patrem cibos,
et alimenta poscentem? Quareba precium tuum, testor clemen-
tiam mitissimae ciuitatis, haec preces, hic rogatus ambitus fuit,
Miseremini, date stipem, indulgete, conferte, repetendus est
ille, qui redimi maluit fratrem. Sed et hac te decebat reuera
sum proclamare voce. Erige vultus pater, attolle tristissimam
faciem, vindicati de seuissumis praedonibus sumus, duos res-
demisti. Alimenta posco. Poteram non adicere filium pater,
sed mendicus hominem, sed iuuenem senex. Quis enim ma-
gis ex ipsis rerum naturae sacris venerandisque primordiis
descendit affectus? Quid etiam inter liberos ac parentes tam
commune, tam publicum, quam ut alicuius famem proximus
quisque depellat? Voluit nos ille mortalitatis artifex Deus in
commune succurrere, et per mutuas auxiliorum vices in alio
ro quicumque quod pro se timeret asserere. Nondum haec cha-
ritas est, nec personis impensa reuerentia: sed simulum acci-
dentium prouidi metus, et communium fortuitorum reli-
giosus horror. In aliena fame sui quisque misereatur. Sic cibos
obsidio partitur, sic inopiam pariter nauigantium frequen-
ter vnus alimenta pauperunt. Hinc et ille venit affectus, quod
ignotis cadaueribus humum congerimus, et insepultum
quodlibet corpus nulla fastinatio tam rapida transcurrit,
ut non quantuloqu岸que veneretur ag gestu. Parentibus vero
liberi non praestatis alimenta, sed redditus. Quato, diu de aq-
breuiora, quanto minora pro tot infantiae, tot pueritiae sum-
ptibus, tam varijs vel abstinentissime iuuentutis impendijs.
Si mehercule hoc quoque officij genus natura permitteret,
bene pro deficientibus aliquid et vita vestra perderet,
iterumque ex illa quam traxistis anima, portio brevis in

sum rediret autorem. Vultis scire quantus nomini nostro
debeatur affectus? quanta veneratio? Non est beneficium
quod pascitis, sed est facinus quod negatis. Liberi parentes
alant. Pudet sacrorum nominum, pudet religionis humane.
Hec ergo lex erit? quid imprecor homini, qui primus fecit
ut pietate iuuaremur? Liberi parentes alant. O crudele fa-
ctum. O nunquam tristior fames, ita pascit ille qui cogitur?
Non meruisti, inquit, accipere. Discede pietas, quiesce pau-
lis per, infirmitas remuneranda sit. Primum lex seuerissima
est, ut fortius alimenta poscantur. Perdiderunt pulchritus
dinem sanctitatemque naturæ, qui putant illis parentibus ius
succurrere, quibus apud liberos salua est de mutua chari-
tate reuerentia, collis profexere pignoribus, et inter tam
venerabiles affectus hoc quoque dignum providentia fuit,
ut aliquid et odia præstarent. Quereris, irasceris, et ideo
iuberis. Expectandum est videlicet ut liberorum parentumque
concordiam præferant totius merita vite, et ut pietas, na-
tura, sanguis accipiant quotidie tanquam amicitie nexum:
et ubi nos promeruerimus obsequiis, adulatione, patientia,
natales ortus, et pignora prima perierunt? Si vultis Iuda-
ces, ut huic nomini salua sit in omni personarum diuersitate
te veneratio, bonum patrem filius alat, lex malum. Non fac-
ciam hanc contumeliam rerum naturæ, non faciam legi,
ut excusum vel pessimum patrem, ut sacro nomini ten-
ter gratiam petere de venia. Sim licet crudelis ac seuerus,
filium tamen diutius amavi. Clauferim paternos penates,
de testamento, de spe successione expulerim, onerauerim
vinculis manus, fœdauerim membra verberibus, perfolui
gratia non potest nec malo patri. Arrogans, impotens sum,
nolo quotidie mereri quicquid mihi deberi cepit primo die.
Facilis, mitis, indulgens, vocabula sunt ista minoris affe-
ctus, propter hæc aleretur amicus, pasceretur extraneus.

Vestrum quini modo crimen est, quod interdum aliud sumus,
et unum manifestum est, diuersitatem nostram venire de
moribus liberorum. Non inuenias asperum patrem, nisi iam
peccantis ætatis. Quid ais? rigidus, immitis sum, ideo pascere,
tantum pascere, non ultra malo pro reuerentia nominis nos-
tri. Quicquid præstatis, inuiti. Et cum alitur pater, quem
quereris indignum, accipere mihi videntur omnes parces.
Si vis, affectum debes, sin minus, necessitate seruitutem, pa-
tientiam. Non tanquam pater alitur qui tanquam bonus ama-
tur. Sepone iuuenis, differ querelas, tunc irasceris, tunc obij-
cies mihi, cum prosperitatum, cum secundorum officia depos-
scam. Non talis ad tua genua prouoluor, ut extimendus sum.
Nulli malus est pater, cum esse cepit infelix. Aspicis collas-
sum, et ex omni calamitatum genere miserum, et ultra,
quam accidentium mensura non exit, in orbitate medicum.
Riget squalidi capitis cœcra canicies, vigor pristini vultus
vacuis luminibus intabuit, et per obstantium crinium illu-
uies tenuis arentium iactus oculorum. Hæret astricta nuda-
tis ossibus cutis, et in fame sua homine consumpto iam mœ-
bra sine corpore. Iterum bonus sum, in pristinam religionem
de calamitatum horrore restitutor. Adeo ne non habent hæc
ipsa supplicia poenas, quod posco, quod rogo, quod mendis-
cus sum filii mei? Et quam multa diu deæque non possunt pro
nobis impetrare leges? Quanto plura sunt que negantur
cum præstant inuiti? Non exigo ut tuis manibus porrigas
cibos, ut consoleris, ut foueas, proijce quod rapiam, abijce
quod colligam. Genus ultionis est pascere, neque misereri.
Si tamen iudices fas est impietatis huius villas accipere cau-
sas, et filium qui non alit, putatis reddere posse rationem,
estimate per fidem, quod sit facinus illud, cuius ultionem des-
beat exigere aliquis de fame patris. Captum me, inquit, non
redemisti. Quis non putet queri de filio patrem? Quenquam

ne dicentem feras, nihil tibi debeo quia mihi vitæ lucisq; beneficium semel præstitisti, quia hunc spiritum, hoc corpus non ex indulgentia tua rursus accepi? Inquisitissima magnorum conditio meritorum est, si quicquid non fuerit adiectum, de prioribus perit, & pessimo exemplo gratiam præteritis auferunt reliqua cessantia. Non redemi, hinc tamen ideo minus est, quod in hunc te diuinorum humanorumq; conspectum de nostra protulimus anima. Maria terrasq; & infatigabiles siderum cursus, & cuncta sacro fulgore lucentia nos ut frueris ostendimus. Has quas subtrahis manus, hæc verba quæ negant, de meo spiritu, de meis visceribus hausisti. Gaude potius, exulta quod tibi patris asperitas præstat boni filii iactationem. Solus habet quod imputet patri qui queritur, & pascit. Quam multa Iudices huic querelæ respondere poteram, propter quæ filium salua pietate non redemisssem? Quis non acciperet excusationem, si dicerem? Impediit quamuis properantem senectus, inopia, languor, precium non tam festinanter inueni. Explicare non potui navigationem, iuuenibus quoq; fortibusq; difficilem. Solus ac senex non illa quæ speraueram prosperitate direxi? Per quos metus per quæ peregrinationis incerta properam? Remoue iuuenis indignationem, nihil plus pro filio factum est quæ recepi. Non fortunam tibi debeo, sed effectum: non exitum, sed voluntatem. Pro duobus precia contraxi, pro duobus maria conscendi, pro duobus genua tenui. Rogo ut magis amaretur, si mihi piratæ duos reddissent? Age tu nunc iuuenis ad sciendam inopiæ patris inuidiam (si videtur) exclama. Famem obtendis, ad quam luxuria, prodigarumq; voluptatum continuatione venisti, exhaustisti senex census in precia meretricum, quanquam & huic iubetur necessitati pietas vestra succurrere, & lex quæ inopem, quæ patrem nominare contenta est, filium non remisit ad causas. Quid

verò si in educatione, in discursus, in precia vacuatus sum? Excedit omnem scelerum comparisonem patrem mendicium facere, nec pascere. Tentat Iudices hoc, quod non est redemptus, ampliare alia iuuenis inuidia. Fratrem, inquit, mihi prætulisti. Eramur paulis per hoc crimen, agnoscamus hoc nefas. Imprudentissime generis humani: tu non feres, ut frater tuus vel magis ametur? Vides enim, prælatus est tibi nec scio quis affectus, possident charitatis tuæ locum pignora de minoribus sumpta nominibus. Ipsum nempe cuius æque spiritus de visceribus his traherat ortum, qui patrem vel solus implet. Pessimus est mortalium qui amari fratrem suum sine sui charitate putat. Tu cuiusmodi, utrum frequentius osculer, utrum stringam magis arctiore complexu? Nō est hoc impatientia, nec circa patris affectus sacra de pietatis contentione rixa. Eum tantum fratrem putas amari magis, quem non ames? Falleris iuuenis, longe q; te ab intellectus rerum naturæ seposuit praua persuasio, qui putas ex paternis affectibus filio perire, quicquid in altero de necessitate præponderat. Par est in omnes liberos, eademq; pietas, sed habet in aliquo plerumq; proprias indulgentiæ causas, & salua charitatis æqualitate, est quiddam per quod tacito mentis instinctu singulos rursus tanquam vnico amemus. Hunc primus nascendi locus, illum gratior præfecit infantia, alium letior vultus, & blandior osculis amplexibusq; facies, quosdam magis seueritas probitasq; commendat, in quibusdam diliguntur impatientius calamitates. Et damna corporum debilitatesq; membrorum notabilis miseratione complectimur. Salua est tamen vniuersitas, cum quicquid in alio cessare creditur, in altero restituit alter affectus. Securus sis, non intercidunt ista, non pereunt, sed inuicem vincti, prævalent, cedunt. Filio non potest præferri nisi filius. Blandiar Iudices paulis per calamitatibus meis, & sic agam

tangam apud piratas inuenerim vtrumq; sanum. Attuli sine dubio precium duorum, sed vtrumq; predo non reddit. Offert electionem, suadere quid faciam. Quid dicitis? ista pietas est abire, discedere, irasci scilicet, queri, et inuidiam facere piratis. Vos interrogo liberi, vos parentes, Non ergo facinus est, ideo neutrum redimere, quia vtrumque non possis? Egregia pietas aquare liberos iustitia desperationis, et ex hoc quod succurrere non contingit duobus, orbitatem facere totum. Tu vero senectus accipe quicquid datur, accipe quicquid offertur, dum hoc saltem feritati libet, antequam in patientiam tam seua decreascit inhumanitas. Interim multa possunt asferre casus, sperare licet, repetere sperare pater, fortassis euadat. Quaecumque explicari coactione non possunt, per partes vicesque seruantur, et facilius est diuisa subtrahere, quorum magnitudo laborat in solido. Quantum intelligo Iudices, filius cui profuturum non erat ut eligeret, hoc solum ferre non potest, quod redemptus est frater. Quis hanc Iudices impudentiam ferat? Obijcit mihi quod vllum de liberis meis potuerim facere discrimen. Deinde queritur non se potius electum, et cum fratri praeter eiusdem nominis par, simile consortium reuerentia quoque laqueoris accesserit, indignatur apud affectus patris non ea praeualuisse partem, in qua tantum filius erat. Non inuenio Iudices quem admodum effugere potuerim criminis huius inuidiam, si hunc potius recepissem. Patri, cui vtrumque pirata reddere nolebat, redimendus fuit aut aeger, aut neuter. Quid quod, inquit, etiam luxuriosum praetulisti? Parce iuuenis maledicis, parce conuiciis. Reliquistis haec nomina, domi erunt ista vitia, domi erunt istae virtutes, sed cum fueritis reuersi. Interim nihil aliud estis quam fratres, quam liberi mei, duo captiui, ambo miseri, et diuersitas vestra de calamitatum societate consumpta est. Vides quam nefas sit alterum ex vobis

mibi esse vilior em. Piratarum non interest vter eligatur. Dignum hunc dereliquisti, luxuriosum redemisti. Comparatione vestri iuuenis circa patrimonium, honores, ve constenderes, et ego proclamabo, vicisses. Sed ventum est illuc, ubi non probitas, non mores astringantur, et de corporibus sola taxatio est. Vnde tristes toleraret casus, ferret sordes vinculorum, piraticam famem iuuenis, quem torquere solebat nostra frugalitas? Vnde ut in illa solitudine carceris daret animus conuictibus semper comitatibusque letatus? Expectatu quem decet honesta patientia, laudabilis labor, qui tibi difficultatum reddis ipse rationem. Tu differis, luxuriosus redimitur. Quid vis? Praetuli illum de quo soli tibi querebar, quem cum vellem castigare, reprehendere, te solebam laudare, mirari. Exaggera quantum voles vitia fratris, luxuriosum, perditum voca, dum scias te sic magis probare non animum fuisse patris, sed de calamitate ratios nem. Ille eligit, qui recipit ante meliorem. Sed parce quaso iuuenis aduersorum interpretationi. Non est electio alterum recipere, cum precium attuleris duorum: discrimen illud non ego, sed pirata commentus est. Quicquid inter vos in alterutro fecero, affectus est quo duos amo. Et homo apud quem filius sola praeualuit gratia calamitatis, non fratrem tibi praetulit, sed quod in te fratri praetulissem. Consilium hoc putas fuisse patris? Fortune est qua capti pariter estis, qua decubuit alter, qua non conualuit redemptus. Cum propter duos venerim, quod in altero mihi pirata concepsit, idem est ac si mihi neutrum reddidisset. Sed quousque facti mei dissimulabo rationem? Aeger electus est, responde nunc si videtur. Luxuriosus, perditus fuit. Parcamus quaso memoriae, reueramur suprema cineris, pauperet me fortasse si viueret. Iterum de sepius (quod necesse est) ipsa criminis mei voce defendat, agrum redemi. Non habet

M. FAB. QVINT. PRO PATRE

profecto, non habent discrimen liberi, nisi de calamitate: et
inter homines, quos natura pietatis aequavit, differentiam
nisi de dolore non explices. Non cum usu nunc vestro, non
cum moribus loquor. Ille anhelat, illius sunt lassa suspiria,
ad illum serius veni. Excogitasti rursus fortuna quod sus
percreset charitati, quod posset sacris nominibus accedes
re. Hic solus maior affectus est, quam filios amare, filii mis
sereri. Me quidem Iudices si quis interroget, conditio illa non
fuit vera, non simplex, habuitque piraticæ feritatis ingenium.
Ægrum mihi non licuit relinquere, licuit eligere. An fas fuisse
credis, ut iuxta moriturum tu redderis, et homines eius
immanitatis, ut possent liberos cum patre partiri, paterens
tur eum sibi relinqui quem periturum ex hoc probabant,
quod illum pater non eligebat? Tentata est misera pietas, et
placuit hoc quoque addi calamitatibus nostris, ut oneraret
pudore conditionis partes non habentis. Cum in comparas
tione sani æger offertur, ideo ponitur ut eligatur. Superest
nisi fallor Iudices, ut cum sibi prælatum fratrem queratur,
existimetis utri tunc magis debuerit pietas nostra succur
rere. Est quidem Iudices humanæ infirmitatis ista natura,
ut ex omnibus accidentibus gravissimum putet quisque quod
patitur: et cum aliena cogitationibus, nostra dolore tractetur,
neesse est apud impatientiam suam vel minora præval
leant. Languor est tamen, languor, cui merito cesserint cum
tæ calamitates, in cuius comparatione consolari se potest ge
nus omne miserrorum. Stringat licet manus sена captivitas,
profunda carceris nocte membra claudantur, datur tamen
colludere catenis, artus extrahere nexibus: et habet aliquid
æquanimitatis, cum poena sua posse rixari. Seviunt regna
tormentis, bella vulneribus, sed levius afficit quicquid viris
bus feras, et cum in plenum adhuc sanguinem adversa ces
ciderunt, repugnantis roboris colluctatione vincuntur.

DECLAMATIO QVINTA.

73

Quos cruciatus compares? Quem dolorem, cum penitus vis
seribus immissa tabes cotidie aliquid ex homine præmittit
in mortem, cum cibos, haustus, et omnia blandimenta vitæ
fames fastidit, et poscit, desiderare assidentium officia? des
hinc ferre non posse, gravari quos appetieris attactus? per
totum cubile corpus velut super ardentem exagitare flama
mas? Lux fatigatis luminibus gravis, vox sola de gemitu.
Cum ex duobus captivis languet alter, una est inæqualitas
patris eligere sanum. Retuli Iudices usque adhuc in penatis
bus suis iuxta parentes propinquosque languentem. O carcer,
o morbi, quem vos non facitis ægrum? Et non ille carcer
quem severitas legum, quem potestatum iustitia commenta
est. Non possint humani metus, humanarum cogitationum
ingenia satis abundeque concipere quæ vidi. Iacet sub immen
se rupis abrupto tristis, et ultra naturalem profum de calis
ginis noctem mersus piraticis artibus specus, quem tota circa
confusi vastitas maris, et undique minantibus scopulis illisa
tempestas terrore ruituræ molis euerberat. Horrent cuncta
crucibus, squalent circumiectura naufragijs, nullus nisi in
supplicia mortesque profectus, et ad infelicium captivorum
metum præmissus de simili exitu dolor. Spiritus solus intus
vivit, quem victorum trahunt redduntque gemitus, quem
tot contulere languentes. Hoc erat ubi iacebat æger, illud
tot annorum ex quo cepit pirata grassari, idem cubile. Cor
pus quod gravaretur assidentium sedulas manus, iacet in
ter vincula, quibus infringat adhuc recentem pirata cap
tivum: et quamvis tenuata de nexibus membra laban
tur, rursus in modum stringentium tenent, quæ nullo suspens
sa visu velut victo homine sederunt. Qualis erat ille sub fers
ro, cuius exangues manus vix levia velamenta transfera
rent? Quis inter complorationes gemitusque sonitus, quem
vix silentia sollicita præstarent? Ad quæ colloqui tristitia

respiraret? Vndique pares similesq; miseri, & veteribus captiuis adiectus quotidie nouus aliquis impatiens. Cōpara, si videtur, huic egro captiuitatem tantum tuam. Tu queres quod cibos pirata non praestet: ille remittit oblatos. Te nuda humus, nudum cubile frangit: ille ad singulos ardentis corporis motus in sua vincula versatur: & quocumque membra lassata dolore transfulerit, in supplicium reddit renouata patientia. Breuiter seuissimi languoris desinens da mensura est. Non potest ex illo sanari, nec quem redemerit pater. Instanne, si videtur, ac subinde iuuenis interrogata, cur agrum potius elegerim. Reddi a me posse rationem cur hoc fecerim putas? Ego vero non possem nec si te redemissem. Quid enim si respondere iubeas orbitatem cur in exequiis totos egerat census? Quid sibi velit ipse ille funebrium longus ordo pomparum? Cur super flagrantem iaceant rogos? Cur ardentium non diuellantur amplexus? Et ego dico, proclamo, fateor, erroris aut dementiae furor est cum feceris. Hoc est ergo, inquit, quod de te praecipue queror, moriturum mihi praetulisti. Quaeſo iuuenis, ne nobis putes tantum inesse feritatis, vt illum potuerimus existimare moriturum. Vis non sperem victurum filium, quem tunc primum aspicio, complector agrum, quem pirata non recusat sibi relinquere? Si persuasionem patris interrogas, quicquid est quo miser torquetur, afficitur: non languorem credo, sed impatientiam, desiderium, dolorem. Hominis qui apud piratas languet, vnum remedium putes, vt redimatur. Sed non est, quaeſo iuuenis, quod hoc patrociniū de tam calamitosa pietate concipiam, vt dicam, visitatum putauim. Exaggero quinimo inuidiam criminis mei. Redemi fateor illum, qui dilationes, qui moras ferre non poterat, in quo mihi pirata vendebat breuia oscula, paucos dies. Si mehercule vterq; fuisset ager, illum redemissem.

qui prior languore coepisset. Si duos pariter naufragia rasperent, illi porrigerem manum, quem iam membrorum cōtentione lassatum fluctus hauriret. Si vulneribus confectos remisisset acies, properantius ei clauderem plagas, per quem animā largior sanguis egereret. Ignoscite dū pariter atq; homines, non possum de liberis, possum eligere de miseris. Gratias quinimo fortunae, gratias ago, quod adhuc ager sentit, intelligit. Alioqui cadauer acceperam, & precia duorum pro finire tantum, supremisq; persolueram. Nescis quantum pudori, quantum adiciat affectibus meis inter tam impares aequata conditio. Ager qui tantidem est piratis, plurius est patri. Velis tamen nolis infelix senectus, fatendum est quod merito, quod summa pietate factum est, quam difficile fecerimus. Quae tunc mihi cogitationes, quis temporis illius animus fuit, cum inter duos liberos incerta miser electione discurrerem? Hunc diutius osculabar, illum putabam desperatione moriturū. Lachrymas ad languentē gemitusq; transfulem, & tu mihi videbaris futurus ager. Quoties catenas tuas soluturus inuasi, sed mihi cōmendabat relictum, quod te praetulissem. Quam frequenter iā laxata misero vincula rursus imposui, dum mihi tua potius sanitas placet? Dissimulare non possum conditionis illius secretas difficultates. Redimi debebat ager, ego te volebam. Ponere vos iudices velut in illa necessitatis meae praesentia volo. Ecce infelix ad primum aspectū patris conatus assurgere, illas pallētes sordibus manus paululum tanquam amplexus erexit: nec vsq; in ceruices meas spiritu iā deficiente perlatus, in suum miser iterum cubile deiecit. Totus ille circa nos carceris populus obtineat: & ne colloquiis nostris terribilis catenarū stridor obstreperet, lassatos artus in sua tenuere patientia. Ego serius grauis, hūc si videtur incipiam, luxuriose meruisti. Ignorat profecto paterni doloris astus

quisquis solatium putat, ut de languente filio queratur, ut moribus mentisq; maledicat. Abite virtutes, ignosce probitas, charior est ex liberis ille qui moritur. Mihi verò fateor hinc aliqua languente filio venisse solatia, quod vixit infelix quædammodū voluit, quod fuit hilaris ac læta brevis ætas. Crede iuuenis, et pro te iā maluissem, ut luxuriosus esses. Cui tu tēpori, cui dolori rigore vltionis, frontem castigantis iniungis? Impatiētissima res est perdere filiū cui videaris irasci. Corruptum me precibus putatis ambituq; lachrymarū? hoc vicit æger, quod nō rogabat. Absidebā misero, dimittebat oculos, interrogauit responsū de lachrymis tantum gemituq; reddebat, agebat me deliberante iā victū, cum repente miseris manus velut recidentis amplexus posuit in sinu meo. Et cū lassus sis piria per arduos anhelitus egestis sepe visceribus, cū diu collatis vterq; singultibus misuissimus lassus sine voce lachrymas, tandē spiritu vis in paucissima verba collecto, Tibi quidē, inquit, gratias ago pater, quod redepturus vtrumq; venisti. Non adeo tamen sensus meos languor hebetauit, ut exitum conditionis huius ignore, ego luxuriosus, ego perditus, nunc verò super infamiam nominis huius immorior. Utinam hoc saltē mihi serō facta præstarent, ut residuum laborātis animæ in tuo ponerem amplexu. Sed si mora est longior properantibus expectare pereuntē, ite superstitēs, ite felices, hās tantum reliquias commēdate piratis, ne mersus profundo proiectus in fluctus, exitum faciā hominis ad quem non venerit pater. Vnde enim sperare possum, ut reuertaris, ut facias? Tunc super obrupta verba tota defectione conticuit, strictisq; vultibus circa dolorē suum mēbra riguerunt. Exclamauit fateor, quid agis infelix? cur desperatione collaberis? Attolle paulisper oculos, confirma, dura te frater elegit. Visa est post hanc vocem meam pacta conditio, continuo pirata des-

traxit catenas, vincula laxauit. Vultis elegisse me negem? Vultis in lucē diemq; productus carceri suo reddatur æger? Ego verò non habui verba quibus me deliberare, quibus nolle contenderem. Vultis scire quid pater, quid pirata præstiterit? Ego duos redemi, sed alterū accepi. Ut scias, inquit, ægrum redimere non debuisse, defunctus est. Crudelissime generis humani, qui nos putas precium tuum perdidisse, audi quā multa nobis in morituro filio pirata reddiderit. Frater ille tuus inter vincula catenasq; deficiens, res pirauit aliud quid in toto, tandemq; liberis vinculis manus per totius lectuli spatia iactauit, post impias carceris sordes illum cum ferali veste squalorem exiit, paulisper æger vidit propius quos, allocutus est amicos, mandauit, exegit: et quamuis suprema sorte collabens, prius tamen luce cœli libera satiatius est. Contulit mihi grande velut nolit fortuna in orbitate solatium, filium, qui relictus mea fuit moriturus inuidia non occidi, sed perdidit. Quid ais iuuenis? Ita si moriturum filium redimere non debui, non sufficit hæc tibi de me pœna, quod ille decessit? Irasci patri tantum fortasse fas esset, si ueret frater, tunc alimenta querenti res pōdere posses, posce prælatum. Quantum intelligo, qui de medicitate patris vinctus dicaris, ægri es redempti iuuenis inimicus. Nescis quid scit inuidiam facere patri. Melior erat tua causa, si mei miseres reris. At quanto, dū deæq; alius fuit ille infelicissimus iuuenis affectus? Nuncio enim, et audiente, et tota ciuitate teste proclamo, tibi gratias agebat ille dum moreretur. Credo mehercule hoc miserum dolore consumptum, quod sibi videbatur precium suum mihi perdidisse. Non aliter igitur quā si te præsentē deficeret, per illud, inquit, frater optis me natalium nostrorum sacrum venerandumq; consortiū, per socias peregrinationes, per aduersa communia, per hoc quod et tu languere potuisti, si te vel tua quādoq; virtus,

vel satietas securæ prædonum piratico carcere emisit, com-
mendo tibi senem quem facinus uterq; mendicium. Tes-
tor immortalia numina & infernarum sedum deos, pascere
patrem si te redemisset. Ego tamen, inquit, tibi debeo quod
reuerfus sum. Non quidem quicquam velim iuuenis de vi-
tutum tuarum admiratione detractum, audias tamen neces-
se est in hac pietate verum. Euasisse te putas ingratus? Dimis-
sus es. Mea pietas istud, mea fecit electio. Vnde enim euenit
quicquid antè captiuitas tua præstare nõ potuit? læta quã-
tum voles effractum carcerem, ruptas catenas: vis scire quid
negligentes fecerit securosq; piratas? Acceperant precum
duorum. Intelligit Iudices & ipse iuuenis, non esse se cal-
umniam nostrarum iustitiæ parem, & sic agit tanquã alere
non debeat. Itaq; transfert in hoc defensionem, vt posse se
neget. Quid dicitis Iudices? Feretis hoc dicentem iuuenem
corpore atq; etate robus sum? Non habes opes, sed membra,
sed vires. Nam neq; ego laborem, nec difficiles posco cona-
tus, contentus sum iuuenis vt velis. Cibos me poscere pu-
tas? Humeros posco quibus incumbam, manus quas eliso pe-
ctori apponam, sinus in quos egeram exhaustarũ reliquias
lachrymarum, vt sepelias, vt hæc cum miseri illius membris
ossa componas. Non alimenta quero, sed filium. Quid quod
nec grane longumq; supremæ pietatis exigimus officium?
Non diu viuerem, etiam si me duo pasceretis. Securus sis,
breui te gemitus mei liberabunt, assiduis planctibus euerbera-
ta vitalia. Quid me remittis ad turbam? Quid facis rursus
omnibus grauem? Consumpsi fletus, clementiam ciuitatis
exhausi. Non alit populus hominem, quem pascere filius de-
bet. Quid sibi vult hæc aliena calamitatibus nostris, aliena
virtutibus tuis, iuuenis asperitas? Abstulisti mihi malorum
quoq; meorum verecundiam. Quicquid faciebam mendici-
tus est, ex quo reuersus es. Durat in suscepto rigore iuuenis,

& ad misericordiam non memoria fratris, non patris con-
templatione deflectitur. Exclamaret alius hoc loco, ex tua
fide dignus quidẽ eras impotētissime generis humani, quem
in tormenta mea doloremq; redeuntem vincula rursus ac
pœna carceris exciperet. Et insultes huic confessioni licet,
allegare non possum. Quid mihi miseras ultiones, quid tria-
ste monstratis auxilium? Faceret hoc pater qui redimere nos
lisset. Age nunc vinacissima senectus, redeamus ad preces,
quod solũ vis paternæ pietatis agnoscat, hic quoq; rogemus.
Per ego te iuuenis illos meos de quibus nũc quereris, annos,
per expertos tibi notosq; humanorum accidentium casus,
per infelices illius manes, cui nec hoc saltem contigit, vt te re-
uerso, te præsentem moreretur, pascere nũc quod te redimere vo-
lui, pascere quod fratrem tuum redemi. Non ego lassitudinem
tuam posco. Nunquam oculum meũ, nec vt ipse securus quies-
tusq; transigam diem, tuis operibus manus, tuis laboribus
assigno sudorem. Iungamus mutua pietatis officia, par fletu-
bile, par omnibus ætatibus nominibusq; reuerendum. Est
nobis negotium cum ciuitate mitissima. Quãto libentius das
bunt, cum viderint pariter vnãq; miseros mutua sustentatione
connexos? Et ego quidem rogabo qui soleo, sed
in tuos sinus populus congerat stipes. Quia
quid preces, quicquid impetrauerint lachrymæ
meæ accipe, tuere, dispensa, pro tua fama pro tua sum
pietate sollicitus. Ego
mendicabo, tu
pascēs.

80 M. FAB. QVINT. PRO PATRE
CORPORIS PROIECTI, IPSA EST
caeca. ARG.

Qui in calamitate parentes deseruerit, insepultus abijcitur. Qui habebat uxorem & filium captus à piratis scripsit domum de redemptione. Vxor flendo oculos amisit, filius retinente matre profectus vicarijs manibus redemit patrem. Idem in vinculis decessit. Abiectus in mare, & appulsus ad litus patrum, est eiectus: vult illum sepelire pater, mater prohibet.

Pro patre contra matrem.

6

PTSI Iudices in hac conditione fragilitatis humanae, in qua nemo prope mortalium impune viuit, haec omnis natura est, vt sua cuiq; calamitas praecipue misera atq; intoleranda videatur: inter omnes tamen hoc constet necesse est, infelicitatem meam tantū ceteras supergressam, vt prorsus haec sit quae fieri debeat vsque ad caecitatem. Quid enim passus sum tam leue, vt non comparatio mei felices aliorum etiam miseras faciat? Graue est à piratis alligari, magis dicat hoc qui sciat quam cito capti moriatur. Alligatus sum, sed tamen miser magis queror quod solutus sum. Indigna est impietas in suos, quae quanta versetur in hoc iudicio videtis. Sed mihi hoc querendum est, quod me & vxor nimium dilexit & filius. Quid ego putarem in rerum natura posse res periri quod orbitate acerbius videretur? Non cōtingit mihi, quod ceteris miserrimum est, filium efferre. Parum est quod iuueni singularis exempli causa mortis fui, & tam pretiosa redemptus anima, senex odiosus morte filij mei viuo. Parū est quod mihi luctum meum fluctus nanciarunt, & aliud agēti patri subito ad litus orbitas appulsa est, quod miserum iuuenem toto iactatū mari, etiā si nemo interpellasset, sero

DECLAMATIO SEXTA.

81

sero sepelirem: adhuc supremo prohibeor officio, & ne quid solatiū contingat, perdo etiam matris misericordiam. Inijcit erranti corpori manum mulier, & piratis, & tēpestare crura delior: atq; vt accedat dolori meo cumulus, quae hoc facit, vxor mea est. Ne quis tamen erret ignotus, non est filij mei nouerca, sed mater. O facinus, dē cladihus nostris mutata natura. Mater ignem vltimum filio negat, & mulier quae maritum quoq; suum debilitata desiderat. Quis hoc de ista credat? Filium non flet funditus euersa, subnec hoc gladiumq; non sentit. Comparet dolorem, quanto minore causa excruciat est. Huius iudices poenae ab ipsa morte repetite crimen. Ego sum, ego & alligavi filium meum & infamavi, & ne non accedat grauissimi doloris comes poenitentia, in illum mortiferum carcerem mersi. Quo fato parentes miser sortitus est, vt illi vitam pater, sepulturam mater auferret? Nam vt pietatem filij mei semel indicem, patrem redemit. Si quod ego redierim, vxor irascitur, reddat rationem cur acceptis literis meis fleuerit. Atqui miserrimus iuuenis quomodo magis temperare potuit officia? Lex parentibus in calamitate ferre opem iubebat. vterq; parens erat calamitate deuinctus. vnus autem succurrere vtriq; non poterat, inuenit tamen ingeniosa pietas, & vtriq; subuenit dispendio sui. Ipse venit ad patrem, meremissit ad matrem. Hoc si defendendum est, agnosco partes meas, causam planctibus agam. ferre enim certe per legem licet. Alioqui diu laudare non expedit, diligenter defendere contrarium est actioni nostrae vt impetremus. finis moramur, dum nos litigamus, dum circa cadauer nostrum orbi rixamur, dum agitur causa defuncti, dum sepulchro lege praescribitur, dum dantur legitima dicentibus tempora, putrescit interim corpus, nec totum in sicco iacet. Cadauer ab incurfu auium ferarumq; tantum miserantium corona custodit. Conuenerunt etiam

ff

alieni plorantes totus in spectaculum populus effusus est, & ignoto quoque corpori publicas humanitas quasi quasdam fecit exequias. Deflent omnes homines, dolent: plurimorum tamen illa vox est. Iuuenis insepultus iacet. Miser, nec patrem habet fortasse nec matrem. Iam hominis figuram vetustas penè consumpsit. Iam lenta tabes in terram defluxit. Iam soluta cute ossa nudantur. Quamlibet duraueris animo, non ferres tamen ista si videres. Sed audire certe potes. Ille est filius noster, cuius spes ipsas amauimus, quem apud omnia templa & surdos votis deos superstitem precati sumus, a quo sepeliri optauimus. Ille amabilis infans, ille blandus puer, ille iuuenis etiam ante hoc crimen piissimus. Ille dum par fortuna parentum fuit, propensus in amorem tui. Mentior, nisi cum peregrinatio mea nos diduceret, maluit esse cum matre. Me per omnia maria volitantem, ut plus filio relinquerem, circumuenit sauius ipso mari latrocinium. Describam nunc ego pendente fluctibus carcerem, & castenas macie mea laxatas, & detritam lateribus meis consciam malorum carinam, & obrutam perennibus tenebris feralis loci cruentam cecitatem? Ista verò, si quid pudoris habeo, accenda sunt: alioqui quis mihi ignoret quod vicarium acceperit? Etiam scripsisse poenitet. O litera fletibus tremule. O parum alligatae manus. O delenda vxoris oculis epistola. Cur indicavi, cur scripsi, quod vxor ac filius ultimum legerent? Ut incertum sit utrum me carius redimant an luceant. Cognita clade rarissimi vxor exempli, & prorsus talis filij mater totos effleuit oculos, fontemque illum perennium lachrymarum tantum cecitas clusit. Si non tenuisset, filium vicerat. Continuis inde planctus, incredibilis maestitia, assidua lamentatio fuit. Iuuenem nescio in me magis, an in te futurum impium, si non redemisset, quem tu sic desiderabas. Ergo profectionem apparat, ut quoniam

reddere matri non poterat oculos, redderet viri oculis clariorem. Sed videlicet est quaedam vltima calamitatum rabies, & nouissime in furorem vota ipsa vertuntur. Retinuit iuuenem, & epistolis meis legem opposuit. O vanafigurationes, & pectora hominum alto errore confusa. Nemo illa non putabat timere de filio. Itaque iuuenis quod ad solatium pertinere credidit, commendauit amicis custodiam matris, substituit vici curae suae propinquos. Neque enim aliter usque ad reditum meum caeca vixisset. Quicquid humana ratio valet, contulit. Si potuisset redimere oculos matris, qua pietate fuit, vicarios suos dedisset. Ipse profectus est solo comitatus animo, nec se putauit ire sine precio quamuis ad piratas ferret manes manus. Dicat aliquis, adeo domi nihil reliqueras, adeo longa exente sic vixeras, ut ne precium quiddam paraueris? Si hoc ita esset, testor deos, de redemptione literas non misissem. Fuit unde redimi possem. Indices, fuit. Sed illud totum filius matri reliquit. Nauigat ergo per horridos fluctus, & gementia littora, & spumantes scopulos, & quacumque miser relatus est inauspicatum metiens iter, prorsus omnino retentus, peruersis etiam votis, qui optaret alligari a piratis, quos vitare quoque miserum est. Quae rit haec omnia impius ille filius propter parentes, quod non praestitisset frater fratri, non vxor viro. Quid differimus ultra? Non pater filio. Diu immortales caeli, maris, inferorum praesides, vni mihi adhuc omnes male experti, vos tamen solos habeo testes, quod mutus redemptus sum. Miserum me, perijt qui sciebat. Nam ut primum peruenit iuuenis ad piratas afferens redemptionis meae se precium, e ferale nauicula audus exiliijt, vicarias oblaturus manus, strauit se ad genua singulorum, & ut cupiditas fecerat blandi, obsecrauit omnibus precibus, miserabili planctu, & lachrymis penè maternis, nemo inquam sic ut solueretur,

rogauit. Nec sanè difficile fuit impetrare à piratis captiuitatem, maior illi pugna mecum fuit. Non dignum illud spectaculum latronibus erat, cum pater filiusq; de vinculis cõtenderunt, & sibi quisq; carcerẽ vindicaret. Ego iam vsu defendebam meũ, & in his annis iam maturam mortẽ asserbam. At ille contrã, ego te in calamitate deseram? Ego alligatum relinqũ? Et quomodo ad matrẽ redibo, quæ misera desiderio tui dies noctesq; fletibus iungit, quæ viuere sine te non potest? Non dicebat tamen omnia, & cum assiduos planctus & inquietas diceret lachrymas, adiciebat, iam penè ceca est, fortasse si redieris videbit. In summa non recedo. Fas est mihi etiã inuitis parentibus piẽ facere. Nõ recedo, si perseueras demus piratis lucrũ. Aut vicarius ero, aut comes. Quantũ inter hæc fleuit, quandũ cecidit oculos suos. Si perseuerassem, duos excecauerã. Obstupuerũt pietate tanta etiã latrones, & per immobiles ante vultus fletus cucurrit. Non tenuissent fortasse iuuenẽ, nisi redẽptus rosparentes talem filiũ credidissent. Ipse in se transtulit feros nexus, & hilarior alligatus est filius, quàm solutus est pater. Supremum tamen, & nefas in æternum, me iam catenatis manibus amplexus, postquã mei cura discesserat. Matrẽ, inquit, tibi per hæc merita cõmendo. Tu illam tuere defende, ama, ne relinque, sic paria faciemus. Illic tu eris vicarius meus, si hæc feceris, nõ irascetur mihi fortasse mater quòd ab illa recepsi. Sic in nauẽ filij meimale permittatus vector imponor, & qua visum oculi dederunt, ad piratas è puppe profecto curua littora, & remensum syderibus fretũ, & turrìtis vrbiũ scopulos retrolego. Miserũ me quandũ à piratis etiã nauigatur. Mandata tamen tua fili perago, assideo, sustento. Imò mehercule tu assides fili, tu sustines, propter quẽ mihi etiã huius propensior cura est. Dum recedere ab vxore nolo, filium non redemi. At illum

interim quotidie situs carceris strangulat, insidunt osibus catenæ, exemplũ seculi in myoparone moritur. Mater iam satis est, habes pœnas super legẽ, sepelissent talẽ virũ etiam ipsi piratæ, nisi eos conscientia scelerũ, metusq; pœnarũ ab omni littore arceret. Quod vnum poterant secundis proiecere ventis. Excepit mitior matre tẽpestas, & (si qua dici potest calamitatũ felicitas) prospero cursu cadauer tantum non ad ipsa maioriũ sepulchra depositũ est. Narretur res seculo nostro diuersa, & nescio vtra parte mirabilior. Filij corpus matri maria retulerunt, mater mari. Magnam quidem partẽ agnosco culpæ meæ. Ego vxorẽ adduxi, & ne miseram dolore fraudarẽ ipse meis humeris aduersaria meam vsq; ad littora tuli. Et sanè aduersus eũ prima verba orbitatis animo ea existimantẽ fefellerunt. Quis autẽ non dolens affectum putasset, cum diceret defuncto filio mater, quid enim nauigasti? Quid maria ingressus es? Quid piratas pestisti? Nam illa quidẽ vulgatissima orbitatis vox est, Fili cui mereliquisti? Etiã cum tota super corpus incubuit, amplexum putauit. Etiam eũ iniecit tollẽtibus manũ. Et hoc inquã solent facere matres, vt finis morentur. At ista legem recitat, & in cadauer filij perorat. Tace, tace misera, ita tu istud optasti? Sola scilicet calamitatibus nostris adhuc defuit culpa, vt eũ sentia nimie quoq; felicitatis turpis sit, prædat in auditũ antea monstrũ misera, crudelis, si quid iratidij reliquerunt, si quid infelicitas oblita est, suis manibus perdere cupiat. Detracta est fortunæ inuidia, quando suo quoq; iudicio mater post amissum filium parũ misera est. Lachrymis ipsas nouissime perdo, inanis domi libitina plangitur, derisus designator redit, refertur rogus. Inter hæc omnia non gemicus ullus matris, non lachrymæ, non quæstus. Putes appulsam ad littus aliquem esse piratã? Vnde hunc illi animum? Si mala sua ideo non sentit, quia non videt, & hoc

boni cecitas habet, eruat aliquis oculos meos. Sed tenebrae corporis affectibus non obstant. Est in hac uxor mea? est in ille filius noster? Licet dubitare si fieri potest, et sane uix iam dignoscebam, speciem uetustas reliquit: sed attritum manus, et tumida vestigia vinculorum, et testis longae captiuitatis macies, infelicia argumenta, consentiunt. Miserum me, certus luctus est. Filium agnosco, uxorem non agnosco. Ergo quoniam de iure longior pugna est nobis, festinandum est, sint primae precii partes. Adeste uniuer si utriusque sexus parentes, dum mater in exequiis filii rogo. Per matrimonium te uetus, et per mutuam charitatem quae utriusque nostrum magno constat, adiuncto per commune pignus, per annos pariter actos et beneficio filii plures, per meum in te obsequium, iam mei miserere cuius soles. Crede mihi, hoc quod patior carceris re prius est, captiuitate crudelius. Mea ista poena est. Quid tibi tantum mali feci? Quid offendi? Certe ego te non reliqui. Iam si totum affectum in hunc consumpsisti virum, et omnis per oculos misericordiae effluxit, tulerit sane filius noster merito poenas, dederit spiritum supplicio, nihil de praeteritis loquamur, quod postulat Cicero etiam ab illo crudelissimo Siciliae tyranno, mors sit extrema malorum. Quod quidem cum permissum non esset, pernoctabant ante ostium carceris, precio redimentes sepeliendi potestatem. Quid tandem hoc M. Tullius patres matresque promeruit? Tu vende saltem, quod sub Verre crudelissimum fuit. Certe ego filium redi man, nec mihi precium diu querendum est, habeo manus. Nihil moueris nunc, et debilitatem tuam iactas? Singulare feminis exemplum ostendi, narrarique desideras, sepulturam filii maritus a te impetrare non potuit. Vade hercule si libet, et corpus in fluctus repelle. Aut si parum celebri loco uidetur abiectum, iniice manum, et ne minus te satiet alienum ministerium, ipsa potissimum trabe, alteram mat-

nam cadaueri impone, altera duc quam frequentissimum rotis iter est, et nigra limo uia. Proterat miserum onustum uehiculum, et sanctissimum pectus uigula rumpant. Ipsa quoniam defeceris oculis, elisum caput, et oppressa ponderibus praecordia manibus tuis pertractas. Si quidem audeas, istis etiam lacera dentibus. Litigamus, consistimus, in diuersum abimus. Nempe cum uiceris, omnia paria habebimus praeter animum. Non sepelies? uide quaeso, uide ne dum litigas, arenam fluctus aggeret, iniiciat humum misericors populus. Obstat, si cuius clementia tumultum fecerit, effode: et cum talis sis mater, aude indignari, et exclama, Magis amauit patrem. Cruces succiduntur, percussos sepeliri carnifex non uetat. Ipsi piratae nihil amplius quam proiiciunt. Mater (quanquam hoc nomen profanari nefas est) si per se uerat esse filii sui nouerit, ut hac crudelitate uideatur digna, quae orbitatem suam non intelligit, si ultra hostium affectum, qui casos acie saepe tumularunt, ultra tyrannos, ultra latrones parum habet non sepelire, nisi aliorum quoque officia praeciderit, et tantum non petita ex fluctibus aqua restinguit ignem, si adeo non genuit filium, sed effudit, et illo infelici partu ingratum uteri podus exposuit, licet imputet nobis ut uolet, quod tueri non potest, singulare maris ti desiderium, dicam tamen quod sentio, excusatius odisset virum quam filium. Quanquam in hoc mutuae charitatis affectu paria fecimus: illa oculos propter matrimonium neglexit, ego filium: uicem cecitatis orbitate persolui: tamen, quod inter haec quoque mala priuatum doleam necesse est, omnem illam quam contraxerat perdit opinionem. Iam inimici mei triumphant, iam passim loquuntur, illa exempli mulier, illa seculi decus, uirum redimi noluit, nec filium sepeliri. Equidem iudices ut sentio, neminem non mortaliū

fuere hominis sepulturae conuenit, quia haec vnica res est, cuius exemplum ad omnes pertineat: Ideoque non nisi ab ultimo parricidio exigitur poena trans hominem. Etiam si qua sunt iura quae obstant, si tamen angustus saltem detur accessus, per quem intrare humanitas possit, vera clementia occasione contenta est. Sine omnis in defunctis sensus perit, & ad operiendam foeditatem subtrahendamque dolori materiam mortui uiuentium causa sepeliuntur: seu cum ad infernas sedes anima migravit vnus hic luce viduus honos, & suprema face (ut vates ferunt) petitam vltioris ripae stationem contingunt, quae vera esse & credo miser, & opto, cito iturus ad filium. Certe rerum natura ut in generandis alendisque hominibus quae necessaria erant ex se ipsa prospexit, ita cum rursus opus suum resoluit, corpora nostra quamprimum reducere ad principia festinat, ut desertis etiam locis: circa cadauer tractatimbris terra concreuit, aggerant puluerem venti, & liquefacta multa die membra paulatim humus bibet etiam si nullus operit. At ipsa longo tempore in terram ossa desidunt. Nobis vero aduersus exanimis genuit non solum miserationem, quae cogitationi nostrae subit, sed etiam religionem. inde ignotis quoque corporibus transeuntium victorum collatitia sepultura, inde iniecta ab alienis humus. Facinus indignum, cum haec ita sint, sepultus esset filius meus, nisi incidisset in matrem. Et haec iudices non ideo ego dico ut affectu iura corrumpam, neque vobis praecipio, sed aduersariae exprobro. Legem quidem istam quidni horream, cum id vnum miserrimo iuueni sit obiectum, quod in calumnitatem non deseruerit patrem? Sed quatenus luctus nostri in ius vocantur, & flenti disputandum est, & orbitati suae mater irascitur, supereminus quam exorare non possumus. Eequando duorum hominum miseriora vota vidistis, ut de his pater si vicerit filium suum efferat: mater si vicerit,

abiciat? Quae tamen lex est? Qui parentes in calamitate deseruerit insepultus abiciatur. Omnis nobis in hac prius causa iudices de scripto & intellectu legis contentio est, utrum ius verborum ambiguitate, an voluntatis fide statutum sit. Pars enim aduersa id nititur, parentem fuisse in calamitate, eam quae deserta sit: Cuius rei poena est abici insepultum. Quid tum fuerit in causa, quid sit postea consecutum, quo a modo legem intelligere conueniat, subterfugit dicere, neque a vestigio scripti recedit, sed nuda recitatione contenta est. Nos neque omnibus personis, neque omnibus caecis scriptam esse legem, & iuueni iustas ac necessarias recedendi causas: & cui rei semper ius satis plenum est, bonum animi fuisse. postremo non hoc esse deserere contendimus, atque eo causam dimittimus, ut non sit absolendus adolescens nisi etiam laudandus. Qui autem dubitat an scripti voluntatem sequi conueniat, is mihi videtur questionem tentare incertus quae de re. Ideo pauciora adiciam, quod nobis quoque (si ita pergitis) afferet quandam caulationem ista sermonis ambiguitas, ac videri poterit omnem actionem partis aduersae prima statim recitatione subuertere. Nam lex cum dicit, qui parentes in calamitate deseruerit: rursusque cum dicit, insepultus abiciatur, non utique id significat, ut non liceat eum sepeliri, postquam proiectus est. Quare aut mihi quoque permittite sic agere quomodo volo, aut quod magis vestram religionem decet, indignam sanctissimis auribus verborum captionem, ex utraque parte praedicite: & cum filium singularis exempli probauero, fortiter sentite nullam vniquam a maioribus nostris poenam scriptam esse pietati. Atque in eo quod primum posueram, non ad hanc rem pertinere legem, non diu versabor, neque dubitatione, quam non habet, afferam moram. Neque enim puto si aetas impedit infanstem, valetudo aegrum, R. P. Legatum, dux militem, nihilos

minus obstricta crudelitis non accipiet rationem necessitatis: cum semel apparuerit patere in eiusmodi causis defensionem, potero planè esse securus: nec timebo ne teneri videatur filius meus, si non potuit omnibus succurrere, dū in ipsa lege occupatus est. Pater alligatus est, mater caeca est, vnus utriq; filius, magna locorum distantia. Habet lex in medio debitorem. Duc ad vtrumq; manus, ad vtrumq; nō potes, nisi hanc conditionē misero imponimus, vt quicquid fecerit proiciendus sit. Si exierit, mater sepeliri vetabit: si remanserit, pater. Non dubito fore dubium quin ius in hac lege fuerit et mihi, nisi forte (vt omnia iniquè iniusteq; conquiritis) hic quoq; vnus occasione verbi aliud putatis iniurare parentes, aliud non deferere. Id est, de hoc dubitare vultis, vtrum paritibus vbiq; ferri oportet auxilia, vt ego existimo: an vero non mereatur adiutorium, nisi qui praesente filio miser est. Nam si deferere in calamitate, nil aliud putamus esse quàm à misero discedere, duo simul scelera permittimus. Primum illud, vt etiam qui aderit possit impune nihil praestare. Si quidem absolutus est hac lege, qui secundum miserum stetit. Quo quidem modo non adiutores calamitosi parentibus filios damus, sed spectatores. De hac accidit illud vel grauius, quod cum rerum necessitas quotidie nos diuidat, si quēdā fortuna parentes nos depresserit, quamuis exiguo diuisus spatia impune opē non feret, non succurret, vt hac saltē se calumnia defendat. Nō reliqui, non abscessimusq; pede, quod aiunt, vno à parente discessi, solutus erit omni auxiliandi necessitate, quando vestra interpretatione absentia impietatis occasio est. Hoc voluisse legū latorem putamus, vt natus ex nobismetipsis in rebus aduersis praesentem parenti labore atq; praesentia solueret, lucis vsuram vbiq; nisi forte non sumus parentes, nisi palam. Quid est ergo non deferere? Opem ferre, non

desse. Omnia haec eō spectant, vt auxilio liberorū tuti sint patres. Quod cū ita sit, tam ad me lex ista pertinuit quàm ad matrem. Duo vnū vocabamus, videamus quō ire debuerit. Poteram quidē fortiter dicere, pater iussi. Hoc nomen omni lege maius est. Tribunos deducimus, candidatos ferimus. Ius nobis vitæ necisq; concessum est. Si non fecerit quod iubeo, non deferā illum ad sepulturā. Necesse habuit parere. Non deseruit, sed abductus est. Crede nō contemptui venit in carcerem. Sint sanè iura paria, sedeatq; mediū inter duos filios, Iudices, non comparabo personas quāuis apud omnes gentes plus iuris habeat pater: sit sanè natura communis, non imputabo quod nomen dedi, quod familiā, quod impensas, quod dum illa acquirō, captus sum. Nō indulgentia discrimen excutiam, de qua iā lite cōcessum est. Fuerint quidē ista faciendā, sed ego ius meū reprimō. Inter duos parentes caecus affectus est: Exorabit qui prior rogauerit. Tempore certe vinco, antè miser esse ceppi. Tu adhuc integra es, ego iam alligatus sum. Tu sana in domo, ego iam penè defunctus in carcere. Tibi adhuc non opus est filio, ego iam rogo: Nempe calamitas tua nata est post epistolam meam, nisi te flentem consolari filius voluisset, ante cecitas tuam exisset. Noli mirari si te gratia vinco, ante exoras ui filium quàm tu rogares. Si quisquā figuratione quadā in hac malorum conditione iudicem ponat, fortuna quæso absit, cuius tanta calamitas fuit. Abstulerat quidē tibi oculos nimis affectus, & de quinque rerum sensibus pars vna cessabat, & tenebras etiam saluis luminibus alternans cōtinua nox duxerat. Maius est tamen malum quod sic fletur. Nam vt merito queri possit ablati vidēdi voluptatis, impeditos rerū actus: tamen si nō iniqui iudices sumus, nec ambiose miseri sunt qui mederi possint, referā, nō solū qua vincenda mihi, sed magis etiā qua consolanda es. Nam quando

omne tormentum corporis abest, dolor membrorum, qui totam cogitationē in se rapit, feliciter cessat, superest ut cruciet nimium ocium et assidua quies, res si non sunt necessitate incide. Nam visus damni sarciant reliquæ voluptates, odor, gustus, tactus, auditus: quibus tamen si deesse summam fatendū est, non est tamen maxime calamitatis loco numeranda parū plena felicitas. Domus certe propria, lectusque genialis, conuentus propinquorum, sermo amicorū, ipsa (quod raro contingit) honesta calamitas, et in quacūque fortuna beata libertas, tot voluptates obruere possunt vni dolorē. Nam lucis desiderium si malis meis cōpares, etiam delicatū est. Non enim aliquid rerū natura genitura est et speculo nostro nouū, ac non quicquid speciosissimū pulcherrimumque visuri sumus vidimus. Nempe quotidie nox oritur, et equam temporū portionem inuoluit obscuritas, et ex parte sui ipsa quodam modo cæca natura est. Cui alienis oculis vti licet, audire, imperare, cuius ministerijs officia nō desunt (non enim defuerunt) nisi se erigit, et fortunæ suæ rationem reddit miser non est, præsertim in tam bona cecitatis conscientia, animi vitio miser est. Non debet dolere quippiam qui potest gloriari, quanquam cuiuslibet et quacūque causa hunc incursum passus leuius est tamen malum fœminæ. Non enim nauigatis, non legationē obitis, non frequenti peregrinatione variatis aspectus: non militaris vos, non forensis ratio deducit. Alioqui semper estis intra domum, vno plurimū in loco, lenibus officijs affixæ. Tuū quidem affectū si bene noui, nulla magis causa cecitatē doluisti, quam quod ad redimendum matritū ire non posses. Hæc tua calamitas erat, æstimemus meā. Nulli quidē grauior visæ est tibi, audi tamen quam multa in illis epistolis non scripsi perim. O fili, in quibus te malis reliqui? Iam illa principatilis ac maxima dono desim cōcessa libertas, nec hominū solū

sed ferarum volucrumque sensibus fixa et ingenua, primum et folium fuit. Me ipse perdidisti, neor venale mancipiū, et cuius Romanus merces fio, et libertatem senex dedisco, et natus ingenuus venire opto. Minimum est, quod habitamus in fluctibus, hyberni nos feriunt venti, non statio, non sedes, non quies, sed quod malorum meorū maxima portio est, tam miseri sumus etiam domini mei. Sed cito prætereūda est memoria, propter me uxori grauis, mihi propter filiū. Transeo hirsutos hostiū vultus, et immaniū barbarorū feros fremitus, tantumque mihi quotidie esse metiendū, quantum pati captus a violento pirata potuisset. Nihil est desiderio suorum grauius, timui ne quem ex meis viderem. Nihil tempestate minacius, quotidie naufragium optavi. Nam mortē, confiteor, senili inertia vna causa minus cupiebā, ne defunctum nemo sepeliret. Quam vestem relictam captiuo putas, nisi quæ præda non erat? quales epulas cibosque præbent, qui ipsi rapto viuunt? Nam illa quidem satis digna quis dixerit, dū carcerē, et inundatam sentina nauiculam, et impositum nuda trabe irrequietum latus, reuinctas post tergum manus, alligatos tanquam esset quā fugeremus pedes? Sole in carcere tenebræ iuuabāt. Sape de auribus quæsus sum, quæ sonum flagellorum, gemitumque caesorum, quamuis impexis obrutæ comis acciperent, dura, metus sui exempla. Miserū me fili, nepe morbo peristi. Compara terram mari, domum naui, lectulum carceri, libertatem seruituti, desiderium oculorum totius corporis damno. Quo nos longius ducit calamitatum nostrarū misera contentio? Cæci tamen litigare possunt, captiuī nec viuere. Verū hæc etiam si in æquo ponerentur, tum multum in alteram partē debuissent habere momenti, quod plus mihi poterat prodesse quā tibi. Et labori incubere oportet, ubi effectus promittitur. Stulta cura est quæ seipsum nō habet. Ego redimi poterā,

tu sanari non poterat. Qualiscumq; ista calamitas inemendabilis cecidit, non remedium accipere, non vicarium potest. Assedisset scilicet lectulo inefficax sedulitas, & acceptis epistolis meis iuuenis filius nihil aliud quam cum matre fleuisset. Quia profectus est, alterius tantum parentis calamitas emendata est. Si remanisset, & matrem caecam haberet, & patrem captiuum. Adificio quoddam tibi non necessaria filij praesentia fuit. Assidere enim, cibos minis trare, manum porrigere quilibet poterat. Mentior nisi factum est: me ab illis captum, tam dura conditione vanalem, quod utiq; in confessio est, nemo alius redemisset quam filius meus. Et ego sic ago tanquam haec tantum filius propter me fecerit, quanquam in hoc litigatu quodammodo tibi ipsa excidisti: & quanquam id agas, ut merita tua iniuria vincas. Et quanquam nouum induisti rigorem, non prohibeo tamen testimonium, ad redemptionem meam filium ipsa misisti cum sic plangeres, cum mortem precareris, cum te omni viduatam voluptate clamarer, cum saepius gemeres captiuitatem meam quam cecinit tuam. Non erat illi ferreum pectus, nec cor silice concretum, ut haec pati posset aequo animo. Tu filium prima docuisti sibi non parcere, potius quam plus flere, potius quam ipsam rescindere cecitatem. Profectus est, maritum tibi reddidit. O crimen graue. Si hoc ante fecisset, videres. At retinere non potuisti. Non dicam tibi, habet pietas impetum suum, nec ullum dominum nouit affectus: nec ille te potuit retinere ne fleres. Audi quid est verius, aliud putauit. Non erat credibile ob stare te redemptioni meae, interpretatus est maternum metum, & maris domui nostrae male experti periculum credidit, timens ne si tibi paruisset, nemo non vos putasset coludere. Caterum me poterat non redimere, cum tu clamarer, Caeca sum, oculos desiderio viri perdidisti, solitudinem ferre non possum. Ita ille ad redemptionem meam excusatus pro-

fectus esset, si me minus desiderasses? Dubitatur an tua causa fecerit? & filium & virum habere non poterat, reddidit tibi quem magis amabas. Siste iam lachrymas, maritum reducem & incolumem accipe. Quid irasceris? Quae tanta mutatio est? quis hoc crederet? Queris discessisse quem odisti, cum eum redisse nolis quem diligis. Atqui si (ut supra probauimus) is parces in calamitate deserit qui opem non fert, & (ut nunc ostendimus) optimus filius corpore suo adiutoria matri res demit, profecto opem tulit, id est, non deseruit. Na si, ut ante dixi, ne vestigio quidem abiisse a miseris licet, ne ipsorum quidem causa qui adiunatur, discedere fas erit, nec cibos saltet petere, aut alia vobis necessaria parare continget. Si vero dum adiunatur parens, nihil refert ubi sit ille qui adiunatur, quia praesens cura exhibetur, quicquid tibi ego praestiti, ad autorem muneris, id est, redemptorem meum transferendum est. Non assedi, non consolatus sum, non ministravi, non tui, non denique totus tibi rediui. Verum fatendum est, si desertam te putas, mea culpa est. Sed iam tempus est ista quae non excusata debent videri, verum pulchra atq; magnifica, animo maiore defendere, & cum iudicium agatur exempli, tandem causam suam intelligere. Hoc saltet habebis miserrime fili, quod honoratis contingere fimeribus solet, defunctus laudaberis. Omnia licet huc reuocemus praeterita, & ad canendas vnius laudes vniuersorum vatum scriptorumq; ora consentiant, vincet tamen res ista mille linguas, ipsamq; si sit aliqua corpore vno, facundia materia superabit, etiam si nihil dixerim nisi quod obiectum est. Lucem libertatemq; patri filius reddidit, & (quod ante inauditum est) magis me amauit quam velle. Ingressus est maria, in quibus iam minimi periculi tempestas habet, & quod inter ista difficilimum est, amore mei viciat etiam matrem suam. Tace nefaria lingua, ergo tu ista laudas? Obtulit se captiuitati, quia sciebat graue esse alligari, malis patris successit. Subit libens poena

pietas etiam sceleribus grauem. Tu melius *uxor*, quæ factus
rum retinebas. Compare nunc, si quis patrem per hostes
solus tulit, qui cum venientia in patrem tela excepisset, sim-
plici tamen morte defunctus est. Vñ legimus, qui vicarias
pro patre non quidem piratis aut in mari manus obtulerit,
sed vbiredimi posset. Me miserum, dicendum est quod hoc
ipso admoneor exemplo, in honorem pietatis etiam damna-
ti sepeliuntur. Hæc alij laudant, ego queror. Te quidem iuue-
nis omnia secula loquentur, et admirabile exemplum tenas
ci memorie traditum, in ipsa astra sublimem pennata virtus
feret. Sed mihi ista laus tua care constat. Non erat satius les-
tulo matris incumbere, et in huius ministerijs deditum se-
cura oia impendere? Soli tibi contigerat vt posses patrem
excusare, non redimere. Me interim, vt experat tabes lenta
consumeret. Me quæ debebat sola, senem mors redemisset,
et cum exanime corpus in fluctus esset abiectum, si contis-
gisset similis tempestas, quod æquius erat, tu me fili sepelisse.
Fefellit te ingenuus honestis animis gloriæ amor, spes ti-
bi perpetuæ laudis imposuit. Vbi virtus? Vbi pietas? peristi
miser, et male audis. Non morienti pater affedi, non ægri
caput molliori sede composui, non fatigatum latus mutavi,
non spiritum excepi. Absens, extinctus, euerfus, mortem tuam
inueni. Nemo ægro vincula laxauit, nemo manus ferro sordidas
ad accipiendos remisit cibos. Tantum catenarum causa
solutus es, neglectus, defectus. Quid vilis senis vicarius,
inter tot ardentissima febrium desideria, non habuisti quem
posceres, quomodo te vincula cōposuerant iaciisti, matrem,
patrem, propinquos tantum cogitasti. Nunquid indulgeo mihi,
quod te puto inspirasse in carcere meo? Nondum matri satisfac-
tum est. Quoniā penas à cadaueribus exiges, audi sequentia
tempora, mors ipsa filij tui naufragium fecit, per tot fluctus
voluntatum corpus intumuit, tot illis scopulis, tam spatiofis
tractum

tractum arenis, nunquam tamen infelicius, quam cum venit
in terram. O quam graue est mori, quāto grauius, quod ego
vivo superstes filij mei. Vivo omnibus dijs hominibusq; sed
ante omnes mihi et iniussus et infestus, et uxoris quoque
pietatem perdo. In sinere filij diuortium fecit. Video hæc res
rum naturæ bona, quæ filio abstuli: Omnis me ætas mei ada-
monet luctus, senectus, ad quam non peruenit, misera pueria-
tia, quā nunc transiit, adoleſcētia, in qua perijt. Super sum,
vt si felicissime cesserit, rogi meū videam, et edaces circa
corpus filij mei flammæ. Si hoc non contigerit, nigrum ca-
dauet et deforme etiā ignotis spectaculū. Inter hæc mala,
credetis puto si dixero, vellem oculos non habere. Quid nūc
amplius? Ad te *uxor* preces conuertā irritas, male tentatas?
Tu verò perge, et bono tuo vtē. felicē te, quod in hac for-
tuna irascēris. Ad hoc cōfugiendum est. Per cōmunes casus,
per calamitatem meam, humanæ calamitatis exemplar, ita
vos cōiuges vestræ ament, non sic desiderēt, ita hoc orbita-
tis meæ vltimū exemplū sit, ita vobis habere tam pios filios
non necesse sit, miseremini. Si vicariū accipitis, me proijcite.
Non inuidiose preces fiant, nihilominus impero. Non leta
sententiā vestrā sequetur gratulatio, nō ad templā deducar,
sed ad sepulchra. Etiam cū vicerō flendū est. Si verò vincis-
mur, ibo in littus miser, planctibus aues abigam, aut me cor-
pori filij mei velut tumultum imponam: Iacebinus duo inſe-
pulta cadauera, me feris obijciam, aut circa singulorum dos-
mus ad genua prætereuntium ibo, et recepto tam miseris mor-
re supplex nō cibos petam, non stipem, mendicabo terram,
et collatas miserantium manu glebas, aut (quod certe licet)
filium in mare proijciam. Iam crudeles aquæ, et venti male
secundi reddo vobis vestrū beneficiū. Ferte quod libet ad bar-
baros licet, ad hostes licet, ad piratas. Fortasse aliquis iubeat
bit sepeliri, certe (quod sciam) nemo prohibebit.

TORMENTA PAVPERIS. ARG.

Liberum hominem torqueri ne liceat. Pauper & dives inimici. Pauperi erat filius. Nocte quadam pauper cum filio reuertebatur. Interfectus est adolescens. Offert se pauper in tormenta dicens à diuite cum interemptum. Dives contradicit ex lege.

Pro paupere contra diuitem. 7

SENTIO Iudices plurimum detrahi calamitatibus meis miserationis, quod ad vos detulisse videor nimium fortis dolorem, & tristissimæ orbitatis mihi quoque accessisse nouitatem, quod cum aduersus me ita graui, & crudelia deprecam, patior inuidiam hominis exigentis aliena tormenta. Non possum tamen vel in nobis approbare quid patiar, quod mihi non est relicta miseri patris infirmitas. percussorem filii mei vidi, & miserior sum quam si nescirem quis occidisset. Fateor igitur iudices, ipse miror unde ad hoc probationis genus repente confugerim. Veneram tanquam nunciaturus indubia, manifestam nec alium expectaueram publicorum susceptionum de filii mei morte consensum, quam si percussorem videretis omnes. Hic hic ut torquerer inueni. Postquam satis non videbantur explicare verba quod videram, confugi ad fidem doloris. Quid faciam, si temeritates quoque nostras conscientia reorum non potest pati? Intellexi miseratione factum, qui ut torquerer exegera, ex quo me dives non putat aliud in quaestione dicturum. Neque ego iudices quenquam vestrum dubitare crediderim, ex qua conscientia, qua trepidatione descendat, ut quis torqueri nolit inimicum. Quos nunc putatis cruciatus diuitem pati, quem dolorem, quod hoc mihi negat? quam vellet ideo tantum filium meum non occidisse, ut mihi posset indulgere tormenta. At

hoc creditis iudices dimitte facere legum libertatisque respectum, & reum pro exemplo esse sollicitum? Ille vero nunc laceratur, & sic magis nostro dolore fruitur. Opera precii est inimico negare tormenta, cum feceris ut velit ipse torqueri. Illud igitur à vobis iudices infellicissimus omnium mortuorum peto, ne cum inaudita, incredibilia passus sum, misereri velitis corporis mei: crudelius, & indignius est quam torqueri, non impetrare tormenta. Est aduersoriorum meorum & ista nouitas, quod necesse habetis ea mihi ratione succurrere qua odissetis alium, nec quicquam est homine infelicius, pro quo tormenta sunt. Percussorem à me filii mei visum esse cōtendo. Facinus est hoc vos non deprecari, si mendacium est. Facinus hoc me non probare, si verum est. Quod ad me quidem iudices pertinet, orbitatis meae repeto presentiam, & noctem illam rursus ante oculos meos cogitationes reponit. Iam mihi videor & in tormentis esse confessus. Filium iudices habui sicut cretti ac sublimis animi, ita qui nondum suos haberet inimicos, & quem nemo adhuc nisi causa tantum mei doloris occideret. O parvum misera conditio, quam nouis iniustitiasque paremus in iudiciis? Nos exasperamus, nos offendimus, inimici tamen liberos nostros oderunt. Quis hoc unquam iudices simulatum timuisset ingenium, ut eodem aliis excogitaret animo, & quod parat, & quod occidit? Reliqua iudices non debebam mihi in quaestione narrare. Felices illos in mei cōparatione patres, qui perisse liberos suos nunciis credunt. Ego sum inaudita malorum nouitate percussus, cuius vnicius ideo tantum occisus est, ut videretur. Reuertebamur nocte pariter, sicut omnia nos vitae ministeria iungebant, & homines quibus non seruos prestabat fortuna custodes, tuebamur pauperem mutua pietate comitatum, iuicem sustinentes, inuicem nixi, nec nisi magna percussoris diligentia separandi, cum dives medio noctis horrore stricto mucrone profiliit, & stupentibus attonitisque miseris condidit illum fortior illi, & fortassis aliquid in mea morte fecisset.

Confutor Iudices, nihil tunc oculorū meorū diligentia, nihil egit cura miseri patris. Percussor voluit agnosci. Vos nūc ciues, vos omnes humani generis affectus, miserrimus interrogo pater. Suadete quid faciā. Hunc quē videtis circa me sanguinē, de filij mei vulneribus accepi. His manibus laeuentis vnici membra sustinui. In oculis adhuc vultus illius morientis, herēt auribus verba super cadauer habita inimi ci exultātis. Fidē tormentorū, quousq; percussoris filij mei conscius ero? Aperite pectus istud, & totum de visceribus meis latronis egerite secretū. Vidi, & mihi nō creditur. Vis di, ita possum & in tormētis idē dicere. Aut si cōpono, si fingō, vrar, lacerer, & non probē. Si videtur, torquendus sum Iudices, vt hoc desinā dicere. Nec me iudices fallit quantā molē accusationis, etiā in manifesta veritate susceperim. Diuitē detuli reū pauper inimicus, occisi pater, & postulo vt mihi credatur testimoniū in mea orbitate dicenti. Itaq; non deprecor quo minus mihi velitis irasci donec probē, torquere tanquā mentientē. Lex, inquit, liberū hominē torqueri vetat. Per fidē Iudices, quis nō hoc eū res pōdere credat, cuius tormēta poscātur? Nemini iudices credo dubiū, legē quae torqueri liberū hominē vetat, hoc prospexisse tantum, ne quis torqueretur inuitus, & iura quae nos a seruilū corporū cōditione secernunt, impatiētiae tantū succurrisse nolentium. Omnium beneficiorū ista natura est, vt non sit necessitas, sed potestas. Quicquid in honorē alicuius inuentum est, desinet priuilegiū vocari posse, si cogas. Cūctā si videtur iura percurrere, nusquā adeo pro nobis sollicita lex est, vt quod praestat extorqueat. Dedit caeco talionis actionē, nō manus recisantis impellit, iniuriarū. Cædis agere permisit, sed non cogit inuitos. Adeo penē lenius est vltionē perire quā potest statē. Genus seruitutis est coacta libertas, & eadē iniquitas quicquid de inuito homine facias. Vis scire quid lex ista

prospexerit? Non exigo vt torquearis. Quā multa dii deeq; non minus sunt iuxta quā lex exigit, quārum dē insidia rerū, vt vinci se magnitudo patiatur, & quicquid accidisse mireris, tantundē poscit in vltione nouitatis. Filius in cōspectu patris occisus est, torquete securi, nihil iniquius fieri potest. Ignoscant persuasiones, si facinus istud omnium illicitarū rerū consumpsit inuidiā. Et vnde tormentis salua iustitia est, plus est de quo queritur, quā quomodo querendum. Nullū debet inimicum videri genus probationis esse quod solū est. Et quicquid potuit prodesse seueritati, minus quam nocuit exēplo. Sufficit libertatis reuerētie, quod torquetis inuiti, quod contra me nō alius inuenit. Liberū torqueri nō licet. Hoc est Iudices propter quod filiū meū diues corā me non timuit occidere. Filiū igitur meū in cōspectu meo occisum esse contendo. Quid dicitis? Ita non erat cōtra proclamationis huius fidē, si nunc agere possem quietū mortuumq; miserū? Vultis cū hoc viderim tantū testimoniū dicā? Mirum hercle, si scindo vestes, nudo corpus, ignes, flagella deponso. Insaniat necesse est pater, cum solus hoc sciat. Fallitur Iudices quisquis hoc quod postulo contemptum, quisquis audaciā vocat. Filius vrit, exagitat, & inter tormenta fugio dolorē. Si mentientis est velle torqueri, inuenire quid facere debeat, qui verū dicit, & non probat. Mentiris inquit. Bene quod & tu fateris non esse mihi sine quaestione credendū. Et quas per fidē mendacio meo causas diues asignas? Ignoro percussorē. Deinde te potissimum de quo querere elegi. An scio, & simulatibus nostris occasio nem orbitatis indulgeo? Decepi me non potuisse manifestū est. Filius meus cū pariter rediremus, occisus est. An dignoscere percussorem nocte non potui, cū percussor potuerit eligere, fugere? Quid ais? Lumen meū alius occidit, & tu mihi solatiū vltiōis imple? Te accuso scilicet, vt interim nescio

quis ille fugiat, euadat. Quod tibi genus furoris assis-
gnas, vt maximis sceleris ultio pereat falsæ accusationis in-
certo? Homo qui me vidisse contendit, cum occideres filium
meum, nisi de te vindicor, non reliqui mihi vt hoc de alijs pro-
barem. O te extra omnes humanorum pectorum affectus inimi-
ce sepositum, nunc qui me putas posse mentiri. Perdidi infes-
lix illum charior pauperibus affectum. Succurrere mihi putas
quod aliquando diffidimus? Falleris, deciperis. Hominis cu-
ius occisus est filius, vnus inimicus est. Sane possit aliquis
hanc doloris dissimulationem mendacio perferre verborum,
torqueri volo. Nihil est tanti nisi verum. Videlicet inter ignes
ac flagella sufficit mihi si dixerò, hic est inimicus animæ,
qui nobis subinde male dixit: hic ille contumeliosus, ille im-
potens. Ego nescio an mihi possit in questione sufficere quod
vidi, et quod inimicus me contendit ideo velle torqueri.
T tormenta postulo. En ad quod confugiat homo, qui se sciat
posse mentiri? Nulla est ratio questionum relicta mortalibus,
si adiuvant contra veritatem, et sublata est de rebus huma-
nis necessitatis huius utilitas, si viam tuetur vltro, expli-
catque fingentibus. Hucusque durat artis ingenia mortalium,
vt sit aliquis secreti firmitate compositus, hominem tamen
vltro non sequitur animus. Non valet asserere quæ finces
ris, tunc cum vix prodest, et verum fateri. Et nemo non co-
tra id torquetur, quod dixit ante tormenta. Non refert, cui-
us ad equuleum nominis persuasionem, quas silentij afferas
causas. In questionibus tantum corpora sumus, et nemo
non contra aliquem torquetur affectum. Exigam questio-
nem, aut recusam? Quid interest tormentis breui futurus
similis homini, qui fateretur inuitus? Nouum Iudices inau-
ditumque rebus humanis aperitur exemplum. Nemo viqua
ideo torqueri non debuit, quia mentiretur. Sed si fas est Iu-
dices dubitare de fide questionum, alius debet esse suspectus.

ille scilicet in quo seruiliū pectorum recessus, in quo vera-
niles excutuntur artus. Quoties tortor est rixa cum mem-
bris, tum cruciatus agnoscat assiduus supplicij durata pa-
tientia, et homini non est noua res dolor corporis appliciti,
quod scissa lacerataque veste primum ferre non potest pudor-
em, quod nescit ad flagellorum vices membra componere,
nec villo verbera frangit occursum? Nos inquam sumus quos le-
ges supernacuum putauere torqueri. Vnde nobis inter ista
secretum? In tormentis libero homini opus est patientia, vt
verum dicat. Sed, inquit, ideo torqueri non debes, quia exci-
gis vt torquearis. Aliud sunt inimice tormenta, aliud velle
torqueri. Felices illos qui recusare voluerunt. Meretur clea-
mentiam et fauorem quisquis ad illa tremens exanimisque
perducitur, quæ vix à gemitibus tortor abducit, cui iam scissas
quoque difficile possis eripere vestes. Ego quemadmodum vultis
depreces, qui videor prouocasse tortorem? Ille ille sine vlla
miseratione laceratur, cui ad singulos ictus dicitur, ipse vos
luisti, quem non decet rogare, qui creditur fingere proclama-
tiones, simulare gemitus, de quo primum videntur vindicanda
tormenta. Non inuenio Iudices quid sperare possit qui
mentitur, et exigit questionem. Homini qui vult torqueri,
diu non creditur, nec verum dicenti. Nec est Iudices quod
putetis adeo mihi tristissimam orbitatem omnes humano-
rum pectorum rapuisse sensus, vt non intelligam petere me
quod diues possit euadere, et penè magis pro percussore
torqueri. Sed quid me facere vultis? Non debeo videri posse
mentiri homo, qui cum filius meus occideretur interfui. Ve-
ritati tantum presto patientiam, exigo questionem, in
qua quid dicturus sim nescio, quid debeam dicere vidi. Scio,
vultis post hoc argumentis, suspicionibus agere. Breuiora tor-
menta sunt. Non inuenio Iudices cur renuat tā opere diues
questionem, postquam supersunt adhuc incerta ac dubia.

Facinus est tamen menō torqueri, si mihi torto vtiq; credē-
dū est. Quousq; me crudelissime mortaliū metus simulatio-
ne deludis? Ego magis qui postulo tormenta, timeo, ego qui
nihil facere potui cū viderem. Suspecta tibi est nostrā patien-
tia. Vides enim, hortatur nos cōtra dolorē primae robur aetas
tis, solidū plenumq; corpus. Quā facilis, quā expedita
res est torqueri miserū? Affero ad quæstionē iam plāctibus
membra lucentia. Quantū animæ, quantū sanguinis orbitas tra-
xit? Quāto imbecilliora sunt hæc quotidianis lamentationis
bus euerberata vitalia? Quicquā ergo fingere potest hic pal-
lor, hæc macies, & iam torto similis infirmitas? Adijce quod
nihil minus in quæstione diu possis dicere si mētiaris, quā
quod oculis scias, & breuissimū confessionis est genus dixis-
se quod videris. Felices dices quos tortor interrogat, qui non
habent in sua potestate credētes. Impatiētissima res est posse
cū velis desinere torqueri. Quin potius, inquit, probas? Fidu-
ciam hominis, qui scias hoc me vidisse solū. Sine dubio diues
multate poterāt argumenta cōvincere, si deferret alius, &
eras manifestissimus reus, si mihi percussor quærēdus esset.
Quis enim credibilior in cæde pauperis, quā diues inimic-
us? Aut de quo facilius cōstare possit scelere, quod causam
non habet nisi de sola ultione? Nō inuenit multa verba vidis-
se. Nec mihi debet perire probatio ista, quia poteras & accu-
sari. Exigit probationes cū facinus sic disposuerit, ne possit
probari. Quem mihi nox testem, quos præstare potuit oculus
nudus semper, incommittata paupertas? Tibi seruus à cons-
scientia sceleris summonendus fuit: & ista ratione quis in-
teresset? quem putares posse torqueri? Et totum facinus in
has angustias redegis-ti, vt illud soli scirent, qui faciebant, &
cui non crederetur. Numquid dubitaretis quærere si alius sci-
ret hoc scelus? Facinus est ideo filiū mei perire vinctū, quia
pater vidi. Ego verō iudices & ex hoc quod recusat diues

quæstionem, partem probationis impleui. Accusatoris tor-
menta nunquam timebit reus, nisi de quo credi potest &
ante tormenta. Cur, inquit, si mihi causæ sceleris similitudines
nostræ erant, non te potius occidissē? Vere crudelis, ego
te hoc maxime argumento percussorem probō, quod mihi
peperciss-ti. Tuū fuit hoc inimicē cōmentū, occiso filio seruare
patrem. Parcendi tamen mihi vel hæc fuit ratio, quod defen-
di non poteras, si duo perissemus. Audire mehercle mihi vis
deor illas cogitationes, illa scelerū secreta cōsilia. Quid mihi
cū vulneribus? quid cū cruore consumptæ, & iam penē abeū-
tis animæ? Occidatur potius ille iam iuuenis, iam inimicus,
de sene vindicabit me patris oculi. Vis mirer quod me nō
lueris occidere? Queri mehercule te puto, quod in senectute
magni doloris vita brevis est. Pepercisti mihi, quo modo ex-
cogitat artes detinere supplicia, & de pereūtibus magis seui-
tia eruitur dolore suspenso. Agnosco noctis illius inimicæ cle-
mentia, quod me torqueri non vis, ex hoc euenit, quod neq;
occidisti. Tentat iudices efficere diues, vt incredibile videas-
tur quod occisum ab eo contendo filiū. Dicturū nunc putatis
magis interesse securitatis, vt quis facinus sibi tantummodo
eredat, & id tutius esse inimico patre, quā conscio. Plus
est quod affirmo. Filium in conspectu patris occidere, sic ope-
re precii est, si illud ipse facias. Perdit plurimā de sceleribus
voluptatē qui mandat, & minus gratiæ rebus ex nuncio ves-
nit. Occidet alius te iubente, sed vulneribus illis nō fruuntur
oculi: sed plus est, vt singultibus abeuntis animæ, vt cruore
satiaris, vt collapsum palpitantemq; videas, vt me videntē.
Cōuenit iudices quod ipse diues hoc fecit, & quod ego vidi,
ratio seuitiæ est, vt alijs corā me occidatur, propter quē occis-
datur. Fidem vestrā iudices, ne me ideo non putetis vidisse
quia nihil feci. Seruulorū iste liberorūq; dolor est, occiso
homine statim scire quid facias, exclamare, procurrare, fidē

deorum hominumq; testari, postea cum lachrymis venire. Vultis percussorē inuadā? Vultis fugientē sequar? Interim deficientē quis excipiet? cui se morientis imponet infirmitas? Scis profecto percussor facinus ordinare, disponere, filium occidere coram patre secretū est. Misereamini Iudices igitur, vt hinc quoq; velitis existimare diuitis conscientia, quod contentus est ne de scelere queratur, nō habet fiducia hominis, qui me sciat mentiri: & quod non minus debetis attendere, quā si fateretur, non putat sibi saluum, vt iterū neget. Dissimules licet, non est innocentie metus cum timentur aliena tormenta. Quid ait diues? Orbitatem meā in tale genus vsūq; cōuertet, si paterni doloris autoritas facinus impingit alienū? Deinde non ipse affers equuleos, non ipse disponis ignes. Diceris mehercule te velle torqueri: ego scindō vestes, tu intremis: ego ad flagella nudo corpus, te facit pallor exanimem: ego equuleos, ego posco flāmas, tu nō habes in meo dolore patientia. Rogo quid aliud faceret qui occidisset? Quid nunc agā miser? gratiam confessionis ante tormenta consumpsi. Scio quanto credibilis fuisset, si hoc statim inter ignes, inter flagella dixissem, & multū de auctoritate primæ proclamationis amisi. Non est tamen quod superuacua putetis esse tormenta, quāquā dixerim quicquid sciebat. Habeo adhuc ex illo multa referre secreto, quæ argumēta faciet dolor. Non refert an me vidisse dixerim, tormentis hoc probaturus sum, debuisse mihi credi ante tormenta. O quantopere nunc inimice torqueris, quod te corā iudicibus interrogo, quod hoc non potes mihi fateri. Sed si bene gaudij tui perficio secretū, non putas te negare quid vidi. Arrogantissime percussorū euasisse te putabas, quod illud duo tantū sciebamus? Meis, meis hoc ignibus negat, & dum me per singulos artus tortor interrogat, perfer saltem non credendi patientiam, cum ego me vidisse proclamem, tu

nullam afferas innocentie probationem. Non potes aliter absolui, quā vt illud ego negem. Nec tamen Iudices putes solo me calamitatum ambitu petere quæstionē, dabo propter quod torqueatis irati. Filium meum illum singulis vobis vniuersisq; laudandum, iuxta quem felix, iuxta quem arrogans eram, occidit. Mea nimia libertas, ita ego te non equuleo offeram, nō super arduos eximā flāmmas? Nunc me vindicas, nunc tueris. Modo coram me filium meum diues occidit fiducia tui. Concurrite omnes liberi, omnes parentes, vrite, lacerate hos primum patris oculos, distrahitē has manus, quæ nihil pro pereunte fecerunt, hoc corpus, hæc membra, quæ de complexu latronis vulnera nulla retulerunt. Sine hoc poenā, siue vultis esse elementiam, debeo tam miser esse dum probō, quā cum viderem. Miserū me si fas est in quæstione mentiri. Sine dubio diues hoc captauit recusando quæstionem, ne crederetur. Sed dura parum per anime, vidisti. Nūc infelix ad nos miseros pietas redi, quod fieri in ipsa orbitate non potuit, & vires quas improuisus abstulit dolor, probatio restituet. Cum flammis vrētur nulla vitalia, nox illa occurret: cum membra fiducule flagella laxauerunt, rursus ante oculos sit morientis vnici vultus, hæcant verba percussoris, mandata pereuntis. Filium spes etasē morientem longa præsentia est. Nescis infelix senectus quanta tibi opus sit veritatis contentione, vt poeniteat diuitem quod non duos occidit. Tam nunc tamen vobis Iudices infirmitatem meam allego, commendo. Si me forte fia dicule flagella mutauerint, ego tamen vidi. Si vocem in equuleis ignibusq; perdidero, ego tamē vidi. Si totus vndiq; dolor pariter admotus occiderit, ego tamen vidi. Alioqui nī si hoc animo meo, nisi licuerit oculis, morerer hoc dolore, quo puto me posse torqueri.

108 M. FAB. QVINT. PRO MATRE
GEMINI LANGVENTES. ARG.

Gemini quibus erat pater, & mater, ægrotare cœperunt. Consulti medici dixerunt eundem esse languorem. Desperantibus reliquis promisit vnus se alterum sanaturum, si alterius vitalia inspexisset. Permittente patre exiit infantem, & vitalia inspexit. Sanato vno, accusatur pater ab vxore malæ tractationis.

Pro matre contra patrem.

QVAMVIS Iudices plurimum infelicissimæ matris aduersis miserationis abstulerit, quodd ex duobus liberis pari desperatione languentibus alter euasit, & plerisq; maximū dolorem prima fronte tractantibus videatur auiditas gaudiorum, vt modo ad totius orbitatis redacta patientiam iam non sit vnus salute contentus: nō possumus tamen affectibus vestris non hanc primam tristissimæ calamitatis allegare mensurā, quæ ex ipsa quoque solatii sui conditione descendit. Minus misera quæreretur de marito, si sanari nec ille potuisset, pro quo est frater occisus. Nunc infelix par non est dolori, nunc non inuenit vlla solatia, ex quo sibi videtur filium perdidisse victurum. Super impatientiā tristissima orbitatis increscit, quodd intelligit illum non sine sanitate fuisse languorem, nec persuaderi misere potest perituro laborasse fato, in quo inuentū est, quodd sanaret alium. Capiet licet crudelissimus senex parricidiū immanitatem metu maiore protegere, non inuenio vnde colligi possit vtrumq; fuisse moriturū. Ex duobus ægris non perijt nisi qui occisus est. Ante omnia igitur illud à vobis infelicissima mater petit, ne maximi sceleris ideo decreseat inuidia, quia pati videatur, & reus ex orbitate tantundem. Non perdidit filium quisquis occidit. Explicat à dolore patrē, quodd sibi videtur

DECLAMATIO OCTAVA. 109

fecisse rem maximam, & in locum iuuenis amissi substituit de vanitate solatium. Alia est, alia conditio matris, quæ meo dico non credidit, apud quam sensissimæ conditionis immunitas fidem non potuit impetrare tentandi. Pro vtroq; timuit, pro vtroque sperauit. Facinus est eū maioris pietatis videri, qui de morte filij putauit alterius vel certa salute transigere. Sic debetis odisse patrem, tanquam duos occiderit, cuius non interfuit vter occideretur. Est tamen sanctissimi Iudices quod de crudelissimo parricida queri possit nō sola mater. Adiecit humanis calamitatibus ipsam sanitatē, & morborum languorisq; violentiam medicinæ concessit. Filium occidit (si ipsi creditis) fortasse moriturum, & hominem cuius charitas debuerat ipsa desperatione cremisse, in hoc solium impendit, vt tantundem superesset incerti. Non exonerat Iudices immanitatem sensissimi patris, quodd hac ratione credidit de languente filio. Rem inauditam, rem facere crudelem, vnam rationem habet, si ipse sanetur. O' tristior indigniorq; semper mensura calamitatum magna felicitas. Huncce fecit exitum ille modo ciuitate tota conspicua mater: ille indiscretus ab vtroque latere comitatus: ille gaudetium dulcis error oculorum? Quid mihi mortem nunciatis vnus? Perdidit misera geminos. Passi sunt enim languorem miserrimi iuuenes, sine dubio pariter vnaq; non fraternitate, non animæ corporumq; consortio, sed conditione fragilitatis humanæ, qua sic extranei quoque duo languere potuissent. Non negauerim morbum grauem, & parentibus vtriusq; metuendum: de cuius tamen adhuc, vt parcissime dixerim, remedio quæreretur. Quid refert an medici consenserint vtrumq; periturum, cum eundem dixerint esse languorem? Manifestum est de duobus non dixisse verum, quos de altero constat esse mentitos. Iam tamen Iudices, de tam perditā pronuntiatione nō querimur, quodd egros quos

sibi videbantur explicare non posse, parentibus crediderūt. Innocentior est simplicitas desperare si remedium non noueris, & hanc ignorantia malo probitatem, ut languorem quē nescias, tantum neget posse sanare. Maximi tamen virorū, & quibus artis suae soluendo non sit humanitas, si sciebant hoc genus curationis, & illud non indicare voluerūt. Vultis & illos mentitos breuiter probem? Desperauerunt de languore cuius remedium (si patri creditis) alius inuenit. Sine enim iudices vāissimus nescientium vidit hanc patris in periculo liberorum rigidam nimiamque patientiamque, & hominem in filiorum languore sollicitū de remedio generis humani suae captauit ex hoc vultu quandam artis mutationē imitari, quando sanare non poterat, & ignorantiae pudorem tegere magno tentauit incerto: siue ut aliud videretur dixisse quam reliqui, verba desperationis incredibili vāitate variā, magnamque miseros parentes ambage suspendens tutissimum putauit promittere, quod deberet nemo experiri, causas quidem se dixit ignorare morborum, sed salutem & proponit vnius, si licuisset alterum occidere, lacerare, perficere. En cui pietas patris, cui credere sollicitudo debuerit, dixit se scire remedium quod nesciebat. Vultis intelligere iudices nihil impatientia charitatis fecisse patrem? Non retulit ad matrem, adacta est a morte filij vel sanitate discedere. Non propinquos consuluit, non amicos, sed sua tantum persuasione, medicisque contentus, quod nocentius est quam si ipse occidisset, alterutrum potuit eligere. Dicat nunc parricida, quid fecerit illud quod etiam de similibus tam paribus aegris in alterum desperatio illa praeualuit? Si medici non interfuit, uter occideretur, constabit viuere utrumque potuisse: si inter fuit, constabit non eundem fuisse languorem. Qualis fuerit illa curatio, quid passus sit iuuenis in morte qua medicus perabat, omnium cogitationibus liquere crediderim. Ideoque

parcimus auribus matris. Breuiter tamen longae crudelitatis explicanda seuitia est. Ex omnibus quae pertulit, leuissimum fuit quod occisus est. Non est quod veniam tristissimae curationis pareat, quod videtur in alio fratre explicata promissio. An alterum medicus sanauerit, fortuna viderit, quod negari non potest, alterum medicus occidit. Erumpit hoc loco mulier infelix, & tota libertate proclamat, Redde mihi marite filium, quem tibi pariter medicoque commisi. Hic est ille vester insanabilis, recipe quem mihi credidisti, hic ille moriturus, hic quem permiseras medico, simul iussit occidere. Vide quid profecerint anxia vota pietatis, solcite preces. Dum iam frigidi pectoris calorem superpositis reuocamus vberibus, dum frigidā membra continuis osculis, & spiritu tepide matris animamus, dum labantes oculi ad nostras exclamationes nostrosque planctus amissa paulatim luce laxatur, dum multa metior, multa promitto, & fratrem dico sanatum, respexit ad vitam, conualuit, euasit. Non tamen iacto pietatem, non arrogo mihi prosperae curationis euentum. Quod hunc sanauerit vis scire breuiter? quod potuit utrumque sanare. Pudeat vos o iura legesque, quod miserrimi sexus dolorem his elusistis angustijs. Ita maritum quod occisus est filius, male tractationis vxor accusat? Perdiderūt legis huius auctoritatem, quae ad illas vxorias querelas matrimoniorum solent deferre delicias. Ego illam datam miseris tantum matribus puto potestatem, ab iniquo coniuge explicare diuortium: & contra maritales tuetur iniurias, ubi nolis praestare patientiam. Illis succurrit quas nefas est ab viro discedere, quas in pessimi coniugij durum perpetuumque complexum, communium pignorum nexum arctauit, quae malos maritos pariter, & patres nec relinquere nec ferre sufficiunt. Facinus est ideo euadere maritum, quia dānaret si de illo minore dolore quereretur. Itaque impudenter facit quod pro detracto matrona cecidit,

negatoq; comitatu, fastiditis noctibus, pulsataq; facie, filium
complorat occisum. Sileo adhuc illa per que parricidii creuit
immanitas. Occisum filium obijcio, putate luxuriosum, perdi-
tum, nocentem: fangite hoc patrem ira, indignatione fecisse:
quantum facinus sit filium occidere, nemo magis fatetur,
quam qui vult videri se illud fecisse pro filio. Ecquid Iudis
ees? vel ex hoc totus animus mariti, tota tristissima coniugis
calamitas perspicui potest, quod se negat matri communium
liberorum debere rationem? Placet ergo mortales, ut de his
minibus in quos plus ex harum sanguine, ex harum transit
anima, non habeant partem nisi tantum doloris? Solos ergo
communicabit misera planctus, et ab omnibus consilijs, quibus
ordinatur iuuentia, vita disponitur, extranea voluntate,
vilitate seposita, circa merores tantum lachrymarumq; con-
sortium orbitate iungetur? Si mehercule fas est existimare
viri plus parenti debeatur ex liberis, non improbe totam
potestatem sibi vindicabit affectus, que decem mensibus ante
vestram incipit diligere notitiam, et cum vos patres gau-
dium primum faciat oculorum, ante sunt conscientia matres.
Facinus est ideo tantum illis minus licere, quia minus facere
sufficiunt. Vos estis qui crescentes adhuc in peregrinationes,
qui iam adultos in castra magnorum parentum vanitate dis-
mittitis. Erubescitis desiderijs tanquam infirmitate, et unde
velocissimus transitus est in rigorem, liberos vultis amare
patientiam. Quam multa ideo tantum de filiis facitis, quia
licet, et frequentius potestatis vestre iactatione, tanquam
aliquo gravitatis genere delinquitis? Non habet orbitas ves-
tra lachrymas, super ardentes rogos tenetis inconcussam
rigidamq; faciem, itis obviam consolationibus, et quod omne
modum feritatis excedit, captatis in magna calamitate lau-
dari. Quicquam ergo erit quod de communibus pignoribus
non parimente, pari impatientia, vel si necessitas postulet,
pari

pari rigore faciatis? Mali tantum patris interest, ut matri
minus liceat. Sane cedat vobis circa regendas communium
pignorum mentes sexus infirmior, vos mores, vos vite ge-
nus, vos matrimonia, ceterosq; actus vestra persuasione fir-
metis: nunquid arrogans consortium, nunquid impotens so-
cietas est, liberos communes esse languentes? Si quis, imo pu-
dor est, cede nunc tota potestate matri, illius sit in aegri toro
proximus locus, haec adhibeat fomenta, porrigat cibos, si
quid impatientia, si quid flagrantium viscerum possit infir-
mitas, mater neget, mater indulgeat. Illas quas immodicus
ardor discuit vestes, haec super fatigatos reponat artus, illa
iactatus toto lectulo manus sedulo contineat affectu. Frus-
stra captas videri vltionem magnae charitatis, ab omni cu-
ra ratione sepositus. Cum circa curationes liberorum non co-
sentiunt parces, curationis est culpa, non matris. Quid quod
filium occidit innocentem, cui nihil obijcere, nihil poterat iras-
ci? Filium (si ipsi creditis) pro fratre mori paratum, cuius
suprema ferre non poterat. Novum iudices, et incognitum
rebus humanis audite facinus. Iam parricidium pietas chari-
tas, et impatientia orbitatis admittit. Malo odium, querelas,
execrationes, quam ut quis liberos affectu quo servantur oc-
cidat. Quid refert an per hoc alterius filij anima redimatur?
Si parricidium fas est vllas accipere causas, filius propter se
tantum debet occidi. Adjicite iudices immanitati, quod occi-
dit egrum. Omnibus equidem mortalibus maiorem credide-
rim de languore venire reuerentiam, et illorum quoque quos
inter supplicia pereuntes audio spectamus assensu, iuxta va-
letudines tamen morborumque violentiam quodam innocen-
tie favore miseremur. In carceribus, et in illa profunda nos-
tra poenarum religiosus ille anbeli pectoris pallor inspicitur,
non sic confundunt obuios grauioribus catenis colla striden-
tia, et diutino squalore coerepta facies: at ille quem ad singulos
b b

conatus, gressusq; labentē vix trahit impellitq; longus ordo victorū, & inter tot destinatos, totq; perituros, omnium tamen in se retorquet oculos vnus aeger. Quid ais? tu illum quem nunc nefas est castigare, reprehendere, cuius auribus parcere debuerunt seniora verba, si quid negares, videreris occidere, ferro, vulneribus aggredieris? Non potest hinc tibi venire defensio, vt hoc sis pro alterius salute cōmentus. Inter duos liberos pari desperatione languentes da bonum patrem, non preponderabit alterutrum, non eliget, sed vt incertū orbitatis euadat, ipse morietur. Tentat hoc indices crudelissimus senex excusationem temeritatis suae de medicorū trahere consensu. Desperauerant, inquit, de duobus. Sed vt incertum orbitatis euadat, sepono paulisper immanitatem patris, qui credidit, & de arrogantissime persuasionis hominibus queri, de totius generis humani nomine volo. Quam multas artes misera mortalium sollicitudo fecisti? Eato viuimus, languemus, conualescimus, morimur, medicina quid praestas, nisi vt iuxta te nemo desperet? Dicturū me putas, non credo renunciantibus, non accedo cum deserunt, relinquantq; languentes. Ego verò medicis non credo sperantibus. Afficite maiorem partem generis humani, & si me interroges, illam robustiorem, illam adhuc in prima rerum nature veritate viuentem, nullos artis huius nonit antistes, nec minus tamen bellorū vulneribus, morborumq; medetur incurribus, non disputationum vanitate solerti, sed experientis mentis, & inuicem persimiles dissimilesq; casus obseruatione ducente, tradita ratione succurrit. Nō medicina sanat, sed quicquid videtur sanasse, medicina est. Quo vultis animo feram, quod ars (quantum dicitis) inuenta pro vita, si diū placet, auctoritatem formamq; captat, vt longe ventura sua premia proficiat, vt adesse fata denunciet, quae nec timetur, & maxima scientiae pars esse coepit sanare non possit.

Quisquam ne ab homine, qui adhuc loquitur, spirat, intelligit, sic recedet, quemadmodū relinquitur exanimē corpus, & ibi finem vitae putabit, vbiq; scientiae substiterit infirmitas? Si fragilitatē mortalitatis, incertosq; velimus aestimare casus, tantundem periculi habet omnis aeger. Iniquissimum est desperationes vocari, quoties remedium medicina non inuenit, & angustias suae artis suae mentis humanae, ad inuidiam referre factorum. Nihil magis interesse omnium puto, quā vt spes pro homine tam longa quā vita sit. Vnde putatis inuentos tardos funerum apparatus? Vnde quod exequias plātibus, ploratu, magnosq; semper inquietamus vultu, quid quod facinus videtur credere tam facile vel mortis? Vidimus igitur frequenter ad vitam post conclamata suprema redeuntes. Pleriq; conualuerunt negligentiae bono, quosdam explicuit quicquid alios fortassis occideret. Hos indulgentiae temeritas, illos adiuuit desperationis audacia. Datur fortassis huic arti perficere morbos, profuturameditari, sed vnde sciet quantum inter viscera, latentesq; pectoris sinus, vnicuiq; animae natura conceperit? Quam proprietatem spiritus, quam corpus acceperit? Non tam variae mortalibus formae, nec in vultibus nostris sedet tanta diuersitas, quanta latet in ipsis dissimilitudo vitalibus. Inenarrabile, indeprehensibile est, quicquid nos alia mentorum varia compago formauit. Et prout in nos plura seu rariora de terrenis seminibus coelestibusq; coierunt, ita vel duramur tacita ratione vel soluihur. An desperantibus credi debuerit vos existimabitis, qui negauerunt aegros posse sanari, nec in hoc probauerunt qui euasit, nec in illo quem non languor occidit. Iustas mehercule ratione vel vtrumq; seruasset. Nunquam ex magno venit affectu incredibilia vel profutura tentasse, & in re quae plus de incerto

habet, temeritas experimenti solam probat desperationis audaciam. Quid refert cuius sit conditionis aeger, quantum adhuc spei, quantum videatur habere de vita? Sacrosancti sunt parentum metus. Dij non sinant ut ex liberis vilior incipiat esse periturus. Medici desperauerunt. Quid istud ad patrem? Spera tu, iube sperare matrem, tuis potius affectibus, tuis crede votis. Et hoc de parricidii facilitate est, circa filiorum languorem ad desperantes potius accedere. Eidem habes hominibus, quos mentiri alius affirmat, contra quos iterum credis vni praesertim. Pessime hercle de tua feritate sentirem, si in quacumque filii curatione non adhiberes propinquos, non interrogares amicos, non respiceres ad matris animum: non hanc primam impatientiam, non hinc consulis timorem. De nullo filio minus debet soli sibi permittere pater, quam qui videtur utique moriturus. Fratres, inquit, & gemini erant, ideoque incredibile est illis eundem fuisse languorem. Rogo quis in vltimo mortalium ferat ignorantiam pariter & affirmationem? quisquis nescit quod genus languoris sit, non potest scire an idem sit. Nihil Iudices in rebus humanis voluit esse rerum natura tam simile, quod non aliqua proprietate secerneret. Quid refert an ex iisdem prima illa duorum corporum animorumque compago seminibus oriatur? Sibi quisque firmatur, sibi quisque componitur, & duo pluresve fratres nascuntur fato singulorum. Hanc ipsam vidi indifferentiam quam mirantur occursum, stupent cuius tatis oculi, parentum tamen agnitio dignoscit, separat notitia nutriti, & fallentibus notis, est rursus quod faciat ipsa similitudo dissimile. In plerisque quauis sit indiscreta facies, inuenitur tamen alius oris sonus, habitus, incessus: sed ut ipsa consentiant, diuersa mens, contrarii mores, & vitae genera rixantia. Quid, quod non eandem esse naturam geminorum probat etiam fortuna dissimilis? Hunc percussit paus

perpetua, illum insperatis opibus excoluit. Illius per titulos & honores, illius per ignobiles obscurasque foras des totam duxit aetatem. Simile est quicquid accipiunt ex homine gemini: dissimile quicquid ex fato. Nec enim tam pariter in lucem de maternis exiluerunt visceribus, ut illos eadem origo signauerit. Quantum putas interfuisse temporis, dum primum uteri pondus egeritur, dum parumper exonerata vitalia altero rursus homine laxantur? Breue fortassis exiguumque videtur mortalibus oculis, sed si terra renascente perspicere velis orbis huius vastitatem, scies multum esse quod inter duas transcurrat animas. Voluitur super nos haec caeli syderumque compago, & sol praecipiti per proclive decursu, totius diei noctisque breuitate emensus orientis occidentisque cursus, diuersorum syderum in primo statim ortu rotato se rursus axe consequitur. Hoc tu paruum credis esse spatium, quod diuersis pariter rebus impletur? Quantum inter illa transcurrentis horae momēta nascitur, perit. Igitur quando inquam peregrinati sunt vna, militas uere pariter? quid non diducti separatique fecerunt? quando illos laquor, quando suprema iunxerunt? Et quandoque sit necesse est aliter, ex geminis quod pariter languerunt, non sic accidit quomodo fratribus, sed quomodo duobus. Non eodem fato languere geminos, quemadmodum vultis, breuius probem, quam quod nec uterque occisus est, nec uterque sanatus. Sed fingamus hoc esse verum, quod desperauerunt medici, relinque nobis pater innocentiam calamitatis, salua solatia sint de liberis, quos tibi videris non perdidisse nisi fato. Quis ex parentibus nescit hac se mortalitatis procreare lege? Sed indigni exitus supra orbuiat sunt. Ideo magis flemus illos, quos bella rapuerunt, hausit incendium, nauis fragia merferunt. Fortius feras inter assidentium manus, inter suorum officia labentes, cum se inuicem oscula, cum se

satiauerunt sermones, cum data suprema mandata sunt, & se scit pietas omnia fecisse pro vita. Igitur verū dixerim, illos mori credimus, hos perire. Nō inuenio quemadmodum excusationem pater de consensu possit accipere medicorū. Hoc est quod omnem comparationem feritatis excedit. Filium pater propter hominem, quem non putauit posse sanari, occidit? quod tu monstri portentiq; genus es & habes parricidij patientiam, non habes orbitatis. Ita demum potes ferre filij mortem, si facinus adieceris. Tu occidis quia desperare re medici. Quereres mehercule si reliquisses, si quid de continuatione curae sollicitudo laxasset. Nihil ergo plus facies, quā illi qui nunc plures fortassis circumcūnt aegros, quos detraxit, quos auocat alia curatio. Filios saltem committe vel matri, de fortuna queratur, dijs faciat inuidiam. Mulieri quae ferre non potest quod videris desperasse, nunquam ex hoc rationem reddas, quod occideris. Quis hanc Iudices impudentiam ferat? tentat pater ut & huic rei credatis, quod desperauerunt omnes, & quod sperauit vnus. Nostra quidem querela sufficit non conuenisse medicis: & cū inuentus sit qui contra sensum desperatium genus aliquod sanitatis offeret, fas erat Iudices ut adhuc inueniretur alius qui letiora, utiliora promitteret. Hoc nunc me queri putas, quod in re, de qua credere nec omnibus debuisset, accessit vni? Non interest an supersit remedium quod tentare non debeas: & vbi tantumdem periculi speres, quantum desperatio habet, melior exitus est, qui facit miseros innocentes. Quid inuidiam prioribus medicis paramus? Nemo magis desperat, quā qui se negat nosse languorem. Quin ais pater? Ita tecum quisquam sic audet agere de duobus filijs, tanquā de duobus aegris? Tu ex geminis alterum occidendum dabis? Non ferrem si separare expositurus auderes, si contentus esses educaturus alterutrum, non fera-

rem a piratis captum filium alterius vicaria seruitute redimentem. Tu de orbitate facies vices, & casum singulorum per vtrumq; diffundes? Parricidium vocarem si promittente medico, quod sanaret vnum, posses eligere perituum. Penē crudelius est geminos diuidere quā perdere. En scientia cui debeat credi, negat se scire causas languoris, deinde promittit quicquid licere non deberet nec intelligentibus: Occidam, inquit, deinde sanabo. Memineris pater in hac conditione prius esse ut occidas. Non est tanta pietas seruare filium, quātum facinus occidere. Tu nunc hoc putas profunda artis esse secretum? Verba tantum desperationis inuoluit, & homo cautissimae vanitatis captat illam nouissimam circumire breuitatem. Vides quanta promissum suum experimentumq; caligine medicus inuoluerit? nunc quā constabit an fuerit languore moriturus aeger qui aliter occiditur. Non noui, inquit, languoris genus. Post hanc vocem mehercule nō deberes committere aegros, etiam si vellet experiri potionis haustus, ciborum somnustorumq; nouitates. Nescio, inquit, sed si permiseris alterius aperire vitalia, pectus effringere, remedium fortassis inueniam. Iam excusatus es medice matri, sperasti ne tibi crederetur. Differo paulisper quod de fratribus, quod de geminis, quod pater hoc facit non consentiente matre, publico potius mortalitatis contendo nomine, non debere genus istud curationis admitti. Actum est velut de genere humano, sinobis pro salute aegri opus est morte hominis alterius, & penē ratio sanitatis intercidit, si consumit medicina tantumdem. Ego quenquā dicentē feram, ut inueniam valetudinis causas, date mihi aliud corpus, alia vitalia occidam: deinde salutaria queram, profutura meditabor? Ita non facilius est nosse languorem? Quae haec est impudentia

crudelissimæ utilitatis? Aegrum placuit occidere, vt inueniretur cur non debuisset occidi. Nullum sanctissimi iudices natura morborum genus solis visceribus abscondit, & quicquid causas valetudinis de vitalibus trahit, in corpus emanat. Inde pallor, inde macies, quod ad interiorum dolorem superposita consentiunt. Non inuenio cur hominem vulneribus exquiras, cur remedia quoque vitalibus per corpus immitas, & in latentes meatus per hæc quibus tegimur medicina descendat. Cur ergo non eadem ratione languor admittit intellectum sui quæ sanitatē producit? Abditos profundosque morbos aut citatior clausi sanguinis cursus, aut crebrior anhelitus laborantis animæ indicat. Crede de his ante omnia sensibus, oculis tuis, & ipsos de quibus agitur modo singulos, modo pariter interroga, cui potissimum parti graue tacite pestis pondus infederit, vnde prorumpat in gemitus cōsciens dolor. Medicus qui per hæc non potest inuenire languorem, non inuenit nec remedium. Quid si aliquid sanato medicina potest præstare rationis? Sufficit quod aliquando iam facta ex vnius hominis inspectione, ad totius intellectum naturæ medicina profecit. Quid allaturus huic ægroto est, quod non tot seculorum, tot languentium experimenta deprehenderint? Vis tu potius hæc audacia, quæ secreta languoris exquiris, remedia tentare? Breuior via sanitatis humanæ, propior nostræ salutis utilitas est. Si viscerum nimius ardor stricta circa eam membra durauit, adhibe remedia laxantia. Si fluitat nimis æger laboribus, præsto sint per quæ pressis clusisque venis in nouas vires corpus arescat. Si parum prodest abstinentia, rursus ciborum qualitate foueatur. Si spiritus receptis premitur alimentis, ad puriores meatus ieiunio fameque tesnuetur. Contigit tibi magna experimentorum materia mesdice, ægri duo, & languor idem. Non est opus vt expectes quando super vnius hominis patientiam explicet profuturus

rorum magna diuersitas. potes experiri pariter eadem consensanea, diuersa, pugnantia. Nulla ratio est vulnerum, sanæguinis, supremorum. Quemadmodum sanari debeat alius æger scire non possis, nisi ex altero sanato. Quid quod etiam vt idem sit valetudinis genus necesse est tamen duorum corporum diuersitate varietur? Numquam in alienis visceribus inuenias totum quod de altero quæras, & alius languor est, alius æger. Cur maximum nefas alterius filij salute defendis? Homo in quo sola queritur causa languoris propter mesdicum occiditur? Adijce quod nec deprehendi ex non sanato potest vllius causa languoris, quicquid nos in vitia morborum a naturali sanitate commutat, facit aut nimis sanguinis pondus exæstans, aut superfluent calor, aut naturalem modum humor excundans, aut spiritus per tacitos meatus non solita laxitate discurrens. Quid horum si vitalia ferro vulneribusque rescentur, saluum potest esse languentibus, cum compressi spiritus laborem protinus ille reserati pectoris meatus emitat, sanguis isdem pariter deprehendatur, egrediaturque vulneribus? An fas putatis vt suam seruent viscera nudata facies? vt nihil perdat ex priore natura illud pectoris vitæque secretum, cum admisit oculos? Plurimum in nobis etiam timore mutatur. Quantum affert sollicitudo, gaudium, dolor, & aliquis subitus affectus? Quoties dum ad curationem præparatur æger, dum componitur ad sua remedia corpus, mesdætiū manus anima destituit? Iam verò ad singulos ictus, & longissimas vulnerum moras quantum ex toto homine conuertitur elamore, gemitu? Necesse est omnes perire quibus continetur vitæ causas, quoties vitæ ipsa consumitur, & cum homine qui propter intellectum languoris occiditur, ipse quoque paulatim languor emoritur. Differ saltem pater hanc crudelitatem, quicquid ex filio facis, facies ex cadauere. Si potest deprehendi languor cum occidit, facilius cum

occiderit. Interrogare mehercule hoc loco libet, utrumne peritum pater, an medicus elegerit? Negavit sua interesse quem occideret, hoc si alter perisset, probauerat utrumque fuisse peritum: cum conualuit, probat utrumque victum. Ad sensissimam curationem potuit egrum facilius mehercule explicare, si esset vnici pater. Sufficit ergo comparare, decernere, num iterum ille tibi pretiosior, ille melior incipiet esse viaturo. Vbi est impatiencia patris, qua vix dimittitur cadaver in rogos? qua corpus exanimem detinetur amplexu? Dij immortales quam saeva, quam crudelis est ipsa cunctatio, dum deliberas, dum vnumquemque detractas, parricidium in utroque consumis. Duorum vilitate fit, ut ex fratribus possit alteruter occidi. Nunquam Iudices res tam horribilis, tam inaudita feritatis admissa est. Filium pater propter eum occidit, quem etiam ipsum poterat occidere. Transfer Iudices reus in medium electionis inuidiam. Ille, inquit, estimauit, ille decreuit. Ergo manifestum est non parem fuisse languorem. Ex duobus aegris plus habuit spei, propter quem debuit alter occidi. Recede paulisper mulier infelix, filij tui nobis referenda curatio est. Felices aegri qui languore moriuntur, qui supremos anhelitus inter suorum amplexus, alloquia posuerunt. Vt erat iuuenis primo ipso comparationis incerto, mox electione cruciatus, abacta est a perituro prima mater, et modo sedula ministeria seruorum repente mutata sunt in mortis officia. Detrahuntur tremantibus velamenta membris, et ut grassaturas manus totum corpus admitteret, nudatur miserabilis ac deflenda macies. Toto deinde tenditur thoro, et ad immobilem rigidamque patientiam per omnia lectuli spatia duraturus exponitur. Accipit carnifex ille telum, non quo dextera statim totum vulnus imprimeret, sed quod leniter paulatimque descendens animam in consilio mortis ac vitae librato dolore suspenderet. Hae exhortatio, hoc fuit perituri iuue-

nis alloqui. Fortiter dura, patenter admitte, sanabitur frater. Non est quod exanimem metu, dolore deficias. Caue viscera exclamatione ne lasses, anhelitu gemitus concus-tias, ne remedium pereat alienum. Passus est miser discursantem per omnia referati pectoris improbum vagæ artis errorem. Contentum fuisse medicum toto homine discursantem primo putatis aspectu? Egesta sepe vitalia, pertrastata, diducta sunt: fecerunt manus plura quam ferrum. Stat iuxta medicum pater apertis visceribus inhians, stillantem animæ sedem cruentis manibus agitantem ne festinet horretatur, iubet altius diligentiusque scrutari, interrogat, dubitat, contendit, affirmat, et accipit de filij morte rationem. At mulier infelix elusis aduoluta foribus, cruentumque secretum toto corpore effringens, velut super busta, tumultuosque clamabat. Audi miserrime iuuenis, si quis adhuc tibi superest sensus, exaudi, non permisit hoc mater, crede orbitati meae, crede lachrymis, nec frater hac vellet ratione sanari. Inter hæc reficiebatur miser haustibus, detinebatur hostilibus alloquijs, comprimebatur residuus cruor, cludebantur aperta vitalia. Nemo unquam tam noua pertulit comenta sanicie, tanquam sanaretur, occisus est. Itemque querite an potuerit medico sanante vivere, qui tantum vixit dum occiditur. Vos tunc putatis illius tantum languoris medicum quæsisse causas, quæ fuit quicquid nesciebat, et usus occasione rarissima in omnem voluit proficere nouitatem. Dij immortales quantum infelix iuuenis animæ, quantum sanguinis, quantum habuit ex vita, qui pertulit ordinem longissimæ curationis? Vix egre misero licuit mori, vix a cruciatibus suis anima dimissa est. Inuentum putatis esse languorem? Inuentum est illum potuisse sanari. Agedum commento tuo senex superbus exulta, habes quod liberis, quod parentibus, quod imputare seculo possis,

fecisti medicum parricida meliorem. Libet mehercule intue
ri par illud, agrum vidisses hominem, qualem nō salutare
medentium manus, non ars inuenta pro vita, sed diri feras
rum rabidisq; morsus, et auium fames satiata destituit,
hinc alium in nouas vires recensq; robur reddito vigore sur
gentem. Vultis scire Iudices vnde venerit tanta diuersitas?
Illum pater curauit, hunc mater. Quantum, inquit, misera
pertuli laborem dum tam magnam foueo tristitiam? Non
fuit mihi rixa cum morbis, nec cum repugnantis valetudinis
rigore contentio, totus in lachrymas mœroremq; resolu
tus oderat lucem, res puebat cibos, fastidiebat haustus, et
vitam parricidij pudore fugiebat. In omni proclamatione
gemituq; frater, ille diebus ac noctibus cogitationes, ille tora
quebat oculos. De quibus tu agris impotentissima medicina
mentitus es? Nō fuit, non fuit solo languore periturus, quem
non potuit nec mors fratris occidere. Quid igitur, inquit,
miserrima sceminarum, sciuissime senex ex hac recordatio
ne tristissima orbitatis ad hos vultus, faciemq; conuerter
ris? Sine dubio filius est, et post grauissimas denunciatio
nes redditus vita. Sed ignoscat natura, pietas, non est solas
tū matri vnus ex geminis. Felicior ille dolor est, qui transi
gi saltem cum oculis potest, renouatur, accenditur, et in
his vultibus illum quotidie putat videre perentem. Sed et
ipse gaudio redditæ vitæ letitiq; non fruitur, nec se credes
re potest charitate prælatus, quem medicus elegit. Sentit
infelix cuius orbitatis vnicus sit, quibus lachrymis perfusa
dantur oscula, quā magnis profundisq; suspirijs concu
tiantur amplexus. Misera verecundia sanitatis ingratis, pre
cium sibi videtur fratris occisi. Conuertitur hoc loco Iudic
es mulier infelix, et velut ad quandam præsentiam amissi
iuuenis, siue, inquit, tandem securitate mortis explicitus, in
aliquo sedis æternæ pudore requiescis, siue exclusus ac va

gus, et inter fabulosa supplicia metuendus adhuc laceras
tione, per stupentes horrentesq; manes vmbra discurre, au
di miserrimæ matris iniquissimam complorationem. Non
quidem licuit mihi in illud cubiculum conditorum tuæ mor
tis irrumpere, nec super charissima membra prostrate meis
vulnera tua tegere visceribus: quod solum tamen potui,
corpus quod medicus, quod reliquerat pater, hoc sis
nu misera collegi, ac vacuum pectus frigidis abie
ctisq; visceribus rursus impleri, et parvos ara
tus amplexibus iunxi, membra diducta
composui, et de tristi terribiliq; sit
cie tandem agri cadauer imitatus
sum. Hoc est tamē quod de tri
stissima orbitate præcis
pue ferre non pos
sum, propter fra
trem videris
occisus,
nec
tamen vnquam cōstare
poterit, an tu sanare
ris fratrem.

GLADIATOR.

ARG.

Abdicare & recusare liceat. Pauperis & diuitis inimicorum filij iuuenes amici erant Filius diuitis, cum in piratas incidisset, scripsit patri de redemptione. Illo morante profectus pauperis filius cum amicis apud piratas non inuenisset, quia lanistæ venierat, peruenit in ciuitatem in qua munus parabatur, sub tempus ipsum, quo pugnaturus erat diuitis filius. Pactus est cum munerario pauper adulescens, ut vicarijs operis redimeret amicum. Petijtque ut si egeret pauper pater, alimenta ei præstaret. Ipse in pugna occisus est. Diuitis filius reuersus egentem inuenit pauperem, palam cepit alere. Abdicatur.

Pro filio contra patrem.

9

NEMINEM unquam Iudices intra tam breue ætatis suæ spætiū plura terra marique perpeßum, quàm quæ perpeßum, quàm quæ proxima peresgrinatione vel tuli, vel timui, vel vidi, facili ut opinor fides est, cum ex omnibus quos nouimus mortalibus vnus nominari me inferior possit, quem infelicem ego feci. Tamen in hac quoque omnia excogitantis in me fortune violentia confiteor nunquam hunc me concepisse animo metum, ne post redemptum per alienas manus filium displiceret patri meo misericordia. Illas veres bar magis iam non tacitas vulgi opiniones, quibus crudelitatis atque sententia reus peragor apud plerosque sanctos & graues homines. Nondum excusare potui quod redemptus sum. obijcitur mihi orbatus senex, & ille qui mihi modo saluo filio etiam contra diuitem steterat, amissis in vno iuvene omnibus bonis inimicæ domus supplex. Licet enim totas aduocemus in odia fortune vires, & egentem vni senem vniuersa gratiæ mole calcemus, cõfitemdum est tamen, plus amici nocuius quàm inimici. Quin ipsa prorogata quotidiana stipe

infelici animæ videtur quodammodo maligna clementia. Quod enim beneficium est efficere ut viuat orbis? Vnum tamen vel grauius crimen infelix hæc abdicationis meæ fortuna defendit, quod vix ad sustinendū spiritum sufficientes ei bos, prorsus tantum mortis impedimenta, anaræ manu dederim. Puto iam ignoscetis omnes, si plus præstare non potui marito patri. Quamquam iudices oboritur animo meo nonnulla quam & illa suspirio, quod patrem non alimenta vni seni parce viuere assueti, nec liberaliter data, nec diu danda, in offensam mei compulerint. Quātulum est enim facultatibus diuitis, quod sub patre sanè tenaci filio familie superest? Ac si foret maius forte momentum, quis tamen parens tam durus est, ut propter aliquā impensam carcere filio velit, quod ipse celatus sit, quod non suæ misericordie pauperem commiserim, non rogauerim, præsertim qui quicquid unquam petijt a patre exorauit? Sed neque hæc vltimo fulmine castigari meruit in differendis precibus verecunda cunctatio. Qui dum tempus opportunum, faciles aditus, hilariorum animum capto, intesum volui superesse cui ignosceret. Neque inficior tamen fuisse me lentiorum quàm oportuit, tamen si hoc præcipue habere videor patris simile. Sed si vlla emendatio precantia est, hic in publico vobis adhibitis rogabo. Non ego æs alienū luxuria contraxi, nec profusus in vitia fortuna nostra male usus sum. Redemptionis meæ precium debeo. Si impetro, intelligam verum esse, quod quidam opinantur, ambitiosum patrem publicare voluisse domus suæ misericordiam, ne viderentur pauperes tantū vitam inimicis suis dedisse. Si perseuerat ut porrectos egenti cibos mea fame repēdat, & expulsus omnibus bonis filiū similem faciat inimico, vereor ne iniquis existimatoribus inexpiabilis illius & sæpe reprehensi odij culpa videatur penes patrem, qui tam facile irascitur. Verū enim sic placet, fortuna magis moribus dissidere, quàm suis nam &

* in cæde
do

paupertatis est proprium, quando alia deficiunt, exercere libertatem, & dum contemptus sana vitatur, potiores vel ambitiose offendere, & nata bonam conscientiam magna fortuna indignius imparem aduersarium patitur. Ergo conseruit, ut solet, casus duratura longius à paruis iniuriis odia, dum contumeliam humilitas facilius intelligit, dignitas gratius. Neque vlla fuit emulatio (quæ enim esse inter impares potest) sed fito quodam similis ex diuersis causis contentio, Hic irascendo pertinax erat, ille * incendendo contumax. Quamquam nisi ultimam exprimere confessionem victi utique placuisset, multa iam pridem signa dederant venia, finemque pugne petentis. Nam quod pertinuisse credimus, quod pauper adulescens relictis omnibus solum me quem coleret, quem amaret, elegerat. Sine dubio à primis ætatis annis iunxerat nos ille potentissimus amor puerilis, dum aut nulla erant inter parentes odia, aut à nobis non intelligebantur. Post diductas tamen domos perseverauit, imò impensius laborauit. Et si quid mihi in eo perfectum est, nihil horum fecit inuito patre. Quantum intelligere potui, pauper sine dubio pudore cedendi ne damnaſſe causam suam videretur, simul quod nulla ipsi dabatur gratiæ via, stare visus in suscepto circuitu, tamen quosdam molliores tentauit aditus, & dum firma tandem pax interpretaretur, filium nobis obſidē dedit. Ac ne meus quidē offendi visus est pater, certe nunquā reprehēdit, nunquā prohibuit, nec clā feci, nec cōtumacē aduersus patris imperia unquam fuisse me vel ipse rerum declarat ordo. Nam quas uis infestum latronibus mare iussus intraui. Neque dissimulauerim magnas fuisse causas patri, cur hoc mihi imperaret, quod ipse facere non potuerat: ego etsi nesciebam, non interrogauis, satis plena ratio fuit patrem velle. Felix nauigantiū conditio, qui procillas modo & sauos tempestatis incurſus, & albentes fluctibus scopulos, aliisque pericula tantum maris pertulerunt:

pertulerunt: ego miser naufragis inuideo, captus barbaris manibus, nec tam nexu catenarum victus, quam pondere, inundatum carcerē tuli, & vincula macie laxaui. Quis non ignosceret omnibus, qui post hoc exemplū nauigare timuisse sent? Ego qua una spe misera trahabatur anima, literas de redemptione scripsi patri (testor deos) soli. Quid enim sentire viderer de parentis affectu, si hoc incolumi redemptionem ab alio petiuissem? Nam quod unum mihi secundū patrem fortuna videbatur parasse praesidium, hoc sperare in illa sorte non poteram. Quid attinebat amico scribere, quem sciebam non habere unde redimeret? Nunquam ne mihi dabitur liberum tempus conquerendi apud patrem de amicis suis, qui proficisci volentem retinere tentarunt, qui pie festinationi attulerunt moras? Profectus esset tamen vel iussus omnibus (quis enim non hoc praestaret filio pater?) nisi si quod interim amicus anteceſſit. Illum non pericula maris, non infestū latronibus sinus, non vicinum meæ fortunæ documentū prohibuit. Minus hæc miror de amico: illud est quod pensari nullis beneficiis possit, proficiscentem non retinuit pater. Imò si quid in subsidia vitæ seposuerit parca frugalitas, id omne in impensas itineris contraxit & contulit. Infelicissime senex, sic egere carpiſti. Dicam nunc ergo per quos iuuenis præstantissimus nauigauerit fluctus, quos accesserit scopulos, quantos lustrauerit sinus? Faciliora ista putant qui nunquā nauigauerunt. In omnia præceps, sine respectu sui, quæ iam tum apparebat vitæ non parcere, adiit, explorauit, & tamen ille quoque qui tantopere festinabat, sero peruenit. Audite, audite Iudices nouā captiui querelā, iam miser apud piratas non eram. Alebat deuotum corpus grauior omni fame sagina, & inter debita noxæ mancipia contemptissimus tyro gladiator, ut nouissime perderet calamitatis meæ innocentiam, disciebam quotidie scelus. Hæc tamen

omnia sustinui, tuli: adeo difficile est etiam sua causa mori. Et iam dies aderat, iamque ad spectaculum supplicii nostri populus conuenerat, iam ostentata per arenam periturorum corpora mortis sue pompam duxerant, sedebat sanguine nostro fauorabilis dominus, cum me, cuius, ut interfecto mari, non fortunam quisquam nosse, non natales, non patrem poterat, una tamen res faceret apud quosdam miserabilem, quod videbar inique comparatus. Certa enim arenæ destinabar victima, nemo munerario vilius steterat. Fremebant ubique omnia apparatus mortis: hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas: hinc virgæ, inde flagella afferebantur, omnes piratas putares. Sonabant clangore feræ tubæ, illatissimæ libitinæ toris ducebatur finis ante mortem. Ubique vulnera, gemitus, cruor, totum in oculis periculum. Si quid est in me abdicatione dignum iudices, unum crimen agnosco, quod in hæc amicum meum misi. Est quidem felicibus difficilis miseriarum vera æstimatio, figurare tamen potestis, qui tunc animus mihi, quæ cogitatio fuerit. Namque et natura redit in extremis tristis præteritæ voluptatis recordatio, et mihi cum generis conscientia, cum fortunæ conscius aliquando fulgor, cum liberales artes, cum omnia quondam honestiora munerario meo, domus, familia, amici ceteraque minus quam videnda in ultima mortis expectatione succurrerent tenenti seruilis arma, et ignominiosa morte perituro, tum (si vlla miseris est fides) quod horum omnium ignari agerent propinqui, nihil peius de fortuna mea suspicantes, quam quod scripseram: illud tamen gravissimum, quod patrem qui tandiu non veniret, captum putabam. Ergo tota cogitatione intentus in mortem, expectabam cruentum illum confectorum. Quis enim dubitet quid futurum fuerit si ego pugnaessem? Ille quoque occisus est qui inter nos ut apparet fortior fuit. His cogitationibus attonito, et in mortem iam pen-

demerso, inopinata subito amici mei species effulsit. Obstupui, totumque corpus percurrit frigidus pavor, neque aliter quam si vana obijceretur oculis imago, mente captus steti. Vbi primum lux rediit, laxatumque est iter voci. Quid tu, inquam, quo casu peruenisti huc miser? Numquid et te vendidit pirate? At ille complexus cervicem meam, effusus in pectus meum lachrymis solutus, et intercepto prope iam spem ritu, sero, iam trepidante me, primam vocem, et diu solam edidit, satis vixi. Ut verò causas itineris reddidit, et venisse se ad redimendum indicauit, et unde inquam tibi pecunia? nisi redisti in gratiam, et te pater meus misit. Audite gentes, audite populi, non solita iudicium nostrum corona circumstet, sed si patitur natura rerum, totus ad cognitionem talis exempli orbis circumfluat. Tacete priora secula, in quibus tamen à primordio generis humani, paucissima amicitie paria admirabiliora fecerat longa temporibus nostris fides intercepta, quicquid historiæ tradiderunt, crimina finixerunt, fabulæ adiecerunt, sub hac comparatione taceant. Quis crederet (si dubitari posset) inter duos amicos, quorum alterum imminem malorum omnium fortuna fecerat, alterum piratis ac lanistæ tradiderat, meliorem conditionem fuisse captiui? Si diues essem, inquit, pecuniam pro te attulissem. Quod vnum pauperibus præsidium est, manus habeo, has piratis daturus fui, has pro te in pugna vicarias dabo. Ignosce pater, quod nimia cōtentione affectus penè tibi orbis tatis vulnus impresserim. Testor deos non per me stitisse quod viuo. Neque enim ita me efferat ludus, aut in tantum durauerat animi cædis longa meditatio, ut eum amicum vellem occidi, qui pro me mori poterat. Vindicabam mihi fortunam meam, et adhuc necessitatis gladiator depugnare etiam volebam, neque ullis precibus poteram eui, quamquam se non superum futurum aliqui minabatur, idque vni affirmabat interesse.

utrum vicarium malle habere mortis, an comitem. Non vici. Quid igitur actum sit queritis? Duxit me ad munerarium ludices. Quas ego illius preces, quam pertinaces lachrymas, quam miserabile obtestationem vidi? Nemo unquam sic rogauit missionem. Transferuntur in illum detracta corpori meo arma, et male aptatis insignibus festinat par produs citur. Quid me admonetis suprenarum amici mei precum, quibus hec alimenta caro empta inopi patris senectae petita? ad interiorum hoc ad causam putatis? Me pudet quod rogatus sum. Per hanc, inquit, mihi lucem ultimam, per notissimam amoris nostri fidem, non sinas mendicare parentem meum. Sustineas, adiuues, praestes affectum: si mereor, tu sis illi vicarius meus. Nec plura dicendi tempus fuit: iamque suprema per galeam dederam oscula, digressisque in diuersum ministris permissus Mars erat. O quam sollicitus spectavi, quam attonita mente, quam summi corporis motu. Quoties ad infestum mucronem quasi ipse peterer, me summissi? Quoties ad conspectum erectus sum? O misera cogitatio, o crudelis natura metus, merito tu amice pugnare maluisti. Facinus indignum, illum animum, illum ardorem non contigisse castris, non bellicis certaminibus, ubi vera virtus nulla pugnandi lege premium scribitur. Qua vi praelium inuaserat, iratus etiam tanquam aduersario meo, ad omnes impetus excipiebatur callide veterani gladiatoris astu, omnes conatus contra se erant. Nec difficilem tamen sub illo praesertim autoramento habuisset missionem, sed noluit gladiator viuere. Igitur iam nudum corpus vulneribus offerens, ut tota prope mercede semel solueret, stans periit, cui licuit in patria, in domo, inter propinquos, securo consensescere aetate, cui tranquillam sine reprehensione agere vitam, iacet confectus vulneribus, et primo iuuentute flore fraudatus periit miser fato meo. At ego qui debebar illi fortunae, quem mors sibi destinauerat, emissus ludo

nocentior, quam venditus, etiam viatico illius infelicitis reuertor. Placeamus licet nobis fortuna nostra pater, pauperi soluendo non sumus. Si qua est fides Iudices, pudet me contra indicare mea beneficia, nec videor vobis rationem posse reddere, quod mihi tam parum obiciatur. Redemptoris mei patri in precium meum orbo, egenti, quid praestitit? Quod pirata capto, quod lanista gladiatoris, exiguum stipem, et cibus semper petendos. Quantulum enim dari poterat, quod non sentiret dominus tam curiosus? De hac re confestim, hoc concecit istam iudicii scenam, panis datus mendico. Et dilatata hac impotentiae nostrae opinione videbamur amicos ferro occidere, inimicos fame. Computemus totam istam meae luxuriae impensam, audite summa. Et miramini si hos sumptus ne diuitiae quidem sustinent. Tanti constat patri captiuitas mea, cum tam care redemptus sum. Quo tandem patris reris animo, si delicatus adolescens praesertim splendidis opibus, vel ex aetate mores, vel ex fortuna traxissem, et tempestitina conuiuia, et peruigiles ludos aduocata sodalium turba, solutus atque affluens agerem, tantumque impenderem, quantum non posset te ignorante consumi, quae tamen ipsa boni patres libenter amissis remiserunt, cum abdicatione dignum putes, et ultimo patriae potestatis fulmine coercendum, quare mendico seni porrexerim, ut parcissime dicam, quod illi filius misit? Non redempta meretrix, non egestum conuiujs fœnus, non lenonum parasitorumque chara adulatio in crimen venit, cibaria senis nempe vnius aetate ac malis confecti. Hoc diuitias tuas concecit, hoc fundatam paternis auitisque opibus domum exhaurit. Si tam auarus es, computa, adhuc de alieno vixi. At haec fortasse quae circumstat iudicium corona, et omnis ignara causae turba, magnum nescio quod et portento simile crimen expectat. Abdicas me pater tam cito? Modo tibi ex illa sinesta peregrinatione in se

ratus reuertor, unde ut venirem vix optare potuisti. Nulla adhuc pro reditu meo soluta sunt vota, non percussit diis immortalibus hostia, redemptori certe gratiam non retulimus. At ego expectabam, ut desiderio incensus affectus vix posset expleri, ut post infauitā professionē velut obiurgatus tanto periculo, nunquā me post hoc saltem peregre dismitteres. Vix salutatis laribus expellor, & apud plerosq; dubitari potest, an admissus sum. An hoc agis, ne quid tibi praestitisse videatur qui me redemit? Seruus enim credo & impius, & (quod maximum omniū vitiōrū signum est) ingratis beneficia patris non aestimo. Fortasse cui vitam debeatam nescio, nulla est apud animū meum memoria meritorum. Miserū me quod nō possum tantū soluere, quantū accepi. Quāquā causas abdicationis pater altius repetit, & ultra peregrinationem meā inquit, idq; ratione duplici. Primum ut reum, quia premere atrocitas criminū non potest, turba confundat: deinde ut grauius videatur iudicium patris, cum is damnet qui soleat ignoscere. Cur, inquit, cum ego inimicum haberem pauperem, tu amicum filiū eius habuisti? Volo Iudices omīssā omni contentione scilicet sic agere, peccāui, veniam peto, & errare hominis est, & ignoscere patris. Duxit me similis aetas, euerunt officia, coepit fides, amantem odisse non potui. Nihilominus satis abuna deq; poenarum est, & si pietatem tuam bene noui, plus quā velles, datum est. Quātu libet peccauerim, quid amplius iratissimus dominus excigaret? Ludo tibi satis feci. Nullum ne cladibus meis finem dari placet? Parū est quod insanos pertuli fluctus: & seuis tempestatibus commissus, arbitrio ventorum pependi? Parum est quod in nefarias latronum manus praeda perueni, & (quae vltima malorum etiā seruorum conditio est) sine exceptione venalis? Inde me si voluisset, emere potuit inimicus. Parum est

quod me dum pirata in carcere retentum, quia redemptorem illis diuitem promiseram patrem, in ludum vendiderint tanquam decepti? Quod quotidianae pugnae meditatione tandiu mori didici? Quod compositus, armatus, inductus perieram, si melior amicus fuisset, nisi me noua velut in portu adoptata tempestas, paternis laribus extorrem, & necessariū quoq; victus inopem, circum ad alienas mitteret domos? Pudet enumerare calamitatum mearum gradus, piratam, lanistam, patrem. Atqui pars ista criminis Iudices mei non defendi meruit, sed laudari. Neque enim res perio quid in rebus humanis excogitarit natura praestantius amicitia, quid concordia contra fortunam maius auxilium. Nam primum praeter cetera animalia induit nostris pectoribus quandam societatem, quae mutuo gaudere conspectu, contrahere populos, condere vrbes edocuit: & cum mentibus nostris varios imposuerit motus, nullum profecto meliorem benevolentia tribuit affectum. Quid enim foret humano genere felicius, si omnes esse possent amici? Non bella, seditiones, latrocinia, lites, ceteraq; mala, quae hominibus ex seipsis nata sunt, fortunae decessissent. Id quia nimium deo visum est, at certe honestis conueniunt mentibus, fidem colere, amoris gratiam referre, omnia temporibus, omnibus gentibus praecipuum, & quosdammodo sacrum fuit. Neq; enim nisi optimis mentibus contingit, ut aut sic amare sciant, aut sic amari mereantur. Hoc ego crimen expauescam? Scires quantopere gloriarer pater, si cum amico ego redissem. Nisi forte similitudine flagitiorum ductus, turpi me coniunxeram iuueni, quae vita sine dubio nomen amicitiae non accipit, tamen si ad paria ducente natura vitia conuenerunt. Obijce mihi amicum, & habes maledicendi materiā, gladiator fuit. Quare amicus illius fuisti? Ita opinor, pccauit. Effert te longius

dolor, & nimia concitatus ira, quò progrediare non resspicis. Non sentis pater hoc te mihi obijcere quòd viua? Quisquam de illa amicitia queri potest præter pauperem? At ego inimicum habebam illius patrem. Decuerat quidem similitates, quas maximi omnium mortalium esse voluere sapientes, in his desinere in quibus nasceretur. Nam sic quoque in modicas ferit discordiarum fortuna causas, etiam si non hæreditaria subeamus odia, ac diutius inimicitie maneat quàm inimici. Tamen si quid aduersus te ipse commisit adolescens, sit hostis & meus. Si innocuus & onni vacans culpa charitatem mereri cupit, si nullius me amici filius validius amat, qui tandem vis pater respiciam, & iratas obijciam manus? Tu quoque non odisses pauperem si te amaret. Inserit tamen se, & beneficiis certat. Noras adolescentem omnia ultro præstantem, & sic me amabat, quamuis tu esses inimicus patri. Adijce, si tanta in adolescente indoles fuit, quantam nulla unquam cognouere secula, si fides antiquissima, & cum deorum cœtu permixtis inaudita temporibus, si me semper habuit charior spiritus suo, etiam ne despicienda mihi rarissimæ boni occasio fuit? At ego perpetuam quandam mihi gloriam reor, quòd ille cœlestis animus me potissimum quem amaret elegerit, quòd ego sum probatus tanto iudice. Me quoque igitur feret fama per gentes, & amici laudibus illi superior viua. Credet aliquis idem me pro illo fuisse facturum. Cur non inimicinos effemus, vos amici fuistis? Aliud hoc loco crimen agnosco. Peccauimus enim fateor, peccauimus, quòd cum amici effemus, vos inimici fuistis. Hæc Iudices diutius exequerer, nisi absoluta essent ipso iudice patre. Longum iam istius criminis tempus est, nunquam obiecit, nunquam excanduit. Et quid hoc inter nos pater conuenit? nisi longiores repetis offensas. Apud malignos videaris me iratus non redemisse. Sed si quid antequam commissem odio

tuo dignum, potuisti me redemptum non recipere. Manifestum est ergo te patiente, id est, te volente amicum mihi fuisse inueni. Et sanè non solus in hac fuisti sententia, idem filio permisit & pauper. Atqui si pars hæc causæ, quæ consensione longi silentii absoluta, hodie in accessione criminis alterius deducitur, potest apud vos impetrare veniam, facilius certe sequentium ratio est. Ille enim sanè fuerit inimici filius, hic iam est amici pater. Nec ignoro Iudices quàm male ista defensio de humano genere mereatur, si adeo nihil est per se misericordia, ut nisi ulterior aliqua necessitas pudori vim fecerit, pro summo crimine damnanda sit minus necessaria humanitas. Ergo si alienum & ignotum, tamen (quæ publica omnium mortalium, quippe sub vno parentenaturæ, cognatio est) hominem cibo fortè iuuissimæ, panis dignum videretur seruasse perituram animam, & ignouisse rebus humanis, & respectu communis omnium sortis, velut adorato numini, & stipem posuisse fortunæ? Si hoc crimen est, laudetur ergo crudelitas, nihil habeatur piratis, lanistisque prudentius. Ferantur sanè profutura humano generi duo exempla intra tam breue tempus, propter misericordiam alter abdicatus, alter occisus est. Quod crimen si fatendum sit, non animum mihi ipse sinxi, aut mea potestatem regitur affectus, in arbitrio formantis more omnium naturæ compositus, cum crimine meo natus sum. Nam siue cœlestis prouidentia, siue irrationabilis casus, siue assignata siderum cursu nascitibus nobis necessitas multa variata te pectora nostra distinxit, nec minus numerosas animarum quàm corporum dedit formas. Sunt quorum mentes etiam nocentium supplicia confundant, qui ad omnium sanguinem palleant, ignotorum quoque miseris illachryment. Sunt contra qui ne suorum quidem misereantur. Mihi mite pectus, & mollis affectus ad omnem calamitatum

conspectum tremit. Noli me existimare mea fortuna pater, non habeo gladiatoris animum. Utinam quidem mihi causa permitteret sic gloriari, iuuenis conceptus splendidis patribus, cum solū tam speciose fortune crederem fructum posse prodesse, et contra varios mortalium casus quasi portum benignitatis aperire, concupivi quādam humanitatis vnicam gloriam, perituum hominem, siue illo naufragio eiectus, siue spoliatus incendio, siue exutus latrocinio erat, naturae patriaeque restitui. Paria tecum facio R. P. quae propter me vnicum ciuem perdideras. Haec me magis decet impensa quam vestis, quam argentum, quam ubi laus emitur. Ubi enim pecunia melius poni potest, quam ubi foenus bonitatis extenditur? Magna conscientia est, felicitatem meruisse. Ignotus sane sit et alienus, quid fuerit ante nō quero, post haec erit amicus. Et hercule quo quisque plus potest, quoque latius patet ad fortunae incursum, hoc magis cogitare debet, atque respicere, quantum in nos fortunae regnum sit, quam instabili sede humana consistant. Non me durata laquearia nec radiantes marmore columna, nec graues crustae fecerint immemorem fragilitatis. Multa saepe et locupletibus accidunt, saepe in inum summa decidunt. Ego vidi pauperē auxilia diuiti ferentem. Sed sane superbior estimet miseriam longa felicitas, et alienū casum facile despiciat securus sui. Ego quoties auxilia calamitatis petere aliquem video, non possum non moueri fortuna mea. Succurrit mihi continuo tempus illud, quo ipse clementiam optabam. Ignosce pater, si penitus animo meo hic insedit affectus: amare misericordiam miser capui. Sed inimicus, inquit, meus est. Nam quis nos tantopere laudaret pater, si hoc amico praestaremus? Haec est celebranda virtus, haec animi suscipienda moderatio, vincere iram, et inter simultates quoque meminisse hominis. Ut Fabio Maximo immortalē attulit laudē ereptus

ex hostium manibus inimicus, ut Tiberium Gracchū admittat ciuitas est, Scipione in carcerem duci prohibito, te quosque similis animi magnitudo memoriae dabit. Tuis enim opibus viuit inimicus. Quicquid est istud quod senex inops ex nostra domo accipit, si non irasceris, tu praestitisti, tibi hoc pulchrum atque magnificum est. Nam ego si quid in patrem seruatoris confero, non sum laudandus. Neque expea claueris hoc loco pater, ut illa dicam, semper odiorum hostis occasus est: et dum simultates nihil aliud habent quam nocendi cupiditatem, speciosa in melius animi mutatio est cum exempli honore, iunctaque ex hostili penē consursu in affinitatem manus. Vnde tantum misero boni ut inimicus sit? Aspice solum egentem senem omnibus praestitū deus destitutum, non ne contumeliam fortunae tuae facis, si hunc odisti, et adhuc tua odisti, et adhuc tua putas interesse, ne uiuat? Nulla tibi contingere maior ultio potest, quam si talis est, ut illius etiam nos misereamur. Magna mehercule iam de vetere amulo poena superest, panem erio pere mendico, et grauissimae per se fortunae manu pondus imponere. Age si perisset, cadauer calcaasses? Fere mehercule generosiores iacentes transeunt, et reseruati hostes restitutaque vrbes maiora causae exempla sunt, quod scio vis etis etiam gladiatores parcunt. Post orbitatem, post egestatem, quid amplius potest pati, nisi quod optat? Vltior ne tibi aliqua ultio querenda est? aut aliquid rerum natura peius capit? Quis non te omnium mortalium inhumaniusimum putet, si hoc aduersus inimicum tuum saltem optasti? Si mehercule inexpressibiles odiorum causae, et compositis quoque fabulis vltiores inimicitiae fuissent, ausim dicere, si propter illum liberos perdidisses, accipiendam tuam erat a fortuna talis satisfactio, certe ad vitandam infolentiae opinionem, quae fere immeritam quoque patientiam

carpit, ne vagaretur per urbem inuidiosus mendicus, & calamitates auctori causas vulgus egeret odiorum. Nescio quomodo omnis pro laborante fauor est, nec vlla perpetua gratiam seruat, nisi modesta victoria. Nostra potissimum clementia sustineatur, ne illius alij misereantur. Facilis ut animaduvertere vos spero Iudices, defensionis meae cursus est, antequam incipiam habere causam nimium bonam, hic iam conscientia trepidat, & ratio velut inter binos deprehensa scopulos, cum aliud obijciatur, aliud defendendum sit, haeret in dubio, cum beneficiis meis coputare non audeo. Cognouistis expositionem causae, quanta quamque excedentia fidem adolescentis optimi merita narrauerim: haec mihi omnia sine dubio ille praestitit. Si quid interest, debitor delicatus sum. Quid in hac parte defensionis agam Iudices? Dicam, referre gratiam beneficiis volui? Ita ne tandem aliquis mendicare amici patrem aequo animo visurus fuit? At ille me redemit, cui nihil retuli. Dicam me moueri supremis amici mei precibus? Egregia vero comparatio. At ille mihi praestitit, quod non rogavi. Vtrum me vertam? Tanquam honestum defendam factum, aut tanquam necessarium? Alterum absolui facilius potest, alterum laudari rectissimum opinor veritatis interest. Audi pater, alimenta ista quae donata egenti putas, quanti illi constent. Si accepta captiuitatis meae nuncio nullis precibus adductus, nullis epistolis vocatus adolescens ad liberandum me vinculis piratarum profectus esset, quibus tamen meritis pensarem, cum id mihi praestitisset, quod ego tantum a patre speraui? Intrare maria praesertim tam recenti documens to timenda, & latrones ultro querere, & cum praeter vicarias manus nihil esset, nauigare voto captiuitatis, quis posset alius quam qui paratus esset pro amico mori? Magnum hoc per se ac seculo nostro vix credibile Iudices, illud vero omni praedicatione maius, ad redimendum me profectus est,

cum mendicaturum patrem suum sciret. Atqui sperare poterat futurum, ut sine vilo periculo suo redimeretur nihilominus amicus, cum haberem diuitum patrem. Sed noluit ipsum itineris apparatus, & ne qua periret redemptionis hora, praecipit cucurrit. Pro fidem deum hominumque, quemadmodum ad redemptionem amici festinat, etiam cuius pater lentus est. Terentium, quem inter ceteros captiuos secundo Punico bello Scipio Africanus vinculis excoluerat, memoriae tradidere maiores insigne receptae libertatis pileo testantem in triumpho ducis esse conspectum. Et ille quidem maioris momenti accessione publicam senserat felicitatem, priuatim tamen debere se putauit victoriae beneficium. Quid me facere conuenit, qui per maria latrocinij infesta solus petitus sum, qui lucem, libertatem, denique quicquid patri debeo, non ignarus, ut primo natalis horae tempore, sed videns sentiensque acceperim, nec solum donatus his bonis, sed summis periculis liberatus sum? Non ne me ex amici fidenatum, & tenacioribus beneficiorum vinculis fatear esse constrictum? Miserrime, amice fidelissime ingratum me moriendo fecisti. Et quantum est quod adhuc loquor de mea infelicitate, de piratis? Lemis est ista fortuna, haec etiam nunc recepit mora, solent expectare latrones redemptorem. In ludo fui, quae poena nullam ulteriorem scelera noxerunt, cuius ad comparationem ergastulum leue est. Hoc si scisses pater, affirmo, promitto, cuius pietatis es, nemo te antecessisset. Illa certum habeo expectas ut dicam, morabar inter sacrilegos, incendiarios, & quae gladiatoribus una laus est, homicidas inclusos turpiori custodia, & sordido cellarum situ. Iamque in ea veneram fortunam, ut me victum recipere non posses, victorem nolles. Adherat hora supplicij mei, qua nusquam morandum, iam praebendus, erat iugulis, & fundenda vita cum sans guine. Neque enim dubitare de euentu licet, exemplar fati mei

vidi. Si me ab his imminentibus malis pecunia redemisset, beneficium tamen potius dicerem magis æstimandum esse quam precium. Sed apud malignos interpretes posset videri vel spem secutus aliquam venturi temporis, vel præsentis voluptatem. Hoc admirabile: & vni tantum pietati refectum est, dedit beneficium quod nunquam reciperet, & cum amicū quem redimebat habiturus non esset, nihil aliud emit quam honestam mortis conscientiam. Transiit ergo in se fortunam meam, subitque non solum fortiter, sed etiam libenter id, quod mihi miserum putabat. Res dictu incredibilis, gladiator dimissus, redemptor occisus est. Recepit pectore aduerso ferrum, ut quasi quam emittebat animam, in meum pectus transfunderet, & hoc vno tristis occiditur, quod amplius amicū visurus non erat. Eant nunc antiquarum conditores fabularum poëtae, & se ad exhortandam amicitia fidem magna quædam composuisse carminibus putent, si dixerint aliquos per maria terrasque asperiores fortunam amicorum tantum secutos, aut principem Græciæ virū in ultimos interfecti amici inauspicata bella gessisse. Nā inter fratres illa maxime admirabilis, tamen alterna mors est. Vna fungitur coniunx, quæ iam perituri vitam mariti vicaria morte sua redemit, adiiciturque miraculo fabulæ, fecisse hoc eam quod non præstitisset pater. En indubitabile seculi decus, & fictis maius, ut moreretur pro me amicus, suum reliquit patrem, meum vicit. Et sanè quid profuisset festinatio patris, etiam si ad redimendū me prior fortè venisset? Hoc me precio nemo alius redemisset. Neque verò plurimum fuit præstitisse mortem, namque interim specioso titulo bene vita pensatur, illud verò exstimo grauius, nomen gladiatoris accipere, subire dominū lanistam. Minus te amice laudarem si uicissēs. An ille animus rediret in cellulam, ferret saginam, magis trum, personam denique sceleris? Mea depugnasti causa,

tua peristi. Hæc tamen omnia vltimæ fortunæ nomina, ut mihi detraberet, induit sibi. Venit in arenam homo, nec sceleratus, nec infelix. Ecquando indices hoc audistis? Bonitate sua gladiator factus est. Utinam indices hæc quæ illi speciosa sunt, tam honesta essent, & mihi. Quoties ad infelissimum respexi senem, cuius orbitate viuo, cum cōfectum cladibus, & tantum pœnæ suæ residuum considero, verum fatendum est, pudet me precij mei. Video senem meliore sui parte præsepultum, omnis etiam spæi superstitem, orbem, destitutum. Illud tamen solatium est, quod nisi talem amicū habuissem, hæc de te dicerentur. Huic patri inuidiosa quedam, opinor, & quæ beneficio mortis pensetur, criminosa liberalitas contigerit egenti. Alioqui duo egentes, & circa omnium vel ignorantū domos stipem rogabimus pariter. Si quis grandis natus parens est, miserebitur senis; si quis iuuenis filius, miserebitur adolescentis. Fortasse proderit mendicaturō mihi, quod ipse aliquando egentem pauperem alui. Accipe satisfactionē in quacunque parte rerum naturæ es amice charissime, nō excidere mihi tua mandata, fortuna defecit, opes auferuntur. Quod vnum mihi relictū est, en polliceor patri tuo vicarias manus. Quid vis porro faciam? Agrestia opera deliciatior quod a fortuna non didici, & quotidiani ni quæstus operis duobus egentibus non sufficit. Miserum me, si exoluere fidem voluero, fortasse mihi in ludum reuertendum est.

SEPVLCVRVM INCANTATVM. ARG.

Malæ tractationis sit actio. Quæ amissum filium nocte videbat in somnis, indicauit marito. Ille adhibito Mago incantauit s. pulchrum. Mater desijt videre filium. Accusat maritum malæ tractationis.

Pro vxore contra maritum. 10

QVAMVIS Iudices inter eos qui liberorum mortibus destituti, cuncta vota, & preparatas spes in senectutem ante se egerunt, id ferè acerbissimum certamen fluctuationis oritur, vt vnusquisq; luctibus ac lachrymis suis credat accedere quandam dignitatem, si miserrimus esse videatur, hæc tamen femina neq; nato, neq; publico genere miserabilis, non impudenter inter ceteras matres, quæ aut vnico, aut iuuenes pios filios perdidit, emînere & occupare quandam moerentium principatum differentia no uæ calamitatis affectat, quæ sola omnium supra fidem infelix in vno filio iam alteram patitur orbitatem. Priorem quidem illam vt communem ceteris, & fato accidentem, fortius vteumq; tolerabat. Nam & de filio nihil aliud perdidit miser nisi dies, nec iam timebat ne ille quo fruebatur, mori posset. Planctibus lachrymisq; penè improbe dixerim, parcius utebatur, nec sibi permittebat dolor lugere venientem. Nunc destituta solatio persuasione fraudata, dum non putabat perisse quem poterat videre, eripuit ingrata filio alterum titulum. Miser ille nisi teneretur, iam ad patrem venisset. Tantum misera, petit, ne minus perdidisse videatur, quam ipsa desiderat. Non inani persuasione, nec cogitationibus ficta lagentis umbra veniebat, nec agitabat incertos leuis imago somnos, ac ne confusi quidem tristes cernere vultus, & infirmi familla caput noctibus suis obibat, sed filius erat qualis aliquando,

aliquando, & iuuenis, & pulcher habitu, nec aspici tantum videriq; contentus, verum si quid desiderio creditis misera, quæ sola vidit, amplexus, & oscula dabat, & tota nocte vix uebat. Multum perdidit mater, si contingebat hoc illi, non minus si videbatur. Nunc tenebras inanes, & longas oculis flentibus noctes, iuxta somnum mariti perunxit, & tantum deserta metitur. Nō desiderio fictus, aut fucatus habitu, nec vt somniorum vanitate conspiciatur, sed experta non totum mori hominem, illud quod nec flammis uritur, nec cineribus extinguitur, nec vnus sepulchrisq; sacris premitur, expectat. Nunc ista carcere obferatam animam, & repugnātem magico iuuenem cogitat ferro. Infelicissima omnium mater plus aliquid esse quam vmbra filium putat postquam potuit includi: nec sua tantummodo poena proprioq; supplicio deserta consumitur recessa orbitate: vel magis cruciatur, quod non licet filio venire cupienti. Nunc barbaro carmini grauem terram totis noctibus pulsat, & impositum sibi seipsum pulchrum, quod non possit euoluere, quæ solebat ipsos disciutere inferos, umbra miratur. Miser quem non tantum verba clausurunt (nam forsitan per illa pertransisset) sed vincula ferrea, solidi nexus ad mortem reduxerunt. Quomodo teneatur infelix, qui ne propter hoc quidē venit, vt queratur? Misereor femina, cuius inuidie totum facinus ascribitur. Maritus sic filium inclusit, tanquam se inquietari mater ista quereretur. Igitur iudices nemo miretur, si ad tam crudelē, ac tam immutem patrē umbra non venit. Sciebat vbi lachrymas, vbi posset inuenire singultus, à quo magis desideraretur. Namq; isti ferreum pectus, & dura præcordia, nec sunt de orbitate sensus. Quid enim inhumanus pater, quid inueniri truculentius potest? Inuadit matri ne filio fruereitur, nec hoc ideo fecit, quia videre ipse malebat, ne viuētem quidem adhuc & incolumem tam blanda, tamq; debita pietate

prosequatur, ut defuncto seruaturus affectum etiam sepulchri pater videretur. Tanto magis effusa mater, et suis ac pateram vicibus occurrens. Hæc pallidior ad metus, ad vota pro mor, non diebus secunda, non noctibus. Et ille miser intelligebat utri promptior ex parentibus, et facilius esset affectus. Itaque ab huius oculis, ab huius femine ceruice pendeat. Et quia longum est officia praterita debite pietatis agitare, illo ipso languore quo filius caducum illud et fragile corpus amisit, quæ perditæ mulier, et usque in exemplum, modo super ora pallentis infelices lacerabat oculos, nunc siccata frustra vbera querebatur, nunc superstitem cædebat uterum. Notabat hæc ille deficiens, mandabatque morti suæ cui periret. Vbi sunt qui cito iubent stare lachrymas, quibus non placeat longum agere macerorem? Retulit umbra gratiam matri. Scio, intelligo, cum inter gementes cadaver iacet medium, et cum omnes videtur remississe curas, tunc sentit, et intelligit, et inter suos indicat. Moneo te orbitas, moneo effusius fleas, effusius offeras, nunquam perisse credas. Filij sui umbra cui non apparet, irascitur. Iam gelidi piger corporis sanguis omnes in mortem strinxerat venas, et iam defuerantibus meis diuis crediderat pater, adhuc tamen sperare mater videbatur, et quancumque corporis partem oculis misera tepefecerat, illi vitæ calorem redisse clamabat. Oderat ignes, oderat rogos, reponi corpus, et seruari membra cupiebat. Et nunc infelicem magis matrem poenitet quod sepultus est, qui poterat reuerti. Scitis ipsi quæ exequiarum die labore extracta sit, quandiu filium tenuerit allabentibus flammis. Vnde enim speraret ut postea videre contingeret, ut extra orbitatem haberet oculos? Iam Magnum misera querebat, ut umbra euocaretur. Reliqua mater infelix, tu ad iudices referre debebas, et nisi orbitæ, nisi lachrymis vox mitteretur in ge-

mitus, noctes tuas quanto melius tuo ore lugeres. Ego utique potero perferam. Satiare misera, satiare saltem memoria dici illius, quo exequias vici duximus. Iam placuit, inquit, lachrymasque consumpsit, et tenebras veluti perpetuas venire gaudebam, iam fatigata propinquorum officia desecant, iam plangorem familie altus sopor vicerat. Rogo ne quis tam contumeliosus sit in matrem, ut per quietem contigisse filium dicat. Vnde misera tunc, vnde somnus? Nihil de te marite nihil queror. Satis magnas dedisses penas, si totis noctibus mecum flere voluisses. Vidisses utique non quemadmodum tennes rerum imagines solent cogitationibus accipere corpus, cum vanæ absenti animo cogitationes finguntur: sed ipsum uti filium, qualis blandissimus erat, et si admittatur videbo. Subito ante me ductis constitit tenebris, non ille pallens, nec acerbo languore consumptus, nec qualis super rogos videbatur, et flamas. sed viridis, et sanæ pulcher habitus. Nescio ubi totam reliquerat mortem: non igni torridæ comæ, nec fauilla funebri nigra facies, nec vix bene cinere composito umbræ recentis igneus squalor. Proclamaret mater infelix etiam si talem videre desisset. Primo tantum stetit, et se permisit agnoscei. Ego tunc plurimum stupui non ausa oscula dare, non iungere amplexus, infelix priam perdidit noctem, dum timore ne fugeret. Hanc tu marite persuasionem putas, et vanum animi mei lugentis errorem? Quicquid est in filio plus apud matrem sit cum desinit. Vis denique scire quid uxori tuæ detraxeris? ex defuncto filio non habet aliud quod speret. Iam nox altera aderat, et primis statim tenebris præsto filius erat, non ille ut prius die procul, et tantum videndus, sed audacius, et propius, et ad matris manus tanquam corpus accedens. Nec iam nisi cum luce certi fugacibusque sideribus, inuitus ille vanecebat ex oculis, multum resistens, sæpe respiciens, et qui se

promitteret etiam proxima nocte venturum. Iam macrori locus non erat, mulier filium nocte videbat, die sperabat. Quid attinet singula referre? Nullis, inquit, destituta sum tenebris, donec seclerata tacui. Satiabar osculis, satiabar amplexibus, et colloquebar et audiebam. Misera plus perdis, si nemo credit. Iam ceperam tuam quoque marite crudelis agere causam, rogabamque iuuenem ut paternis oculis quoque letus occurreret, et tibi ingrate dimidia nocte credebam. Iam miser et ille pollicebatur: hæc me fiducia perdidit, ut confiterer. Rogo quid tam muliebre, quid tam maternum fieri potest? Gaude, inquit, marite gaude, filium fortasse nocte proxima videbis, illum quem crudelibus flammis exsististi, ex quo cineres, et ossa super sunt, iuuenem videbis, et forte etiam die speres. Ego certe totis noctibus mater sum, video, fruior, iam et narro. Exitu paterni affectus queritis? Filium videre timuit. Scis Magum protinus nescia matre, cuius horrido murmure imperiosisque verbis dum sua peri manesque torquentur, excogitator iste mortis alterius aduocat, non ut exorati manes deducerentur, nec ut euocata nocturnis volatibus undecunque umbra properaret, sed tanquam parui sepulchra premerent, et tumorum leuissimis pondus esset, filius inquit, meus non satis periit, adhuc fulgore syderum fruitur, et nocte nostra. Nam cum dies occidit, imponit morti sue finem, domum repetit, et maternos terreat somnos. Inueni aliqua, inueni vincula verborum, sed arte tota, sed labore toto. Magna tua gloria est, si retines filium, qui redit etiam a morte ad matrem. Noxium sepulchro circumdatur carmen. Tunc horrentibus verbis vna precluditur, tunc primum miser filius mors, et umbra fit. Ite nunc et putate vana fuisse matris solatia. Filium ista si cogitationibus et inani persuasione vidisset, adhuc videret. Atque supplicia sustinuit infelix illa statim nocte? Iam totam

domum ac familiam quies prima sopiuerat, et tacentibus tenebris venerat tempus dulcissimæ matri, iacebat hæc insonnis, inquieta, cum diceret iam statim apparebit, iam statim veniet, nunquam tamen tardius venit. Misera me fili, prociis ma nocte iam veneras. Ecce iam medios sydera tenent cursus, indignior, irascor, ita demum mihi satisfacies, si apud patrem fuisti. Misera me iam maligna mundus luce clarescit. Quando venies? iam redire debebas. At postquam alteram tertiamque nos et desertam vanis questibus duxit, tum tristiora lugubria, tum squalide magis placuere vestes, tum repetitis sanguinauere placentibus iam conualescentes lacerti. Nihil est infelicius matre, an perdidit aliquid in filio postquam extulit? Cum vero coperit noctes suas iuuenis necessitatibus magicis excatato perisse feretro, quantum illa præfixum clausumque tumultum nudis cecidit verberibus, quo fletu sepulchra perfudit, quo gemitu audientem forsitan, et exire cupientem frustra vocauit animam. O natura crudelis, plus magnum posse quam matrem. Vbi sunt qui acerbis mortui necessitates, et ferrea iura fatorem, et iniunctas nec ullo macore mutabiles inani leges querebatur umbrarum? Filium tuum mulier infelix non impositæ inferis cluseret turres, nec spissa perpetue noctis caligo cõpescuit, non fabulosa vatibus palus multumque celebrati curruato igne torrentes: hæc permeabat, hæc omnia nocte transibat, leuioremque mortem suam fecerat, quam si peregrinaretur, et abesset. Et nunc minus mali pateretur, si non sentiret. Ille qui non venit in quendam carcerem translatus a tumultu, patitur beneficia vite. Magnæ sunt ergo umbrarum catene, et quanquam volatile vagamque imaginem, morti stringunt, atque alligant, tanquam reum corpus animam. Ferro vero ac lapidibus arctare, et ut solent bellicæ robur accipere portæ, ipsam umbram, iam catenis alligare, iam clausuris, non dico credibile est, portentosum, nefarium utique si hæc faciet qui sensurum filium

credat. Et nunc illos miserrima mater in corpus putat & in membra descendisse mucrones. O Mage seue, crudelis, o in lachrymas artifex nostras, vellem non dedisset tam magnum experimentū. Irascimur tibi, & blandiri necesse est. Dum cludis vmbra, intelligimus solum te esse, qui possis euocare. Videtur itaq; mulier infelix à dignitatis dolore secedere, quod tam vxoriat in forum querelas, & tanquam delicata matrone desideria pertulerit. Nō enim vestes, nec aurum, nec ambitiosos querit ornatus, contenta est orbitas sordibus suis. Ac ne pellicis quidē dolore cōpellitur, nec tanta gaudia mariti, impatientia & muliebri vanitate conplorat. Sed nec relictū torū desertumq; genialem velut cōtempta vilitas vxoris vlciscitur, alia longe, alia de noctibus cura est. Ne timueris, quaecumq; est dignitas, est magni doloris, nihil queritur misera, nisi par orbitati, nisi matre dignū, quod publicos consumat oculos, quod ignotis quoq; exigat lachrymas. Quantū enim à marito acceperit iniuriā scire vultis? Sola mater filium perdidit, nec potest inuidiā facere morti. Antē itaq; quā sciatīs Iudices, quis dolor, quis ve-macror, quae tanta impatientia eruperit, vt mulier aliquādo dulciū oblita tenebrarum, clarū nitorē publicae lucis, & diē etiam domi inuisum, in foro interq; leges notabilis & sepulchris abstracta pateretur, certū profecto habetis neque audaciā neq; impudentiam, nec vanitātē vnquā querelas habuisse miserorū. Quā verū est quicquid exclamat calumnias, nec ab infelicibus ficti temere exeunt gemitus. Mulier quae sanguinātes ad Iudices porrigit lacertos, quae scisso lamatoq; vultu, quae liuidis profertur vberibus, magno dolore cogitur vt hoc potius agat quā cineres osculetur, quā cōplectatur vna. Granis testis querelae orbitas est. Et antequā ad genus illatē iniquae iniurie venio, cur marite, quae ex te filium perdidit, quicquā potest queri? Crudelis

orbitatem feris adhuc alio dolore, tanquam parū desideria conficiant, quae de vnico gerit, non pateris animam vacare lachrymis suis tu, qui sinum debes, qui colloquia & amplexus. Quā misera est quae queritur, & de solatio suo non coniugis desiderijs large indulget, nihil aspere, nihil contra voluntatem. Habet priuilegium suum mater infelix, molles manus, & mitia fomenta magnis vulneribus admoueas. Quae se adhuc secari plaga permittit in summo est. Viri forsitan quo modo fortior sexus sit, & contra dolorem quā imbecillis animus magis pugnat. Itaq; torū istud lugere fac minime est: & simul ac orbitas imbellem pectus inuadit, animus ille qui luctus suos sequitur, incipit indulgentiā sentire lachrymarū. Eidem tuā marite, coniugi flere liceat, satiari gemitu, orbitati permittit quandiu velit flere. Odi patrem, patrem, qui cum filiū & ipse perdidit, putat nimis lugere matrē. Quid ergo queritur, inquis? Hoc primum, filiū non quomodo debes scelerate desideras. Magno animo orbis es, loqueris fuisse mortalem, & interpretaris nihil superesse post flammās. Elet inexta latus & plangit vxor, tu siccos oculos habes. Illa totis noctibus fimbres exercet ululatus, tu graues somnos ac placidam quietem. Pater crudelis, pater immemor, quid vis tibi amplius obiciamus? Ex quo perdidisti filium, nunquam sic desiderasti vt videres. Quid quod eripuisti matri solatiū, puta vanum & superuacū? Nolo Iudices, nolo corripias, scires quantū esset hoc si tandem doleres. Res indignior non est, quā quod tibi de eo postulas credi, quod non vidisti. Indulge sanē vane rei, ignosce, libenter se orbitas decipit. Magnas calamitates vana ratio sufficit, quod indulgent mala persuasionibus suis. Quicquid ad miseros pertinet, crudelius eripitur, quo minus est. Clamat itaq; clamat mater infelix, si mihi aliquā imaginē filij mei, vel parvuli, vel iam adulti, vel nouissimā

iuuenis auferres, iniicerem tamen misera tanquam corpori
manum, illam similitudinem flens tenerem, illos oculos, illā
gratissimam faciem, & ritus oris expressos & adumbratos
artificis manu vultus. Sed illum perdidī, vnde imago, vnde
similitudo, vnde solatium. Fili plus hodie amisi, quā cum
elatus es. Post mortem te tuam vidi. Si mehercule notās in
corpore vniū vestēs subtrahere tentares, dicerem succurre
solutio meo. Hæc omnia apud me filij mei membra sunt, ego
osculabor, amplectar, flebo supra. Nō est ratio fortasse. Ideo
quicquid rationē vicit, affectus est. Nihil est sceleratius prus-
denti orbitate. Leuia, inquit, leuia loquor. Ego filium meum
videbam. Quæ nam istum fortuna, quæ indulserat conditio
nature? Non excluderat orbitas oculos tuos. Eras iam con-
secrata mater, vt iuuenem die absentem putares. Maximam
perdidit mors acerbiter, si possis videre quem amiseris.
Videre ergo tibi contingebat o mulier vultum, habitum, cor-
pus, incessum. Non crederem nisi te perdidisse sentire. Tēs
pora ergo cum morte diuiseras, & supersēte filio fruebaris
omnibus tenebris. Quantum perdidideris hinc aestima, hoc tibi
bi si non contigisset, non eras tam improba vt optares. Ali-
quis (o pietus) sepultus & conditus, ceteri corporis cinis
& fauilla, tamen corpus sumebat in nocte, & ad solita viuē-
tis membra reuocatus præbebat se matris oculis, qualem nō
crederes recessurum. Nec queri de luce poteramus, quātum
licebat aderat. Videbas ergo mulier ac præsentia fruebaris.
Videbam, inquit, & fruebar. Et ad quem pertinebat rogo,
etiā si decipiebar? Sed quid ego vtor testimonio tuo? Mago
credo & tunc vidisse te filium, & nunc non videre. At tu
misera nihil crudelius ex marito timebas, quā ne tibi non
credere. Nemo, inquit, oculis meis fidem detrahat. Fili in-
dulgentissime adolescens vidi te, nec semel vidi. Certum est,
fixum est, eripi non potest. Quatenus impius pater & hoc

tibi auferre conatur, vt te venisse non credam? Nec illud gar-
rula, nec vana voce vulgavi. venire te nulli indicavi, nisi qui
deberet optare vt hoc posses. Patri tantum tuo, patri (igno-
sce deceptæ) confessus sum, dum interrogo an te & ille vidis-
set. Itaque das mulier infelix graues nimiasq; penas: effe-
cit Magus ne filium videres, & solum apud te reliquit, vt
meminisses quod videras. Totum tamen illud solatium tuū
refer misera, si potes, & primum confitere simpliciter, an so-
poris pondus illud, & nesciæ quietis vantas fuerit. Apud
me quidem satis misera, satis eras mater infelix, etiā si tale
somnia perdidisses. Miserere, inquit, melius de affectibus
meis sentias. Non ego fatigata plāctibus sensi venisse nos-
stem, videre filium peruiusiles mernistis oculi, sed primum
dum metuo, vmbra processit subito, diū boni quod ego gau-
diū, quā vidi felicitatem. Constitit ante me filius meus
discussit tenebras, ita dimittatur aliquando. Pro filii protis-
mus, & accessi, vultus, comas, ora per fexi, meus erat. Quā
letū se, quā hilarē offerebat, quomodo persuadebat mihi,
ne crederem morti? Scelerate nescis pater, quā similem vis-
uenti filium cluseris. Circumbant totum corpus oculi, non
inueniebam quid ignis egisset. Subinde dicebam, hunc ego
extuli, hūc rogo imposui, ex hoc ego cineres & ossa collegi?
Si talis est, quid habeo quod lugeam? Perisse filium meū hoc
vno intelligebam, quod illum non poteram & patri ostende-
re. Confitebor, primæ tamen nec ego credidi nocti, & tāquā
victis irascebar oculis, & erubescēbam misera, si quies finis-
set. Ecce iterum iuuenis, ecce iam quotidie venit. Quid habeo
quod imprecer? Verum est utiq; quod semper est. Nouissime
non tanquam vmbra veniebat, sed assidebat, sed amplexus
dabat. Ego sentiebam & recipiebam. Quotiescumq; domus
fuerat grato sopore prostrata, aderat ille, quales humanis se
offerunt oculis propitij dii, quale letissimum munus est cum

se pariter videri. Sicut omnis religio templorum, omnis religio lucorum, cum tacere mortalia, & profani procul errare sedibus totis, solitudine frui & de suis dicitur exire simulacris, ita iuuenis meus noctibus totis agebat filium, & paterna domo ac penatibus suis fruebatur placidus ac mitis & matri propitius, ut numen & deus dilabii syderibus, & venire de liquido puroque aëre videbatur. Quid imprescer celeratissimo patri? umbram probare voluit. Miseremini Iudices, ut hoc facinus quibus debetis, accipiat animis. Maius parricidio, maius quam si filii sepulchrum funditus erisset, & sacros mortis lapides, etiam cineres & ossa religiose quiescentia fracta & parisset urna. Aduocatur homo, cuius ars est ire contra naturam. Qui simul ac ore squalido barbarum murmur intonuit, fallereque coegit superos, audire inferos, tremere terras, ut experimentis loquentium fama est, constitit iuxta tumulum, miserrimi iuuenis mors certior. Nunc aperte, inquit, arcana mea tenebre adiunxerunt me digna, nunc omne per unum numen, & religio, quam isti irrogo, propius adeste, succurrite. Magis mihi laborandum est, quam cum sidera mundo reuelluntur, cum iubentur hyberni flumini stare decursus, cum potentiore carminis veneno victi rumpuntur in mea strumenta serpentes. Custodiendus est iuuenis, assignandus est inferis, & densioribus transfuga claudulus est tenebris. Quanto facilius opus erat si reuocaretur? Mox in ipsam dicitur incubuisse proinus urnam, & inter ossa & inter cineres verba clausisse. Hoc tamen subinde respiciens confitebatur, repugnabat umbra. Itaque carminibus non satis credo, praefigamus omne tumuli latus, & multo vinciamus sacra ferro. Iam bene habet, expiravit aliquando, non videri, non progredi potest. Amentiar scies proxima nocte. Omnes mehercule parentes utique qui liberos perdididerunt, ire in istos oculos, in ista ora

debebant. Tu sic filium tuum cluisti, tanquam nocentes ad inferos reuocari soleant animae, quae inter languentium familiam, & tristes penatium morbos vagae errantesque magis ea vanitate captantur? Laqueo ne vitam damnatus eliserat? Noxium per sua viscera exegerat ferrum? An ex conscientia venena praesumpserat, nec recipiebat se, nisi carmine inclusus? Quando domum tuam finieris & squalidus, quando te terruit? Crudelissime omnium pater, de filio tuo malam umbram fecisti. Quas nunc putas uxoris miserrimae esse cogitationes? quae materna viscera persuasione torqueri? Nunc filius meus illic unde venire consueverat, iacet stridulus, alligatus, impatiens. Queritur solito terram grauiorem, utique cum sentit venisse noctem, quando umbrae feliciores dimittuntur ad matres. At vero si qua inter manes colloquia sunt, & esse credas, non deest qui iuueni meo dicat, quam vilis tuus fuisti, qui libenter te perdidit. Quid illa mater, ad quam ire consueras, has tibi catenas, haec vincula pro merito reddidit? Infelicissima omnium mulier & si Magus etiam recedat, hoc periclitatur, ne filius se putet venisse ad inuitam. Agit iam hoc loco nobiscum maritus grauius, altius, sapientius, ut homo sine dolore. Negat illos esse manes, contendit omnia perire cum corpore, nec remeare viuētes à cinere sensus, nec tam videri imagines hominum, quam cogitari, & oculis luctibus credere. Quod si ita est, Magum ad quid aduocauit? Desideramus parentum, qui dum liberos suos sepeliunt, flere contenti, ut obiter ab rogo siccis oculis reuertantur, negat ad manes, negat umbras peruenire quod plangas, affirmat perire lacrymas, affirmat perire singultus. O sceleratam hominem, quisquis luget & timet ne hoc perdat. Vana ergo sapientes persuasionem frustrati, qui constare homines & perfici corporeis alimentis animaeque dixerunt, corpus caducum, fragile, terrenum, ut sicca humidis, calida frigidis, resolutis astricta

pugnarent, partim aut doloribus affici, aut nouissimis animis, aut senectute dissolui. Animā vero flammæ vigoris impetum perennitatemque non ex nostro igne sumentē, sed quod sidera volant, & quod sacri torquentur axes, inde venire vnde rerum omnium autorem parentemque spiritum ducimus, nec interire, nec resolui, nec villo mortalitatis affici fatio: sed quoties humani corporis carcerem effregerit, & exoneratū membris mortalibus leui se igne lustrauerit, petere sedes inter astra, donec in alia fatis seculo pugnatē transmigret: deinde inde prioris corporis meminisse. Inde euocatos prodire matres, inde corpus & vultus, & quicquid videmus accipere, occurrere suis imagines charas, aliquando & oracula fieri, & nocturnis admonere præceptis, sentire, quas mittamus inferias, & honorē percipere tumulorum. Rogo cum filius perit, non ne fatius est hoc credere? Tuæ tamen, inquit, hoc quieti præstiti, ne attonitis agitata terroribus, sollicitas semper ageres, suspenasque duceres noctes. Ita parricida cōnuus ne facinus fecistis? & imputas quod filium videre desimus? Somnium enim antē petebamus, & placidū soporē, crudelis. Nunc inquietū, nunc attonita mater est, nunc perdidimus noctes. Vmbra ne tu filiū formidolosam, rem plenā putasti esse terroris? Quid illa letius facie? quid illo blandius vultu? quid magis adulatur oculis? quid possunt videre licetius lachrymæ? Nō magis metuēda est vmbra filij quam cadauer. Necesse est vt mors horrida fiat aliena. Sed alie forsitan animi imagines territant, & tunc inferi vocantur cum ignoti sunt. Itaque prudenter si tantū ad suos veniūt. Sceleratus ille, ille impius, quicumque defunctum filium vidit, & meminit quod elatus est. Terrebaris, inquit, & sollicitis nobis laborabas. Ita ne es marite crudelis? Tu elusisses filium, etiā si ad te veniret? Nec Magus, inquit, inclusit vmbra, sed persuasione tue succurrit: ideoque putas non venire illum

qui nec antē veniebat, quia nec factum est aliquid in quo auocareris. Hoc ipso incipit mater sibi gratulari. Ita nō teneatur, inquit, ille, non premitur, nullo carmine, nullo inclusus est ferro. Remouete ergo omnia & interrogabo. Ego autem scelerata tam cito credidi, ita non ille ad me veniret solutus & liber? non ad hos oculos, nō ad hos properaret amplexus? Quando enim me iuuenis ipse nisi flentem, quando non liuidū pectus & sanguinantes vidit lacertos? quando non erubuit matri fecisse terrorē? Arte cluditur miser, arte retinetur. Quid vis carminati tibi amplius præstent? effecerunt quod promiserant. Desinis erubescere iam quod filium non vides? At tu cuius in leges dii superi, manes torquentur, qui nocturno terribilis ululatu profundum specus & imarum moues, modo seruientium reuocator animarū, nunc idem crudelis & inexorabilis custos, aliquando preces & matris admitte. Paciscere quantilibet, totos lugentis posce census, non vt labores, nec vt horridum carmen exerceas, sed vt ferrum tuum refigas, vt verba tua resoluas, vt nihil feceris, dimitte tantum & euocasti. Nihil ipse crudeliter, patri scio paruisti, sed & huius etiam lachrymis, planctibus huius indulge, consule famæ tuæ. Excecrabile te Mage facies & iniustum, si facilius de filio exoraris vt includas. Nec tu marite, nec tu timueris, ne vlticris vmbre vanis exagitere terroribus, vllis imaginibus, hinc securā dabitur quies, scit ad quam debeat venire dimissus. Iuuenis piissime, iuuenis indulgentissime, nunquam matri tuæ vmbra nec manes, si modo veneficum pondus & terroribus omnibus verba grauiora Mago patiēte discussis, ad me, inquit, mater infelix, ad meas noctes, ad meas lachrymas, ad illos viuentes mihi semper amplexus misere propera. Scio quid mihi nocuerit, scio quid me torserit. Eruar & tacebo.

M. FAB. QVINT. PRO DIVITE
DIVES ACCVSATVS
PRODITIONIS.

ARG.

Pauper & dives inimici, utriusq; terni liberi. Bellum incipit ciuitati. Dives dux creatus, profectus est in castra. Rursum mortuus est ab eo prodi Remp. Processit pauper in consessionem, & accusauit diuitem prodicionis. Absente eo populus lapidibus liberos eius occidit. Reuersus dives est visus ante bellum. Perit ad supplicium filios pauperis. Pater se offert. Contradicit dives. Erant enim leges, ut proditor morte puniretur, & calumniator idem pateretur quod reus, si conuictus esset.

Pro diuite contra pauperem. II

EXPECTAVERAM quidem ut de inimici mei supplicio non quære retur, nec me decipi posse credideram in ultione, quam mihi debeat ciuitas tui liberi doloris. Sed quatinus eorum malorum nouitate perueni, ut in vindicta primum mea consulere leges ac iura velletis, quaeso ne quis prodesse pauperi velit, quod nec defendi potest sine genere pœne. Plus meretur pati homo, qui (si ipsi creditis) debet occidi. Hoc est quinimo Iudices, quod supra omnes calamitates meas ferre non possum, videtur sibi satis vixisse pauper, postquam occidit liberos meos. Operæ precium putat coram impatientia mea felicem consummare patrem, & gaudiorum suorum satietati hoc quoque adiicit, ut orbitatem meam liberis suis relinquat. Fide vestra iudices, ne pereat quod ultionis mee contingit, bonus pater. Assumerat de solatijs meis, si liberos suos pauper mallet occidi. Illud plane iudices etiam in hac pauperis impudentia miror, liberos meos pudore deceptæ ciuitatis occidit, deinde me crudelem vocat. Parvulos suos ostendit, allegat, tanquam non ego potius querar hoc de quo quam patre fieri, nec intelligit quantum debeat ad impa-

tiectum nostri doloris accedere, si passus sum quod & ultior ne miserum est. Facinus est iudices quenquam calamitatum suarum inuidiam pati, sic ultionem meam debetis aspicere, tanquam & liberos suos pauper occiderit. Nec me fallit iudices plerisque credere, callidissimum pauperem nec mori velle, & hoc nudat iugulum, pectus opponit, artes esse pro vita. Sed ego illum non credo mentiri, ego qui scio quid maluisse. Nunquam hoc aduersus nos excogitasset, nisi impatientissimus pater, & hanc pœnæ meæ suppliciorumque novitatem de sua pietate commentus est. Nihil magis de inimico efficere velis, quam quod ipse ferre non possis. Habet hoc mali iudices principium innocentia, quod inimicos esse nobis, nisi post nocuerint, nescimus, & tunc omnibus patemur insidijs, quoties nos odit inferior. Homo qui omnem aduersus superiora rabiem de sui utilitate sumebat, qui genus libertatis putabat odisse maiores, nulli charitati, nullis implicitis affectibus, quod humilis, quod esset abiectus, in furorem se magnæ colluctationis exercuit. Primo se meum dixit inimicum. O dii deique, cuius ego monstri artes perituli? in cuius feritatis colluctatione duravi? Inimicum habui, neque occidere contentum & mori paratum. Gratias ago ciuitati quod in illis necessitatibus, in quibus nihil adulationi, nihil præstabatis obsequijs, laudatus sum testimonio periculorum. Bellum mihi fatumque publicæ sollicitudinis credidistis. Sed neque ego rem melioris ducis facere potui, quam quod sine liberis meis profectus sum, non reliquisset illos dux proditurus. Non puto iudices adhuc queri unde ille falsarum sollicitudinum fabulæ repente proruperint, quis primus trepidæ ciuitatis aures rumore compleverit, cum videatis quis sic egrit, ut crederetis. Vidit hanc inter metus vestros occasionem, & quia semper apud solictos in deterius prona persuasio est, abusus est hoc quod poterat

videri timere vobiscum. Igitur homo qui nullum consciunt meum, nullum mihi crimen obiecit, de mendacii magnitudinis fide veritatis captavit. Civitas deinde cui accusator proditam se esse persuaserat, fecit quicquid de me facere potuit. Liberos meos quos inimicus tota sua concione monstraverat, occidit genere quo pereunt nocentes. Feretis me iudices, liberius aliqua dicentem? Rem pessimi exempli passus erā, etiamsi prodidissē. Scio vos iudices hoc loco mirari inno centiam meam. Ut primum enim mihi calamitates meas nūc ius in castra pertulit, non arma proieci, non stationes valis lumis deserui, totam orbitatem meam in bella conuerti, tanquam liberos ibi perdidissē. Si unquam iudices in me habuissent profanae cogitationes locum, si patriam odisse vel pro liberis meis possem, proditorem me feceratis. Necessē est iudices hoc primum reuersus exclamem, ita pauper etiā nunc liberos habet? Adhuc inimici mei plena domus est? O miseræ cogitationes, o decepta solatia. Sic ego reuertebar quasi vindicatus. Quas ego legionum vestrarum indignationes, quem fortissimi exercitus compescui dolorem, dum omnibus promitto liberos suos, dū minus pro vindicta mea puto, quicquid ipse fecissē. Congerantur iam licet aduersus omnium mortalium nocentissimum cuncta supplicia, ego tamen maximum ultionis meae solatium perdidici, quod pauperi vos potius debueratis irasci. Quoniam igitur adhuc cū paupere legibus de iure confisus, liberos eius in supplicium patris peto. Quid satis imprecor hominū qui feci, ut quisquā deberet sic vindicari? Calumniator, inquit, idem patiatur. Permittunt mihi iudices calamitates meae queri de hac lege, tanquam parum nobis in ultione profpexerit: cōtra nos inuentus est vindictae modus, quo non debeamus esse cōtenti. Quisquam ne mortalium idem vocat facinus et poenam? Tantum ne doloris venire de suppliciis, quantū de calamitatibus

tatibus putat? Nescit profecto, nescit quantam patientiā pater morori, quantum animo membrisque rigoris inducat, quod patiari agnoscere. Innocentia opus est, ut miserum faciat dolor. Constat licet utrinque mortium numerus, totidem nobis ultio eadē assignet, plus tamen est de innocentibus. Et quicquid patiuntur deprehensi, licet solatio idem sit, aequitate minus est. Ut idem sit supplicium nocentis et facinus, una ratione efficias ut illud ferre non possit. Frustra aestimatis quā crudele, quā seuerum sit quod petimus, in quantum excesserit visitata genera poenarum. Explicata est iudices, explicata legis iniuria, cum quis quod patitur et efficit. Quid quod hoc solum est poenae genus in quo non debeat nocens nisi de se queri, et tanto minus debeat esse miserabilis, quāto maior est quod patitur iniuria? Quid aequius excogitari, quid iustius potest? Grassatus aliquis est ferro, prebeat et ipse ceruices. Miscuit noxium virus, refundatur in suum facinus autorem. Oculos rapuit, effodit: reddat de sua cecitate solatium. In nullo mortalium perferre possum scelus sui impatientiam. Breuissima est iustitia vindictae, cum facinus mensura poenae est. Et si naturam ultionis inspicias, optime vindicatur quisque quomodo miser est. Eisdem vestram iudices, ne ideo tantum putetis iustum quod exigit reus, quia ego recuso. Non ferretis me pauperis mortem petentem, si liberos suos obtulisset. Ex omnibus tamen quicunque incognita, inaudita passi sunt, nullos hac lege magis vindicandos puto, quā quorum liberos aliquis occidit. Quid mihi pro hoc redditis leges? ubi respiro? ubi elaudogemitus? unde sumo solatium? Bene, bene admones dolor, illos, illos liceat inuadere, quinque magis amatur, quos orbitas nostra commendat. Sic quoque circumscribimur, nisi totidem sunt, nisi illis par est ac similis aetas, et ante omnia optimus pater. Deceperas me fortuna, deceperas, si

mibi tam grande fecisset facinus homo, qui liberos non habere. Quid quod ex omnium scelerum comparatione nihil est detestabilius hominibus, qui leges ipsas faciunt nocentes? Vestro mehercule nomine calumniantibus debetis irasci, quorum nefas non potest nisi per iudicium facinus imponere. Actum est de rebus humanis, si de criminibus nostris tantumdem mendacis licet: nec ullus innocens hucusque felix est, ut diligentia fingentium par sit. Quenquam ne mortaliū in re quam finxerit, quam composuerit, inuenire aliquid quod potest probationem vocare, et facinus explicare faciliū verborum? Magis oderis mendacium, cum simile verum est. Quoties manifestum est aliquem perisse sine causa, calumniantibus irasci debeas, ut possis illis ignoscere qui crediderunt. Adijcite huic execrationi, quod calumniatus est in bello, quod de prodicione, quod de duce, quod hac omnia fecit inimicus. Non est quod se publico tueatur errore, nec in excusationem afferat, tanquam crediderit et ipse fingentibus. Nemo sic decipitur ut de inimico suo mentiatur. Rursum, inquit, fuit te prodidisse. Bene admones. Huic primum calumnie tue obijcio rumorem. Quis enim iudices nesciat hanc famam esse naturam, ut sit primo unius hominis audacia? De nulla re locutus est continuo populus, nec quicquam adeo subito statimque notum est, ut in illo pariter omnium sermo consentiat. Quam non possit mouere ciuitatem, quem non replere populum, si quod omnibus nobis narres, in nullo non coactu loquaris, et de re quam tum maximeingas, iam dicas esse rumorem? Quanta tibi deinde mentiendi materia de periculorum nostrorum occasione succurrit? Nihil est tam capax malignitatum sermonumque, quam bellum. Quid interest unde sumperit rumor ortum? Quod negari non potest, tu concionaris, accusas, tu crimen de fabula facis. In rumore, cuius probationes, cuius argumenta non habes, calu-

nie genus est primum credere. Sed, inquit, mori debeo, quid lex qua te accusauit, hoc proditorem pati iubet. Poterant quidem breuiter respondere, legem quae calumniatorem idem pati iubet, eius penam exigere quod fecisset, non quod facere voluisset. Fingamus enim non hoc pauperem captas se quod accidit, cui debet imputari exitus, qui de calumnie tue fluxit errore? Vultis scire iudices aliud quasitum quam quod lex quae mori iubeat? Accusauit me eo tempore quo non poteram damnatus occidi. Dic nunc, non ego effeci ut occiderentur liberi tui, et aude ciuitatis illud vocare facinus. Non tamen ullis efficies artibus, ut non potius miserem reipublice, non minus et illa facinus est passus quam pater. Coacta est liberos imperatoris vincentis occidere. Fallitur iudices quisquis vllum facinus in rebus humanis publicum putat. Persuadentium vires sunt, quicquid ciuitas facit, et quodcumque facit populus, secundum quod exasperatur, irascitur. Sic corpora nostra motum nisi de mente non sumunt, et otiosa sunt membra, donec illis animus utatur. Nihil est facilius quam in quemlibet affectum mouere populum. Nulli cum coimus sua cogitatio, sua mens, aut vlla ratio praesto est: nec habet vlla turba prudentiam singulorum, siue quod minus publicos capimus affectus, siue negligentior est qui se non putat solum debere rationem, et multi fiducia facinus omnium. Quam non possit Rempub. turbare, confundere, si quis repente proclamet, prodidit vos imperator vester, addidit, et nunc ille liberos habet? Si mehercule post hanc inimice vocem templa monstrasses, sacrilegum continuo flagrasset incendium, si conuelli simulacra voluisses, fecisset cinerem de numinibus suis facinus audacia. Vis scire tum esse quicquid ciuitas fecit? Gloriareris illo, si prodidisses. Non est iudices quod vos a gravitate iustitiae dolor vltionis abducat, quod

mortem suam inimicus offert. Non petit illud, nisi quisquis ipse non debet occidi. Seposita igitur paulisper lege mei doloris, hoc tantum ab affectibus vestris omnium mortalium nomine peto, ne cui nocenti poena praestetur arbitrium. Ina finitam Iudices sceleribus aperitis audaciam, si poenam licet eligere condemnato, nec iam ullam mortaliū innocentia trepidatione contineas, si patitur deprehensus quisque quod ipse maluit. Leuat omnes cruciatus, omnem dolorem, praeparata mentē cōposuisse patientia. Fallitur quisquis humana tormenta sola nominum atrocitate metitur, nulla poena est, nisi inuito. Non habemus ullum nisi ab impatientia dolorē, & ut aliquid crudele, saevum sit, metus facit. Supplicium quisquam vocat ad quod prosiluit, quod exposcitur, quod circa se non habet moras. Illo per fidem, illo trahite damnatos, quod non sequantur. Time est poena, cū periturus trepidat, haeret, cum restringit supremo vincula conatu. Volo perituri prius videre pallorem, audire gemitus, volo circūspiciat, volo queratur. Eidem vestram Iudices, ne nocentibus supplicij sui contingat electio. Minus iniquū est ut eundem nocens poenam, quam ut contemnat. Mortē vero damnamus quisquis praestat, indulget, nec sunt alia beneficia poenarum. Fallitur quisquis illam velut omnium suppliciorum summam putat. Occidi non est poena, sed exitus. Neque enim habet impatientiam aut dolorem, quod possis aspicere quasi fatum. Quod si liberos relinquant, modo si serues, quam felix exitus est plenusque letitia? Lucrifacit mortis atrocitatem, quisquis laudatus occiditur. Me, inquit, occidite. Non habet liberos inimice, non habet quisquis hoc te velle miratur. Saeue, crudelis, ego tibi permittā mori? Vt quid iam mihi melius optem? Vides quantum feceris nefas? Idem pro liberis meis offerre non potui. Tu vero paruulos tuos tene, ut in isto potius moriantur amplexu. Tu nunc quoque non euades, non

effugies. Quacumque te duxerit orbitas, sequar, effundam si quod paraueris venenum, subtraham omne ferrum, incidā quoscumque strinxeris nexus, ab omni reuocabo praecipitio. Etiam occisis liberis tuis, non idem patieris inimice, nisi vixeris. Nec vereor Iudices, ne putetis utriusque nostrum orationem simili esse ratione tractandam. Admonebuntur ecce contra lachrymas meas liberi, quos nemo noceat. Patris innocentis occisi sunt paruuli, quos nunc circa templa ferretis, circa quos se celebraret vestra letitia. Facinus est Iudices minorem esse transfatarum mortium miserationē. Non inuenio quemadmodum liberis prodesse debeat odium patris. Perierunt etiam illi quorum nec pater debebat occidi. Memiserū, quod sic quoque multa habiturus es, quibus ego qui vindicabor, inuideam. Osculaberis ante perituros, alioqueris, decipies suprema mandata, & moriturum te contemnis nūc promittes. Exonerabis gemitus tuos, cum eorum sepulchra numerabis. Siccabit oculos quod meam nunc quoque respicies vacuam domum. Me miserum, pauperis tantum solacium futurum est, quod pares sumus. Quid quod in ipsa comparatione mortis non idem patientur liberi tui occidens tur vno fortassis ictu, & erit ultio manibus contenta carnisificis. Paruulos meos occidit quicquid fuit tota ciuitate terrorum, omnis sexus, omnis etas, omnis infirmitas. Nihil est crudelius morte hominum, quos populus occidit, & solus hic exitus est, a quo non est nec cadaveribus salua reuerentia. Hoc me nunc complorare tantum putatis, quod non sum liberis meis ante satiatus? Miser ego nec ad cadauera accessi, non in sepulchra maiorū meis manibus intuli, nec licet ciuit super ipsa corpora proclamare, non feci. Qualē ego illi patriā perdidici diē, cū duces ab explicito bello reuertuntur. Non me letae circumcere legiones, non effusi obuiā ciues triūphali circa currus meos exultauere letitia, sequebar captia

uos meos tristior victor, moestus vndiq; claudēbat exercitū
tus, occurrentium lachrymā propinquorum & erubescens
tis circa me populi timida solatia. O successum quoque no-
strorum misera conditio. Ergo ego victoriam meā non nars-
rabo sine fletu, nemo amicorum propinquorumq; coram
me de bello meo loquatur. Nihil est crudelius calamitate,
quam gaudia reducant. Quoties redierit ille letus vobis in
supplicia mea dies, lugubres mihi ferte vestes, renouate ser-
uili plāctus, parate solatia propinqui. Nulli liberi impa-
tientius desiderantur, quam qui propter patrem videntur
occisi. Sed verum Iudices fatendum est, timeo mehercule ne
par solatijs meis non sum, ne me iste quo pro liberis irascor
affectus, in media vltione destituat. Sed adiunate, miseres
mini propinqui, adiunate amici, & si forte defecero, tu vlti-
tione meam popule consumma. Timeo mehercule ne cum
carnifex propius accesserit, subito proclamem, iam malo
patrē. Sed si quis est pudor, oculi differte lachrymas, abite
gemitus, horridum, truce deo preparare & miserum.
Deprehende igitur omnium mortalium callidissime hunc,
quem simulas, quem nunc imitaris affectum, tunc scias
mus quo animo rogaueris, vt potius ipse mores
reris. Sed si bene noui capax omnium malos
rum scelerumq; pectus, inimice vis
nes & libenter, & fortiter,
& quasi vindi-
catus.

Cum ciuitas fame laboraret, misit ad frumenta Legatus,
tum, praestituta die intra quā rediret. Profectus ille emit,
& ad aliam ciuitatem tempestate delatus duplo vendidit,
& duplum frumenti modum cōparauit. Illo cessante cor-
poribus suorum pasti sunt. Reuersus ad praestituta diem
Reipublicae laese accusatur.

Pro ciuibus contra legatum. 12

VAMVIS Iudices innumerabiles
me indignandi cause initio statim
actionis strangulent, quia nec dicere
vniuersas semel possum, nec gregatim
erumpentes differre gemitus (leuior
est enim dolor qui disponitur)
primum tamen ille sibi afferit locum, quiescit ex hoc iudici-
cij tempore, & tam lente vindictae dilatione ortus animi
mei prope dixerim furor, quod hominem tam sceleratum,
vt nos quoq; fecerit nocentes, legibus accersimus, quod des-
fendi patimur, quod vt puniatur precamur, quod damna-
tus quoque vel morte defungetur, quam nos in illa fimes-
sissima fame, dum sepeliri licuit, optauimus: vel exilio,
quod hic quantopere contemnat, apparet, qui tam lente in
patriam reuertitur. Quamquā de quo exilio loquar? Quam
talibet ignominia dimittite domo notatum, habet quod eat.
Non publicis manibus exeuntem discerpimus? non (quos
nam semel consueueramus, & bona fide ferarū esse ciui-
tas experat) hic primus, nobis ex tam tardo comitatu pla-
cuit cibis? Sic enim istum laniari, sic confici, sic consumi
oportuit iure nostro. Quis credat? ego me ab hoc absti-
nere potui, cum & esurirem & irascerer? Sed frumēto
occupati sumus, nec quicquam aliud videmus. O quam
fames, quae tam grandem iram vicisti? At ego etiam

si talis ultio contigisset, si me à nefario grassatore reipublicæ non lingua, sed dentibus vindicasset, nihil tamen iræ, nihil vindictæ prestiteram, hoc & meis feci. Æstuant adhuc intra pectus sepulta ventribus nostris cognata viscera, & tua misecere intus atq; indignari videntur, & sera penitentia redundant. Iam enim vacat nobis lugere, iam cibos nostros offerimus, viscera cremamus, nā cætera nobiscū sepelientur. O fames inaudita, in qua leuius est quod esurimus. Ignoscite tamen violati manes meorum, hic vos alloquor, ignoscite quod ora temeravimus, quod ab homine descivimus. Non ut infelicem animam sustineremus, non ut iniuriam spiritū produceremus, fecimus: vna causa mortē distulimus, quod si expirassetis, idem timebamus. Et ego quidē me consumptis excuso, qui mihi ipse irasci non possum, at ipse interim stat, ut videtis, longa via saginatus, & satur, atq; abundas publico commeatu, ad mentionem ciborum nostrorum plenum fastidio vultū trahit, & exangues ac pallidos ad calculum vocat, quasi ego non consistear illum etiam nimium multum attulisse. Tam pauci, rari per vias interlucent, & quamvis odio euerforis nostri euocatus ē latebris suis populus, subsellia non implet. Pauci sceleribus passi, alienis moribus salui, quod viuunt ipsi sibi rei, graues, ægra & tabida membra in publicum protulerunt. Hæ sunt ciuitatis reliquæ quas videtis. Sic tabuimus, ut miseri nec viuos habeamus nec mortuos. Hic est populus, hæ vires, hæ spes, hæ opes. Nisi tandem ad vadimonium Legate venisses, non multorum dierum commeatum habebamus. Quod nunc tantū frumentū? quod classē commeatu grauem? Multum hercule negotiatione tua actum est. Frumentum habeo, populum nō habeo, nusquam opus est, iam licet vendas. Dum tu salutis publicæ nundinator proximū quēq; emptorem dimittis, dum aut funera nostra vëdis, aut scelera: dū populo tuo fame moriēte

alienæ ciuitati Legatus es factus, nos interim cibos ex malis inuenimus, & fames seipsa pauit, & miserie nostræ crudeles factæ sunt. Patiamur te defendi, si absolui saltem nō possumus. Hæc nunc Iudices ego solus queror? ad me magis pertinent? aliquid proprie passus sum? non communem dolorem accusator habeo cum iudicibus? Quisquam in hac vindicta alteri cedit? non publica mopia, non totius populi mendicitas vna fuit? Nisi quia funestas epulas, & nefarios inuenimus cibos, non putamus famem fuisse. In omnes gentes, in omnia ventura secula proscripti sumus, omnes hæc prodigia narrabunt, omnes execrabitur, nisi qui non credent. Fames ipsam infamauimus, & (quod miseriis vltimum est) miserationem quoque perdidimus. Adhuc tamen vna defensio fuit, quod videbatur in hæc omnia istius opera impulsū. Si hic innocens est, nostra culpa est. Etiam in publica mala narrabo, & miseriis nostris cōiucium faciam? Exhibunt verba? subsequetur sermo? non alligabitur lingua? Planè nihil non possumus. Exploramus ordinem cladis nostræ, & simpliciter omnia indicantur. Decet ista nostro ore narrari. Sed nouimus, & nimium meminimus, iudex doceri non debet, opinor, reo indicanda sunt, qui à malis publicis absuit, qui hoc certe maximum debet patriæ suæ beneficium, quod à fāme solus dimissus est. Audi itaque, audi, frumentum istud quod lucrifecisti, quanti nobis constet. Aliquis fortasse iudices miratur, etiā si huius feralis anni fructus cessauit, quod tamen illa superior longi temporis beata fecunditas tabuerit, & secum iste dubitat, quid sit in causa cur ciuitas opulenta quondam, nihil frumenti nisi in spe habuerit: Sic fit, ubi vicinis ciuitatibus vendimus, & vndeque offulsit lucrum, sine respectu salutis publicæ addicitur, in vacuam possessionē fames venit. Etiam si quid residui erat, ut carius quidā venderent, ad ammonē incendium suppressum est. Tector tamen

conscientiam vestram, non sumus questi quādiu duplo emebamus. Non enim vulgaris illa labes frumenti fuit, qualis nec alijs ab agricolis accusari solet perfidia terrarū, & in grate messis irritus labor. Noua & inaudita, abominanda lues, quæ nihil homini reliquit præter hominem. Aut astris ita citra conatum sata sub ipsis tabuere sulcis, aut leui rore euocata radice in puluerem incurrit, aut perustis torrido sole herbis moribunda seges palluit. Nullus imber sitientis soli puluerem tersit, nulla supra arentes campos saltem vmbra nubium pependit. Calidi spirauere venti, maturitatē præcepit æstus, etiam sicubi forte viue herba solū vicerant, vanis tantum arstis spem fefellerūt, & inanes culmos tristis agricola iactant ventis nihil relicturis. Leuia queror, præta exaruerunt, perierunt frōdes, germina non exierūt, nuda terra, & rudes glebæ, & aridi fontes erant. Nisi hæc omnia inter scientes dicerē, poteram videri falso questus de hoc anno, quo tantum frumenti vendidimus. Vtinam saltē nobis rudem victum syluæ ministrassent, & carpere arbuscula, concutere quercum, legare fraga licuisset, & quæcumque primi mortales ante traditos diuinitus mitiores cibos contra famem obiecerunt, pestifer annus reliquisset. Non eram delicatius. Sed o tristes recordatio, funesta necessitas, nihil habuimus quo viveremus, præter famem. Nec tamen in totum queri de numinibus possumus, maria certe secunda experti. Si voluisset seruare Legatus diem, quem illi felicitas temporis dederat, potuit nobis frumentum bis afferre. Vt primum tanti mali sensus in ciuitatem percerebruit, cum iam urgente inopia quotidie malum arctius premeret, & præsentē fortuna peior tamen esset futuri metus, apparuit nullum ex propinquo esse præsidium, cum finitimas quoque ciuitates incendium nostrum aduisset. Erat quidē aliquid in vicino adhuc frumenti, sed iam nemo vendebat.

Ergo ut vidimus salutem publicam trans mare petendam, se in curiam quisque cogunt. Ut arma bello, ut aqua incendio inclamari publice solent: ita vno quodam consensu non artibus expectatis, non honoribus, pariter retulimus, probauimus, decreuimus, pedibus, manibus iuinis in sententiam necessitatis, nec ordo nos officiorum moratus est. Legationem multi pollicebantur, nec innocentie istius beneficio vel autoritatis meritorumque respectu electus est, vna causa nos mouit, quod se citò rediturum pollicebatur. Pecuniam sine numero insudamus, frumentum sine modo mandauimus, quantum potuisset afferret, festinaret modò. Hoc vna voce supplices declamabamus, ac ne moraremur, ne hoc quidem diu rogauimus, vna tantum vox fuit, quādiu iste pro quodam præiudicio amplexus est. Nihil agis afferendo frumentum, si post illum diem veneris. Nostri manibus Legatum in nauē tulimus, ac ne quid moræ esset, pro sua quisque portione etiam comæatum dedimus, retinacula incidimus, & litus ingressi classem publicis manibus impulimus. Inde fugientia vela longuo visu prosecuti, facilem emptorem, secundos ventos, placidum mare, non secus ac si ipsi nauigaremus, precati sumus. Quis credat hoc de tam miseri? Omnia a dijs impetrauimus, scilicet vnum superest, ut pro aliena ciuitate vota soluenda sint. Citò emit, citò peruenit, citò rediit quod voluit. Quid prodest expectare? Alia ciuitas prior est, & sane religiosus Legatus diem expectat. Nos interim coacta primo ex agris pecora diripiimus, & ne venturo saltem anno profici posset, non reliquimus qui ararent boves. Iam seruis fugas imperamus, iam procumbentes ante limina principum pauperes in ipsis precibus expirant. Plorantibus liberis Legatum promittimus. Iam tantum sibi quisque cura est. Nihil tamen horum etiam nunc in inuidiam Legati queror,

adhuc prior cursus est. Hactenus nostra mala tulimus, in re liqua. Legatus nos vicarios dedit. Si quicquam tibi humani sanguinis superest (nisi nimia saturitate alienae fortunae cogitatio excidit) respice patriae casum, respice necessitatē gratissimā. Miseri te misimus, expectant pallidi, exanguesque ciues tui, et quicquid extremi spiritus adhuc superest, spe tui trahitur. Figura tibi exesos vultus, decrecentē populū, iam premortuas vires, nec quicquam horū potes ignorare, si quid tibi credimus, fane laborantē ciuitatē vidisti. Festinādum supersunt quibus legationem renuncies. Festinādum mori vltimum est, frumento digni sumus. Quid in nos conuertis etiā alienae ciuitatis funem? Quatenus nobis compus tandum est, propter te duplū mali tulimus, tu super frumentum publicū stertis, et omnes maris circumuectus oras, litora portusque cognoscis. Tu inter duas ciuitates factorū arbiter, alienae conditor, tuae euersor, salutem nostrā peregrinis admetiris, et secunda tepestate in patriā ferentes habens, contrarios ventos exoptas. Nos per arentes effusi campos morientium herbarū radices vellimus, eo quidē fortius, ut si fieri possit, in venenū incidamus, subeūtes insolitis cibis. Et sicubi forte vberius paulo pabulū contigit, de pascuis rixa est. Amaros fruticum cortices, et ramorū male arentiū pallidas frondes decerpimus, morbida quicquid fames coēgit, corpus admisit. Iam passim moriuntur: pestilentiumque more pecudū subinde aliquis ex populo in ipsis pascuis procumbit. Crebrior quotidie interitus, et latior strages et me miserum, iam fames desinit. Quos tester deos? Superos ne quos per tantum nefas fugauimus? An inferos, quos nobis permiscuimus? An nostram malam conscientiam, omnia nos antē fecisse, quae nemo praeter nos fecit? Recordamini, campos euulsimus, sylvas destruximus, nouissime nihil relictum est praeter esurientes, et mortuos. Si qua est fides, li

benter hanc partem accusationis subinde differo, adeo vbi tantum nefas narrandum est, etiam exigua temporum luas sectari libet, et necesse est reo indicare, qui a malis publicis absint, quā multis non ad diem venerit. Ignoscite dii hominesque sceleri quidem vltimo, sed tamen quod fecisse mi ferrimum est. Non habitant vna pudor, et fames, et cum semel intrarit impotens domina, feras etiam et ingentes beluas subigit. Terrā morientes momorderunt. Memetipsum, si nihil fuisset aliud, comedissem. Sed confitendum est, legati beneficio non desint. Postquam omnem patientiam vicerat ignea fames, postquam spes quoque, quae miseris vltima est, omnis abierat, et frumentum toties sibi frustra promissum animis iam ne cupere quidem audebat, subit furor, et alienatio mentis, et tota sui arbitrii fames facta est. Animus malis dirigerat, os insolitis cibis stupebat, feris inuidere coepimus. Primo tamen furtim, et intra suas quisque latebras admisit hoc monstrum, et si paulo citius venisses, potuisset hoc negari. Si quis ex strage corporum defuerat, sepultum putabamus, nec tamen indicauit quisquam, nec deprehendit aliquis. Nemo ut hoc faceret exemplo impulsus est, se quisque docuit, omnes scire coepimus, postquam omnes fecimus. Quoties tamen antequam inciperem, in portum cui curri, quandiu in altum intentus, si quae essent in conspectu naues, oculos fatigavi? Tibi Legate tempus differre facile est, qui tuam tantum partem non vendidisti. Tu quem habebas diem videris, ego septimum expectare non possum. Ergo rabidi super cadauera incubimus, et clausis oculis, quasi visus conscientia acerbior esset, tota corpora moribus consumpsimus. Subit interim horror ex facto, et tedium ac detestatio sui, et planctus. Sed cum ab infaustis fugimus cibis, vrit iterum fames, et quod modo ex ore proieciimus colligendum est. Nunc mihi illa foeda videntur, nunc abor

minanda, laceri artus, & nudata ossa, & abrepta cute intus
cauum pectus. Nunc occurrunt effusa praeordia, & luide
carnes, & expressum dentibus tabum, & exhaustae ossa
bus medulla. Quantulum enim corporis fames relinque-
bat? Nunc illud horreo tempus, si quando aut manus inci-
dit, aut facies, aut aliquid denique quod hominem propria
nota signat. Nunc cibi succurrunt quos imponere in mens-
sam non ausus sum. Confitendum est enim, deuorauimus
homines, & quidem auide, qui diu nihil ederamus, & ta-
men coepisse difficilimum fuit. Postquam ius factum est,
postquam nemo erat in ciuitate quem confiteri puderet, tum
vero iam in posterum profpicimus, & funera horreris con-
dumus. Retros aguntur exequia, aut citra, aut ad rogos pua-
Cento. gna est. Heres cadauer cernit. Nouum & incredibile, nisi
nossemus, monstrum habuimus, sine rogis pestilentiam.
Mortui ratio non constitit. Perisse ciues scio tantum, quia
inter uiuentes non video. Egri assidentes timebant, & la-
bentem animam supremis domesticorum oculis reducebant.
Primo tamen nihil rogabant suos nisi totam sepulturam.
Vt maior urgere necessitas coepit, beneficium factum est
expectare dum moritur. Nemo adeo affinis fuit, nemo tam
coniunctus, quo pietas abstineret, nostros comedimus, nos-
stros. Nam si alienos vellemus, nemo audebat, nemo cedes
bat. Nihil est tamen quod indignari velitis, narravi vobis
luerum vestrum. Frumentum duplo vendidimus, & callis
disimus Legatus vicinam ciuitati imposuit. Plena nunchors-
rea, bonae rationes, onustae naues sunt, & quo magis gau-
deamus tanto bono, pauci sumus. Nam quod ad temporis
excusationem pertinet, nihil est opinor quod astuet, in des-
sertum non incidit populum, nec sane fuit cur festinaret,
etiam nunc expectare poteramus. Sola est nostra ciuitas
que fame perire non possit. Dissimulaturum me putatis

istius patrocina? Confiteor, venit ad vltimum diem, attua-
lit frumentum, gratulemur quod iam nulla ciuitas fame las-
borat. O si vires sufficerent, latera durarent, aliquid ex ari-
dis diu faucibus residuae vocis exiret, quanta indignatio
ne opus erat, vbi pro omnibus dolendum est. Quod cum
ita sit, vniuersi qua assimus proclamemus, haec nota concio
in vnam vocem consentiat, non esset tamen futura par-
crimini inuidia: vt omnes accusemus, quota pars queri-
tur? Secum quisque reputet quae tulerit, quid adferit.
Plane inmanis belua est, & non tantum necessitatis causa
sa per nefas pastus, qui quod comederit hominem non iras-
satur. Succurrite dolor & feri vomitus, & vltixie paen-
tentia. Ades longi ieiunij imperiosa necessitas, & vos in-
tus implicate, si quid potestis, admonete animae, & a fer-
li ventre prorumpite, dum commissum nefas deuoto capis-
te expiamus, & quasi lustrant vrbeferalem victimam vis-
latis manibus mittimus. Decent nos tales hostiae, in ius-
dicium perduximus publicum scelus, & in famate ciuitati quae
ro velamentum. Nemo non commisit aliquid, habetis ta-
men si vultis vnum, & pro omnibus nocentem. Reipubl.
lesa accuso. Mirari vos certum habeo hunc verbi segnis-
ciem, cum ciuitas tota consumpta sit, cum populus in se tra-
buerit, quo perstricta tantummodo patria, & leuiter (quod
aiunt) manu offensa intelligi possit. Sed ferenda est, vt
in ceteris, haec quoque rerum naturae iniuria, quod non tam
inmanibus factis paria verba accommodant, & fames
nostra, fames dicitur: & cibi nostri, cibi vocantur, &
Respub. nunc lesa. Nec scilicet nisi peracto legitimo ordi-
ne reus punietur. Omnia rogo scrupulose agantur. Videte
vt ure irascamur, qui contra ius viximus. Imò etiam si
libet defensionem audiamus, & iam nunc nos moretur.
Neget lesam Rempub. quia plusquam lesa est. Non enim

diffusos alicuius operis angulos, nec recisas lucorum frondes, nec publicarum ædium dispersos parietes obijcimus. Ac si videbitur, adijciat forsitan non esse Remp. que perierit. Id enim superest, ut iam hoc nomen extinctum audiamus. Proscedet eoque fortasse, ut scivisse nos neget. Non inficior autem parum proprie hoc legis verbo nefas istius signari non posse. Miores enim ne lædi quidem Remp. impune voluerunt, ideoque existimo etiam hoc esse comprehensum. Nemo autem verebatur, ne absolvi posset crimen lege maius. Quid quodd actionem Reip. læse tentat in lege male gestæ legationis desfletere? Eligat reus crimen, hoc est noxius crucem optat. Non sustineo iudices in tanto animi motu argumenta conquirere, nec impetus ire meæ in digitos descendit, hoc tamen scio, non cadit in formulam publicus dolor. Nec si adeo iudicibus quid passi sunt exciderit, ut has ferant cavillationes non diluente crimen, sed differentes, populus quoque impunitum nefas sine lapidibus præteribit, non præscribes. Te accusare male gestæ legationis possum. Age porro, si occisos obiecro homines, non tu es causa mortuorum? Si violata sepulchra, non propter te rogos fraudavimus? Sed legatus fuisti, quod tamen ipsam quid est aliud quam Remp. tractare? Rem autem qui male agit, ut arbitror, lædit. An existimas hanc legatis dari peccandi licentiam, ut quæcumque scelera in eo officio commiserunt, cum his omnibus hac una lege deciderent? O nimium invidendam huius legationis conditionem, si tibi etiam famem remisit, et legem. Sed erraverim sane, et quia nullum in foro nostro iudicium fuit, desuetudine ipsa iura exciderint, quomodo legem meam effugis? Nam nisi malis stupeo, duo sunt omnino quæ in eiusmodi crimine queri soleant, An læsa sit res publica, an ab eo qui arguitur læsa. In quibus si quid tibi fiducie fuisset, non à criminibus crimina appellares, nec ad alteram poenam transfugeres, sed te ab hac quæ intenditur, tuereris.

tuereris. Dico læsam esse Rempub. Oratione hic opus est, aut reliquorum more accusatorum hoc nunc mihi querendum, quomodo res verbis aggrauetur. Adeo infirmata est calamitatum memoria, quæ si posset excidere, non tamen narranda solum nobis, sed ostendenda erat ruina publica. Age dum, si videtur, extra portas prospicite squalida arua, et spinis obsitas segetes, et semesos arborum truncos. Viduis cultore agris, errant à fame nostra innocentes ferae, inanes villæ sunt, et deserta horrea in ruinam procumbunt. Nullus inuervis aratro glebis campus viret, nullum solum opere renouatur. Idem et sequentem annum famem timeo. Redite in domos vestras, videbitis noxios focos, et ignes tabo cadaverum extinctos, et tecta mortibus graviora. Cum maxime me inferimus in tumulos ossa inssepulta, ducimus opertas exequias, et ad sepulturam residua conferuntur, tandem cadauera igni permittimus. Vbi verò universas familias famemes extinxit (quæ pars maxima est) inanes domus situm ducunt, iacent relicte sine herede sarcinae. Invenitur tamen interim elusa domo conditus dominus, si cuius mors fontem evasit, quem rimantes non inuenere proximi, qui inter suos ultimus decepsit. Quod vos mitto? Ipsam intuemini concionem, vnius deficientis speciem tota civitas habet, cauum macie caput, et conditos penitus oculos, et laxam cutem, nudos labris trementibus dentes, rigentem vultum, et destitutas genas, et inanes faucium sinus. Prona est cervix, tergum ossibus inæquale, infernis imaginibus simile, foeda etiam cadauera. At si quis talis non est, confiteatur se usque ad saturitatem comedisse. Sua quisque consulat misera præcordia, suum ventrem conscientia grauem. Dic nunc Legate, innocens sum, quod ad illum diem veni. At ego propter te nocens sum, quod ad illum diem vixi. Quæ comparata nobis mala non delicatas lachrymas habent, aliquem populum hostilis exercitus

intra portas cogit, solet venire ultima obfessis inopia, sed euerit certe licet. Victor captiuū aut occidet, aut pascet. Tormenta quidam piratarum tulerunt, felices quibus contigit innocentia. Mors certe finis est, nec scintilla ultra fata procecdit. Aut etiam si quis adeo hominem exiit, ut ibi poenam querat, ubi sensus doloris non inueniat, nempe tamen cadauera feris obijciat. Circundati sunt quidam flammis, ipsa tamen poena habuit sepulturam. Nos incendiū cinerem perdidimus, nostra etiam ruina tabuit, nostra mala non latent, non ignis defunctos cremauit, non feræ lacerauerunt, non aues attigerunt, et tamen cadauera mortibus annumerare possumus. Citra spem conalescendi afflicti sumus, imò etiā citra votum. Grauior indies facti poenitentia est, pudet viatē, lucem ac sidera intueri non audeo, quotidie felices moratuos clamo, et male conscientie facibus agitatus nihil fortunatus in aeterna sede vicumq; cōpositis puto (adeo mors placet) iam etiam cibis nostris inuideo. Præterita differo, ipsa ex nimia cupiditate nocet abundantia, desideratos diu cibos auide haurimus, et lassam famem saturitate strangulamus. Morimur adhuc etiam frumento tuo. Atqui cæteræ Reipub. partes, quæ sunt ad vsum populi comparata, et leuiore cum damni sensu pereunt, et facile remediū accipiūt, cum reparari possit amissum. Opera restituam, ærarum replebo, naues, arma reficiam: hic vulnus altissime penetrat, hic ipsa vitalia se rumpunt, ubi populus ruit, ubi continuis fimeribus omnis sexus atq; ætas semel sternitur. Exhausta est ciuitas, et desolata domus, triste florentis quondam fortune indicium, laxi muri. Quam multi in ciuitate nostra perierint queritis? Minima quidem portio superest, sed etiam ex hoc intelligi potest, esurienti populo satis fuerunt. Plurimum tamen interest quomodo perierint. Felix pestilentia, felix præliorum strages, deniq; omnis mors facilis, fames

aspera, vitalia haurit, præcordia carpit, animi tormentum, corporis tabes, magistra peccandi, durissima necessitatum, deformissima malorū. Hæc ad humile opus nobiles manus mittit, hæc alienis pedibus mendicantes prostermit, hæc sæpe sociorum fidem fregit, hæc venena populis publice dedit, hæc in patricium pios egit. Adhuc tamen vni videbatur remedium non expectare mortis diem, et tabescentem quos tidie spiritum superuenientibus malis subducere: nam in fame nemo quidem mortis immunis est. At non tua culpa famemes cepit. Sed vulneratum iugulasti, titubantem strauisti, fumantem incendisti. Ne quid inique faciam, diuisa sunt mala. Primam famem fortune imputo, ultimam tibi. Moram tuam itineribus separo. Deniq; ex eo inopiam tibi obijcio, ex quo propter te tuli. Itaq; caritas ammonet, rarum frumentum, cædes ac direptio pecorū, fuerint fortuna, fuerint anni, fuerint temporum. Aliam conditionem habent ciuiū mortes, et cadauerum dira laceratio, et peiores inopia cibi. Hæc fames iam tua est. Pute me in presentinibil adijcere nisi hoc vnum, tardius quā potueras venisti, nondum tibi obijcio duplicat tempora, nec remensum toties mare, nec graues anchoras: nondum tantā moram, quā legationi satis esset. Si innocentes essemus, populum septem diebus perdidisses. Angustos humani spiritus terminos fames fecit, morimur, deficimus, festina misericors, omnes excipe auris, etiam si tota secundis flatibus tetenderunt vela venti, tamen remis adiuua, salutem publicam velis, spiritum populi tui repositas, omnium nostrum in ista classe nauigant anime. Iuramus per tuum reditum, effusi per gradus templorum vota suscipimus, tendimus manus, nam quas feriamus hostias non habemus. Quid spem publicā ad anchoras alligas? non stat interim dies, et plenis velis mors venit. Festina, meritum tuum non cōditores æquauerint, non ipsi dū plus præstiterunt. Tibi

nos, tibi liberos nostros, tibi quicquid homini iucundū est, tibi debemus quicquid vicine ciuitati praeiustisti. Non dico illa quae poteram, puta cerulus imber in naues ruit, classis inter fluctus latet, nec inter canentes collisarum aquarum spumas vela dignoscimus, egerit ex fundo arenas mare, mis cant ignes, intonat caeli, scissis rudentibus tempestas sibilat, denique sydus hybernū conditur, tu tamen perseuera, frumentū vebis, nihil horum necesse est feliciter nauiganti, festina. Quereres si naues cōmeatu tardasses, dum velocitatis ratio haberetur, mallem accipere dimidium. Non delicatī sumus, non luxuriæ queritur abundantia, sed vnde spiritū sustineamus, vnde mortē differamus in praesentia quātulumcūque. Si plus opus fuerit, redibis. Siccae fauces sunt, ager anbelitus ostendit. Iam frustra in sinu parentum liberi plorant, & nondum editi conceptus intra vterum famē sentiunt. Iam nemo dāues est. Aurās captāmus, & rore vesceimur, & iam sperare tormentum est, quotidie vires deficiunt. Iam non inus in littus, sed redimus, in editis scopulis populus sedet, dum naues expectat, in pascua non redit. Aquas ingredimur, & vnus aspectantiū rictus est, & cum defecerunt omnia, expirant. Te, te expectantes intentis oculis morimur, in mare mortui cadunt. Quoties sole percussa nubes refulsit, nauem putamus, quoties fractus vento fluitus incanuit, vela interpretamur. O mobiles miserorum spes, ad vnaqueq; solatia, ab vnoquoque quomodo mutant? Haec certe naui est, ecce vela panduntur, propius appellatur, & accedendo crescit, nostra est, suos in vtrāque partem vctos habuit, nostris votis gubernati flatus sunt. Haec dicimus, at illa interim transuolat. Fletus inde & desperatio, & lucis odiū. Nihil enim grauius quā destituta spes torquent. Ne interrogare quidem licuit, aut querere, nemo applicabat. Ergo incerti omnium rerum pependimus, nihil

quisquam cognouit. Saltem si scire licuisset vbi frumentum vendidisset, ipsi petissemus. Iam quomodo ad singula momenta temporū mutabantur animi, bene est, serenū sol occidit, purus se dies tollit, ad nos venti ferunt, iam veniet. Pendet interim fames, & illud quod iam diu cogitat, differt, ita tamen vt subinde cōputet, quot dies ad mortem supersint, nam quid profecit? Meministis, cū contrarij venti flares cepissent, & in altum fluctus a terra volarent, quanta comploratio, quanti planctus fuerint, retinebitur, stabit, laborabit. At, si dūs placet, legatus noster tum maximē bene nauigabat. Nos in hac fortuna, in tā graui casu, in eius modi cogitationibus sumus. Tu sinus maris circuis, & per omnis curuatorum littorum ambitus terrā legis. Sic fit vt te iuuat diu nauigare. Nullus amoenus praetermittitur portus, nulla celebris ciuitas inuisitata transitur. Mentior, etiā ad surientes applicas. Deū si quā timoris iniuriā quereris, non feram te morantē. Quomodo satis accusabo ventidentem? Spiritus nostros transcribis, salutē nostrā exponis. Quae diu inestimabilis fuit, innocentia publicā vendis. Frumentum non naufragio perdidimus, non latrocinio, lucro perimus. Tempestas quoque aliquā nauem in mediū littus impingeret, & ex classe numerosa omnes fluctus exhausisset. Perit frumentum, quia classis venit in portum. Ita nos alienae ciuitati Legatum misimus, & vilia ac deuota capita vicinorum delitijs morimur. Nobis nihil iam residui spiritus superest, nos in conspectu mortis stamus, nos Legatum frumentumq; nostrum ore aperto expectamus, classis nostra vecturam facit, & vicinarum ciuitatū copias intro ducit. Penē a conspectu nostro vela conuersa sunt, quātulum minus quā congesti frumenti puluerē vidimus, tantū iam temporis transiit ex quo pecuniā contulimus, Legatū creauimus. Iam dinumeratis temporibus quae secundi venti bre

uora fecerunt, quotidie spero, et sanè prope est. At Legatus meus ad emendum modo proficiscitur. Tibi ergo tot civium mortes imputo, tibi stragem populi, tibi liberorum parentumque miserrimas penas, tibi quicquid passi sumus, tibi, quod gravius est, quicquid fecimus. Et scilicet speras, ut tantam sceleris invidiam ab animis nostris duplè pecunie strepitus auertat? Nescis quàm multa vendideris. Duplo vendidi. Ita ne infelicitas mea negotiati tibi lenocinata est? Quòd fàme perire ciues meos patior, quòd ut vestram civitatem seruem, meam euerto: quòd à tam vicinis litoribus classem torqueo, quòd ad diem redire non possum, quòd precium constituitis, quòd occulto datis duplè, patrocinio meo quantulum lucror? At nos inepti ac vesani de fàme querebimur, gravis nobis inopia, intolerabilis, et misera: accersita mors videbatur. Nunc agimus gratias industrie Legati? Res publica nostra locupletior perit. Sacrosanctus mercator operum portuum, opinor, inuenit mercis exactum. Miror hercule, si tam bene negotiū gesseras, quomodo nobis pecuniā nō retuleris. Duplo vendidi. Decepisti vicinā civitatē, circumascripsisti, itaque queritur. Duplo vendidi. Hoc enim unū suū pererat, ut deuictum tantidē venderes. Habita est itineris ratio, habita usurarū. Ego vero malo quod tam magno vendidisti. Apparet enim te nihil coactū. Sed si semel ponis hanc salutis, si redemptores vitæ admittis, et nos admone, melius vendes. Nos quicquid in domibus habemus, quicquid in templis, quicquid civitas suam vocat, congerere parati sumus. Frumentum pecunia remetiamur, libertatē nostram addicimus, fines publicos tradimus: omnia licet eadē vicina civitas polliceatur, plus non potest. Profit mihi quod apud negotiatores solet, in antecessus dedi. Triplum, quas duplum, quantum poposcis accipe, et illa pecunia frumentum licet vicinis offeras, si nobis nihil de comœatu nos

stro partiris, nos vicinæ civitati vendemus. Liceat seruire ubi frumentum est. Non exigua res est, pro vita, pro sepultura, pro innocentia licemur. Non potest hic comœatus tantum care emi, quàm expectari. Sed nisi vendidissim, inquit, fàme laboranti civitati, timui ne raperet. Et ita utique occupare voluisti, ut nobis iniuriam tu potissimū faceres. Multum mea hercule vos fallit opinio Iudices, si vllam causam ita euidenter deferri posse in forū putatis, cui nulla ne mendacii quiddem velamenta contingant. Opinione sua defenditur, et quæ res minime coargui potest, vitur se teste. Ne nos periremus non timuisti, ne repetiti comœatus post diem nostræ mortis applicaretur, nō timuisti. Nostris certe malis quansquam nihil poterat accidere inopinatum, tamen inter metus tempestatum, et ancepites incerti maris casus, cōsuecor, ne frumentum salua classe perderemus, non timuimus. Nō dico ut maxima vis parata sit, ut more immanis latrocinii turba raptorum litus premat, vel repugna, vel fuge, vel roga. Incessurū naues depressurumque mimitare potius, quàm totum frumentum utique populo pereat. Partire vel gratis, dum nobis aliquid quo respiraremus offeras. Illud quo certe nihil asperius accideret, rapi patere. Faciat fortuna quod voluerit, legatus à præcepto nō recedat. Refer nobis saltem iniuriam nostram, mitte nuncios, ita fàmem differemus, rapacius furentes arma, et se in obsidionem civitatis inimicæ sine delectu populus effundet, vastabo interim fines, hoc est per aliena præti pascar. Si qua in villis deprehendero pecora, diripiam, bellum me alet. Citius ad frumentum pervenimus, quàm tu, cum frumento redibis. Adiuvabit pugnātem iusta sacramenta. Si contigerit æquum fortune ius dici, non meos tantū comœatus recipiā: Si minus, certe dabitur bene mori. Liceat et manū conferere, in acie cōfligare, condant se postea licet muris, longius obsidio eat, interim

certe hostium potius cadaueribus viuemus. Sed nulla vis fuit, nulla exterior iniuria, tuum certum commeatum nemo rapuit, iure miseri sumus, & ex stipulatu Legati nostri perimus. Vendidit quantum voluit, quanti voluit, & ut hoc ad nostras accederet moras, fortasse diu concionatus est. Omnis cum fide persoluta pecunia est. Hoc qui colligo? Qui quanti vult vendit iudices, potest non vendere. Nam per fidem, si rapere alienum frumentum, & possunt, & voluit, quid ita duplam pecuniam soluant? Nam quomodo in magna inopia quicquid emi potest, vile est, ita cum possis habere gratuitum, duplo carum est. Sed mihi credite, color iste patrocini est, & diu in saturo ocio cogitata defensio. Non potest similis usquam fames fuisse. Nos graue huius anni hydus afflauit, nostrum hoc satum fuit, quos non tantum satum, sed etiam emptum fallunt, qui nostra pecunia, nostra classe, nostro Legato, nostro vento, felicissimo cursu, commedatum tamen perdidimus. Nos a frumento longius sumus, ad illam ciuitatem potuit frequenter accedere negociator, sepius applicari onusta classis: itaque non misere Legatos, nullus illis commedatus longius petendus fuit quod felicissima anno nona, affluentibus copiis, fortunatis opibus contigit, nihil emerunt nisi deuectum. Quare nulla causa istius quem finis metus fuit, nulla utique vis. Fori legisti, & quia adhuc supererat tempus, obiter negociatus es. Rapturos putavi. Quid dicis scelerate? Et cum hoc timeres applicabas? Onustus viator apud latrones hospitatus? Commeatuum publicum annonae in scopulos impingis, & plenae frumento classis anchoras ad famem ducis? Non praecides medium mare, non velut inhospitales Syrtis, aut voracem Charybdim praeterueris? non tota in fugam vela torquebis? Nusquam est periculosius legationis tuae naufragium. Tu ut cogi posses, tu ut auferri frumentum posset, effecisti. Tantum habituri

sumus, quantum reliquerit pudor furientium. Quid te duplo frumentum iactas vendidisse? Potuerunt nihil soluere, quod refers, alienum beneficium est. Alterum confingitur hoc loco mendacium. Tempestate, inquit, appulsus sum. Ita plane infelix nauigator es, & cuius votis aure non respondeant. Nescimus te duplo melius nauigasse, quam sperauimus? Nescimus singulis commeatibus bina itinera confecta? Nescimus in una legatione ventos quater secundos? Sate erat verbo negare, quod verbo ponitur. Remoue hanc spei eludendae mendacio ciuitatis. Quo damno probas tempestatem? Quid amisisti? Frumentum certe totum venit in portum. Nec laborasti, tanquam nimium onustas naues simulaueris, duplum afferre poterant. Non vexata arma, turbas totque funes, aut scissos velorum sinus quereris: classis statim exiit, & quod magnum integre signum est, citra rediit. Porro tempestatem in unum agebat angulum, nihil potuerunt obliquata vela deflectere. Non potes ultra procedere, citra applica. Effugeraptores, effuge non dimisuros. Si aliud fieri non potest, cum tempestate decide naufragio, in desertum litus impinge. Quid deuotata procella prodest? quid subducta nubibus inuis classis? In portu naufragium fecimus, & frumentum ad anchoras perdidimus. Ego vero, inquit, attuli, & quidem duplum. O nos felices, rumpamus saturitatem praecordia, pascamur in praeteritum, & famem cruditate pensemus. Frumentum attulisti. Quid quod medicina mortuorum sera est? Quid quod nemo aquas infundet in cineres? Quid quod extincto populo etiam nouendialis tarde venit? Quid quod iam ego frumentum non desidero? Naufrago tabulam abstulisti, mortuo applicas nauem. Duplum est, infunde in sepulchra, & admetire tumulis, ibi sunt qui mandauerunt. Quid aliud effecisti afferendo frumentum, quam ut nos quod adhuc fecimus, pauciteret? Nunc me magis pudet, nunc cibos meos

obiurgo, potui heri non comedisse. O' nefas, in quo me scelere commicatus deprehendit. Siccine paria fecimus? Adhuc nihil habuimus, sed nunc licet reponamus. Quis autem unquam pensabit necessaria superuacuis? Duplum attulisti, sed illis qui perierunt nihil. Sed non possumus iam non fecisse quod fecimus plerumque sera pro nullis sunt; sed et temporum ista momenti aut preciosa sunt, aut vilia. Vis scire quantum hoc tempus et illud intersit? Tenta igitur forum tuum, totum hoc non potes dimidio vendere. Superest adhuc unum patrocinium, in quos spes omnis profligatae causae consistat. Ad diem veni. State hic certe iudices, nam ferri non potest, exundat altius dolor. Pudorem publicum quamvis proiectum et iam olim sepultum hucusque protrahis? Cur non expectauimus? Cur famem non ad constitutum distulimus? Cur ad tantum nefas accessimus? In hac lancee publica causa iudices pendet: aut iste tarde fecit, aut nos cito. Hoc videlicet expectasti, et ne captiosum esset officio tuo maturius rediisse, ex industria tempus traxisti. Non tempestas in causa fuit, non vis vlla viciniae ciuitatis. Vna ratione moratus es, nondum erat tempus. Adeo in nobis miseriae publicae exciderunt? Adeo imperato frumento obstupuius, ut haec audienda sint? Vltimum omnis memoriae reum vna nox innocentem facit: Populatorem euersoremque ciuitatis nisi ad supremum damnabo, absoluetur. Publicus reus rediit. Illum respondet diem dedimus. Tu tamen si interpellatus tempestatibus serius venisses, excusares mare et ambiguos flatūs, et tibi bonam causam habere videreris, cum diceres, ante non potui. Et nos hoc cogitauimus, his casibus ampliuimus tempus. Nos illi tibi diem dedimus, sed quia illud citius emisit quam spes rauimus, supra votum nostrum nauigasti, ad proximum litus mature classis applicata est: ego tibi possum satis iras sciri? Felicitatem nostram perdidisti. Ergo quantum in te

tempus consumptum est, dies excessit, peius pati nihil possumus, sed pessima diu patimur. Imputa nobis propitios ventos, et secundum mare, et ciuitatis opulentiae liberalitatem, quae tantum frumenti vendidit, quantum duobus populis satis esset. Quantumlibet velocitate tua glories, computa si placet quando primum conterminos portus onusta classe comprehenderis, quam tarde a vicina ciuitate venisti. At etiam si diis placet animo defenditur, et quam causam vexandae ciuitatis habuerit, quaerit. Istud ego interrogare debueram, non ubique iudices morandū est. Alioqui si quid requirere velle multa occurrissent. Solent hi negotiatores, praeter haec aperta pretia priuatum aliquid ac propriū stipulari, utique cum alienam rem vendunt. Potest fieri ut primo lucrari voluerit pretium, serius deinde subuenerit reddende rationis, dicendaeque causae cogitatio. Veniit fortasse frumentum lucro, redemptum est patrocinio. Potest fieri ut aliquam gratiam sperauerit a ciuitate seruata, occulta quaedam in ciuitate sua odia, quae plerumque ex inambulis causis oboriuntur, habuerit. Multa succurrunt, sed (si qua est iudices dicenti fides) ego nihil inuidiosius reputo, quam quod ciuitatem suam sine causa perdidit. Quaecumque ratio, quodcumque propositum fuit, audi quae passi sumus postquam redire potuisti. Transco tormenta nostrae inopiae, maciem corporis, vulsos terra destitutosque ramis cibos, quod aris altaria non imposuimus, quod populus corporibus suis vias strauit, quod mendicus quem rogaret non habuit. Non obijciam tibi famem. O' tristis recordatio, o' tormentis omnibus conscientia grauior, rumpe ferreum pectus, et ardentia scelera viscentesque intus epulas excute. Luctantur intra viscera animae, et vterum funeribus grauidum, mortes agunt. Credibiles fabulas fecimus, felices miseriae, scelera innocentia. Omnes quascumque clades fama vulgavit, solatia hinc petat, hic

audient occisos sine sanguine, sepultos sine ignibus cibos. Si quis mentitus est Cyclopas, Lestrygonas, Sphingas, aut in guinibus virginis latratum Siciliae littus, & quaecūq; miser didici domi, comites quero, hinc argumentum, hinc fidem accipiant. Quaedam planè falsa sunt: Sol in ortu suo non occidit, nec ad humanorum viscerum epulas diè vertit. Vidit nos vulneribus pastos, & ad euiscerata corpora illuxit. Publice monstra commissà sunt, & inexpiabile nefas vno ore ciuitas fecit. Poenis nostris iam ne fames quidem satis est. Hoc non omnes fere faciunt, & quamuis sensu careant multa animalia, pleraq; tamen innocentibus eibis vescuntur, vti quaeq; consuerunt. Inter homines etiam, si qua alienis membris imprimunt dentem, mutuo tamen laniatu abstinēt, nec est vlla super terras adeò rabiosa belua, cui non imago sua sancta sit. Nos quibus diuina providentia mitiores cibos cōcessit, quibus sociare populos, mutuo gaudere comitatu, sydera oculis animisq; cernere datum est: visa non ante nos fecimus, nigros fame dētes pallidis cadaueribus impressimus, & inter horrorem ac funem restrictis labris morsus abrupimus. Cadauera rogis deuoluta sunt, & ad funera tanquā ad naues concurrimus. Deficit aliquis extremo iam spiritu pendens, tamen durat, quid prius moriturum alterum putat, inimicem expectant, & si spei figuratiōe tardius cadit, moribus pugnat. Non in omnibus mortes expectantur, pater liberos esurit, & oppressa decimo mense mater sibi parit, redit in vterum laceratus infans. Cludunt domos, ne quis funus eripiat. Sole sunt diuitiae mortuum, velut infans stae aues supra expirantes stamus. Secreta miseri petunt, in solitudinem fugiunt, & ubi nulla spes vitae superest, mores suas abscondunt, iam morituri ad feras confugiunt. Des hisce terra, & hanc noxiam ciuitatem (si hoc saltem fas est) haustu aliquo ad inferos conde. Coelestes auras cōtaminata

spiritu polluinus, & syderibus ac diu graues & inuidiam seculo facimus. Nullas iam spero fruges, propitios deos nō mereor. Quomodo me à scelere meo diuellerem? in quas vltimas terras, quae inhosпитalia maria conderem? Meum sane conscientia vrunt animum intus scelerum faces, & quoties facta reputaui, flagella mentis sonant. vltices video fierias, & in quacūq; me partem conuerti occurrunt vmbrae meorum. Habitat nescio quae in pectore meo poena, & ne morte saltem hos metus effugiam, occupant graua apud inferos supplicia, volucris, rotæ, & fugacibus cibus elusus senex. Adeo ne apud inferos quidem vlla poena est fame maior? & ille haec patitur qui hominem apposuit epulandum. Nobis imminet saxum, nobis stridit ferrea turres, nostris causis vna iam stetit, nobis viuax ipsum crescit iecur, quia illic quoq; viscera tantum aues laniant. Excipiunt nos in proximo littore inhumatae nostrorum animae. Miserum me, vera ne haec sunt, an mens aeficit? Laceros video manes, & truncas partibus suis vmbrae. Quid hoc est? Non de sepulchris insurgunt, non aliquo terrarum hiatu procedunt vmbrae nostrorum, de populo exeunt. Illum tedis incendite, illum anguib; petite, & tam longe more exigite rationem. Vobis dicat, duplum attuli. Vobis dicat, ad diem veni. Ego si huius penam videro, possum reddere ratione quod vixi.

Damni per iniuriam dati sit actio. Pauper & diues in agro vicini erant iunctis hortulis. Habebat diues in horto flores, pauper apes. Quastus est diues flores suos decerpit ab apibus pauperis. Denunciavit vt transferret. Illo non transferente, flores suos veneno sparfit. Apes pauperis omnes perierunt. Reus est diues damni iniuria dati.

Pro paupere contra diuitem. 13

CREDO ego iudices plerosq; mirari, quod homo tenuis, etiam antequam quod habebam perdidit, pauper, ausus sim iudicio laceffere diuitem vtiq; vicinum, cumq; notie impotentie, experte crudelitatis, in tantis fortunæ viribus perniciosum inimicum, etiam si venena nō habeat. Neq; ipse hoc periculum ignoro, expertus non leui documento, quanti steterit mihi quod semel imperata non feci. Sed neq; illud iudices damnum tolerabile est pauperi, cum tam paruis etiam diuites moneantur. Et mihi quanquā propē nihil iam relictum est quod perderem, si tamen ista impune sustinenda sint, solatium erit iram potius quā contemptū pati. Nec sanē vitæ causa iam supereft, si ad ceteras humilitatis nostræ contumelias hoc quoq; accedat, vt si habemus aliquid, migrandum sit: si perdidimus, tacendum. Vnum oro, ne cui minor dignitate vestra videatur causa litis meæ. Ante omnia enim nō debetis expectare vbi pauper magna perdidit, sed quantulum est quod abstulerit mihi diues, minus est quod reliquit. Et tamen quis indignatur apes formicula vindicari, cum venenis etiam flosculi vindicentur? Quod tamen iudices (quanquam euersus, & ab omni spe tuendæ paupertatis exclusus) equiore animo tolerare, si cuius culpa, etiam si iniustam penam, meritam tamen iram tulissem.

Sed circumspicienti omnia nihil mihi obijci potest à diuite nisi quod vicinus sum. Est mihi paternus indices agellus, sane angustus & pauper, non vitibus consitus, non frumentis ferax, non pascuis latus, ieiunæ modo glebæ atq; humilis thymi, & non late pauperi casæ circumiecta possessio. Verum mihi vel hoc fuit gratissima, quod non fuit digna quā diues concupisceret. In hoc ego vitæ meæ secreto remotus à tumultu ciuitatis ignobile animum agere procul ab ambitu, & omni maioris fortunæ cupiditate constitui, & dum molesta lege naturæ transiret ætas, vitam fallere. Hoc mihi paruulū terræ & humilis tuguriū rusticum culmen aequitas animi regna fecerat, satisq; diuitiarum erat nihil amplius velle. Quid prodest? Sic quoq; me latente inuenit inuidia. Nec ab initio indices vicinus diuitis fui, pares circa me habitare domini, & frequentibus villis concors vicinia paruos limites coluit. Quod ciues pascebat, nūc diuitis vnus hortus est. Postquā proximis quosq; reuellēdo terminos ager locupletis latius inundaui, æquate solo villa, & excisa patria sacra. & cū coniugibus paruisq; liberis respectantes patriū larē, migrauerūt veteres coloni, & late solitudinis indiscreta unitas facta est, postquā ad apes meas diuitis fundus accessit. Nāq; ego iudices dum fortius opus permisit ætas, terrā manibus subegi, & difficultatē labore perdomui, & inuito solo nō nihil tamen fecunditatis expressit cito labit dies, & procliuus in pronū fertur ætas: abiere vires, sensus meus, defectaq; labore senectus, magna pars mortis nihil mihi reliquit nisi diligētia. Circūspicienti quod cōueniret opus inuolida senectutis curæ, succurrebat seq; pecora, fatiq; placidi gregis paupertate tē tueri, sed ex omni parte circūiectus diuitis ager vix tenuē ad gressus meos semitā dabat. Quid agimus? inquā. Vndiq; vallo diuitiarū elusi sumus. Hinc hortuli locupletis, hic arua, inde vineta, hinc saltus, nullus terre dat exitus. Queramus

animal quod volet. Nā quid apibus inuenit natura præstan-
tius? Parcæ fideles, laboriosæ: o animal simile pauperibus.
Et sanè dabat occasionem mihi opportunitas hortuli mei.
Est namq; positus ad ortus solis hybemi, apricus omnibus
ventis medius. Eusus ex proximo fonte riuus, crepitantibus
inter radiantes calculos aquis, vtrinq; ripa virente præterea
fluit. Satis confiti flores, & viridis paucarum arborum cos-
ma nascentibus populis prima sedes, vnde ego frequenter cõ-
sertum nouæ iuuentutis agmen ramo grauescente suscepi.
Nec me tanta capiebat voluptas, quod fluentia ceris mella
conderem, quod ad sustinendas paupertatis impensas defer-
rem in urbem, quod diuites emerent, quā quod aduersus
omnia lassæ tædiæ ætatis habebam senex quod agerem. Iuua-
bat aut lenta vimina vernis scetibus texere, & ne astius ar-
dor aut hyberna vis grauidam penetraret aluum, hiantes
rimas tenaci linire fimo, aut festis apibus vltro præbere mel-
la, aut fugiens exanem ære terrere, aut bella sedare pulueris
iactum: tum ne quid periculi saltem singulis esset, auidas longe
fugare volueres, & arcere parua dictu animalia, reclusas in-
terim scrutari apium domos, ne per vacuas alios fœda pes-
stis insidiosas texeret plagas. Dederam laboribus meis ius-
tam senex missionem, habebam quæ pro me opus facerent.
Quò non penetras liuor improbe? Quid vè scabræ maligni-
tati clausum est? Inuidit pauperi diues. Cum euocasset me
subito trepidum, totoq; fortunæ suæ strepitu circumsteteret,
quid tu, inquit, non potes imperare apibus tuis intra priuas
tum volent, ne hortorum meorum floribus insideant, ne in
meo rorent legant? Remoue, transfer, impotentissime tyrana
ne, quò? nunquid tam latum possideo agellum, vt illum apes
transuolare non possint? Neque tamen tantum inerat pecto-
ri meo robur, vt non perturbarer denunciatione notæ impo-
tentie. Volui relinquere auitos lares, & conscios natalium
parietes,

parietes, & ipsam nutriculam casam, iamq; pauperem focū,
& fumosa tecta, & consitus meis manibus arbusculas trans-
ferre destinatus exul decreueram. Volui iudices decedere,
volui, sed nullum potui inuenire agellum, in quo non mihi
vicinus diues esset. Nec tamen licuit diu quærere. Forte sere-
nus pura luce fulserat dies, & hilaris matutini solis tepor ad
quotidiana opera letius solito se agmen effuderat. Quin
ipse spectator operis (præcipua namq; hæc mihi voluptas
erat) processeram, speras fore vt viderem quemadmodum
aliæ libræ pennis onera conferrent, aliæ deposita sarcina in
nouas prorumperent prædæ, & quanquam angustos festi-
naretur aditu, turba tamen exeuntium non obstaret intran-
tibus, aliæ militibus castris pellerent vulgus ignauū, aliæ
longum permensæ iter fatigatæ anhelitum traherent, hæc ad
æstiuum solem porrectas panderet pennis. Miserū me, igno-
scite modo gemitibus meis. Non flosculos perdidici, nec cadu-
ca folia proximo lapsura vento. Apes cum volarent, suffusa
gium tenuitatis mee, solatium senectutis amisi. Nunquā me
aliās pauperē putauī, tristē me excepit, expectatq; silentiū,
& inanis alui inchoata tantū opera, & rudes ceræ. Vos iudi-
ces existimate quatenus recipiatis hūc affectum meū. Libera-
ter bibissem si inuenissem venenum. Hoc mihi damnum non
brunæ glacialis penetrabilis rigor, non suppressi longa siti
flores induxerunt. Leuiam mihi fimen non audivis in-
iusta domini nihil mellis reservantis, non equalis fessas mor-
bus inuasit, non dānatis sedibus suis auidas fuga petiere syla-
uas. Apes pauper miser in opere perdidici. Parauit homo nea-
farus ante omnia tantū venem, quod posset & diuitis hor-
tis satis esse, & linuit flores maleficis succis, & in venenū
mella conuertit. Sparsit omnibus floribus mortem, & quā-
to plura interim corrupt, quā quæ apes abstulissent. Illæ
studio quotidiani operis excitatæ, vt primum aurora lucent

vocauit, in assueti miserae pascua volat, vt antequam noctis humorem radij solis ebberent, matutinos legerent rores, & ecclestes aquas ad horreum ferre possent, nec sibi, sed operi biberet. Hic triste spectaculum, & tantum non ipsi qui fecerant miserandum. Illa ad primum feralis succi haustum in solito consternata gustu fugit, sed fugisse nihil prodest. Illa longiores expetitura pastus in altum tollitur, vitamq; in aura relinquit. Hec primo statim flosculo immoritur. Illa rigescens tibus morte pedibus exanimis, sicut haerent, paret. Alia defecta visu volandi adhuc per terram languide repit. Si quas tamen vsq; ad sedem suam distulit mors lentior, sicut agere solent, sub ipsis pendere portis, in globum nexas & mutuo amplexas mors sola diuisit. Quis figurare possit, quis dicere quam multas mali formas, quam varia leti genera fecerint tot mortes? Semel vt ipse tristem finiam expositionem, dicendum est, omnes perdidit. Celebre illud aluearium, & domino suo notius, ad nihilum recidit. Audere nunc laceffere diuitum quibus vita causa superest, exerite libertatem fortibus verbis si quid offenderit, & quod difficilimum fuit, iam expertus est venenum. Quod si mihi fortuna vel ingenij vires, vel suas dedisset, crimen istud non priuatam actionem formae merebatur. Venenum leges habere, emere, nosse denique vetant, inuitabilem pestem occultu fraude grassante. Male haeret ibi innocentia, vbi in potestate est secretum scelus, velut venenum, & quidem presentaneum, inuentum, compositum, datum est. Quantulum interest quis bibet rit? Homo dedit, & homini dari potest. Non adeo desunt odiorum cause, vbi iam rara similitudo sit, & vt videatur aliquis nihil magis quam malos odisse, libebit aliquando longius manum porrigere, & indulgere, animis. Credite mihi iudices difficilior est venenum inuenire, quam inimicum. Sed me conscia mediocritatis infirmitas intra meas tantum

modo continet querelas, nam damnum id est iudices grauissimum. Pauper vulnus accepi, quod mihi diutius deflentum apud vos quam probandum est. Nam coarguendis quidem criminibus quis labor est aduersus confitentem? Habent diuites hoc quoque contra nos contumeliosum, quod non tantum ti videmur vt negent. Porro qui confessum defendit, non absolutionem sceleris petit, sed licentiam. Longius ista quam tunui questio peruenit, non de praeterito tantum litigamus: hoc agitur vt etiam si quid forte reparauero, iterum diuiti liceat occidere. In duas enim quantum animaduertere potui questionis diuidit causam, an damnum sit, & an iniuria datum. Negat esse damnum, quod animal liberum, & volucres, & vagum, & extra imperia positum perdidit. Negat iniuria datum, quod in priuato suo, quod eas quae sibi noceant extinxerit, postremo quod sparsa tantum per flores veneno ipse apes vltro ad mortem venerint. Vt mihi esset quod his possem respondere, aequum erat inter vicinos sic agi? Sed executionem singula, nec prius meis argumentis nitari, quam diuersa repulero. Quoniam quidem quaeritur an damnum sit perdere, quod lucrum est habere. Liberum animal puto, non dico factus meis manibus exceptos, & in tuam conditos sedem, & reseruat ad supplementa generis fauis examen vernaculum: quoniam quidem tyrannorum iura defendis, natos in priuato meo, puta me vel inanis arboris trunco, vel canis inuentos petris, domum fauos retulisse, multa nihilominus quae libera fuerant transeunt in ins occupantium, sicut venatio & aucupatio. Nam vt caetera animalia hominum causa finxerit Providentia, quod omnibus nascitur, industrie praemium est. Quid autem non liberum natura genuit? Taceo de seruis, quos bellorum iniquitas in praedam victoribus dedit, iisdem legibus, eadem fortuna, eadem necessitate natos. Ex eodem caelo spiritum trahunt, nec

natura vllis, sed fortuna dominum dedit. Cur infrenatis equis victor inidet? Cur inusto quotidie iugo boum colla deterimus? Cur in vsum vestiu saepe pecori lane detrahimus tur? (Taceo de sanguine et epulis per mortem paratis) Si omnia quaelibera generantur, naturae demus, de iure diuites esse. Si vero haec conditus est, vt quicquid ex his animas libus in vsum hominis cecidit, propriu sit habentis, profecto quicquid iure possidetur iniuria auferitur, vt volucres mistes, et aliae quae per rusticas villas, quaeq; ditibus cellis saginantur, in quibus tamen domini ambigua possessio est, et vaccae, et armenta et omne pecudu genus. Sed illa impositus cohibet magister. Peius ne domo in iis est, quibus custode no opus est? Nam si hoc dicitis, nihil esse nostru quod perire possit, ex nullius animalis dano haec edi formula potest. Nam et errare pecudes solent, et fugere quotidiana mancipia. Si hoc in ceteris non obstat, vagari tu nolle, in opus exire, et ad quotidianum censum laboris assidu non detractare militiam. An non ipse domum suas ponte reuolant, finemq; laboris sui sole metiuntur, et omnis intra solitas domos turba conditur: noctemq; modesto silentio trahunt? Age porro, vt non sit earu certa possessio dum volant, nempe quia cum remearunt, concludi, transferri, donari, venire possunt, in potestate sunt. Quomodo autem potest sine damno meo perire, quod quotidie meum est? At extra imperia posuitum est. Mirum hercule, si negato comercio sermonis humani, sunt in ceterorum animaliu forma. Tamen quam dominus dedit incolunt sedem, lasciuientem luxuria fugam tinnitu compefcimus. Etiam si diuersis regibus coorta seditio ad belum inflamauit iras, exiguo puluere, vel vnius poena ducis refedit omnis tumor. Illa vero admiranda sedulitas, quod operi totus insumitur dies, in dominorum reditus ablata suppletur. Age si obsequi possent, quid amplius imperares?

Intelligo his vanis vltra necessitatem esse resposum. Si non sunt apes meae, ne id quidem quod his efficitur meum est. Atqui nulla vnquam inueniri potuit impudentia, quae fructus mellis in dubium vocaret. Hoc ergo fieri potest, vt quod nascitur meum sit, quod generat alienum? Age si mihi alui furto abessent, vtrum nulla daretur actio? An viminis modo vilsq; texti pretiu formula taxassent, et perinde agere quasi incas nes perdidissim? Nisi fallor, esset aestimatio et apum. Antandem quas surripere non liceret, liceat occidere? Non est damnum, quod exutus sum, quod reditus perdidit, quod annuos fructus praesidia paupertatis amisi? Non est damnum id perdidisse, quod (vt proximo vtar argumento) si habere voluero emendum est? Quid ergo tibi opus est maleficis succis, cum liceret palam trucidare, et plenas vel cremare igni, vel aquis immergere alios? An est aliquod animal quod non liceat nisi venenis occidere? Vt damnum sit, inquit, iure tamen feci in priuato meo. Per fide vestra iudices sues currite exemplo, no sufficit his partibus vnus rusticus pauper, obuiam publice eundum est et obijciende aduersus nascentem licentiam consensus manus. Credite mihi, maior lite questio est. Hoc vobis hodie iudicandum est, vbi scelus facere non liceat. Nam cur non hoc idem de homicidio respondeat, cur no de latrocinio? No enim iure ista, sed modo differunt. Aperitur ingens funeri via, et oblectata diu legum velut claustris scelera libera porta prorupunt. Si in priuatu iura non veniunt, et in manifestissima quaq; noxa non de facto queritur, sed de loco, non aequa portione cum sceleratis terras diuisimus. Vbi enim non iam diuitu priuatu est? Parum est proximos equare terminos, et possessiones suas velut quasdam gentes fluminibus montibusq; distinguere. Iam etiam deuos saltus, et syluas vasta solitudine horridas occupant totas, atq; intra paucoru vmbra latent, et finibus

• suis populus excluditur, nec ullus procedentis finis est, nisi cum & in alterū diuitē incidit. Adhuc tamen spolia transeuntium, & abacti pecorum greges sub hoc titulo defendebantur, iam privati veneni transcriptio est. Iterū ac saepius Iudices admonco, considerate, discite, aut nihil vsquam contra ius licet, aut in priuato omnia. At enim aduersus inferōtem damnum iuxta ultio fuit. Dicam nūc quā iniqua sit iniicem iniuriæ compensatio, quāq; non solum legi aduersa, sed etiam paci? Barbarorum mos est populorum, quos procul omnis iuris humani societate summos proxima beluis natura efferauit. Nos ideo magistratus legesq; à maioribus nostris accepimus, ne sui quisq; doloris iudex sit, & assidue scelerum causæ se refellant, si ultio crimen imitabitur. Damnum accepisti. Erat lex, forum, iudex, nisi si vos iure vindicare pudet. At mehercule iam ad arma mittimur, & instituitur perniciofa nocendi contentio, & in vicē legis ira succedit. Premetur quidē obnoxia infirmitas, & paucorum dominio subiecta plebes triste seruitiū perferet. Est tamen & pauperibus interim dolor, & vt facilius nobis noceri potest, ita vobis latius. Postremo placeas licet tibi opum tuarum fiducia diues, si mihi viuere expedit, pares sumus. Quid ergo? Si quid tibi damni attulissent apes meæ, nō mihi auferretur ratio, sed forsitan aliqua daretur & tibi. Nūc verō quid q̄reris? Credo depopulatos agros, euerfosq; reatitus. Nō enim debet leue esse damnum quod diues ferre non possit. Decerpebāt, inquit, flores meos. Ecquid intelligitis Iudices quāto dolore dignū sit, quod ego perdidici, si etiā hoc damnum est flores auferre? Ita planē. Alioqui tu illos in vetustatem reservabas, & durarēt adhuc nisi ad hortū tuum apes venissent. Cuius rei inueniri potest breuior etas? Nāq; dum immaturos exterior alligat cortex, nodum dixeris florem. Paulatim deinde viuidiore succo tumescit vterus, &

albentes accipit rimas, nedum tamen flos est. At cum se ruptis iam tunicis in patulum capita fuderunt, & velut fissa in orbem, iamq; eorum videtur maturitas & ignotas occasus est, & iam sine ventis quoq; soluta natura, labitur gratia, nec quisquam est flos nisi nouus. Quare si dicerem, absterulere peritura, & quæ protinus humi iacissent in usus hominum conuersa, inauditus tamen liuor videretur etiam apibus inuidere. Nunc verō differendū mihi est, quā mentosa sit huius animalis rapina. Nescimus quā pernicitate plerūq; vix contactis floribus reuolet, discurratq; per singulos velox experimento, quā etiam vbi immorabatur, libratis pendeant alis. Quis vnquam quod ferentem apem viderat, vbi deesset inuenit? Quantulū vero est, quod ex his manu consitis floribus legant? Prata solueq; vel matūræ fructibus vites, & fragrantēs thymo colles (quantum coniectura suspicari potest) pabulum ministrant. Non ex omnibus floribus carpunt vtilia operi suo, sed in omnibus querunt. Prasens & quidem protinus illa redditur merces, quod omnibus quibus insedere, odorem mellis inspirat, & breui contactu vim sui relinquunt. Hoc tu damnum intelligis, hoc veneno vindicas, quod mehercule inhumane etiam fumo prohibuisses. An nō te solus vicinus colui? Non frugum mearum primitias omni vere misi? Non si quis ceteris nouis candidior incidit fauus, tuis reservatus est mensis? Cum paruis mediocritate munusculis ista semper adiaceretur commendatio, hoc tibi mittiant apes meæ. Puto res lata est mihi gratia. Admonui, inquit, & vt transferres denunciaiui. Ideo contumacē merito punisti. Non enim vis deo quid aliud patrocinio tuo conferat hæc denunciatio, supernaena si non licuit tibi facere quod queror, ista si licuit ista autem ultio sine ista, aut ne ista quidē valeat. Purioris vero quod velamentū est, male audere, culpā defendi

superbia? An tandem tuas pecudes quamvis diffusa stabula non capient, tibi omne armentis mugiet nemus, tu gregibus arua sulcabis, & ad excolendos agros procedet ignota etiā villicis familia, tuis horreis populi amona pendebit, nec tamen inuidebimus, nec quisquā tam graue putabit sibi istud fortunæ tue pondus. Nos si paucas apes intra angustias pauperis horti cōposuimus, quæ tamen vobis mella faciunt, id prorsus indignè ferendum est: & quod nunquam fando cognitum est, vicinus diuitis pauper molestus est? Adeo parum est plurimum possidere, vt cum seruis quoq; vestris habere peculū liceat, inuidiosum nobis putetis, quicquid egestatis nomen exceßerit? Tanto ne his, in hac vt putamus æquissima libertate, legibus viuimus, vt nobis habere medellam non liceat, vobis liceat habere venena? Postremo quidē diuitis patrocinio non putari iudices respondendū, nisi risderi vestram maiestatem contumeliosa defensione non ferrem. Vltro enim, inquit, ad mortem venerunt apes tue. Ita planē. Alioqui tu venenum floribus dederas. Impudētie ne iudices eius assignē si hoc mihi apud vos obtinuerit, an stultitia si sperauit? Si venenum homini dedisset, diceret ipsum labijs admouisse pocula. Si percussorem posuisset in saltu, ipsum in insidias vltro venisse clamaret. Si telum obiectasset in tenebris, non illatum sua culpa contenderet. Ego iudices quid dico? Duo esse sola quæ omni in crimine spectanda sint, animum & euentum. Quis animus diuitis fuit, cum venenum sparsit? Vt apes perirent. Quis euentus? perierunt. In summa iudices quis dubitet, quin damnum ei sit imputandum, sine quo non accidisset? Intellego neq; prudentiam vestram desiderare plura de causa, neq; vestram fidem ac religionem egere exhortatione vere iudicandi. Quid moror igitur? Tenet me dolor, & asuete voluptatis desiderium. Sunt quædam in hac causa, quæ sarcire poena non possit.

Maior forsitan materia videatur affectus. Si pauperes animi nisi paria non possumus, & necessario nobis preciosa quæ sola sunt, animum meum extinctæ vnius horæ momento tot animæ mouent, quot perierunt de me bene merite. Quin ipsum leti genus addit indignationem, veneno perierunt. Quis hoc vlla satis prosequi possit inuidia? Apes veneno. Hæc illis gratia refertur, quod fructibus nostris inuigilat, quod quotidiana statione laboris assidui ne damno quidem summonentur? Nam & cætera animalia videtur mihi natura vñibus nostris genuisse, hæc etiam delitijs, cum eo quod in illis quæ vel scindendo solo vel maturando itineri comparamus, multus ante reditus insumitur labor, & cum persomada, cum alenda sunt, nihil tamen possunt sine homine. & tantum coacta prosunt. Apes faciunt inuisse fauos, sine vñlo rationis humane ministerio totus fructus vltro venit. Adijce quod cætera animalia, aut satis incurrunt, aut vitibus nocent, primaq; vt fama est, hostiæ causa pecudi fuit lesæ fruges. Harum ita innoxius per prata hylasq; discurret labor, vt tantum factum opus appareat. Quasatis digna prosequar laude? Dicam animal quodammodo paruum hominibus exemplar? Hoc humana excogitare non potuit solertia. Etiam ratio nostra, quæ sub terris lucrum inuenit, quæ maria inquisitione sua sideribus immiscuit, hoc tamen efficere, consequi, imitari nō potuit. Venena potius inuenimus. Iam primum futuræ laudabilis vitæ digna principia, non illas libido generat, domitrixq; omnium animalium Venus, vñq; homines in excusationem sui fabulis tradiderunt, etiam deorū posteritas has regnis suis excepit. Abest inimica virtutum voluptas castis sine labe corporibus. Sole omnium non edunt factus, sed faciunt. Ipse paulatim sicut stipate sunt per mella viuiscunt, & vt oportet animal laboriosum ex opere nascitur. Inde vt adoleuit iuuentus, & ad

similes labores etas roborata conualuit, relinquatur liber per
rentibus locus. Et ne coacta in angustum multitudo non
turba laboret, quasi habita verecundie ratione, cedit popu
lus minor, suspensusque proximis ramis examen humanas
manus expectat. Acceptas cum fide colit sedes. Et cum ingenia
nostra, quae nos scilicet ambitiosi nostri estimatores proxi
ma diuinis credimus, ad percipiendas disciplinas multo la
bore defudant, nulla apud nisi artificum nascitur. Quid credas
aliud quam diuinæ partem mentis his animis ineffere? Quid
praecipuum referas? Non ut cetera animalia per pastus va
ga incertum quieti capite cubile, noctis arbitrio semper habie
tatura, sed tutas sedes continent, urbes testis, turba populos
imitantur. Non ut ferae, volucres, non ut praesentis modo eis
bi memores in die viuunt, duraturus hyemi reponitur vis
tus, et repletis vere cellis tutus annus est. Etiam cum ad huius
manus usus opera subducta sunt, reparare amissa contendit,
et labor damno incenditur, et nunquam deficit animus an
tequam locus. Quid quod inter animalia quae non verba con
iungunt, non verba rationis inuicem negant, tantus operis con
sensus est, tanta difficultate rei, laboris concordia? Non huma
no vitio in proprios quaeque usus lucrum ducit, in publicum vis
uitur, et communes opes congeruntur in medium, nec fas est
delibare gustu, priusquam plena horrea securos spondeant
mensae. Quis porro tantus ardor operis, quae officiorum
partitio, ut aliae cogerant onera, aliae accipiant, aliae limant?
Quae seueritas in castiganda inertia? Multa dictu visumque mi
randa, prauidere repestates, nec dubio se caelo tradere, nec
ultra viciniam nubilo tendere. Iam si leues iniquior aura ra
puit, ad dirigendos in destinata cursus modico lapilli pons
dere librare pennas. Illas maiorum pectorum totis pro rege
castris procurrare, et inire bella, mortem honestam pro du
ce oppetere. Adhuc, quod si quas aut etas longior, aut mora

bus oppressit, offeruntur prius corpora: posteriorque operum
quam funerum cura est. Quid illigare cruribus flores? quid
ore succos in publicum ferre? Me tamen ipsius operis prae
cipua admiratio subit, non est temere, nec fortuitam figuram,
et sedes modo reponendis cibis quaevisse credas, rudis cera
componitur, acceditque sibi inenarrabilis decor. Nam primum
tenacibus vinculis fundamenta suspendit, tum ab exordio
in omnem partem opus aequaliter crescit, nec quicquam ex
inchoatis paruum est, quod non sua portione perfectum sit
iam, nec alia parte opus esset. Gemina frons ceris imponi
tur, et cum foraminibus tantum spatium detur quantum
ad generanda examina puram spem capiat (ipsi enim sibi
inuicem angulibarent, et ita mutuo vincuntur, atque allia
gantur, ut quod voles id medium sit) his textis ne vniuersae
mellis effluat potestas, intersepta onera cluduntur. Quis non
stupeat hoc fieri posse sine manibus? nulla interueniente dos
trina hanc artem nasci? Quid non diuinum habent, nisi quod
moriuntur? An vero autorem vini Liberum colimus, primis
tie frugum Cereri referuntur, inuentrix oleae Minerva nar
ratur: mella genuisse minus est, et interponenda gustus vo
luptate tantum effecisse, quantum ne ipsa quidem rerum na
tura per se potuit? Ad plurimarum incursum valetudinum res
medium est, et praesentissima medicina. Nam quod ad eis
bos quidem pertinet, diuites viderint. His animalibus alia
quis insidiari potuit, et insidiari quare mella facerent. Haec
pestiferis succis exquisita per fraudem morte confecit, et
quod sit indignissimum, quo facilius deciperet, fortasse ve
nenum melle permiscuit. Quae tam inhumana crudelitas? Quis
tam inauditus linor? Nihil enim est quod ut aris patrocinio
tuo diues, paucorum damno foliorum doluisse te simulas.
Dum meas apes occidere vis, flores tuos inutiles fecisti.

Meretrix amatori suo pauperi dedit odij potionem. Adolescens desijt amare. Accusat illam veneficij.

Pro iuvene contra meretricem. 14

SENTIO Iudices hanc quoque calamitatibus meis accessisse novitatē, ut vobis nondum videar odisse. Nec me praterit plurimū perire de nocentissima potione invidia, dum me putatis adhuc impatientia priore miserum. Quaeso tamen vel hinc totam delati sceleris probationem gravitas vestra prospiciat, quod dolori meo quereleq; non creditur, nec amo qui accusare possum, nec odi qui amare mallet. Quid est aliud quod bibi quam venenū? Licet igitur nocentissima femininum rideat quod accuso, et in manifestissimi sceleris confessione pel ludibriū malorū evadere tentet meorū, non hoc est quod hodie me torquet ac lacerat, quod a deterrime mulieris charitate discepsi, sed quod remedij mei patior dolorē. Eadem iustitie, fidem severitatis humane, ne meretrici prosit, vel quod praevaricatione videor explicatus. Pro me forsitan fuerit, ut amare desinere, contra me inuentum est, ut inuitus odissem. Hoc primum itaq; Iudices a clementia publica peto, ne quod videtis tristem habitu, durumq; conspectu, verbis asperū, contentione terribilē, mores putetis. Hec est illa sanitas mea, si omnium in hoc corporis mentisq; dierū nocturniq; feritatis, ille mos do letus, ille (sic creditis) nimium remissus amator excandui. Miseremini Iudices, ne vobis venefica sic imponat, tanquā hoc mei chritate commenta sit. Suum animum, suum tantum secuta fustidū est. Odij potionem contra se nemo dabit homini, nisi quē oderit. Quaeso itaq; obtestorq; vos sanctissi

mi viri, ut calamitatis mee penitus velitis aestimare mensuram. Perdidi infelix quod quandog; potui amare desinere: patior necessitatē rei, quā breuiter utiq; noluissem: excogitatur cōtra animū futuramq; rationē, ne quod relinqueres tur meus esset affectus. Iterum cū meretrice cōpositus sum, rursus in se cogitationes meas, rursus retorsit oculos, et hominem quē ab incommoda charitate vel satietas, vel atas, vel fortunae suae fuit dimissura conditio, ad perpetuam impatientiā viribus nimiae diversitatis implicuit. Hoc solū insanabile genus mortis est, ut odisse cogaris. Festina ad explorationē praesentis doloris anime, festina sed te a prioribus malis recens abducit indignitas, altius gemitus, altius querela repetenda est. Cū meretricis sit quod amator odit, cuius putatis esse quod pauper adamavit? Non quidem ego Iudices ex illis unquā fui, quibus nobiles opes, affluētes indulget fortuna diuitias, quorū felicitas capere posset in amore luxuriā. Habui tamen unde ad vitae necessitates, cōcessa gaudia, parca mediocritate sufficerēt. Ideoq; meretrice tantum, et quae certissima est in voluntate frugalitatis, una fui semper eademq; contentus. At ista seria, gravis, quae nunc amari recusat, o quam voluit amari, quibus artibus, quā calliditate miserā simplicitatē meā solitecavit primū, deinde tenuit, donec quantulacūq; substantiā in huius finis credulus, iam iamq; securus amator egererē. Iam frustra captiuit videri miserari conditionē in quā nos ipsa detraxit. Breuiter totū nocentissimae mulieris accipite facinus, pauperem me fecit, deinde ferre non potuit. Sine enim Iudices cōmuniū, quae ad corrūpendas expugnandasq; mētes excogitat ingenia, meretricū placuit experimentū, et in me tēratum est quantū quis amare, quantū quis posset odisse, seu mulier omnibus exposita mortalibus vanitatē fastidio mei despectusq; captiuit, ei fama inde quesita est, ut a solis videretur

amari debere diuitibus. Non erat profecto quod paulo ante
patiebar, iam tunc nos ter affectus, quod scortorum foribus
herebam, quod (si istis creditis) paupertatem in lupanas
rum obsequia transfuleram, pallor & deformis macies inde
veniebant, unde nunc quod excalesco, quod fremo. Nunc
quam hoc tantum meretrix scit quemadmodum non ametur.
Quod negari igitur iudices non potest, virus homine fir-
mius, mente constantius, quod inmodico ardoris aestu, &
exundante impatientia possit etiam recusantis animi dolo-
rem compescere, duris utique carminibus, & feralium per-
secutionum terrore permixtum, lenitate vultus, & blanda
porrigentis dissimulatione protectum, iam perustis,
iam laborantibus visceribus infudit, & hominem solatijs
potius ac mollium remediorum ratione tractandum exaspe-
rauit ira, dolore conclusit, magnaque miserum commutat-
ione renouauit. An fecerit iudices ut amare desinerem,
vos existimabitis, fecit ut amare mallet. Explicitum me
putatis, & ab incommodo hilariorem dimissum? Nunc nunc
me fateor debere sanari. Habet aliquod solatium quisquis in
amore miser est, quod abstulit fidem: leuior est calamitas cui
blanditur aliquid de voluptate letitia. Nunc infelix error ac
laceror, nunc me retinere, nunc regere non possum. Crude-
lius est odisse meretricem. Veneficijs ago: Seposita paulisper
iudices noxie potionis inuidia, non ne vobis videtur imple-
re sceleris fidem, quod abstulit fidem conditio personae? Ve-
neficijs iudices tota vita meretricis est. Parum se lenocinijs,
parum putant agere mendacijs. Et cum omnis ad expugnandas
mentes cura collata sit, non sufficit tamen ut de sui chari-
tate corpori credant. In hoc nocturnum dierumque sollicitudo
consumitur, quemadmodum de libidinibus fiat affectus, qua
ratione transcurretia quotidie desideria teneantur: ne cui
prosit offensa, ne quem explicet pudor, ne quem satietas alia

quando dimittat. En quam putetis ignorare quibus vincatur
oculis, quae per incommoda desideria flagrantem mentes cor-
rumpat primum, deinde consumat, cum sciat quibus oscula,
quibus arctissimum rumpantur amplexus, quae pro letitia do-
lorem, pro blanditijs gaudijsque tristitiam praecipiti veloci-
tate substituunt. Infinitum est quantum ex medicamento des-
prehendi possit notitia priorum, nemo scit tantum reme-
dium. Tentat iudices mulier impudentissima sceleris inui-
diam nomine potionis effugere, & venenum negat esse tan-
tum, nisi quod occidit. Facinus est iudices euadere nocentes,
quia iam facinus plura deuorat. Quid refert animo noceat ali-
quis, an membris? Eodem scelere porrigitur omne quod non
licet. Vnumquodque ex his quod datur, venenum est. Excusa-
tio mehercule adhuc pro sexu tuo, pro conditione mulie-
ris, sed ut illa nosset, gratiatui, desideriumque posses ingerere
nolentibus, excogitasti per quod maritos a coniugum chari-
tate diducas, per quod iuuenum mentes abimigas ab alijs for-
tasse meretricibus: odij medicamentum nunquam ideo tanta
tum meretrix habuit, ut illius contra se vteretur. Me quidem
iudices, si quis interroget, in comparatione veneficijs de quo-
queror, minus odisse debeat, quod occidit. Et sicut ex ipsijs
quoque mortiferis mitiora sunt, quae statim tota velocitate
grassantur, & dolorem inter exitum vitamque non detinent, ita
crudelius quod sic ordinatur, ut corporis parcat inuidia, &
sit tantum animi venenum. Quid ais? non est noxium virus nisi
quod occidit? Quid ergo vocaremus illud quo lumina sola ra-
perentur? quo pars aliqua membrorum debilitate languescer-
ret? Tu te veneficam negas quae potes potionem facere tantum
offense, quantum ira, quantum dolor? Amabit cui permiseris,
excecrabitur ille quem iusseris, accipient a te desideria nostra
ortum, faciem, modum. Sane & amor & odium naturalis videas-
tur affectus, veneficijs sunt cum iubentur. Quid quod non potest

non habere vim veneni, quod cōtra voluntatem homini datur? Video cur sibi medicina permittat corporū vitia membrisque morbos infusis medicaminibus expellere, & sine animae spiritusque contagione, quaecumque extrinsecus accidunt, potione vincuntur. Non potest ullus affectus sedibus suis per virus expelli, nisi totorum concussione vitalium: & cum anima constet ex sensibus, quaecumque auferre tentaueris, illa statim prima nostri parte corporis retenta, cōfectoque quod petebatur, reliqua quoque viribus vicinae tabis expirant. Quaedā forte medicamina possunt aliud vocari, quam venenum, dare quod non licet, non est aliud quam veneficiū. Quantum nefanda de pœnis humanis excogitare potuisti? Innocentius mehercule fuerat ut amaret aliquis inuitus. Potionem excogitasti qua bella committere, qua se totum humanum genus posset odisse. Potes efficere ut non amant liberos parentes, ut propinquitas, ut fraternitas, ut amicitia se collidat. Odij potionem nemo accipit, nisi contra hominem quem non debet odisse. Tentat hoc loco nocentissima sceminarum de scelere suo facere beneficium. Meretricem, inquit, amaueras. Differo paulisper indices affectus huius excusationem. Diu deaque, quantum in hoc cōtumelie est, quod sibi meretrix videtur adamata. Tu tibi cuiusquam affectus censoria gravitate praestabis? Tu tibi aestimare permittes, quam frequenter aliquis lupanar intret? Tu cui non licet excludere debilitates, fastidire sordes, exposita ebrietatibus, addicta petulantiae, & quae nouissima vilitas est, noctibus populoque concessa, mores iuuentutis emendas? Aequiore animo feras, ut meretrix velit adamari. Eras, inquit, amator & pauper. Volo iudices sic apud vos paulisper agere, tanquam in hoc me affectu propinqui amicumque castigent. Non ego alicuius matrimonij corruptor inuigilo, nec efferas cupiditates per illicitos duco complexus. Inuentas credo meretrices, ut esset aliquid

aliquid quod liceret amare pauperibus. Nulla ego circa corpora ista consistere impatientiam puto. Diliguntur immo dice sola quae non licent. Ut in furorem charitatis aliqua conualecat, opus est difficultatibus. Breuis de concessis, sed statim satietati vicinus affectus est. Non fouet, non nutrit ardorem concupiscendi, ubi frui licet. Et quaecumque in mentibus circa permissa coalescunt, non sunt desiderij, sed voluntatis. Hoc ipsum tibi mulier obijcio, quod nos in fabulas sermos neque misisti. Solus debet amare meretricem, quae meretrix oderit. Pauperi dedit odij potionem. Quid illam putatis deodisse diuitibus? Si mehercule repete nobis cōtingerent opes, iterum nos in sui charitatem alia potione renouaret, & ista nunc seria, grauis vellet impatientia priore retinere. Meretrix pauperem amatorem propter se tantum non potest pati. Amanti, inquit, dedi. Hoc si remedium est, detur scienti. Prima pars sanitatis est ut libet accipiat. Quinimo cur non potius datur amaturo? Quanto melius, quanto prouidentius, & minore bibentis dolore constabit, ut adhuc labentem aggrediaris animum, ut tum adolescentis ardoris impetus in paruis extinguatur elementis. Eo tempore das potionem quo pariter duos patiar affectus. Aliam impatientiam paras, & accipio odium, quia iam amorem ferre non possum. Non desino, sed esse aliud incipio, nec emendō in amore, sed transfero. Illa vera sunt remedia quae fugatis morbis causisque languoris postea non sentiuntur, & ea tantum innocenter dabuntur, quae potentiae suae qualitate consumpta desinunt cum profuerunt: tu mihi dedisti quod semper exasperaret. Perpetua res est odisse sine causa. Duceam licet uxorem, te tamen otero: in peregrinas expeditiones patria dimittat, te tamen cogitationes sermonesque respicient. Quid interest quod admodum possederis animum meum, quemadmodum mihi a te non liceat abire, discedere? Fecisti ut te ubique persequar,

vt meis fortassis manibus inuadam, velim dare venenum? Qui meretricem odisse non desinit, amator est. Sed infelix miseris mei. Quid ergo sanitatem rigida? Paulatim potius ratione cōpescē, misceantur cōsilia, blāditijs veritas tēperetur. Alioqui nō est quōd abigas, quōd expellas. Exasperant necessitates, & in amore cōtentio semper accendit. Ad iunabit te interim libertas ipsa qua fruār, tempus, satietas, & fortasse amator alius admonens conditionis. Sed inter oscula, inter amplexus, paupertatem non tanquam exploraris, sed tanquam miserearis allegat, quanquam quid opus fides? sine curet vt desinam, si quantum affirmas, inuitū miseraris ac diligis. Amatori vnum remedium est, amari. Si tamen necessariam putas emendationē, quā multa sunt amātium remedia citra venenum? excludē, dimitte, fistiduum posset quantum non posset prestare paupertas. Eac vt me potius ipse castigem, vt erubescam, vt aliquando desperem. Is tantum in amore sanatur, qui quōd desinit sibi debet. Homo igitur qui merito indignarer si hoc tantū fecisset aliquis, vt diligere desinerem, quanto iustius queror factus cum iam sum alius infelix, alia patiens? Decipiunt nos rerū falluntq; nomina, & ille qui odit, de amore miser est. Non refert anis mi quid nimium velis, & inter sanitatem languoremq; nihil interest, si vtrumq; ferre non possis. Frustra mihi quisquam blanditur remedio, cuius patior tormenta, cruciatus. Aliud est vt amare desinas, aliud vt oderis. Recesse nunc me tātum putatis ab amore meretricis? Ablatus est mihi ille hominis melior affectus, perdidit miser quicquid est, vnde gaudium, vnde venit vite tota letitia. Amor ille per quem rerum naturae sacra primordia totiusq; mundi elementa creauerunt, qui tenet nunc figitq; rixantia, & de contrarijs depugnantibusq; seminibus molem perpetuae societatis auiauit, fugatus cietusq;. Non habeo infelix affectum, quo

quandoq; possum ducere vxorem, amare liberos, appetere amicitias, sperare conuiuius. Quisquis odiū medicamentum biberit, vnum fortassis oderit, sed amare neminem potest. Dii immortales, quid ego hausi, quale visceribus virus ingestum est? Non fuit illud vnum venenum, bibi miser execrationis quicquid totius mortalitatis ira contulerat, quod erat omnium animalium furor, omnium serpentium cōgesta rabies. Odiū medicamentum quid aliud est, quā asiduius animi labor, perpetua tristitia, & homo ab omnibus gaudijs in contubernium doloris abductus? Fieri non potest vt virus tam impotens semel in viscera receptum sit, & in vnum tantummodo sensum, mādeturq; quousq; dominetur. Ecce iam mulier odi, quid tamen adhuc facere illud in vitalibus putas? Paulatim se necesse est per totum diffundat animum, & quamuis primo statim haustu illud expugnet in quod datur, breui tempore in nominis sui potentiam omnes reliquos stringit affectus. Medicamenti cui tantum contra animum primum licet, prima fortassis vis erit odium, exitus iste vt venenū sit. Respondere iudices illis libet, qui me paulo antea dicunt in amore fuisse miserabilem. Quāto crudeliora, quāto grauiora patior, qui dicor explicitus? Modestior cū amarem, & quietior fuerat sanē pallor in facie, sed ipsa quoque comis, optanda tristitia. Inueniebam colloquia, merebarq; sermones, nunc me omnes fugiunt, auersantur, oderunt. Tū frequenter a lupanari deducebat pudor, abiciebat occursus: nunc publica detinent, conqueror, asisto, conuiuior. Pro miserranda conditio, rideor ubiq; nator, ostendor. Ego sum tota ciuitate meretricis inimicus. Sic patior miser illas lupanarium insultationes, illa corruualium maledicta, conuiuia, non possum satis tormentorum exprimere mensuram. Odi, nec vnquam visus sum magis amasse. Intelligis puto iudices hominem, qui tantum ad vos detulit animi mentisq;

cruciatus, & pro vita queri. Sed potio infelix, quicquid est, per quam paulatim proficitur ad mortem, assidue mecum rixatur affectus, & breui necesse est consumat. Quotidie vincor. Quae putatis esse tormenta, quem dolorem, cum mens vetatur oculos sequi, cum a luminibus suis animus abducitur? Quod non proficit, hoc superest, ut occidat. Me infelicem, si venenum istud non habet mortem, si mihi inter hos dolores longior vita ducenda est. Cur ergo post hoc animi vices commenta quoque prospicio? Si meretricis impotentiae omnia licent, hoc erit remedium, ut amare rursus incipiam.

ODII POTIO II.

Ex superiore argumento Declamatio.

Pro meretrice contra iuuenem. 15

IT SI Iudices ita a natura comparati sunt, ne sit ullus infestior dolor, quam beneficium sui perdidisse rationem, nihilque grauius afficiat conscientiam bonorum, quam quotiescunque nulla merita ceciderunt: non efficiet tamen nefandum praesentis reatus indignumque discrimen, ut misera puella non gratuletur sibi, quod illa pauper accusare iam potest. Timuerat infelix ne remedio suo sic repugnaret pauper, ut magis amaret, ne iuuenis in omni genere animi contentiosus de pertinax, potionem illam dolore coactae sanitatis expelleret. Bene quod et terribilis, et minax est pauper, quod poenam nostram, quod sanguinem petit, non expectes ut statim gratias agat qui sanatur inuitus. Nobis tamen Iudices hodiernam pauperis mentem non prima fronte tractantibus miserrimus iuuenis nondum videtur explicitus, et si bene prioris ardoris impatientiam noui, quod maxime facit ira, non odium est. Alioqui si profecisset rea-

medium, et a pristino furore iam liber animo intellectum sanitatis admitteret, omnem adhuc puellae vitaret occursum, non sibi crederet ultionem, et ipsum quoque iudicii timeret adire complexum. Deprehensa est puto nouissime potionis superuacua persuasio. Amat Iudices, amat qui queritur quod non ametur. Quid agam Iudices hoc loco? sub quo temeramento defensione periclitantis aggrediar? timeo ne si capero simplicissimae puellae laudare mores, referre probitatem, amare rursus pauper incipiat. Siue enim Iudices masculinitas est persuasionis humanae formam vacantem vocare meretricem, seu miserae nomen id imposuit aliquis amator, cui cum corporis bonis fortuna non dederat unde seueri matrimonij castitati sufficeret, laborauit necessitatum suarum custodire probitatem. Nullius unquam per hanc matrimonij turbata concordia est. Nemo questus est pro filio pater. Nemo exhaustas facultates in auarissimos sinus poenitentiae dolore defleuit. Tentet licet in gratissimus iuuenis iniuriam miserae facere prioris affectus, non poterit obicere meretrici, et quod amaret, et quod amare desierit. Ne quem igitur accusator hac prima fortunae suae comploratione decipiat, tanquam meretricis charitate consumptus sit, securi estote pro innocentia nostra, talis incidit, talis adhaesit, nec habuit quod perderet in tam immodico ardore, nisi mentem. Vidistis enim notissimum tota ciuitate miserum. Cum lupanari noctibus diebusque deseruiens, et quamuis indulgentissimae puellae simplicitate frueretur, modo tamen male dictis opprobriisque vulgi, modo crebra ritualium contentione pulsatus, abigi tamen compeisci non posset, mouit miserrimam puellam hic infelicitis affectus. Laboranti primo si uoluit facultate succurrere, sed quicquid indulserat, fouebat ardorem, quaeque in hac impatientia, prona persuasio est, quia nihil praestanti meretrix tam saepe contingeret, amari

sibi videbatur. Postquam nihil miseratio, nihil proficiebat humanitas, tentauit asperitate discutere. Poposcit, exclusit. Non defuerunt misero preces, adhibita sunt ex ipsa iuuenis condicione cōsilia. Sed ista vincebat, et vires amoris impedimenta perdebant, donec intelligeret hominē qui explicari ratione non poterat, necessitate seruandum. Puto Iudices frustra male audit in immodico pauper ardore. Meretrix magis amauit hominē, a quo noluit amari. Consumptis igitur optima sciminariū cunctis indulgentiæ seueritatisq; consilijs, dum apud omnes de pauperis sui amore conqueritur, incidit remedium, quo iam dicebatur alius amator explicatus. Quæ prima igitur medicamenti pariter ac dantis introgritæ est, nō negatura porrexit, adiunxit deinde quod dedecrat, imperauit sibi ne quas admitteret amplius preces, ne querelis assistentis, ne lachrymis moueretur, exclusit. Vultis scire Iudices ubi sit medicamenti quod obicitur totus effectus? Quisquis odium dedit, omnia post hoc facit, ut debeat amari. Quanto iuuenis hoc melius in forū aliquando venisti? Incipis agere seruum, graue, iam leges, iam iura loqueris, conuiciaris, maledicisq; meretricibus. Hunc tu animum modo inter libidines ac scorta perdebas, macie notabilis, pallore deformis, solaq; impatientiæ tuæ fabula notus. Perieras infelix nisi bibisses venenū. Veneficiū agit. Credā mehercule iudices ad subscriptionē huius immanitatis expectasse publicæ seueritatis aures. Quodnā seculo nefas nunciaret hic gemitus, quæ profliret orbitas de nouercalibus quesitū cōmissis? Quæ pestiferis heredem medicaminibus enectum tristis cōploraret affinitas? Non pudet ergo quod vacatis lupanariū querelis, et ad vos deferuntur amantium rixæ? Videtis hunc accusatoria fronte terribilem? oscula poposcit, destitutos queritur amplexus. Vultis vos abire potius in vestra secreta, ibiq; gaudia q̄relasq; mutua conuersatione

ne consumere. Non agnoscunt leges ac iura miseros. Hic audiuntur sere calamitates. Non est ultione dignus, de quo potest efficere meretrix ut queratur. Et quādo vnquā Iudices audistis de veneficio viuum querentē? facinus hoc semper ex mortibus cepit inuidiā. Si latrocinii probes, erore, vultu neribus: si sacrilegiū spolijs numinum, prædaq; templorū. Ita veneficiū si arguis, oportet ostendas putre liuoribus cadauer, inter efferentium manus fluens tabe corpus. Ut iam istud obijcere possit et vita, debet aliquid esse passa, quod inuidiam mortis imitetur. Veneficiū voca quod caecitate grassatur, quod in aliqua deprehenditur debilitate membrorum. Profer agendū corporis notas, in quas se noxiæ positionis vagus seruator effuderit, ubi depasta senectus visceribus seuitura confederit. Aspicio par laboribus corpus retinere sua ministeria, sufficientem animum serijs actibus, accusatoria firmitate robustum. Crede iuuenis: omnibus qui te modo noueramus, nimis acrior erectiorq; resedit in sensus vigor, in membra sanguis, viribus velut nouæ iuuentutis exultans. Bibisse te medicamentū probare nō posses, nisi meretrix fateretur. Quod si permittitis iudices, ut quicquid extra consuetudinē datur, ad huius vulgi referatur infamiā, beneficiū male audiēdo vitietur sanitatis, statimq; merebitur sceleris inuidiā, quicquid profuerit inuito. Illud tantū noxiū virus vocauere leges, quod non admitteret interpretationis incertū. Iniquissimū est venenū videri, quod in potestate bibēis est, an sit remediū. Sentit Iudices iuuenis crimen quod detulit, nec nomine, nec effectu scriptionem legis implere, itaq; ex vocabulo mulieris querit inuidiā. Meretricem, inquit, accuso. Nescis, mihi crede iuuenis, sceleris quod detulisti qualem mihi debeas probationem. Rem expecto mehercule, ut sit ante omnia minax vultus, feralis habitus, horreant squalore crines, rigeat super nefandas

cogitationes offerata tristitia. Facinus quod dicitur inquietare superos, sidera diris agitare carminibus, tumultos, busta seruari, et amputatis cadaueribus ipsas in scelus armare manus, fieri non potest ut autorem suum non statim primo prodatur aspectu. Vides veneficæ non horridos vultus placidamque faciem. Si cogitationes, si consilia pertractes, sola cura de forma est, omnis in hoc collata meditatio, ut sollicitet aspectu, sermone detineat. Audio subinde exactas mero notes, tua mulier conuiuia, perditas amantium rixas. Meretricis unum veneficium est, ne desinat amari. Numquid inique iudices in tanti sceleris subscriptione depono, ne nominibus reos velitis existimare sed moribus? Venefica tua quid prius unquam, quid simile commisit? Cuius per hanc expugnatus animus? Quis queritur iuuenis, quis senex, quis pauper alius? In te ergo solo venefica, in te tantum aliud ista quam meretrix. Vultis integritatem puellæ breuiter probem? Hanc quam nunc detestatur, accusat, amare mallet. Omnia iudices facis nora (nisi fallor) causas vel de cupiditate, vel de similitudinis bus trahunt. Quod odium de amatore meretricis? Quæ præda de paupere? Odium, inquit, accepi. Ecquid iudices? Satis me contra infamiam veneni vel solum medicamenti nomen absolueret. Nec inuenio cur debeat idem videri, quod non potest idem vocari. Agedum iuuenis potionis imple huius manus manitatem, dic odium accepi contra coniugem, contra liberos meos, ut à sacris auocarer affectibus, ut pignora sancta deficerem. Illud odium in meretrice facinus est, quo utitur in sui charitatem. Ita vel hoc solum sufficit excusationi, quod illa contra se tantum dedit. Odium, inquit, accepi. Nunc te hic repono iuuenis inuidiam, quam fortune nostræ paulo antea faciebas. Dic meretrix dedit, prostituta porrexit. O quam timueram, ne diceres, amatorum sui. Consurge agetum iuuenis, et totis corporis animique viribus imple susce

pte accusationis horrorem. Est quod audiente tota ciuitate proclames. Misereamini mei, adiuuate, succurrite, bibi medicamentum crudele, seuium: desit pauper amare meretricem. Iamiam non inquietis noctibus vagus vilissimi cuiusque perditos patior ictus, non exclusus ante lupanarium fores possterum diem peruigil amator expecto. Possum nauigare, colere terras, sufficio militiæ, redditus est mihi animus quo fierem maritus, quo senectuti liberisque prospicerem. Quantum diu deaque remedium conditioni bibentis valuit, fecerat te potio ista felicem, si diuitem puella. Ita vel hoc non solum iudices innocentissime puellæ pro defensione sufficeret, quod nihil fecit sua causa? Amatorem dimisit, explicuit illa quæ capere dicitur ut ametur, quæ sollicitat, quæ corrumpit affectus. Ingrate quanta de te potuerit gratia frui. Non quidem confers præcia, non stipes, sed absides, sequeris, heres, præstas comitatum, fauorem, laudas, ubique miraris. Hinc ergo iratus meretricibus, quod illas etiam pauperes ament, quod facile contingant, quod laboribus exorentur adeuntium facies, hinc amator ut diuites ament, in crimen maximum captas transferre beneficium. Ut aliquis amare desinat, non nisi ab amate præstatur. Quid ais iuuenis? Ita bibisti potionem, quæ finem cupiditatibus daret, premeret ardore, desideria restingueret? Abi, recede, dum puellæ publico generis humani nomine gratias agimus, quod hoc fieri posse monstrauit. Furor ille qui (si credimus) numina quoque detracta sideribus misit in terras, qui de sacris venerandisque pignoribus monstra commentus est, ardor qui miscuit hominum ferarumque concubitus, ferrum, ignes, claustra laxabat, per interiecta latemaria fugiebat, vetatur, perit. Accipite quod magis debeatis stupere quam mirari, remedium amoris mulier inuenit. Desinite nunc incestum timere mortales, nulla pietas horreat nefandæ cupiditatis instinctum, quicquid non parentum miræ

castigationes, non serij propinqui, non paupertas, non necessitas poterat efficere, haustus brevis, facilis, vnus extorque. O si quis odium posset omnium bibere vitiorum. Felix profecto mortalius, si reliquos lapsus incommodosque mentis errores sis esset infusa potione cōpescere. Eacinus est, quod maximum remedium gratiam sui, auctoris vocabulo perdit. Miraremur hominem, qui illud contra meretricē dedisset. Tibi tamen vltra omnes immodica cupiditate flagrantis, tibi precipue succurrendum iuuenis. Cuius homo conditio nis adamaueras? Diuitijs opus est, ne simus in amore miserrimi: et impotentissimi mali difficultates illi fortasse non sentiant, quos contra fastidia ceterosque contēptus explicat felicitatis magna pereundi. Felix profecto qui non nisi facultates in lupanari effudit. Tu perdis animum, ille aēs, tu bibis vxoria, tu lachrymis rogas, pallore blandiris, et quod ad pessimum spectat euentum, miserabilis sis oportet, vt amator esse videaris. Finge te nullum huius affectus sentire cruciatum, id amare te pauper saltem non pudet? Homo cui non vacaret agere longa languoris oēia, egrumque non deceret totarum noctium quies excusare non possis si tantum perderis dies, cuius census ex manibus, ex laboribus substantia, quem quotidie poscit vltra rationē indies demensus, amantiam pateris, feliciū oscula tantum amplexusque meditaris, et vnde tibi calamitatis huius non potest nec venia contingere, de voluptate miser es. Expectandum videlicet quando te fames, inopia castiget, sed inter ista cecipisti. Quid iam facere potest ratio, consilium? Odio sanandus est, quem non expedit quod pauper adamauit. Non tamen intelligere possumus tecum solam fuisse paupertatem. Iterum, non opes tantum tibi, non facultates defuerunt, non erant, quantum videret eo propinqui, non amici, alioqui illi te potius nostra potius ne sanassent, vel si ignorassent huius graminis vires, vincue

lis nexibusque tenuissent. Quid blandis affectibus impotentissimum eludis affectum? Datum est remedium dolori, qui sepe egit in laqueos, in precipitia compulsi, qui cruciatus laborantis animae vulneribus emisit. Quantum amor in hominem liceat, illi magis sciunt, qui amant. Imge nunc cum fortuna tua conditionem mulieris adamatae. Incideras quis dem miser in puellam minime superbam, minimeque difficilem. Quasdam tamen non possumus circumire meretrices. Quam multa pro illis exigit sexus, aetas poscit, semper necessitas petit corporum, cultus poscit, stationis tristissima impatientia. Totos infelix dies lupanarium foribus impendis, vt quando prostituta pauperi vacet. Contentione merentium dilatus, exclusus, omnium meretricis expectas. Negatur tibi cōplexus, indignatione persequeris. Contingit, verum felicitate corrumpis, spem gaudia parant, aduersa contritionem. Ex utraque fortuna desideria coalescunt. Nobis crede qui vidimus, quis tibi vni fuit corporis habitus, quis pallor, quam miserabilis, quam pudenda tristitia? Quoties tu venenum bibere voluisti? Non est igitur iuuenis, quod tibi queraris illam mitissimam partem humane mentis ablatam, non charitatem, sed impatientiam: non voluptatem, sed tormenta: non amorem, sed quod adamaueras perdidisti. Amoris (si sapientie sequamur auctores) antiquissimum numen, et cui se nature debet aternitas. Sed ille mitis et serius homines cupiditatibus et viribus sacrae charitatis exultans, vt qui cuncta priscæ noctis operata caligine diduxerit, primum, deinde misceuerit. Hic vero quo perditis visceribus adheremus inquiet, lasciuientis adhuc etatis instinctu tu multuosus ac petulans, telis finereis facibusque armatus. Præstat igitur ille mortalibus liberos hac vstata coniugij pietate: hic incesta, libidines, adulteria, meretrices. Refert nunc fabulosas immodici furoris prodigiosasque monitates,

contemptum nescientibus oculis ignoti hominis aspectum, formam suis in se luminibus ardentem, virgines patrum seu nequitie flagrantem, mortalium ferarumque vultus usque in monstrosae fecunditatis onera perlatos. Ex omnibus tamen quae nobis patientibus extorquet affectus, hoc seuissimum patimur, quod nemo vult in amore sanari. Ego tamen, inquit, amare mallet. Hoc est ergo propter quod opus odio fuit. Nihil agebant castigationes, nec preces, consilia perdebantur. Odio debet amator explicari, quem sanat ad amata. Interrogare te hoc loco libet, nunquid accusare posses, si quod fecit medicamento puella, fecisset animo. Licuit te res poscere quantum numerare non poteris, fastidire, contemneres. Iam indignaris quod te maluit remedio, quam dolore sanari? Mulier cui ad dimittendum amorem sufficebat ut odisset, ipsa pro te commenta est, ut illam tu potius odisses. Finge te tamen aliqua remedii tui sentire tormenta arrogantisime miseriorum: tu autem sperabas ardoris immodici feliciem statim sanitatem? Quid si queratur eger abstinentiae dolore sanatus? Excussa sunt plerumque languentium verberibus redemptaque debilitate vitia: ignibus, vulneribus interdum profutura grassata sunt, et quae fuissent mala sanitatis, in gratiam remediorum de maioris periculi comparatione redierunt. Vix mehercule contingere potest ut hilares ab hac impatientia letique discedant, quos pudor, quos satietas, quos poenitentiae ratio dimittit. Nec sine aliquo morsu resilitur a malis quae voluptate tenuerunt. Iterum materia amoris est, desinere, nec queri. Opus fuit pari diuersitate, * recides viribus quantis adamasti, ne resipisceres, ne frequenter res in media sanitate subsisteres. Quale tibi remedium debuerit adhiberi, vel ex hodierno sentis iuuenis affectu. Pro homine qui post odium queritur quod non amet, parum fuit si amare desineret. Audi igitur ingratisime, quatinus ad pas-

blicas aures secreta nostra proferre voluisti. Dedi, quid enim, inquit, facerem, quae remedia tua multa perdidisti? Fera re misera non poteram, quod te iam ceperunt omnes rides remertrices. Repete aedum illarum colloquia nocturni, quibus te frequenter alterius, et fortasse diuitis amoris iniuria receptum inter oscula amplexusque monui. Quid miser cum fortuna, quid cum mea conditione rixaris? Parce necessitatibus meis, duo pauperes sumus. Sed et tu quoties in sinus meos lachrymis fletusque resolutus exclamas? Sentio furor rem, sed imperare oculis, sed animum regere non possum, quam libenter te mulier odissim. Non est igitur ingratisime me mortalium quod beneficium nostrum nomine potionis infames. Remedium bibisti, sed illud odium tuum est. Quid? quod furis, conuiciaris, exclamas, non est haustus illius affectus, sed amor. Talis fuisti. Aliud sunt, aliud illi, quos in vos lupatus superfluentium facultatum mitit securae felicitatis. Improbis pauperes amant. Sic tumultuabaris admissus, sic moras, sic impedimenta ferre non poteris. Maledicebas populo, conuiciabaris intransitibus. Cuius unquam felicius commutata fortuna est, si tunc omnes oderas, nunc unam pauper odisti? Quam potius iuuenis admittis consilij rationem? Quid agis infelix? Cur redditam modo sanitatem rigore nimiae contentionis exasperas? Praedico, testor, consus mis odium, nondum totam mentem vis persusa possedit, adhuc circa te duo maximi rixantur affectus, adiuna potius, adiuna potionem. Contradic aedum quicquid est aliud quod tumultuatur, exastuat: totumque sanitas componat hominem. Tunc te sciemus amare desisse, cum desieris odisse. Et innocentiam quidem puella satis, ut spero, defendimus, magnitudo periculi vocet preces. Consurge aedum miserrima seminarum, reliquam defensionis tuae partem tuere lachrymis. Accusator quid speras? quid expectas? Ad

genatua non mittimus eam. Toto licet infelicem terro-
re conuenias, non exosculabitur manus. Mortem, suprema
denuncies, te non rogabit. Frustra tibi aliquid de periculo
nostro metuq; pronuttis. Nescis puella, non habet odij res
medium. Sanè tamen viribus potionis effectum sit vt accu-
saueris innocentem, sufficit vltioni vidisse pallentem, satis
est audisse gemitus, memineris hanc esse quam tu non iuue-
nis odisti. Quid agis? etiam ne perferres illud pronunciatio-
nis anceps, illud humane salutis incertum? Numerabis ergo
sententias, & si damnaueris, exultabis nefande, gaudebis?
Puto non adamas ti. An & sequeris dum carnifex trahit?
Intereris dum hos oculos occisura contingit manus, dum
hec amplexibus tuis nota ceruix ad supremos nudatur
ictus? Non exilies, non pectus oppones, nõ fidem hominum
deorumq; clamabis? Accipies percussam super palpitantia
membra confisus? Potes hoc videre? potes hoc ferre? Sana-
tus es. Quod si quid tristius iudicij huius attulerit euentus,
dij rapide peremitium beneficiorũ semper vltiores, dij quos

iste crudelis in amplexibus puellæ frequenter mœrore,

lachrymis, aut finem amoris rogant, aut mortem,

date nobis instam de ingrato iuvene vindic-

tam. Non imprecamur debilitates,

naufragia, morbos. Pauper sit,

& amet quancumq; mes-

retricem, & amas

re non des

sinat.

Duo amici, ex quibus vni mater erat, peregre profecti,
ad tyrannum appliciti sunt. Mater cognito quod filius ha-
beretur à tyranno, flendo oculos amisit. Oblata est à iuue-
nibus tyranno conditio vt dimitteret alterum ad vifens-
dam matrem, ad diem præstitutam reuersurum, ita vt nisi
occurrisset ad diem, de eo qui resisterat, pœna sumeretur.
Et iureiurando astrictus est. Venit iuuenis in ciuitatem.
Mater detinet ex lege, qua parentes in calamitate deserere
non licebat.

Pro iuvene contra matrem. 16

ETSI sanctissimi viri olim omnes vi-
deor humanorum pectorum affectus
in solam amicitiam contulisse, & pa-
tior inuidiam hominis, qui sibi non
reliquerit vt amaret & matrem: quos
ties tamen vniuersam pietatis cõscien-
tiam intueor, in qua minimum est, quod videor bonus amia-
cus: non possum non hanc primam electionis nostræ com-
plorare fortunam, quod mihi necesse est, aut amicum relin-
quere, aut matrem. Facinus scuerissimi viri, facinus sit im-
patientissimis affectibus meis, quod succurri nõ potest duos
bus. Excedit omnem querelæ meæ cõplorationem, quod tam
diuersis meorum conatibus aduersa conueniunt, vt videar
eligere. Quid non darem miser pro luce matris, qui vt illam
viderem amicum dedi? Eadem vestram indices, ne inter ma-
ximas necessitates pereat vsus hominis, qui paratus est
duobus impendi. Iam hic est tota ratio clementiæ, ne ibi me
detineatis, vbi non profum. Nec dissimulo sanctissimi viri
perferre me cum maximi tum incredibilis exempli fidem,
vt non immerito possum videri cum matre colludere. Ego vi-
deor excogitasse istum colorem, & hoc quod detineor amia-
citie vocatur infirmitas. Misereamini indices, tentate me &

dimittite. An voluerim reuerti, scire non potestis nisi reuerſor. Illud sanctissimi iudices, illud affectus meos torquet ac lacerat quod sum ingenti laceratione deceptus. Speraueram futurum ut hoc loco rem magnam faceret et mater. Paras ueram apud tyrannum hanc iactationem, ut me crederet remissum: et genus ostentationis adamaueram, ut mirarentur hominis fidem etiam in orbitate. Quo uultis hoc animo feram, quod etiam ut reuertar, amico meo mater imposuit? Et quantum ad hanc pertinet, maximū iuuenem decepit, illum qui meos crediderit affectus. Nō possum iudices, litis huius dissimulare facinus, innocētius fuerat ut ego nollem reuerti. Viderint sanctissimi viri, qui receptis nominum persuasiones velut aliquam seruitutem charitatis attendunt. Me si quis interroget, nullos affectus tantum nasci puto. Et si quis omnia vera ratione respiciat, quicquid liberos, fratres, propinquos inuicem tenet, amicitia est. Homines igitur, quos cū maxime incredibilium rerum loquitur inuidia, sumus sine dubio eiusdem pars animae, non eiusdem pondus utri: et quanto minus in causis, tanto plus in affectu est. Admirabilior charitas in quam coimus viribus nostris. Non pudet iudices hāc fateri persuasionem, minus debetur homini, qui aliquem ideo tantum amat, quia necesse est. Ita est iudices, ita est, a primis statim atutibus in eandem coire vitam, habet aliquem fraternitatis affectum. Sic effectum est, ut nos statim fama cōmitteret, et tali certamine coimus, ut si quid accidisset uni, deberet et alteri exemplū. Inde est quod et pariter reuerti contempsimus, et quasi facilius esset inter fidos, placuit sub incerto pelagi coherere. Nec tamen vanitate, nec discursu putetis extractos, magnas et inexplicabiles nauigandi fuisse causas, vel hinc potestis existimare, quod nos non detinuit hic mater. Vtrum ne igitur iudices sumere de nobis etiā nunc uoluit experimentū ipsa amicitia, et parum

et parum fortuna credidit hominibus adhuc tātum felicitate amātibus? An haec est magnae semper opinionis inuidia, nec ulli unquam tam plena confessione laudantur, ut illos non ipsa quoque amicitia tentare velit? Littoribus impulsus sumus homines quorum omnia casus, fama cūstodiebat, confestimur terrore, qui parentibus statim caecitas est. Hinc illud euenit, quod sumus pariter alligati. Sic magis aduersus solutum carcer inuentus est. Pudet iudices fateri, iam in hoc uictus, iam inferior recessi, ex duobus magis amatur, quem tyrannus paratus est alligare. Quantum tibi amice debeo? Non potuit nos diuidere nisi mater. Tibi primum caecitas nunciata est, tuus hic affectus fuit quod hoc crediderit tyrannus, quid ille non fecit, ut Rex desiderauerit vicarium corpus? amplexus est catenas. Sponderi sibi uoluit hominem rediturum per maria, per matrem, repromisit de incertis tātā quam de animo suo. Quis hominum pro se tam multa fecisset? Praestitit inquam amicus, praestitit rem quam uidebatur ideo tyrannus indulgisse, ne fieret, et hominem qui in rebus humanis hunc esse nolebat affectum, decipimus dum tentamur. Ego non inuenio cur horreat mater carcerē, quid sibi velit quasi destinatus operire ceruices. Non odit me tyrannus, cuius non interest an alium occidat. Miserere mater (si quis magnorum meritorum pudor) querere quod unum de caecitate impatiētius ex nobis amaris semper absentem. Cui tu fortunas, quibus necessitatibus iniicis manus? Me ad amicum meum admitteret alterius catenā, et tyrannus nunc mihi portās aperiret, subsidio nauigium pirata praestaret. Si mehercule antē morerer, ire deberes mater ad diem. Misera non intelligis quanto te magis et plus obligauerit amicus? plus debes homini, qui me tibi remisit, ex quo pati non potes ut reuertar. Libet mehercule iudices, libet misereri hominum, qui me laudant reuertentem. Amicus mihi credidit

ut redirem. Ita nunc ego facio rem magnam, ego sum ille bonus amicus, ille mirabilis, ille narrandus. Si qua dicentis fides est, facinus mihi videtur, quod scio me non esse perituum. Sentit iudices et ipsa mater rem se facere turpissimam, si necessitate detineat. Itaque mulier quae adhuc de affectu cuncta fecerat, ad legem subito conuertitur. Pessima indices causa matris est, in qua plurimum lex potest. Liberi parentes in calamitate ne deferant. Facinus est iudices hoc dici homini reuerso. Ita nunc ego contemno matrem, ego desancio cecitatis obsequia, homo qui omnium calamitatum mearum ambitum in hoc consumpsi ut redirem, qui inter supremas sollicitudines non pro me rogauit? Mihi quisquam contumacium supplicia liberorum, mihi neglectae pietatis minatur inuidiam? Bone Iupiter, quanti mihi constitit, ne malus filius viderer. Imputem tibi necesse est mater, quod meum amicum propter te reliqui, ad quem facinus est non reuerti. Nondum indices necessitates meas, nondum amici merita refero, interim contendendo tunc esse tantum legis huius usum, cum in calamitate soli sunt parentes. Magnam partem mortalium fortuna dimisit a legibus, nec ulla iura tam tristitia sunt, ut ea in aduersis patiantur homines. Ego cum me necessitas rapit, sic habeo queri quasi relinquer. Excusatae sunt parentibus liberorum calamitates, et si quem lex ista deprehenderit, in alterius fatum transeat necesse est tanquam orbi tatem. Qui d enim si detinente matre alter e latere reuocaret, et si bella militem poscerent, si Legatum patria dimitteret, veluti ad propriam descendam necessitatis meae complorationem. Si me damnatum poena constringeret, videlicet effringeres carcerem mater, mitteres carnifici manum, et perituri filii iugulum autoritate iuris operires? Dum dea, quam longe est lex quae retinet hominem, qui penae non venit. Nescis quantum intelligo mater quantum inuidiam des

beant facere liberis parentes, a quibus relinquuntur. Mater quae se deferi queritur, illud exclamet. Filium meum ciuitas peregrina sollicitat, ut amicos nescio cuius recessus orbis petat, debilitati meae subtrahit humeros. Iuuenis meus abducitur amore meretricis, et ab officiis ciuitatis vitis abstractus hitur oculorum. Eiusmodi gemitu filium necesse est persequaris, ut quod detineor obiter et poena sit. Non facit ista lex ad liberos, qui misericordia detinetur. Ut turpe sit quod recedo, in eo tantum est ad quem reuertor, et ut facinus sit relicta mater, non faciunt nisi cause relinquendi. Homo qui ad tyrannum reuertor, si malo animo relinquo matrem, dignus sum qui detineat. Non est itaque quod subinde nominis vestri beneficia mater opponas, non est quod utilitati tuae fieri potest, si credimus esse in rebus humanis, et alterum affectum amicitiae, quam mihi videtur natura excogitasse ut core inuice possit totum hominum genus, quae ideo nondum circa se tenet omnes admirationes, quia tota non contingit, quae tamen peruenerat ad incredibilem fidem, nisi illam vos impediretis. Amicitia plurimorum corporum, unus animus, vicarie manus, fortior quam matris affectus. Rogo quid refert quid vocetur ille qui sic amat? Quid interest ex quibus magna merita descendant? Vultis scire quid de hoc affectu sentiat mater? Et amicum meum putat malle ne reuertat. Finge me positus paulisper meritis, quibus obligatus sum, hoc tantum dicere. Amicus alligatus est, ire volo mater ut redeat, ut consoler, ut dominum rogem, ut si tyrannus exegerit, vicarium corpus opponam. Quid detines? quid moraris? Hoc est tempus propter quod comus. Nescias an diligat cuius non habet experimeta nisi sola felicitas. Et si vitae praestes omnia secundam, amicus otiosa res est. Dicturum me putas, hoc expectat alligatus, expectat totum unum genus hominum, et nos in hanc fidem persuasionis receperunt, ut si hoc faciam, nemo miretur.

Vis seire mater quem affectum, quam reuerentiam in calamitatibus amico prestare debeamus? Nullam legē timuit ne relinqueretur. Differo interim causam amicitiae, agere paualis per omnium libet, et tyrannus mihi credidit, volo reuer-
ti. Nulli unquam mater plus commisit fides, neminem magis obligauerunt expectationes. Credidit mihi homo, cui res fauorabilis contingit si decipitur, qui sibi excogitasse contra omnes amicos videtur, ut illi imponeremus. Non est quod mihi supplicia, quod omnē mortis apparatus mater op-
ponas. Facinus est, id tantū hominibus bene credere quod expedit: et actū est, de rebus humanis, si sola seruatur vti-
litatum fides. Infinitum est quantum mihi crediderit tyran-
nus, si me occiderit reuersum. Intelligit Iudices et ipsa ma-
ter, quantae reuerentiae locum amicus obtineat, quae incipit contendere affectu. Nisi fallor igitur, cum ego sum materia li-
tis, hoc primū existimare debetis, ut in ea calamitate plus fecerit. Ante omnia permittite mihi de hoc affectus tui gene-
re mater queri. Quid tibi tam rabido, tam praecipiti dolore voluisti? Quid aduersis tuis prestare faciem, et in oculos tuos accipere nunciū? Non reliquisti tibi ut redimeres, sine dubio adiecisti ad matris affectus, oculos in media orbitate fudisti, sed illud non laxat catenas, non explicat corpus.
Quid mihi prodest is qui se contra filiū consumpsit affec-
tus? Plus fecisset mater quae esset ad tyrannum. Alligatus sum, tu nunc sic flebis tanquam soluar in lectulo, tanquam in tuis manibus expirem. In quibusdā calamitatibus despes ratio non est summus affectus, et quisquis orbitatem statim credit, festinat ad impatientiae securitatem. Infumiles li-
cet mater tante pro me impatientiae, tam incredibilis affec-
tus, amicus rem difficiliorem fecit, quod seruauit oculos suos, ut alligaretur. Dū deaeque quantum ille praestitit, qui mihi inuidit poenam meam, nec recepit. Ille, ille terribilem

carcerem facit, qui inde procedit. Iam non corpori nex-
us haerebat, nec aliud quam resederant pondere catenae, con-
sumpti longo squalore vultus, concretae noctibus diebusque super ora lacrymae. Miseremini Iudices, ne perdat auctori-
tatem meritum quod ultra expectationem est. Ponite sub oculis alligatos, quorum alterum amicus redemit, alterum manet. Rogo uter plus fecerit. Bone Iupiter quam anide, quam fortiter vincula nostra tractauit. Quibus ille precia-
bus exegit, ut sibi crederetur. Accipe, inquit, has manus, haec membra, si fieri potest, ut amicum matri remittamus. In totum explebo, si videatur, vicaria pena locum recedentis.
Vel si vis utique tibi dimissam membra restitui, et pōdeo quena-
cunque iusseris aperto iugulo dā. Eidem deorum hominumque, quid non factum est, ut amicum meū pāneret? Ingestum est misero illud carceris tenebrarumque secretum, grauioris
bus vinculis opus esse carnifex dixit ad bonū amicum. Acces-
dere ad illud cubile iussi sunt homines nocentes, et subinde dictum est. Vide tamen amicus si tanti est. Vna vox, vnus
miseri gemitus, vrite, lacerate, distrahite, ille tamen reuertetur. Miserere mater, magna res agitur, amicum meum relia-
qui contendentem cum tyranno. Excuso me vobis humani generis affectus, et tibi ante omnia mater excuso, quod hoc fieri passus sum. Vlla ergo in rebus humanis necessitas tanti fuit, ut illum amicum meū in carcerē ipse deducerem, ut squalorē meū, meas catenas in membra festinantis exue-
rem, ut tam abrupti commeditus diē contra tot incerta pro-
mitterem? Testor te misera conscientia, et si quod nos in illa necessitate munus aspexit, quantum sumus rixati circa catenas, quam omnia fecerim, ut ille potius veniret ad ma-
trem. Fateor Iudices, vnus cogitationis pudore victus sum, quod tanti beneficii difficultatem ab amico non accipere, affectus videbatur hominis, qui non credidisset. Miserere

mater, ne me solutum putes, amicum alligavi. Hæ sunt caræ
ne quæ regunt membra, quæ per maria, quæ per infinita
terrarum spatia restringunt. Sic non potest carcer effringi.
Invidio tyranno, scit alligare amicos, scit tenere dimissum.
Iterum ac subinde proclamem necesse est, ego amicum meum
alligavi, & ut te viderem, poenam meam altero homine im-
plevi. Scio quo hoc amicus præstiterit animo, sed ego rem
feci hominis non reuerfuri. Interrogo hoc loco impatiētiam
tuam mater, interrogo quid faceres, si nos ad te videndam
deduxisset alligatos aliquis satellites, si barbarus aliquis?
Frueris osculis? frueris amplexibus? Non est quod te
ista tanquam lenior, tanquam expeditior cōditio decipiat.
Quid putas esse quod me dimisit solutum ire quod vellem?
Crudelis artifex non reliquit nobis ut imponeremus. Sua
peruacuo igitur hoc vos in matris causa mouet quod cæca
est, hoc quod nobis inuidiam facit vulneribus oculorum.
Nolite detinendi putare causas, idem videns faceret. Nec
plus est quod non potest cecitas ferre, quam mater, ut alia
qua filio carere non possit, nonnunquam calamitas facit.
Quod si Iudices in persona mea nec affectu, nec meritis in-
ferior est amicus, quid aliud iustitia vestra debet attendere,
quàm vter plus patiat? Tam satiauit dolorē mater, egeffit
astus, effudit impetum, iam non desiderant oculi, cum
cadunt. Adijce quod hanc qualencumq; fortunam
inter amicos tenet, inter propinquos, habet
omnia ministeria sua debilitas, suas coope-
rationes. Vis scire quāto intolerabilius
sit quod patitur amicus? Exceca
uit te quod ego sic tenebar, il-
le accipit cibos, quos car-
nifex, quos tortor
apponit.

Filiū ter abdicare voluit pater, victus. Inuenit quodā
tempore in secreta domus parte medicamentum terentē.
Interrogauit quid esset, cui parasset. Ille dixit venenum,
& se mori velle. Insit pater bibere. Ille effudit medicamē-
tum. Accusatur à patre parricidij.

Pro filio contra patrem. 17

ASSATVS per diuersos misere
mentis astus, & eundē dolorem, dum
me ab utroq; animi genere semper
quod impulerit abducatur, & in perti-
naciā desperationemq; neutram mi-
hi liceat perferre patientiam, hoc pri-
mum à notissima clementia vestra peto, miremini quod in-
ter tam varia tristissimaq; fata consilio diductus sum, nec
pro malis meis quicquā melius inuenire potui quā ut mor-
rerer, nec pro innocentia, quā ut viuerem. Nouo igitur
Iudices inauditoq; genere discriminis utriusq; animi reus,
qua satis calamitates meas comploratione, quo deflebo ge-
mitu? Filiū mori volentem penē occidit, quod interuenerat
pater. Videtis adhuc illa secreti nostri contentione rixan-
tem. Quicquid citra supremā, citra exitiū est, contumaciam
vocat, quantum absolutionē afficit, victus. Quis post hoc
querat ac dubitet, quo me affectu iusserit virus haurire,
qui parricidij vocat quod non biberim? Pernissurus fuit
si bibere voluissim. Quaso itaq; Iudices delationis hodierna
ne penitus velitis perspicere causas. Obijcere putatis parricidij
patrē pro se? Necatur, vritur, sine dubio torquetur vis-
ta. hoc enim nō potest ferre, quod mori filiū insit, nec cō-
git, & scit facinus fuisse in imperio, si innocentia est quod
recusant. Sine quid crudelitatis est, vel ab inuidia se crimini-
bus meis defendit, excusat, & ne vocē illam tanquā peractū

facinus oderitis, substituit pro malo patre miserum. Hic est iudices deprehensē impietatis æstus. Nemo vnquam volet innocentē filiam videri, quem voluerit occidere. Illud quoq; iudices à gravitate publica peto, ne quis me mori voluisse nō credat contumaciter. Adhuc prioris constantiæ meæ more defendor: alia est mihi ratio cum vici, et fortior sum reus quā absolutus. Sed tunc tantum par esse non possum calamitatibus meis, cum me cōstare cœpit nihil aliud esse quā miserum. Bene quod rursus vocauit in forum, iussit integritatis agere causam, fecit vt mihi videar perdidisse mortem. Si pœnitet patrem, quod me bibere iussit venenum, ego ferre non possum quod effudi. Licet igitur inmitissimus senex confundere publicos conetur affectus, querelarum fronte mutata, nō sumus noui vobis accusator et reus, nec nos modo pietatis euerse recens asseruit inhumanitas. Parricidā me olim vocat. Ita est enim iudices, ita est, iam pridem hominū nefandorum solis nominibus accusatur. Sic mihi illa prima patris maledixit asperitas. Hic est ille, quem desinere iam iusseratis, qui semper ad vos recurrit, et vincitur. Fallitur quisquis illam de moribus senis lassitudinem vel patientiam sperat. Patri qui abdicare nō potuit, minus est filius nocēs, quā absolutus. O pertinacissimum accusatorum genus, vti parentes. Dum auctoritatem nominis vestri fortius impetiosis asseritis affectibus, et ne pudorem pœnitentiāq; faciatamini, contumacia vindicatis errorem, calamitatibus meis accessit, vt ter absolueret. Namq; vt erat in superuacuo odio mei senex prima luce deprehensus, ferre non potuit quod reddebar inuito: et quia à iudicibus non impetrauerat vt abdicaret, apud se tenuit, ne desineret hoc velle. Credidit tamen aliquid profuturum querelarū errore repetito, et spes rauit iuxta contentionem suam vt lassesceret aliquando pro me iusta miseratio. Quid facerem igitur? quo verterem iam

fatigatam innocentiam? Nec exire me decebat ex domo, ne viderer quicquid vos non credideratis agnoscere, nec expescere poteram, cum mihi rursus aliam seriem malorum misnaretur, quod me iam cœperat pater contentione qua vobis irascebatur, odisse. Tandem infelix misertus mei, misertus patris cum de præteritis prospicerē iurgia tam longa quā vitam, captiui fateor omnem occursum, quem mihi videbar excusperare præsentiā, exorare dum morior, et tanquam noissimum ambitus genus excogitari, vt me in honorem sui reuerentiāq; pereuntem, sic odisse desineret quomodo parcere solet ira cedenti. Non habet alium quā mortis exitum filius, qui nec reconciliari potest, nec abdicari. Erat in domo nostra locus, in quo sedebam semper reus, in quem reuertes bar absolutus, querelis meis lachrymisq; iam conscius, in quem se ferant. In hunc querens non tanquam custodie patris imponerem. Nam quid posset inueniri, quo non captans aliquid deprehendere cura sequeretur? sed sicut solent qui immori volūt, pudore non ita ab omnibus quæ videbantur auocatura, secessi. Nam nec placuerat exitus genus querulū, tumultuosum, aut quod faceret inuidiam. Sed quid mihi res cum est integritatis nimia simplicitas? Non putat se posse deprehendi quisquis venenū parat ipse poturus. Totus oculis animoq; conuersus hærebā miser in opere moriendi (nec dissimulo) cum quadam cunctatione, cum mora sicuti bonæ conscientie lenta mors est, nec præcipiti per suprema trepidatione festinant, quos hoc solum quod sui misererentur occidit. Abiit per tacitas conquesitiones mens, in obitu contentatione posita, et haustus potionem, qua renunciare rebus humanis, totam apud se repetebat animus innocentiam suam, cum pater secretum quod per impatientiam pereuntis impleueram (quantum credo) lachrymis meis gemituq; perductus, intrauit. Non potest videri iudices suffragatus

aliquid de parricidio, quid tererem, cui pararem, nesciebat qui interrogauit. Nuncio vobis sanctissimi viri, nihil à morientibus fingi, nihil vitæ laborante simplicius. Ad subitum interuentum patris non tanquam deprehensus obstupui, facinus metacente non pallor, non est confessio trepidatio, nec sicut accidere nocentibus solet, illa obuia semper errantium patrociniorum verba variavi, cum me repente interrogatione subita auocauit, abduxit, quaesivit quid tererem, cui pararem. Sed ego sine cunctatione, sine tarditate respondidi, & me mori velle eadem veritate, & confessus sum venenum esse, quod terebatur. Date Iudices patrem qui filium mori nolit & credit. Quis habeat Iudices dicenti fidem? Venenum filium quod inuenerat pater, non ille potius effudit. Stetit quinimodò in trepidus, arrogans iuxta orbitatē quam videbat, & mihi mortē, quam promiserat, quam minabatur, ingessit. Bibe, inquit. Quis post hoc Iudices, expectat, ut continuo paream iubenti? Ita demum mihi non est aliud relictum, si patri parui. Audite nunc dum priter atque homines, quid post tres abdicaciones, & querelas toties iudicum grauitate percussas, velut attonitus, amens nunciet seculo pater parricida seuus, parricida crudelis. Non bibi venenum. Hoc est, totum facinus meum, vivo, respondeo, non fugio iudicem, non cedo criminibus. Iam non miror quid sit circa quod impatientia deceptæ crudelitatis exæstuet, plusquam orbitatis gaudium, quod modo perdidit senex: speraret ut occidere me posset meo veneno. Sed quatinus inuenisse se putat quod crederetis, ut contentione subinde damnatis autoritatē de nouo dolore circumdaret, misit comitatus est. Quæ sola mihi superest ratio viuendi, facinus ea simplicitate, ea fide denego, quæ confessus sum de veneno. Parricidii agis. Abstulisti quidem mihi partem, ut exclamare hoc loco, fieri non potest. Scio quantum defensionis meæ difficultatis adiecerit, quod iam pridem in domo nostra

humanorum pignorum ratio non constat, sed pronunciatum liquet utri ex nobis facilius sit impietas, uter iuxta alterius languorem suprema non fecerit. Tu unicum quotidie proturbare conatus es domo, velles inopiam meam, velles aspicere squalorem. Ego osculor illas expellētis manus, ego abiciens genus teneo, & ad patrem qui me tam notabiliter odit, non habeo cur velim redire, si non amor. Prævaleret nominis tui fortassis autoritas, si contentio nostra cepisset à veneno. Consumpsisti quicquid est, quod perētes ab omnium scelerum suspitione defendit. Non habet pater unde parricidium de filio credat nisi quem posset occidere. Me quidem pater infelicis huius persuasionis simplicitatē si quis interroget, nec a te parricidium fieri posse credo, nisi meo veneno. Facinus tamen in omnibus incredibile pignoribus, nullis difficilius quam liberis puto. Vos adhuc in suprema nostra præcipitat autoritas, qui filium occidere vocatis plerumque grauitatem, sicut abdicacionis emendationem, sicut reliqua supplicia nostra rationis fronte protegitis cunctosque prærigidæ mentis affectus vocabulo molliore lenitis. Nos nec felices facinus istud possumus concipere, nec miseri. Non perueniunt ad nefas istud nec necessitates. Omnis citra desperationem dolor, ira læguescit. Et quanto diu deus difficilius si pararetur sine conscio, sine ministro, totumque facinus, & animum filii poscat & manus. Memens to cuius obiciat immanitatis horrorem patrem occidere velle. Hinc tantum accipis vires, ut mori possis deprehensus. Ut sciatis, inquit, verum esse quod obicio, & abdicare volui. Non potest pater efficere genus querendi, per timacia probationis. Tu cum dicis, filius me voluit occidere: videris tibi facere prioribus iudiciis inuidiam, exclaimare, vos faciles, vos misericordes, hunc mihi redditis. Sed iniquissimum est ut abdicatio, quæ nec in sui valuit effectum,

fidem maiori crimini præstet. Nō sum reus inexplorati pū-
doris, nec anteaſta vitæ meæ ſub hodierna primum lite tra-
ſtantur. Felicior innocētia eſt citra ſuſpiciones, certior poſ-
reatum, & quantum inſoniæ præſtant obiecta, dū nutant,
tantundem autoritatis absoluta reſtituunt. An ſcilicet ſu-
peratus eſt gratia pater, & apud ſenes, & apud parentes
autoritate præualui? Viderint qui calamitatibus ſuis ſic
blandiuntur, vt ſibi affuiſſe credant miſericordiā, fauorem,
filius à patre delatus nunquā poterit ſuperior eſſe niſi cau-
ſa. Sanè tamen ſeramus, vt prima abdicatione non egeſſe-
ris totum dolorē, multa tibi die criminibus meis verecūdia
querēdi, multa paternæ pietatis abſtulerit infirmitas, quid
non implet repetita delatio? Reuerſus es in forū iam ad ius
dices iratos. Quanto terrore cuncta pertulit pudor ille iam
victi, & redeuntis in damnatam colluctationē? Acrior ſem-
per ex verecundia dolor. Sed & iudicum cura quanto ma-
lignior circa rediturū reum? Quā multis placet illa de ſi-
militudine pronuntiatiōis autoritas, & ſeuerior videtur
diuerſa ſentētia? Tertia vero abdicatione dū immortales, quæ
apparatum, quem mouit ambitum? Ego miror quod mihi
licuit audiri, quod me non ſtatim primus querelārū tumultus
oppreſſit. Quid poſt iſta noui pater obieci poteſt? Inter
leges, inter iura conſenui, non habeo in moribus meis, quod
non melius iudices ſciant. Scilicet caput natura rerum vt ſu-
turus parricida non præmiſerit notus, nullis antè ſit maxi-
mi ſceleris immanitas tumultuata flagitijs, & quandoq;
culeo, ſerpentibus expianda feritas, ſub placida mente pri-
mam pertulit etatē. Aliud eſt miſerorū genus quod clemē-
tia, quod ſuccurrendi fauore dimittitur. Abſoluerūt me qui
ſciebant non proſuturum mihi quod non abdicarer. Procla-
mes igitur licet, ſubinde detuli, ſepe queſtus ſum, ter ab dica-
re volui; hoc tamen res iſta debet efficere, vt tibi oporteat

credi, quicquid aliud obieceris. Non enim ſequitur pater,
vt me tuis criminibus accuſes, quod nocentem tuis moribus
probes filium. parricidam non facit ſeueritas veſtra, nō ſe-
uitia, non terror: ad tam grande facinus non ira opus eſt,
ſed moribus, non dolore, ſed mente. Omnes iniuriæ leuius
exasperant, leuius oderunt, innocentis filij ultio eſt mori.
Quod ſi manifeſtum eſt, nihil tunc in moribus fuiſſe meis,
quod poſſet eſſe ſuſpectum, exſtimemus vnde poſtea traſ-
xerim parricidij cauſas. Vos libet interrogare hoc loco ius
dices, quis magis debet innocentiam amare? Vici patrem,
omni nunc ſolicitudine, omni labore custodia illā gratiam,
illum ambitum meum, quo remuneror aduocatos, quo per
ſoluo iudicibus, illud propter quod audeo domum reuerti,
propter quod non timeo caſus, non ſubita pro patre, nō ma-
ligna fātā. Fidem non capit, vt me tres abſolutiones, & in-
nocentem probauerint, & effecerit parricidam. Præterea pa-
ter quā infirmum me, quā trepidum reddit ipſa victo-
ria? An ſcilicet ignoro quod me reuerſum circumſiſtat totius
domus maligna cura, quod viuo inter homines quibus
apud te gratiam parat, ſi de nobis aliqua mentiantur ſin-
gāt? Videlicet hoc nos in facinus præcipitat, impellit, quod
aliquid ſperamus de teſtamento tuo. Quid ego non ſentio,
quod ſimili ſcelere miſſus in domum à charitate tamen ex-
cluſus, abiectus ſum? Rogo qua fiducia facinus paro toties
delatus, & paterna conqueſtione petitus? Quod vis patro-
cinium ſperem pro parricidio meo? Defendi non poſſem, ſi
bibiſſes tu venenum. Finge me parricidij voluntatem, ſin-
ge habere cauſas, vnde occaſionem, vnde fiduciam? Ego nec
mori poſſum, niſi vt deprehendar. Venenum paro, qui non
miniſtrum, qui non inuenio conſcium? Deſpicio à liberis,
contemnor à ſeruulis, cuitant ſermonem meum, colloquia
fugiunt, & charitatem tu ſimulant odio mei. An videlicet

ſpero poſſe fieri vt ipſe porrigam? Eſt enim mihi ad conuiui-
tus tuos facilis acceſſus. Venenum mehercule putabis quicquid
dederint hæ manus. Et virtus præſentaneū paro, quod
ſtatim, quod ſubito corripit? At quemadmodū mihi ſuperſit
vlla deſenſio? An lentum et quod tarda peſte conſumat, ſci-
licet vt non ſtatim exclames, vt te meum virus biſſe nō cre-
das? Rogo, cui parauī venenum, quod dare non poſſum miſe-
mihi? Ita, inquit, parricide argumentum eſt et hoc ipſum
quod habuiſti venenum. Omnibus iudices, quibus ad ſclerū
conatus adiunatur deteriorum quotidie ſecunda mortalitas,
non hanc ſolam potentiam natura conceſſit, in quam ma-
lis mentibus, et nocentium ducuntur ingenijs? ſed illis vſus
ex animo eſt, totumque quod faciunt, de conſcientia poſſiden-
tis accipiunt. Quid enim ſi latronem gladio tantum probes?
Sic munimus et ſomnos. Exeunte peregrinātium ſinus, hæ-
rent tela ſollicitis. Non vetant iſta leges parare, proſpicere,
nec inſtrumenta prohibent, ſed exiſtimant vſus. Einge me
velut in media proſperitate vitæ proclamare: Venenum pa-
raui ad quod incerti caſus, ad quod languor, dolor, ad quod
conſurgeret improuiſa debilitas. Miramini quod hoc fecerim
homo, qui circa me fortunam, qui diſcrimina humana laſſas
ui, cui neſcio quid adhuc paret toties viſta delatio? Debit
habere in ſua poteſtate mortem, quem pater poteſt occidere.
Nō eſt, inquit, credibile vt mori volueris abſolutus, qui reus
noluſti. Poteram quidem dicere pater, vixi dum ſpero ſas
eſſe vt incipias aliquando miſereri, vt te ſqualor meus frangat,
mitigent lachrymæ, pallor exoret: ſed ignoſce innocen-
tiæ, tunc me decuit pertinax, et rigida deſenſio. Vixine me
videretur expulſiſſe de ſeculo profundorum ſclerum depres-
henſa trepidatio: me ſuper cadauer meū proclamare poſſes,
certe merito timui, merito prædixi venenū, qui viuendi non
habebat audaciam. Ne ſupremis meis conuiciareris, ne quid

poſſes obſistere iam non negaturo. Verum tibi de impatien-
tia mea ſatendum eſt, eadem mente nolui mori cum abdicat-
res, qua non bibi cum iuheres. Sed frui iterum, frui ſæ-
pius conſeſſione tam miſera, et quia oculos ſpectaculo non
licuit implere, ſatiantur aures, volui mori. Adice ſi videtur,
hanc malis noſtris contumeliā vt interroges, quare abdis-
care me ſubinde voluiſti. Quid ais rerum naturæ pietas? ita
iuſtiores cauſas habet impatienſia, quā corporum damna,
quā facultatum triſtis euerſio? In ſuprema præcipitat me
pater. Ita non hæc vana vox complectitur omnes calamita-
tes? Non videmini nunc vobis vniuerſos audire miſeros?
Poſſimus fortassis aliorum accidentium ſperare finem. non
habet proximorum odia reſeſſum. Quæcumque nexus de-
cepere naturæ, et quæ ſanguine viſceribusque conſtriſta
ſunt, non laxantur diducta, ſed pereunt. Quæ de primo tes-
nore naſcendi vix in contrarium viſta deſleſcunt, diuque
prauitatis ſuæ rigore durata, mox in priſtinum curſum res
miſſa non redeunt, ſed quo totum pondus omnesque vires
inclinata traxerunt, vigore quo ſibi permiſſa creuiſſent,
in ipſius vitij robur adoleſcunt. In hoc eſt tota difficul-
tas, vt incipiat non amare filium pater, hoc cum fronte
conſeſſionis accipit, reliqua præcipiti furore decurrunt res
dituris charitatibus obſtat, quicquid obſtiterat odijs. Sed
mel ſibi parentes liberiſque mutantur, ſemel auferuntur. Fe-
lices qui habent in conſcientia ſua, quod debeant emen-
dare, corrigere. Illa demum poteſt ira deſinere, quæ co-
aliut ex vitij liberorum. Ego quid facio, cui non luxu-
ria, non eſt mutanda petulantia, cuius abdicatio non de
meis, ſed de patris moribus venit? Fruſtra mihi exhorta-
tiones, fruſtra blandientur vana ſolatia. Hominis quem
pater odiſſe non deſinit, vnus exitus eſt, vt ſe oderit. Et
quantulum habet de toto dolore noſtro ille quo venit ad

iudicem dies? Ego cum dico, pater me odit, illud exclamo, omnes iure me sunt festi dies, omnis letitia sine filio, non alio loquitur mortuum, non asidet ille languenti. Gratissimus quisquis de nobis tristius aliquid attulerit, quisquis maledixerit, conuiciatus absenti. Ego si hoc possum ferre, merui. Alia sunt aduersa, quae de continuatione sui patientiam parant, quae durant assiduitate, firmanthq; mentem, quod te pater oderit, quotidie nouum est. Minus fortassis vrant inuicem similitates, et mutuis detestationibus inuisa respirent. Odiū is tantum filius perferre poterit, qui et ipse oderit patrem. Vos nūc iudices, vniuersos quinimod mortales infelicissimus iuuenis interrogo, quid me facere vultis. Explicuit nos sine dubio de criminibus excitus, quod absolutus sum, tamen non hoc effecit, ne mori velim, sed ut mihi liceat, & viuere. Victus sum enim mehercule, victus sum iudices absolutionibus meis, et (quae certissima est animae laborantis infirmitas) misera felicitate defeci. Quem mihi vultum domum reuerso, quem suadetis animum? Non decet gaudium meum, excelsa pro hilaritate, non decet maeror, offendo tristitia; capto sermonem, inuisus sum tanquam arroganter insultem. Doloris causa dicor si propius aspiari, videor si recedo contemnere. Quousq; vincemus? Nesciunt prorsus abdicationibus mederi, qui non statim cedunt, qui conscientiae suae rigore nituntur. Non vincitur pater, non sum absolutus, cum domum veni, nemo me diligit, nemo reueretur. Iam ad nos de penetibus illis non pertinent nisi secreta, nisi latebrae. Non exuo, non depono sordes, et mihi quotidie senex tanquam accusaturus occurrit, Attendo quid faciam, quid loquar, qualis aspiari, et (quod malignissimum est solitudinis genus) me ipse custodio. Satiasti me vita, satiasti, et cum felicibus quoque veniat ex nimia prosperitatis continuatione fastidium, quod tedium paras, lassitudine miserorum. Consumpta est in lascrymis,

chrymis, in precibus aetatis, exacti sordibus dies, anxietate noctes. Quid mihi contra tam indigna, tam graui promittat integritas? Abdicari debet quem nocentem pater odit, mori quem innocentem. Sed ut credamus, inquit, voluisse te mori, cur potissimum veneno? Possis quidem pater hanc de omni supremorum genere litem facere morientibus; et quia rerum natura varias fatum vias indulsit animae, in nullo non exitu simili ratione deprehendas quicquid electum est. Sic super strictum nudatumq; mucronem proclamares cur non veneno? Sed nihil est delicatius exitu, quem non supplicia, non metus, sed collecta de calamitatibus commendat infirmitas mihi. Mihi tamen praecipue cum hoc mortis instrumentum propria concordia est, non spargit cruorem, non truce cadaveris relinquit aspectum, placida est, quieta est. Ingratissime senex, ego et hoc sic moriendo prospexeram, ne me occidisse alius videretur. Te nunc apprehendo, te interrogo pater, ita parricida sum ego qui venenum afferro in domum tuam imparatum, rude, terendum, cui tam multa restant ante quam dari possit? Ita parricida sum, qui iuxta te quero secretum, qui de potione tibi incerta, quam nemo detulit, quam simpliciter tam facile respondi? Secedo in medios penates, nullos ab introitu praepono custodes, non cuito transitus, non excludo venturos. Rogo utrum haec omnia sunt occidere volentis, an mori? Venenum quod tibi pararetur, inuenisses absconsum, receditum, multum circa illud palloris attoniti, concisa verba, trepida suspiria, et me negantem. Parricida deprehensus effudisset venenum, ne fateretur. Cur ergo, inquit, si tibi paraueras, non bibisti? Breuiter pater et secum dum naturam conditionis humanae respondeo, nihil aliud esse in potestate miserorum, quam ut mori velint. Ego cum dico mori volo, non hoc dico moriturus sum, de animo meo respondeo, non promitto de fato. Miraris quod quamvis

iam teneam venenum, multum tamen adhuc casibus incertis
tisq; superest accipere? per fossis plerumq; visceribus vitam
tamen ab ipsa desperatione redeuntem? Strictos circa colla
laqueos, aut nexus, aut ipsius corporis ruina decipit, rotas
tos per abrupta molis iactus explicuit. Tam consentaneum
est, ne moriatur qui velit, quam quod morimur inuiti. Sed
malo sicut ceppi simplici tecum ratione consistere. Nihil aequo
pater impetu constat, quam mori velle, nec quicquam res huius
mane impatientius habent percuntis affectu. Hunc si retine
re nolles, sufficit ut moreris, et rationem quoq; homini
mortis eripiet, si quis abstulerit ardorem. Frangit animum
quisquis interuenit, abducit, auocat quisquis alloquitur. Am
biuntur cuncta moriendi spatia pro vita. Ideo nos mehercule
le crediderim eiusmodi exitum eligere secretum. Minimum
est quod confundat hominem infirmitate morientem, & ex
quis causis opus est, ut displiceat obitus quem misero suasit
integritas. Quid si interueniat aliquis, qui gaudeat, qui vindi
dicari se putet, si testes adhibeat oculos, quibus inuidendum
fuit? Statim mehercule arrogans vita simulabitur, statim con
tumace dolor cum deprehensa morte dissentiet. Nescis quan
tum mihi hesitationis putaueris, cum interrogas dum respon
dere cogis. Sed quem et reddere, iterum iurare, defendi.
Me vero tunc pariter omnes tenuisti affectus, indignatio,
pietas, reuerentia, dolor. Ego propter patrem mori possum,
coram patre non possum. Adice nunc quod et dixisti, bibe.
Si mehercule saucium palpitantemq; iussisses adigere
ferrum, premerem clavis vulneribus animam: si fringere
aptatos ad colla nexus, conarer abrupto desilire laqueo, si
vero iuiceret manum ad precipitia properanti, flecterem
in plana cursum. Merito prorsus anima secretum solitudi
nemq; captaueras. Interuenit pater, actum est, perijt ille
suscepte mortis ardor, et utroq; nos resoluit affectu, mori

non debeo si vetuerit, non potero si iusserit. Bibe, inquit.
Nondum quidem potioni virus aptatum est, sed me ideo
deprehendisti, quia adhuc terebatur. Multa tamen mihi pa
ter ante facienda sunt. Volo prius conuocare seruulos, con
trahere liberos, coplorare, coqueri, madare, defendi. Bibe.
Mihi vero tunc adiecisse visus es, teneris, heres, eam ad iu
dicem. Bibe. Sed hoc rubes tanquam negem venenum. In
terrogare vos velut in illa secreti nostri presentia libet, que
mihi post hanc vocem, animum datis. Dicit hoc accusator,
dicit hoc victus, dicit secretum, dicit sic ut possit negare si bi
bero. Bibe. Ego quidem volo, et hoc quam maxime pa
ro, sed totum hunc animum senex tua auditate mutasti.
Bibe. Quid restat aliud quam ut recusantis ora diducas,
ut infundas per oppositis manus? mihi vero tunc exci
dit quid velim, quid pararim. Vidi truces loquentis oca
los, vultus parricidalis ardore suffusus, iuberi mihi vide
bar ut biberem tuum venenum. Nescisti pater pertinaciam
meam seruare, nescisti. Filium propter te mori vos
lentem deprehendisti. Vis occidere? veta, invade pocu
lum, ne hauriam, bibam. Exclama, temerarie quid facis?
Iam desino irasci, iam reuertor in gratiam. Properabo,
ut hoc secum aures ferant, ut impatientia tua fruatur
oculi. Tibi imputes quod in me retorssisti, quod ablata sunt
sacramenta pereundi. Innocenti facilius est mori, si roga
tur ut viuat. Fidem deorum, in quam me contumaciam
pater, in quem tunc impulsisti contentionis ardorem, cum
diceret bibe. Nec viuere mihi libuit, nec mori. Ereptus
sum miser animo meo, et improuisa voce percussus, ste
ti sine affectu, sine negatione attonitus, anens, et me pe
ne aliter occidi. Nihil est profecto improuisorum dolore
torrentius, et fracte malorum contentione mentes ad in
expectatam caligant. Non querelas post hoc inuenio, non

verba, nō lachrymas. Ad nullius rei conatum sufficit mori
alterius animo, & suo veneno. Licet igitur noua me reatus
mole conuenias, non poenitet tamen illum fixisse, illum non
poenitet spiritū rigoremq; pereundi, tanquā paruida mor
riebat. Pater qui queritur, quod non bibi, iam nunc diceret:
deprehensus erat, negare nō poterat. Essem nunc ter abdicat
tus, & me contenderet ad iudices meos redire non ausum.
Bene quod sic effudi, tanquā rursus vita plauiisset. Veniū
quod videretur deprehensum, nemo ideo bibisse crederetur,
quia sibi parauerat. Dic nunc, nō fui passurus si bibere vos
luisset. Deinde hoc sic probas, vt me hodie quoque coneris
occidere. Non eras passurus. Quando per fidem iniicis ma
nus? potuit eadē, potuit peragi breuitate qua iusseras. Non
eras passurus. Deinde non timuisti, ne mihi animū percūdi
vel hoc faceret, quod putabam me iuberi? Facinus est si mor
rior, vt postea queratur, an volueris occidere. Tu licet inuis
diam vocis illius alterius mentis simulatione defendas, oca
cisuri tamen fuit ipsum experimentū. Non interest rigoris,
quedā patiāris, an tentes. Numquā mouebit patrē filius hoc
quod moritur, quem non mouit hoc, quod paratus est mor
ri. Quid nunc faciam iudices pertinacissimo rigore? in quod
me cōponam patientiæ genus? videtis hominē quem nullus
animi mei status mutat, quem constantia nostra quē offensa
dit infirmitas, viuere nolo, perturbat, expellit. Mori conor,
interpellat, exagitat. Iam fortassis aliquid (sinobis hodie
quoque elementia vestra succurrerit) parauit, inuenit. Quis
fuit, quis exitus incredibilium malorum? de filio absoluto
fecit vt mori mallet, de moriente vt viueret. Vos vero san
ctissimi viri, quo iam ambitu, quibus possem conuenire pres
cibus? Ille vester infelix, ille vester absolutus, flere vetitus
est. Non habet gratiam suam toties genua complecti, & ad
fatigatam misericordiā noui discriminis pondus attulimus.

O mors semper imperata miseris, negata cupientibus, quan
do succurres? Me infelicem, perdidisti venenū. Sed quatinus
aliquid pater expectationi tue repromissi, nolo desperes.
Fructu quoniam ante supremā, ante exitum meum hac voce
viciisti. Nescio quidem quod rursus eligam obitus genus: an
placeat reparare virus infelix. Sed prædico, testor, quæ
cumque sederit traditio leti miserere, ne iubeas, miserere ne
cogas. Facilius me occiderent gemitus tui, lachrymæ tuæ. Et
ne mihi putes illam secreti nostri excidisse vocem, venenum
quidem te iubēte bibere non potui, quandoq; tamen hoc occi
det quod bibere iussisti.

INFAMIS IN MATREM. ARG.

Malæ tractationis sit actio. Speciosum filium infamem
tanquam incestum cum matre committeret, pater in secre
ta parte domus torisit: & occidit in tormentis. Interrogat
illum mater, quid ex filio cōperit. Nolentem dicere ma
læ tractationis accusat.

Pro muliere contra maritum. 18

SI Iudices calidissimus parricida
facinus suū sic ordinauit, vt vobis ma
trem faceret inuisam, siue dissimularet
misera mortē filii sui, siue quæreret,
tantāq; monstorum nouitate circums
datā eō perduxit, vt sibi videatur infa
maturus iterum vel patientiam nostram vel dolorē: matri
tamen, in cuius calamitatibus, ne minimum sibi vindicat ora
bitas locū, ideo ad vos fugiendum fuit, vt sciretis non illi
præstari quod tacet maritus. Laudo iudices, laudo miserā,
quod interrogare noluit domi, quod nihil fecit & ipsa secre
to. Hic coram ciuitate, coram liberis ac parentibus, & licet
dissimulare parricida videatur coram rumore mater in qui
rit, quid tormentis vnici quæsierit, quid morte compererit,

Respondet saltem reus, fateatur iratus, cur in peracta crua
delitate modestie fronte substitit. Nec uxori potest videri
parcere, de qua scire voluit, an esset incesta? nec filio, quem
tanquam sciret occidit. Ante omnia igitur Iudices mulier
infeliciissimi pudoris hoc ab afflictibus publicis petit, ne vos
bis accusare videatur. Ream se incesti, ream parricidij pus
tat. Exhibet populo conscientiam suam, et aduersus quem
cumq; sermonem, quodcumq; secretum, marito, famae prae
stat interrogandi potestatem. Vellet innocentiam suis probare vis
scribis, vellet in equuleos, in ignes hanc miseram praecipitare
pietatem. Ignoscite Iudices impatientiae, quae contra callidissimam
dissimulationem libertate doloris exarsuat. Incestum pro
baretur silentio patris, si taceret et mater. Equidem Iudices
tam contrarios affectus semis satis admirari, satis stupere
non possum. In rumore tam suspicax, post tormenta patiens,
modo ad fabulas vulgaresq; sermones pronus ac facilis, in
orbitate, in parricidio, reatus quoq; dolore conticuit. Quod res
pente reuersus est in quam modestiam desperationemq; dese
cit? torsit tanquam dicturum, taceat, tanquam dixerit. Fide igitur
vestram Iudices, ne cui praestet magnae seueritatis autoritas
tem non posse defendi, ne ve ideo suspicari nefanda malitis,
quia se parricida miratur. Parcere nunc illum cuiquam tacens
do creditis? loqui se tum maxime putat. Et si bene artes et
profunde mentis consilia perficio, respondere sibi videtur
plus quam mater interrogat. Fallitur quisquis hunc esse ere
dit inexplicabilis doloris aestum et inter silentij confessio
nisq; causas miserum pudorem. Alium exitum non habet, quam
ut respondere nolle videatur quisquis filium occidit, et pro
bare non potest propter quod debuerit occidi. Coniungat
quantum volet nocentissimus senex cum rumore populi silentium
suum, et relatura ordine tristissime sortis collata malignis
tate eludat ora, compefeat aditus, securi tamen estote mora

tales, fas est innocentissimae matri velut in templis, velut
apud ipsos proclamare superos, amari filium meum. Matro
na Iudices cuius puellares annos, primam rudemq; coniu
gij mentem nulla libidinum respersit infamia, cui impudens
rumor, suspicax maritus nihil unquam potuit obijcere nisi
filium, quae pudicitiae prima fiducia est, edidit partum quem
maritus agnosceret, non timuit ne supra furtiuosq; concu
bitus parvuli vultus, aut crescentis infantiae similitudo des
tegeret. Natum de se continuo (si quid ipsi creditis) impa
tientius complexa quam reliquae parentes, non in nutrices
nec in ministeria seposuit, suis aluit uberibus, suo fuit am
plexu. Nimirum et hos annos parricida, nunquid et puer
ritiam miseri iuuenis infamas? Actum est de sacrorum nomi
num fide, si ut videatur innocens mater, etas tantum filii
facit. Accendebat hanc erga unicum optime matris impa
tientiam rigidus pater, asper maritus, et sibi videbatur pa
rum implere, quem pro duobus conferebat affectum. Rarus
hic namque ad oscula difficilis amplexibus, et qui unicum
aspiceret animo quo quandoq; posset occidere, fecit ut nos
tibilior esset charitas matris. Omnis igitur misera sermo cum
filio, omnis in publicum pater egressus. Gaudebat etiam quod
laudandus occurribus, quod omni frequentia cunctiq; con
spicius, populo iam ipse fateretur, quod plus amaretur a ma
tre. Misere mini Iudices, ne nefandas suspiciones maritum
ex ullius traxisse credatis indicij, suum rigorem, suum tan
tum secutus est animum. Filium si non ames videatur tibi
mater adamasse. Questum nunc me Iudices putatis de
licentia sermonis humani? Ego vero iuxta hunc patrem
non accuso rumorem. Quae materia fabulae tam impuden
tis? quis fuerit autor, iste probauit, qui credidit. Facillimum
fuit ut loqueretur populus de incesto, de quo mirabatur
patrem suspicari. Haec sunt Iudices quae mater fecit secure,

simpliciter, palam, coram marito, coram ciuitate. Referat nunc
sum iste secretum. Iuuenem (quæ integritatis prima simp-
licitas est) nihil timentem in partem domus, qua nulla pro-
clamatio, nullus poterat gemitus audiri, rapuit, abduxit. Ibi
verberibus, ignibus, omni crudelitatis arte consumpsit. Quis
vquam iudices peius de innocentia temporum, de sacris me-
ruit affectibus? torfit filium ut probaretur incestum, occidit
ut credetur. Pomite nunc ante oculos iudices duorum parens
tum confessionem. Mater exclamat, filium amari, pater dia-
cit, occidi. Nefas est utrumque putetis innocentem. Iam quis
dem nocentissime senex grande deprehensa feritatis indis-
cium est: quod cum filium occideris, ut interrogeris expectas.
Non crumpis ab illo secreto tuo terribilis in publicum, et
homo filii cruore perfusus non proclamas, non deos homi-
nesque testaris, non occidis et matrem. Scilicet modestia te
scelerum tuorum quam maxime decet, et ideo tibi relinquis
unde sis quietæ patientiæ. Miser parcis vxori, coniugales
deos et lectuli iura reuereris? O quam non habet nec quod
mentiatur. Male tractationis agimus. Placet ergo iudices,
ut illa voce qua matrimoniorum conquerimur iniurias, ge-
mitu quo corporum contumelias, damna, cultus, et negatos
in publicum deflemus egressus, orbitates ac liberorum suppres-
sa plangantur. Quid tamen facere vultis miserum dolorẽ,
si non habet aliam sexus hic legem, si intra iuris huius angu-
stias omnis nuptiarum querela constricta est? Mater quæ de
morte filii maritum male tractationis accusat, non vindicat,
sed probare contenta est quod non debuerit occidi. Omittas
mus paulisper iudices orbitatis tristissimam dolorem, et in
paricidio male tractationis reddamus aliunde causas. Ita
non iniste quereretur vxor, si diceret: adulterum de me facile
suspiciatus es, cito credidisti? Matronalis pudor tutelam non
ex sua tantum innocentia habet, infirmitas huius sexus non

potest totam improbitatis existimationem debere tantum
moribus suis: omnis in feminas venit maritorum predica-
tione reuerentia, omnes sermones originem de vestris pecto-
ribus accipiunt. Tristior vultus, querela, fastidium, fatum
est coniugii. De pudore pronunciat, mittit in ora populi,
mittit in fabulas, hoc proxima ministeria narrant, hoc exco-
ri putant. Nemo peiore exemplo temere de vxore credit,
quam cui omnes credituri sunt. Sanè faciat vos promos ad
suspiciones nimia charitas, et ex impatientia diligendi ple-
rumque descendat ut credas facile quod timeas. Furtiua stus
præptosque concubitus obijciat vel falsus maritus, fas est,
fieri solet, parcus tamen si iam sit et mater, si in fidem cas-
titatis vxoria fecunditate profecerit. Quid si sit iam iuues-
ne quoque filio seuera, iam nurum nepotesque proficiat? Misse
remini temporum, ne alienæ innocentie interpretationem de
suis quisque moribus trahat. Incestum posse fieri pater hoc so-
lo vult probare, quod filium potuit occidere. Rumor, inquit,
fuit. Est hercules cui contra rerum naturam, contra parens
tes liberosque credatur. Rumor fuit. Hoc ergo sic audiemus,
tanquam si diceret conscius detulit seruus, nunciavit ancilla,
improvisus astiti, dum non timeor adueni. Rogo iudices utrum
credibilis putatis, incestum de matre, an de rumore menda-
cium? Rem impudentissimam populus loquendo fecerat, nisi
si pater credidisset. Pesimum iudices humanarum mentium
malum est, quod semper audius infanda finguntur, nec
usquam se maius opere precium putant maligni facere sera-
mones, quam cum incredibilia quasi deprehensa narrantur.
Necesse est contentiosius loquaris quod probare non possis,
et affirmationem sumit ex homine, quicquid non habet ex
veritate. Est tamen hoc iniquissimum de loquacitate populi,
quod plerumque famam accendit contentio non credentium.
Materia miraris rumoris, de qua nemo nec sibi et edit, quam

qui narrat assignat alijs? Rumor res sine teste, sine iudice, res ex incertis improbißima, maligna, fallax, & similis filentio tuo. Quid & ipse de rumore senseris, vis breuiter probem? Tormentis querendū putasti, an verū diceret. Sanē sit alia qua publici sermonis autoritas in illis, ad quā fas est populi peruenire notitiā. Video cur adulteria proferantur in fabulis, explicantur per ministeria, per consocios habent inconstantia gaudia. Pars voluptatis videtur esse iactatio. Facinus vero, cui fas est vt illud humanæ mētis capiat audacia, circū datur vndique nox profunda, dēfior caligo tenebrarū quod nocētes suis quoque oculis vix fatentur, nō seruo, nō credatur ancille. Quid internūcijs, quid opus est ministerijs? sufficit animus duorū, explicat omne filius materq; secretū. Incestū tanto incredibilis est, quanto & de illo plures loquuntur. O misera cōditio sexus, cuius ipse plerumque virtutes, fabulas parat. Cur ista nullis in publicū gaudet egressibus? Vnde aduersum omnes tā rigida cōuersatio, tā seuerus affectus? Nihil concupiscit, nihil ergo desiderat? Filius possidet cuncta tempora, vniuersos occupauit affectus, filius matris tota iactatio est. Rogo nunquid adamat? Mihi credite, nō est nefandorū ista simplicitas, da vt sit hæc inter matrem, & filium conscientia, parcent oculus palam, abstinebunt coram patre cōplexibus, omnis familiaritas substringetur in publico, sermones, occurus corā seruulis libertisq; vitabunt, & maximi sceleris ardor captabit affectare grauitatem. Elige parricida quod voles, incestū diligēs suspectū nō erit, negligens deprehenditur. Sed quid ego sic ago, tanquā inauditum, incredibile scelus locutus sit populus? Teneo in hoc sermone facinus vnius mali mariti. Non interest incestum de vxore fungat, an credat. Quid iste, ergo non timuit tam nefandæ rei famam, nec ad aures patris peruenire rumor erubuit? Dissimiles licet, à te malignitas accepit ortū, te

secutus est quisquis hoc ausus est narrare, proferre. Da bonum patrem, bonum maritum, dicturū me putas, non credet? Nesciet esse rumorem. Ite nunc Iudices, & adhuc dubitate quis fame fuerit autor, cuius pater agit causam. Speciosus, inquit, fuit. Non magis hoc facinus in matre est, quā crimen in filio. Speciosus fuit. Vt hoc obijci possit, vt debeat, adijce & adulter & raptor, illa matrona maritali dolore penē percussus in illa virgine publica subclamatur inuidia, quanquā hæc quoque intra notos discurrunt inuentutis excursus. Quid ais? ab incesto libidines exierunt? hoc primū vnquā inuenis admittit? hoc solū argumentum sumis ex forma? Dio potius reprehendi inuenem mihi venena miscēt, in necem meam cōscientia sceleris est armatus. Infinitū est quantum debeat ante fecisse filius, vt de illo incestū pater sibi credat. Speciosus fuit. Quis enim non est formosus filius matri? Amant debilitates, amplectuntur illum morborū suppliciorumq; pallorē, & in vires charitatis accrescit ipsa misertio. Non impedit agræ pietatis animū deformitas, pulchritudo nō auget. Amare liberos vnus affectus est. Liberi marite, liberi non amantur oculis, non cōplectitur mater ore, nō vultu, sed est in filio matri nescio quid de homine formosus. Possit forsitan nouitas sollicitare visus, expugnare mētes, in matris aspectu coalescit infantia, pueritia cōsurgit, inuenta surrepit, speciosum suū quotidie videt, miratur, amplectitur. Quæ tādū amauit, quando incipiet amare desinere? Non est opus nocentissime senex ad hoc nefas charitate, sed amētia, sed furore. Vt in iuvene suo mater posuit cōcupisecere quod formosus est, oderit oportet quod filius est, & adeo sacris affectibus nō adiunatur in facinus, vt ad illud nisi per obliuionē sui transire nō possit. Quid quod & incredibilis est, quod parem duorū poscit insaniam, & ad incestum opus est vt adamet, & filius adametur solum? Ab viro

deinde vultis incipere preces, venire sermonē? Audebit hoc rogare filius matrem, mater hoc impetraturam se sperabit a filio? Hunc animū tuum senex, quo cū maxime taces (si non est callida, non maligna simulatio) de fide tanti sceleris interrogo, an potest mater admittere quod loqui non potest pater? Speciosus fuit, Libet interrogare hoc loco omnes huius generis affectus. Placet ergo ut si filio obtigerit indulgentior facies, vultus erectior, refugiat mater amplexus? Si virginem usque ad notabilem speciem natura formauerit, timeat oscula pater, horreatque contactum? Dij deaque male perdant tam impudentes sollicitudines, tam nefarios metus. Propē est ab incesto, timere ne fiat. Malo simplicitatē, quae non vereatur infamiam, malo nudos affectus, inconsultamque pietatē. Nihil de se fingi, nihil credat posse narrari. Teneat insatiabiliter, aude, tanti fama non est ut amet filium mater solitudine pudicitiae. Me quidem marite si quis interroget, omnes matres liberos tanquam adamauerint, amant. Videbis oculos nunquam a facie vultusque deflectere, comere caput, habitumque componere, suspirare cum recesserit, exultare cum venerit, conserere manus, pendere cervicibus non osculis, non colloquiis, non praesentiae voluptate satiari. Hoc est ergo in tam nefanda suspitione sanissimum, incestū non potest fingi, nisi de optima matre. Execraret mehercule Iudices, si crimen istud clarius obiecisset filio pater, si usque ad verborum processisset amentiam. Nemini minus fas esse debet credere incestum, quam qui propter illud paratus est filium occidere. Quia quod non credis tantum nefande, sed quereris? Ita tu non times monstruius agitare secretum? Populus loquitur incestū sed tu nega. Civitas infamat, tanto magis osculare vnicū et coniugē tene, pariter duos circatuum stringe complexum. Pro maudita feritis, ita patri non sufficit non credere incestū, quod non potest probare? Ferrē

tamen adhuc suspiciones tuas nefandissime senex, si dissimulantes indicia tanti sceleris agitas. Obserua sermones, creta custodi, omnium dierum nocturnisque momentis sagax scrutator insiste. Quid tibi cum abruptis? quid cum supremis? Incestū iam credas oportet torqueas. At tu, pro nefas, verberibus, ignibus, et tota crudelitatis arte scrutaris rem, de qua non deberes interrogare servos, de qua vernulū quosque corporum patientiam petulanter exciteres. Laminas accendis, equuleos moues, et parricidio suspicaris incestū. Nescis quod praeceptum, quod abruptum tam nefandae diligentiae furore commoueas? Pater, qui de incesto filium torquet, non est neganti crediturus. Omnium quidem Iudices meorum suspiciones pessimē semper a corporibus incipiunt, nec bene de cuiusquam motibus illam partem hominis interroges, quae non animo, sed dolore respondet. Nondum dico quem torqueas, quis inter equuleos ignesque ponatur, cuius arguta prius indicia praecedant, nouissimum debet esse, quicquid torquet et punit. Eidem hominum deorumque, ne grauitatem putetis a nouissimis vltimisque coepisse. Non habet probationem facinus, de qua pater non potest alium torquere quam filium. Video qua possis ratione defendi, si omnia ante fecisti, ut incestum aliter erueres. Quid ais? Interrogasti seruulos, non potuit conscius inueniri? Exquisisti ancillas, non apparuit ministra flagitij. Non obsecra literarum commercia, non fatentis deprehendisti nefande blanditias? Nihil inuenis maritus, dominus, pater? Nunc et dic scisse rumorē, sed ut torqueas, ducatur tamen quaestio per coniugis ministeria, per filij seruulos, in illa potius vilitate desinat. Prius est ut repudietur vxor, ut diuortio fiat in domo grande secretum. Excedit omnem immanitatem, filium ideo torquere ut sciat an innocens torqueatur. Vnicum pater ignibus verberibusque interrogas, rogo quid

facturus si pernegauerit? Videlicet ut laudes, deinde dimittas: ut amplectaris perusta vitalia, et lacri pectoris vulnusa pietati rursus admoucas. Solus superest pudor homini, qui torfit vniciu, ut torquere debuerit. Faciat te necesse est res ista pessimum patrem, et oderis oportet filium, cui satis facere, non possis. Iam iam malo venena, ferri, subitos ictus, improuisamq; mortem. Incestum qui non credit, torquere non debet: qui credit, statim debet occidere. Quod si tormentum etiam filij placent, si praestanda est satisfactio tam nefandi rumoris, exigo ne perdas quaestionem, in media ciuitate, in ipsa constituta fama, aduoca illos malignos, illos loquaces, et seculi rem exquire audiente populo. Coram omnibus torqueri debet, de quo loquuntur omnes. Interroget quisq; quod volet, suis credet oculis. Cur in abditam semotamq; partem iuuenis abducitur? Secretum quaestionis nec incesto filio debetur, nec innocenti. Dabo adhuc inter secretum publicatio nonq; temperamentum. Aduoca propinquos, adhibe amicos, circumpone iuueni serios senes, intersunt magistratus, assistant quibus habere possit ciuitas fidem. Praestare debes aut tibi ut probare possis, si confessus fueris: aut filio, si pernegauerit. At tunc nefande, crudelis tollis quaestionis altitatem partem, efficis ne possit amplius innocens esse qui torus est. Quid agunt contra populum tormenta secretum? Praedico, testor, iterum dantur malignis alimenta sermonibus, et a quaestione seposita in maius reditur incestum. Coram omnibus torquere debet filium pater, et qui vult absolvere, et qui est paratus occidere. Non vultis iudices ad facinus indignissimae quaestionis accedat, et quod ipse torfit filium pater? Adeo ne non potuit libertis aut seruulis necessitas ista mandari, non carnifex potius adhiberi? Pater in tormentis filij non auersos tenuit oculos, ipse vestes scidit, velamenta lacerant, manibus flagella concussit, renouauit ignes, et

inori filium contentione non fuit, diduxit os, quod iam suoprema claudebant, sonit animum ut longis cruciatibus patientia sufficeret. O dignum patrem, cui dicat innocens filius, feci. Non mehercule improbe mihi proclamaturus hoc loco videor, hominem qui torquetur in matrem, debere coram matre torqueri. Cur excluditur infelix a sua causa, a sua quaestione? Adhibe effeciosos cruciatibus hanc nimis amantem: huius gemitus excipe, huius suspiria oculisq; custodi: si quod facinus admissum est torquebit quidem filium, sed fatebitur mater. Irrumpere me tum maxime puta in illud tuum parricida secretum, in iicio prope ranti quaestioni manum, inhihe ictus, subtrahere paulisper ignes, quicquid est quod eruisi, profer in medium, memento te fecisse de filio propter quod tibi non debeat credi. Quid spiritum dolore praecipitas? Quid miserae interualla patientiae pertinaci crudelitate continuas, si frustra tibi sufficere credis quod audieris nunciare, proferres? Incestum ut credatur ipse debet audiri. Mirabar et ego iudices etiam nefanda quaestio alium exitum potuisset habere, quam mortem. Hic est parricidij pudor, sic desunt quae incipere non debent. Facinus quaestionis operis scelere maiore, exire tibi videris per orbitatem. Scimus unde venerit ista contentio, nihil extorsit scintilla misero. Vincit torquentem qui occiditur. Iam iam non miror, quod post ista non habes vocem, verba non inuenis. Vnicium sine teste laecerasti, vnicium occidisti, soli tibi deinde notum vis videri celare facinus, et in parricidio quaeris aliunde tristitiam. Preposterum est filium occidere, deinde crucifigere. Fas non est non esse notum, propter quod se parricida putat innocentem. Eligas utrum voles, aut tormenta damnes necesse est, aut silentium. Quod non debet indicari, quaeri non debet. Possis videri fortassis crudelissime senex

silentium filio præstare, si uiueret. Consumpta est pateris
nominis religio, omnis pietatis sublata reuerentia. Si hoc ille
meruit, parum in questione, parum ultionis in morte est.
Vindicare vis confessionem? induc cadaver, & super illa
vulnera omnes põne causas. Non est eiusdem fateri cur tor-
seris, & tacere cur occideris. Quid ais seuissime parricida?
Filium consumpsisti per flagella, per laminas. Potes agere,
viscera de tuis concepta vitalibus, sanguinem qui de tua flu-
xit anima, non insania, non furore, sed (quãtum vis videri)
consilio, gravitate lacerasti. Potes tacere, super vulnera vni-
ci, super excutos artus metuendus assistis, & causas querẽte
matre, querẽte populo, hoc solũ deis, occidi, cõtẽta esse debet
incerto. Interrogari nũc te marite credis à matre sola? causa
mortis illius reposcit sollicitudo generis humani. Stant circa
liberos attoniti parentes, horret inuicẽ se charitas fraterna
cõplecti, rupta est illa osculorũ inter soceros generosq; sim-
plicitas. Quousq; nos cum silentij tui interpretatione coma-
mittis? Si nihil factum est quod debeat erubescere temporum
pudor, quid sibi volunt verba media, suspensa? Si nefas pros-
digiosis simile fabulis deprehendisti, misere, ne sis vna mor-
te contentus. Incestam grauius odisse debes, quod & venit
in forum, quod audaciam innocentis imitatur, & tacenti vi-
detur irasci. Cum filium propter rumorem torseris, propter
tormenta occideris, non est media res, vt neutrum sciamus.
Mater quidem iudices innocentissima hoc complorat, hoc
ferre non potest, quod nihil parricida respondet. Sed nobis
videtur iamiamq; esse dicturus. Non fallit nos nefande quid
captes, hoc quod supra silentium trahis alta suspicia, quod
prorumpenti videris exclamatione deficere, mendacio para-
tur autoritas, & in fidem eruptione vocis affertur, vt fateri
videaris inuitus. Dic tamen, par est huic rei matris integritas
vt mentiaris. O quanto nunc dolore torqueris, quod
instantem

instantem non potes aliqua truci proclamatione discutere.
Non verba tibi contra miseram, sed argumenta desunt: non
voco, sed probatione deficeris. Quod solum datur, relinquis
infamie, & nos cum perpetua sermonum malignitate coma-
mittis. Qui interrogantem nec damnat nec absoluit, rumore
contentus est. Modestiam mariti pariter & patris accipite.
De muliere quæ conuinci non potest, sufficere sibi putat vt
incesta credatur. Quis vnquam tam nefandas artes, tam
eruentium deprehendit ingenium? quia non potest probare
quod dixerit, captat vt credatur quod non dixit. Dissimulas,
taces, seue, crudelis inuenisti tormenta patris. Audi quid
misera simplicissimo dolore proclamet. Non efficies, inquit,
callidissime parricidarũ, vt non audeam cadaver amplecti.
Ego verò incesta sum si possum moderari gemitus, cõprime
re lachrymas. Coite in finis omnes liberi, omnes parentes,
custodite plactus meos, obseruate suspicia, si quid feci, si qd
admissi, fatebor. Ecce supra lectulũ effusa feralẽ, laceros artus
& perustũ cõplexa corpus exclamo, teneo vnicũ meũ, velit
noluit inuidia meũ misera formosum. Hoc erat quod infelice
simam matrem vltra solite charitatis exagitabat affectus,
amabã marite periturum. Infames quantũlibet hanc impa-
tientiam, ego mihi videor defuisse, cessasse, multum de latis-
tia, multũ perdidisse de gaudijs. Nemo vnquam filiũ nimis
amauit. Excuso tibi, inquit, iuuenis innocentissime quod sus-
premis tuis nondum præstiti misera comitatu. Vivere quis
dem te defuncto continuo nõ debui, sed mori marito tacente
non potui. Rumpam tediũ lucis inuisse, sed prius licuerit co-
ram ciuitate manibus tuis iusta perfoluere, cũ dammato sus-
pra callidissimũ silentium parricida, nihil te dixisse cõstiterit.
Ignosce quod ad iudiciũ istud orbata durauit. Timui ne
si ad exitum impatientia, si præcipiti pietate properassem,
faceret alium parricida de mea morte rumorem.

257 M. FAB. QVINT. PRO MARITO
INFAMIS IN MATREM.

Ex superiore argumento, Declamatio.

Pro viro contra vxorem.

II

19

DEBEBATUR quidem tristissima
me orbitatis misero pudori, ut iam tu
ceremus omnes, et post tam prodigio
sas rerum sermonumque nouitates, opera
tuerat hoc esse nouissimum de malis
infelicissime domus, quod occidi filium
pater. Sed quoniam mulier immodici semper affectus, supra
cuncta que vel passus sum paulo ante, vel feci, reatus quoque
me dolore concussit, veni petiturus a vobis ne me scientem
silentium contentioni prestare credatis. Non quia occidi fia
lium taceo, sed occisus est ut tacerem. Utinam iudices negare
possem quod occidi, utinam totum misere necessitatis ordi
nem fas esset intrare, et oris huius premere secretum. Mira
tur hanc aliquis patientiam meam? Ardor ille qui me modo
impegit in filium, ipsa sui immanitate consumptus est. Quis
quid erumpere posset in proclamationem, parricidio peractum
est, in orbitate conticuit. Non habeo affectum, nisi quo cuncta
tantum patiar, audiam, feram. Vtrumque de filio fieri non pos
test, ut et occiderim, et fatear cur meruerit occidi. Quapro
pter iudices satis admirari, satis stupere non possum, quod
mulier cuius prae optimam sane conscientiam, sexus quoque
maioris malis nostris pudorem prestare debebat, tacere non
potest silentium meum. Nouo quoniam fabulosoque secum impa
tientie genere dissentit. Queritur de populo quod loquatur,
de patre quod taceat. Nec contenta confessione mariti,
nihil se dissimulare, nihil scire reatus autoritate testantis,
mauult de silentio meo facere secretum orbitatis. Istud am
tia sit an innocentia, perditus dolor viderit. Ipsius animus

DECLAM. VNDEVIGESIMA.

258

potest scire quid filius meus dixerit, quae me putat habere
quod dicam. Eidem igitur vestram iudices, ne vos orbitatis
seruatione confundat sola mater, ne ue maxima calamita
tis ibi tantum putetis resedisse sensum, unde vos lachryma
gemitusque conueniunt. Mei magis debetis in vxoris compa
ratione miseri, qui filium et perdidit, et occidi. Ego sum
infelicio ex parentibus duobus, qui quicquid iudices ista
complorat, et patior, et feci. Felicem ignorantiae conscien
tiam matris, qua sufficit interrogare. Maior me impatiencia
maior vrit affectus, cur filium occiderim indicare non pos
sum, nec patet quod occidi. Infelice senectus, misera pati
entia, sic quoque quam multa dicenda sunt? Fuimus quondam
iudices, fuimus felicissimi parentes, cum adhuc rudis vici
nobis blandiretur infantia, durauitque domus tota prosperis
tutis, quandiu pariter fruebamur, pariter dileximus, quandiu
ciuitas de nobis hoc solum poterat loqui, filium nos habere
formosum. Ut vero in eam adoleuit etatem in qua corpora
libus bonis iuuentus insolenter exultat, superbus atque arro
gans, in nullum vitae genus, non in primatos, non in publica
eos actus florentem duxit etatem. Diu immortales quantus
qualisque circa iuuenem rumor ingemuit? omnium maledictis
succlamatus, omnium denunciatione damnatus est, donec et
ipse consensum circa se publici doloris agnosceret. Inde rarus
in publico, et tanquam patris occursum, tanquam ciuitatis
ora vitaret. Non est leue concipere verbis, in quantam ciui
tatis execrationem, in quantam culpam iuuenis inciderit. Dis
cussus est occidere posse patrem, dictus est dignus, quem pos
set etiam pater occidere. Quid facerem iudices infelicissimus
senectutem non euitabat fama nec patrem, iam meis auri
bus nemo parcebat. Interrogare non audebam, dissimulare non
poteram. Fallitur quisquis me putat quicquam fecisse consi
lio; impetus, ac temporis ipsius nescio quis ardor explicuit.

rr ij

Preparari filio tormenta non possunt. Est in miseris penas
tibus pars remota, seposita, profunda tenebris, tristis accessus,
su, omnibus apta flagitijs, et in qua audeat facere facinus.
et pater. Illo fateor dum me variae cogitationes per totius
domus spatia circumagunt, quantum intelligere licuit impro-
uisus adueni. Et ille quidem ad conspectum meum tanquam
deprehensus obstupuit, refugitque trepidus, puto ne querere
causam. Irrumpo festinanter, auide, sine liberto, sine seruo
los, sicut me deprehenderat temporis illius fatum, manibus, ictibus,
et quaecumque ex obuijs dolor in telorum transfulerat
usus, ultra vires senectutis aggressus, ignes ex proximo rap-
ptos, verbera quae casus obtulerat, non diuiso dolore, non
per partes, non per interualla suspensio, sed semel, sed pariter
inuado. Pars secreti fuit, ut ipse torqueretur. Dij immortales,
quae contumacia, quae fuit illa patientia, cum domi tor-
queretur a patre, non inuocare matrem? Non repugnavit ius
uenis, non opposuit manus, nullum imploravit auxilium. Mera
sis tantum deiectionibus luminibus tanquam unquam flagella sus-
stinuisset, tanquam meis torqueretur oculis, omnes ictus ex-
cepit in faciem, verberibus, ignibus laudatos vultus, velut il-
lis irascetur, opposuit. Reddo testimonium nouissimum pus-
dori, cum iam mori vellet, occisus est. Laudo ludices patientiam
matris, cum et ipsa semper plurimum esset domi, et ab illo
secreto fortasse non longe, interuenire noluit, interpellare
non ausa est. Sed et manibus meis gratulor, quod non pro-
pinquus aliquis, non amicus irrupit, occidisset quisquis me
tunc ausus fuisset interrogare pro filio. Sepeliri tamen las-
cera membra, funus indulsit, ossa collegi. Non iniecit vxor
lectulo manum, non inter exequias planctibus clisistis; vberibus
mibi fecit inuidiam. Unde in hanc impatientiam prorup-
sit, exiit? domi me nihil interrogavit. Possum iam mater
infelix coram liberis ac parentibus, possum audientibus

dijs hominibusque clamare, et ego amavi filium meum non
oculis, non infirmitate, non lacrymis, sed viribus, dolore,
patientia. Vnicui quem si acie clausisset hostis, vicaria morte
seruassent, si subitum cinxisset incendium, extulissent relicta
meorum parte membrorum, eripui malignitati, abstuli famam.
Habeo quod imputem tibi naturae pietas. Rem difficiliora feci,
ei, quod non me potius occidi. Male tractationis accusat.
Adeo ne vxor tibi parum videor dedisse poenarum, post pericu-
lum et labores ne lucrifaciat pater, quod occidit filium
suum? Non pudet ergo si irascaris parricidae? Quid tibi cum
lege quam vos propter minores accepistis affectus? Querelas
habet ista non gemitus, et matre seposita solam complorat
vxorem. Rursus ad populum vocas miserum pudor est? materiam
nouum rumor accendis? Perdidisti ergo rationem secreti mei.
Sic omnia feceram, ne quid aut queri posset, aut dici. Iam
vero quid impudentius, quid indignius quam cum sibi de
liberis credunt licere tantundem, et aequum ius patris ac
matris esse contendunt, quasi nesciant nobis arbitrium vis-
tae necisque commissum? Non est privilegium, filium occide-
re cum fieri potest, nec quisquam tantum ideo fecit, quia li-
ceret. Viscera vnicui lacerare suffeci. Ignosce, si non potes mihi
credere, nemo filium suum occidit odio, non erit tanti ius
uenis iniustus. Illud est in patribus usque ad parricidium terri-
bile, quod amant, quod succurrunt, quod sibi videntur aliter
non posse misereri. Non est quod vos ab exstimatione
malorum meorum mollior sexus abducat. Maioris affectus
est filium occidere, quam vindicare. Desine igitur me mulier
fatigare interrogationibus tuis. Ita tibi non videtur
omnia respondere pro filio, qui dicit, occidi? Et licet copris
mantur exclamations, ora claudantur, nihil negat, qui hoc
fatetur. Atqui summorum facinorum ipsa inhumanitas imma-
centia est. Filium pater non de mens, non insanus occidi. Ho-

minem extra sensus affectusq; positum quisquis nunc misera-
ratur, occidit. Vides senem sanguine suo fluentem, laceratis
excusisq; illis sanctioribus charioribusq; visceribus su-
per exanimis vici corpus eruentis manibus iacentem? Hor-
reo cadauer, & velut corpora quæ celestis exanimauit
ignis, adire propius timco. Ad quadã facinora sufficit clau-
dere oculos, vultus auertere, tacere, mirari, & incredibiles
calamitates relinquere suis causis. Miserece, ne quid am-
plius queras, ne quid interroges. Dicturũ me putas, parce
seculo, parce marito, parce patri? Tu vero parce illi qui oes
cisus est. Nouum Iudices vxoris in maritum crimen audite.
Silentiũ est de quo queritur. Solebat indignatio vestra cons-
uicia nostra ferre non posse, & matronalis indignatio dis-
cere videbatur, non parcis erga me marite verbis, nullã ha-
bet nostri tuus sermo reuerentiam, facile prorumpis in ops
probria, facile quod libet obijcis, exclamas, & dum nimium
libertati vocis indulges, potest populus aliquem de me fac-
cere rumorẽ. Tu mulier obijcis mihi rem quæ nulli vnquam
crimini fuit, sola in nostris moribus innocentiam voce res
prebensam tuetur taciturnitas. Vide cur manus, cur verba
peccare videantur. Illis infamamus, his torquemus, occidia-
mus. Vis scire quã non possis queri de silentio meo? Felis-
sima fueras si idẽ fecissemus omnes. Finge me paulisper
sepositis silentij causis, hoc tantum respondere, non prodo
secretum. Ex omnibus Iudices, quibus humana pectora se-
rijs graubusq; complectuntur affectibus, nullam difficilio-
rem quã silentij credo virtutem, adeoq; promptissimo ser-
mone facile delinquimus, vt constantiam tacendi neq; in
alijs ferre possimus. Crimen hoc in me mulier vocat, quod
in priscis illis morum mentiumq; rectoribus fuit prima sa-
pientia, quod quosdam totius vitæ pertulisse patientiã ma-
gis illa misera miratur antiquitas, quã quod temporum

Valla sic
illa ad po-
stremum, &
ad prius di-
cta referat.

vices, syderum cursus, & profunda nature velut conscia
ratione sanxerunt. Quæ per fidem impotentia est effringes
& rigens sacra dissimulatione pectus, euoluere animũ, quem
super sua secretis compositum non letitia, nõ dolor, non ne-
cessitas, non fortuna laxauerint? Quisquis de tacente ques-
ritur, multo minus ferre poterit loquentẽ. Nec adeo coniuga-
li societate cuncta miscentur, vt nihil sibi aduersus hanc
concordiam proprium relinquat animus. Est aliquis etiam
a sanguine suo secretus affectus, genusq; reuerentie, vt ta-
cenda minime velis scire charissimos: quadã non possis vera-
beribus, equuleis eruere, & plerosq; videas fortiter super
sua secretis morientes. Agedũ (si videtur) utrumq; sexum,
omnem conditionem, omnem scrutemur ætatem, nullũ sine
conscientia pectus, nulla vita sine causis tacendi. Si te inter-
rogaret omnia maritus, haberes aliquid, & tu quod non fa-
tereris. Et quanto silentiũ grauius est in sene, verecundius
in marito, sanctius in patre? Pudeat nos mulier infirmitas
tis. Vicit nos modo iuuenis ille constantia, mori voluit vt ta-
ceremus. Vides mulier quibus interpretationibus prestes
tuum dolorẽ? Diceris ideo me interrogare, quia scis omnia
me potius pati malle, quã loqui. Quis enim in hac ciuitate
non nouit taciturnitatis meæ rigorẽ? Quis ignorat quã cum-
cta soleam ferre patientia? Ne occisurus quidem suspiria ges-
mitusq; premisi. Nihil feci vnde erupturũ quandoq; in or-
bitatem patris animũ aut tu prescio timore sentires, aut ipse
periturus. Hanc nunc me iactare conscientia putas, quod ni-
hil in publico, nihil in vlllo mihi permisi proclamare cons-
uentus? Ego vero non sum questus de iuvene nec tibi, nec ea
ptauĩ vt illum mecum, & mater odisset. Frustra te putas
extorquere accusatione posse, quod mihi non ipse calamita-
tes, non dolor, non meditatio orbitatis expressit. Vras licet,
durabo, perferã, passus sum iã quod erat difficilior, occidi.

*imprec-
tationibus.

Torfit, inquit, filium meū. Breuiter iudices ratio reddatur, infamem? Quid refert an innocentē, si illud omnibus liquet? Iuuenem cunctis pignoribus inuisum, omnibus affectibus grauē maligni fecere sermones. Quid agimus animi? quem admodum effugimus, euadimus? In tanta infamia nihil facere, credentis est. Vis me circumire singulos, reclamare populo, cum rumore rixari? Tuae fortassis infirmitati conueniat negare, me tantum fortior assertio vnici decet. Eripiendus est non contentione verborum, sed vt ciuitas stupeat, vt erubescat. Torquere me filium putas? Inuidiam facio populo. Videor mihi illis verberibus lacerare famam, illis ignibus increpare rumorem. Quæstio de infami filio vnam rationē habet, vt probes innocentem. Dii mala prohibeant, vt noueris illum dolorem, quo potest torquere filium pater. Nihil est infelicius homine, cui de vnico suo mors solā nō sufficit. Iuuenem in cuius animo perdiderant nomina nostra refectū, quem quotidie necesse habebamus excusare rumori, qui inter nos formosum malebat agere quā filium, verberibus ignibusq; consumpsi. Vis, vis scire quanta tormentorum ratio fuerit? Debit etiam tortus occidi. Si tamen utiq; mater vis scire causas, leniter audi. Prospiciebam miser in grande quandoq; facinus prurpturum, quod ocio vitam, quod desidem domi perdebant ætatem. Non peregrinationibus excoslere mentem, non experiri militiam, non tentare maria, non rura colere, non administrare rempublicam, non ducere volebat uxorem. Præterea traxerat ex frequentibus castigationibus tedium patris, et in execrationem mei, conscientia quā non emendabatur, exarserat. Timebat occursum, non audebat adire; colloquia, oscula, conuictusq; fugiebat. Breuiter perditissima mentis definienda mensura est. Oderat me filius et timebat. Filium igitur totius ciuitatis existimatio ne damnatum, quem adhuc viuere mirabantur homines,

torfisse me putas? Ego verò occidi tarde diu. Quæstionem illud vocas? Pœna, supplicium, et malorum meorum exitus fuit. Nulla ratio est interrogandi hominem, cui non est fas nisi negare. Quanta tamen mihi fuit et in quæstione mode ratio? Non enim præcipiti raptus impulsu exilui repente, subito, nec captus dolore caeco impatiētia meae velox vulnus induxi. Non potest non ratione occidi filius, cum antē torquetur. Dedi moras, spatium, tempus indulsi. Vides quantā hic malignitatibus potuerim præstare materiam? si in illo secreto, gladio tantum, si vulneribus egissem, exitū fecerat ius uenis deprehensi. Non est igitur mulier quod mihi facias duplicatæ quæstionis inuidiam, id est, quod torfi, et occidi. Sola est huius necessitatis ratio de morte. Illud est pararricidium, filium torquere victurum. Putas iuuenem viuere potuisse, cui iam non poterat nisi morte succurri? Quem contra malignos sermones asserere expebam, non reddidi rursus infamiae, neq; in oculos, et ora vulgi de secreto patris emisit, prouidentia mea tibi quoq; mater, ne in hunc interrogetur, eripui. Ille verò non fuit post tormenta laturus vite pudorē, vt interrogaretur à singulis, vt negaret. Verum mulier affectibus tuis renunciandū est, ad totius domus nostræ pertinere innocentia credidi, ne se ipse potius occideret. Sentit iudices mulier ad ius querele suæ nec quod torserim, nec quod occiderim pertinere. Ita querit quid mihi dixerit ille, de quo nescit an dixerit. Quid ais mater impatiens? ita in morte filii tui nihil aliud ad te pertinet quā quid locutus sit? Ita si respondero remittis parricidū, tormenta non obijcis? O insconsultam muliebrem semper amentia, quid iuuenis in tormentis dixerit, tāquā ignoret interrogat, nihil me compesuisse non credit, tāquā sciat quid dixerit. Fidem communis sanguinis, fidem communium malorum, neq; parricidii me velis agitare secretum, ne calamitatibus nostris grauem

facias innocentiam tuam. Viderit quid meruerit iuuenis ille, ego iam possum suprema reuereri, & post exitum vnici reuertor in patrem. Maior defunctis liberis prestanda reuerentia est, nec quicquam minus conuenit affectibus patris, quam si insultare videatur occiso. In gratia me cum filio rediit orbitas, iram nostram mors seuera composuit. Quiniam non recogitanti mihi totum secreti illius ordinem, subit tacita miseratione, quantam ego debeam reuerentiam filio, quem potui torquere solus, quem potui solus occidere. Perseueras, cogis, instas? Inuicem te mulier interrogo, cur sit antopere volebas scire quid interrogarem, quid ille loqueretur, non iraruperis in questionem, quam nullis ministris nullis custodibus vallauerat pater? Quanto melius mater ipsum adfesses, quanto fortius interrogasses vna, quanto tibi plura dixisset? Quis te mulier affectus abegit, tenuit, exclusit? Agnosco verecundiam tuam, timuisti credo, ne si in illo secreto fuissetis omnes, occidisse filium diceretur & mater. Instas tamē, & miseri semis ora diducis. Puta me hoc solum dicere, ex maximi facinoris cunctatione veniens quid audierim nondum scio, totus adhuc sum in patricidio meo, & post mortem vnici omnia quibus laceratus, occisus est, in animum meum tormenta redierunt. Est quidem difficile ut aliquem pati puellorē patricida videatur, verū tamen stupore, amensitia, & silentio in orbitate defeci. Ablatus est mihi omnium verborū fides, omnis sermonis autoritas, nec habet causam loquendi cui non potest credi. Desine mulier interrogare: Filium quem occidit pater, nec absolvere nec accusare iam debet. Quid, inquit, dixit cum occideres? Miseram patricidii innocentiam, quod hoc me non potestas, non magistratus, non propinquus aliquis, non amicus, non ille semper loquax populus ac malignus interrogat. Quiescitis, tacetis. Me in feliciem, nunquid scitis omnes? Puta me mulier hoc tibi re-

ponderare, non habent incredibilia vocem. Quaedam maiora sunt, quam ut illa capiat modus sermonis humani. Tu verò crede nihil aliud fuisse quam furorē, insansisse me puta, vis debam quae non fiebant, audiebam quae nemo dicebat. Hoc solum non insantis habui, quod tacebam. Finge me respondere, nihil dixit, nihil locutus est, non credis? Atqui multo minus creditura quid dixerit. Accipe mulier breuē veramque rationem, cur in questione iuuenis occisus est. Torquebam, nec interrogabam, si qua ad aures tuas ab illa quamvis remota domus parte perlata vox est, meus gemitus fuit, meorum viscerum dolor. Queris cur nihil dixerit? quia non habuit quod scire vellem, quod audire deberem. Nihil aliud questio illa captauit quam silentium, quod prestare vita non poterat. Quisquis in tormentis occiditur, ideo tortus est ut occideretur. An tu questionem illam fuisse credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur? ideo enim equuleos mouebam artifex senex, tenebam fiduculas ratione seuitiae, ut leuiter sedibus suis remota compago per singulos artus membra laxaret. Consumptus est spiritus silentio sui, & verbera ignesque animum pariter vocemque eluserunt. Videbatur mihi premere gemitus, tenere suspiria: & sic nihil dixit, tanquam torqueretur ab homine qui sciret. Miraris hanc in filio contumaciam, in iuvene patientiam? patri torquenti non potest aliter responderi quam ut mori malit quam confiteri. Quod sufficit igitur interrogantibus respondeo, mulier occidit. Fallitur quisquis expectat ut obiciamus illa communia: ego verò proclamo, non luxuriosum, non amore meretricis insanem, nihil ille delinquebat quomodo liberi solent, monstrum erat inenarrabile, quod nollem deprehendere, quod ferre non possem. Miratur aliquis quod non abdicauerim, nec notissima ultione patrum fuerim tantum expulsi contentus? Tuus mulier nefarius, tuus inconsultus non

permisit affectus. Filium cui contra seueritatem meam ignoscerebas, quem mecum odisse non poteras, secuta fuisses abdicatum. Vinge iuuenem dixisse nescio quid, ego audire nihil potui, non enim potestatis alicuius more confederam, nec torquentibus alijs agebam iudicem patrem. Ego tunc cum ea et passus sum pariter, et feci. Non vacabat aures præstare verbis, excipere genitus, existimare singultus: auocauit me contentio, dolor, orbitas, parricidium: omnia facta sunt festinatione præcipiti. Idem patris affectus est torques re ut scias, occidere ut nescias. In meam, inquit, insaniam taces. Ita nunc primum laboras misera de fama, et post vnici mortem pertinere ad te caput quid loquantur homines? Scilicet filius impensus est ut erubesceres, ut male audires? Adeo ne hoc captanti non erat satis rem totam commisisse rui mori? Ego verò me fame tue mulier opposui, et inter matrem filiumque medius parricidii feci, vnicum occidi, ne quid aliud loquerentur homines. Alioqui si hoc capto quod putas, quousque taceo? in quod tempus differo illam quam me putas premere vocem? ecce reatus iudicium pronuncio, ego tamen scire me nego. Egregiam rationem malignitatis, locuturus aduersus uxorem: feci ne mihi crederetur. Fateor igitur, nihil ad certum indubitatumque perduxi, hoc est quini modo propter quod ad mortem usque contendi. Non explicant tormenta questionem, que occidit. Quid, inquit, dixit? Felicem te misera, si nescis quid dixit. Ita non es contenta conscientia tua, non sufficit quod non habuit ille quod negaret, quod fateretur? Poscis verba questionis, cogis, extorques. Testor, tu facis ne possis negare quod dixero. Quid dixit? parasse se parentibus venenum? negas. Proditionis agitaſse sermones? negas. Tyrannidis misse consilium? negas. Et quicquid dixero negabis. O bone conscientie incauta simplicitas. Ita non times ne coactus loqui multa fingam,

multa componam? Si potes scire mulier an metiar, scis quid dixerit. Quid dixit? nihil. Quid dixit? omnia. Maledixit seculo, fecit temporibus mundi, detestatus est patrem, conuiciatus est matri. Quid dixit? plus quam interrogabam. Viciſti mulier obstinationem meam. Audi breue succinctumque res possum quid dixerit: quod quaeris, quod putas. O si quis in illa vos secreti nostri potuisset adhibere praesentiam, vidissetis nouum genus questionis, stabam senex furis monstroſe feritatis accinctus, manibus exertis, hinc ignibus, hinc verbis armatus: super ora, super oculos iacentes absistens clamabam, furiose, demens tace. Et ille velut excusis amputatisque perque dolor exit in verba, fuit attonitus amens. Quoties ad motus ignibus ad aliquam corporis partem, totum pectus inposuit, quoties hiatus oris auide flammam aduersus excoctam verba collegit? Cum vero iam totus calor verberibus expulſus ignibus nouissimi doloris erumperet, pertractis ab ima pectoris parte suis prius breuissime collectis spiritibus, ille quo redditur anima singultus, fuit similis exclamaturus nescio quid, quod et tu fortassis audires. Occupaui fateor, et aduocatis quas iam consumpseram viribus, manibus, telis, totoque corpore pariter admixtus antequam mentiretur, occidi. Misera temporis illius recordatio, deficientem in manibus meis filium vidi, affexi ora pallentia, frigidus halitus, interrupta suspiria, et animam magno silentio excoctam, non tamen tormenta laxavi, non subtraxi, res tinxi: flammam. Miserere mulier, ne quaeras amplius vocem huius affectus, filium qui moriebatur occidi. Non perdidit tamen, non perdidit vnici mortem, fortunam non perdidit, iam me non interrogat nisi sola mater. Consiste aedum mulier loco meo, et in habitum paterni furoris accincta admoue equos leos, flagella, laminas, praedico, testor, aliter non possum loqui, aliter mihi non potest credi. Quamquam miserrime

269 PRO MARITO DEC. VNDEVIGESIMA.

iuuenis (fas est enim iam tuos alloqui manes) exprimere
mihi vocem nullus poterit dolor, quantum volet laceret, vel
occidat, vincere me tormenta docuisti. Si tamen fas est cogi-
tationis memoria tractare verba miserae questionis, cur me
coram populo magis interrogas? Eamus vxor in illam deso-
latam domum, in illud iam patris filijq; secretum, ibi me in-
terroga, vbi torsi, vbi occidi, vbi adhuc forsitan filij tui vas-
ga per mœstos penates anima discurret. Porrigat aliquis
imaginem iuuenis occisi, ponat in sinu matris illas vestes,
quibus ipsa iuuenem misera comēbat. Eamus ad tumulum,
miscemus supra busta lachrymas. Ibi aut tacebimus paria-
ter, aut inuicem confitebimur. Iam iam miser mori possum,
explicuit te sollicitudo, pius. Non scribo tabulas, testamē-
to supremo verba non credo, ego moriar in tor-
mentis meis. Illud tantum nouissimis precia-
bus à te ciuitas, per liberos, per cōiuges,
per natos, à te vxor, per occisi iuue-
nis vmbra peto, à te mater,
ne quid amplius ques-
ras, tu infamiam
ne dicas.

M. FABII QVINTILIANI
DECLAMATIONVM
FINIS.

Quaridam

causa vocis eius qui scripsit aut
em facit fol. 39. col. 2. nu. 1.
i productio vsque ad cōdu
causa fieri potest fol. 33. n. 5.
on quo in tempore sint præsenti-
un possit terminus prefigi. l. 2. ti.
an sufficiat coram tabellione
nu. 3. & an si ante litem con-
sententur debeant post in pro
presentari fol. 82. nu. 6 & ibi
in producēs in iudicio si post
non prodesse an possit illud
reddi fol. 84. n. 5.
& an editio absque die & con-
anda est licet nomina testiu
fracti ibidem nu. 7. & de materia
in iudicio productis in iudicio an ad
liganeus vti poterit fol. 84. nu. 13.
in iudicio producta an dicatur
d. 85. nu. 17.
in originale quando edendū
18 & quod tunc erit origina-
entun ibidem nune. 20. si re-
falso an possit illud produ-
e nolle vti eo ibi num. 19. & an
qui dixit esse falsum postea
verum & eo. vti nolle fol. 85.
continentur testium appella-
ex eo ad ea præsentianda termi-
onarius est petēdus cum ord.
al. res præsentiandos fol. 88. n. 12.
primū productum quod nihil re-
nent præsentiandum fol. 90. n. 11.
cna producens non potest con-
ac egare fol. 120. nu. 30. cum. 4.
& an durabit hoc si appareat

intantam an hodie detur p
ibi num. 59. & 60. quid pr
alibus & ibi num. 61. an sit v
medium & 62. quid in pe
nu. 78. an dolus probandus
Interdictum restitutionum eti
intentatur debet continere
annum fol. 36. num. 5.
Interpellatio in loco congruo
fol. 14. nu. 34.
Interpellatio extrai
il prescriptionem fol. 224. nu.
Interpellatio famuli interrupti
tionem triēnij & qualis debet
terpellatio fol. 228. nu. 15.
Intellectus regula quod Im
dominus totius orbis ponit
cum sequentibus.
Intellectus communis. l. qui fo
leg. 2. fol. 113. nu. 93.
Interruptio possessionis est a
reueatio & l. uapionis vel
nis cepta fol. 227. nu. 1.
Interruptio vnus an pro sit est
num. 61. nu. 31.
Interruptio prescriptionis est
21. nu. 31.
Interruptitur ius executionis per
tionem executionis fol. 223.
Interruptitur prescriptio per
executionis fol. 224. nu. 39. e
Interruptio duplex species
ciuilis fol. 227. nu. 2.
Interruptio prescriptionis in
non prodest in alijs fol. 228. n.
Interruptio possessionis interrupti
tas fol. 228. nu. 6. post mediu
Interruptio facta ab vno ex c
dest correo & e contra fol. 22
Interruptio prescriptione contra

id instrumentum alio, si non per
ley Abbatis & Decan; doctrina pro
quando solum consideratur pro
oc enim & Scheda priuata testi
fata idem quod scriptura publica
tunc, sed & vero quoad viam execu
vel quoad formam aliam, prout in
L. 2. tauri, considerat Tol
S. ad finem; vel postquam
tunc enim eundem effectum
opera retur, quan
tamen confide
nomina
queque scribitur inam quantu
mercatorum de conuer
ductum vt statetur in el epistola
nate scripture testibus comproba
tamen quoad probatione profice
tamen executione paratam haberet,
cognitione per parit & prius facta
dicta denominatio non vsquequaq;
dit, ideo quoad nostram materia ex
in illam dicerem publicam scriptura
ut abfq; alio executetur admi
secundum Didacum Perez in l. 5.
titul. 8. lib. 3. ordi. col. 1. 104. in fine
eq. que est confecta manu publica
onis i numerarij curatis vel loci, vbi
ctus fuit celebratus, omni enim scri
a dicitur priuata i prate. nota notu
uram, & actorum iudicium, secun
Card. in cap. 2. de fide instrum. & Re
gino. 1. constit. Franc. titul. de chiro
rum & schedularum recogniti
velatus Burgos de Paz, in d. questi
o. & in quo differat publica ab au
scriptura vide Abb. q. 3. in me.
inst. ex quo inf. test. scriptu

quarta & quinta
re ex. 1. non
fri. Franc. in
2. glof. 1. non
plura in prop
placet mihi ex
centis aliud
in toto regne
rum scriptura
nem, idem
dere posset, i
vbi ab illis
& hoc est tex
illo lib. vbi &
los, nisi in cas
fis, neque col
permiens sa
ficere scriptu
riarum & sin
nam id verum
vero quoad h
ris executio fi
tudine habeat
centia habet
quidem exeq
ta hac tabelli
dicta conuen
lis optima offe
bellio de coecl
aliter enim re
rum de num
sunt, & non al
in talibus instr
32 25 infra illo
minentur in ei
nombando la
tio clare & ape
ne debet fieri

M. V.

De